ANALYSIS LOGICA EVANGELII SECUNDUM MARCUM:

UNA CUM SCHOLIIS ET OBSERVATIONIBUS locorum doctrinæ.

Authore

M. JOHANNE PISCATORE, Professore sacrarum literarum in illustri Schola Nassovica Sigenensi.

LONDINI,

Excudebat Arnoldus Hatfield.

1598

ANALYSIS LOGICA

EVANGELII SECVNDVM MARCUM:

VNA CUM SCHOLIIS ET OBSERVATIONIBUS locorum doctrinæ.

Autore

M. JOHANNE PISCATORE, Professore Sacrarum literarum in illustri Schola Nassovica Herbornensi.

LONDINI.

Excudebat Arnoldus Hatfield.

1595.

NOBILISSIMO AMPLISSIMOQ. VIRO, ENGELBERTO A LAVTERN: comitatus Hanovici Præfecto dignissl. domino ac fautori suo plurimum colendo.

Obilissime amplissimèque Domine Præfecte. Rogatu quorundam piorum doctorúmque virorum adductus, analysin meam librorum novi Testamenti (si Deus vitam & valetudinem, & otium, & gratiam denique suam mihi fuerit largitus) pertexere & publici juris facere constitui. Itaque analysi Euangelii secundum Matthæum, quam proxime-præteritis Francofurtensibus nundinis edidi, nunc addo analysin Evangelii secundum Marcum: una cum Scholiis & observationibus locorum doctrinæ. In quibus equidem tum Scholiis tum Observationibus eo breviori mihi esse licuit, quo plura Marcus cum Matthæo communia habet. Quare illa fere quæ in Marco peculiaria occurrebant, annotasse contentus: in cæteris lectorem ad commentarium in Matthæum remisi.

Est autem hic liber, Evangelium inquam secundùm Marcum, non minoris in Ecclesia, semperq; fuit, authoritatis: quàm Evangelium secundùm Matthaeum. Etsi enim non est scriptus ab Apostolo: scriptus tamen est ab Apostolico viro, & ab Apostolis est approbatus. Fuit enim, vt tradunt, Marcus hic auditor ac discipulus Petri: de quo ab eo factam mentionem putant sub finem primæ suæ epistolæ: ubi eum filium suum nominat: sive quòd ex ipso genitus esset, sive quòd paterno amore ipsum complecteretur. Hunc igitur Marcum narrat Eusebius ex Clemente, rogatu Romanorum Evangelium suum conscripsisse: & Apostolum Petrum illud Ecclesiis ad legendum authoritate sua confirmasse. Narrat idem: Apostolum Iohannem, quum trium Euangelistarum (nempe Matthæi, Marci & Lucæ) scripta ad cunctos iam, & ad ipsum quoque pervenissent: probasse ea, & veritatis testimonium illis dedisse. Etsi autem ad libri huius authoritatem apud nos stabiliendam non parum momenti meritò habet, quòd ab Apostolis Petro & Iohanne fuit approbatus, quodq; semper à vera Ecclesia pro canonico sive authentico fuit habitus: tamen sicut reliqua scriptura sacra, ita huius quoque libri, authoritas apud unumquenq; pium potissimùm ab arcano testimonio Spiritus sancti dependet.

Histor. Eccles. lib. 2. cap. 15.

Eiusdem Hist. lib. 3. cap. 21.

Quærat hic fortasse aliquis, quânam linguâ hic liber à Marco sit conscriptus? Et sunt qui tradant, librum hunc à Marco Romæ scriptum esse Latinè, ac deinde ab eodem Aquileiæ in Græcam linguam conversum. Et refert Widmanstadius, archetypum illius Latinè conscriptum Venetiis in Marcianis thesauris asservari. Quod postremum si ita se habet: iure tulapandi

In epist. dedic Novi Testam. Syriaci.

pandi videantur illi, in quorum potestate thesauri isti sunt constituti: quippe qui tantum thesaurum in lucem non proferant, sed illum Ecclesiæ tanto iam tempore invideant. Sed omnino probabilius est: Marcum exemplo Apostolorum, etiam si in gratiam Romanorum potissimùm scriberet, Græcâ tamen linguâ in scribendo usum fuisse: ut quæ tunc Europæis quoq; populis fuerit cognita atque usitata. Et sic videmus, Apostolum Paulum ad Romanos scripsisse linguâ non Romanâ, sive Latinâ, sed Græcâ: ad Hebræos similiter linguâ non Hebræa, sed Græca. Idem Petrus quoque & Iacobus, ad Iudæos scribentes fecerunt. Sed hæc de libri huius conditione satis dicta sunto.

Cæterùm quum virum aliquem pium quærerem, cui hoc meum opusculum convenienter dedicarem: accidit ut D. Iohannes Pincierus Medicus, collega & compater meus colendus, te (nobilissime amplissimeq; Domine Præfecte) mihi nominaret: affirmans se non dubitare, quin rem tibi gratissimam sim facturus. Huius ego suasui facile locum dedi: tum quòd te hoc honore dignum existimarem: tum quòd mihi persuaderem, me (ut ipse affirmabat) rem tibi gratam facturum. Cur enim tali honore non existimarem dignum eum, qui à prudentissimis & pietate excellentibus viris dignus est judicatus, ut Comitatui Hanovico administrando, præficeretur? præsertim quum res ipsa ostendat, te hactenus præfecturam istam sapienter ac fideliter administrasse. Cur verò dubitarem, quin hac dedicatione rem tibi gratam sim facturus: quum jam pridem perspecta mihi sit excellens tua & pietas & humanitas, necnon judiciũ de scriptis meis honorificum, & benevolentia erga me singula-

 ris?

ris? Neque enim oblitus sum, quàm humaniter, quum aliquot abhinc annis illustres ac generosas Comites Hanovios, tum pueros, Philippum-Ludovicum & Albertum (quorum ego convictu tunc utebar) Herbornæ inviseres, mecum sis collocutus: quàm diligenter de scriptis meis Theologicis, jam tum à Corvino impressis, inquisieris: eademque tibi, ut inde in veritatis cœlestis cognitione proficeres, tunc compararis. Spero igitur, hoc scriptum non minùs gratum atque acceptum tibi fore quàm illa tunc fuerunt: imo etiam magis, eò quòd nomini tuo peculiariter est inscriptum.

Faxit Deus Pater D. N. Iesu Christi, ut opusculum hoc non solùm tibi acceptum sit: sed omnibus qui ipsum lecturi sunt, utile ad proficiendum in cœlesti veritate. Eundem oro, ut te Spiritu prudentiæ & fortitudinis regere, & vitam atque valetudinem diuturnam largiri tibi velit: ut præfecturam Comitatus Hanovici, fidei tuæ commissam, quam rectissimè ac diutissimè administrare possis. Te verò rogo, ut me benevolentia & favore prosequi pergas. Sigenæ è schola illustri Nassovica, mense Ianuario, anno Domini 1595.

Amplitudinis tuæ

Studiosissimus

JOHAN. PISCATOR.

ANALYSIS LOGICA

EVANGELII SECUNDUM MARCUM.

ARGUMENTUM.

Dem ferè hujus libri argumentum est, quod est libri superioris, Evangelii scilicet secundùm Matthæum. Continet enim historiam de Jesu Christi dictis & factis, item perpessionibus & consecuta gloria. Historiam verò de ejusdem ortu quam Matthæus narrat, Marcus omittit, idque studio (ut videtur) brevitatis: quippe quum & reliqua pleraque breviùs quàm Matthæus cæterique, narret. Scopus autem seu finis idem planè est qui & Matthæi cæterorumque duorum Evangelistarum: videlicet demonstrare quòd hic Jesus Nazarenus sit Christus. Quæ demonstratio concluditur hoc syllogismo.

Is qui ad officium Propheticum in populo Dei administrandum habiturus fuit præcursorem Eliam [a], seu vocem clamantis in deserto [b]: qui Evangelium fuit post illum prædicaturus in Galilæa [c], & prædicationē suā multis ac variis atq; stupendis miraculis propriâ virtute editis confirmaturus, sanando scilicet morbos incurabiles & vitia corporis inemendabilia, solo verbo seu imperio [d]: qui Hierosolymam tanquam rex fuit ingressurus, insidens asino [e]: acclamante populo, Hosanna filio David [f]: qui reprobādus fuit ab architectis domus Dei, videlicet primariis sacerdotibus, scribis & Phariseis [g]: qui prodendus fuit Judæis per unum ex domesticis [h] pro pecunia [i]: qui tempore passionis deserendus fuit à discipulis [k]: qui reputandus fuit inter facinorosos [l], flagellandus [m], crucifigendus [n], in cruce pendens ab inimicis suis irridendus [o]: item ante cujus in cruce pendentis oculos partienda fuerunt vestimenta & sors super ea iacienda [p]; cujus corpus à divite impio fuit ad sepulturam honestam impetrandum [q]: qui tertio die [r] fuit è sepulchro resurrecturus [s], ac postea in cælum ascensurus [t], & ad dextram Dei consessurus [u]; is, inquam, in quo ista omnia fuerunt eventura, est Christus.

a Malach. 3.
b Esa. 40. 3.
c Esa. 9. 1.
d Esa. 35. 5.
e Zach. 9. 9.
f Psal. 118. 25.
g Psal. 118. 22.
h Psal. 41. 10.
i Zach. 11. 13.
k Zach. 13. 7.
l Esa. 53. 12.
m Ibid. v. 5.
n Psal. 22. 17.
o Ibid. v. 8.
p Ibid. v. 19.
q Esa. 53. 9.
r Jon. 2. 1.
s Esa. 53. 11.
t Psal. 68. 19.
u Psal. 110. 1.

Atqui hic Jesus Nazarenus est is in quo ista omnia fuerunt eventura: quippe in quo reipsa evenerunt. Etenim præcursorem habuit Eliam[a] *seu vocem clamantis in deserto*[b], *videlicet Johannem Baptistam: prædicavit post illum Evangelium in Galilæa*[c]*: suamq; prædicationem miraculis stupendis propria virtute soloque imperio editis confirmavit*[d]*: Hierosolymam tanquam rex ingressus est, insidens asino*[e]*: acclamante populo, Hosanna filio David*[f]*: reprobatus fuit ab architectis domus Dei, primariis sacerdotibus, scribis & Pharisæis*[g]*: proditus fuit Judæis per unum ex domesticis*[h] *(videl. Judam Iscariotem) pro pecunia*[i]*: tempore passionis desertus fuit à discipulis*[k]*: præterea reputatus fuit inter facinorosos*[l]*, flagellatus fuit*[m]*, crucifixus*[n]*, in cruce irrisus*[o]*: vestimenta ejus partita & sors super ea jacta*[p]*, sepulchrum ejus à divite impio (videl. Pilato) ad honestam sepulturam fuit impetratum*[q]*: tertio die*[r] *è sepulchro resurrexit*[s]*, ac postea in cælum ascendit*[t]*, & ad dextram Dei consedit*[u].

Ergo hic Jesus Nazarenus est Christus.

Hujus syllogismi propositio confirmatur testimoniis Prophetarum, quæ passim in hac historia allegantur. Assumptio verò confirmatur testimonio hujus narrationis: quæ fidem meretur apud omnes bonos: quum Marco (ut historici Ecclesiastici tradunt) dictata sit ab Apostolo Petro: qui horum ferè omnium αὐτόπτης fuit, & quæ ipse non vidit, ab ipso Domino cognovit.

Cæterùm potest propositum hoc concludi syllogismo breviore, ad hunc modum:

Is in quo evenerunt ea quæ in Christo eventura prædixerunt Prophetæ, est Christus.

Atqui Jesus hic Nazarenus, est is in quo illa evenerunt: ut patet ex collatione prophetiarum cum narratione Marci.

Ergo hic Jesus, est Christus.

Partes principales hujus historiæ sunt tres. Prima de administratione muneris Prophetici, quod administravit prædicando Evangelium, explicando legem Dei, arguendo peccata & falsa dogmata Judæorum: prophetando de cladibus populo Judaico eventuris, nec non de suo adventu ad judicium; cui tamen narrationi admixta sunt opera regia, videl. vocatio discipulorum & legatio eorundem in Judæam ad prædicandum Evangelium, demonstratio miraculorum

[a] Marc. 1. 1. & seqq.
[b] Ibid. 2. & seqq.
[c] cap. eod. v. 14. & seqq.
[d] cap. eod. v. 23. & deinceps passim in diversis capitibus usque ad v. 28. cap. 9.
[e] cap. 11. v. 1. & seqq.
[f] Ibid v. 9.
[g] cap. 14. v. 1. item v. 55. & deinceps usque ad v. 65.
[h] cap. eod. v. 43. 44. 45.
[i] cap eod. v. 10. 11.
[k] ca. eo. v. 50.
[l] cap. 15. 27.
[m] cap. eod. 15.
[n] Ib. v. 24. 25.
[o] Ibid. v. 29. & seqq.
[p] Ibid. v. 24.
[q] Ibid. v. 42. & seqq.
[r] cap. 16. 1. & seqq.
[s] Ibid.
[t] ca eo. v. 19.
[u] Ibid.

culorum, ingressus regius in urbem, & denique repurgatio templi. Quę pars continetur tredecim primis capitibus. Secunda pars est de administratione sacerdotii, quod administravit patiendo pro nostris peccatis ac moriendo: quæ historia continetur capitibus duobus, decimoquarto & decimoquinto. Tertia pars est de inchoatione regni gloriosi, per resurrectionem à mortuis, legationem Apostolorum in universum orbem terrarum ad prædicandum Evangelium & baptizandum Evangelio credentes, & deniq; per ascensionem in cælum & sessionem ad dextram Dei. Hæc pars continetur capite unico, nempe ultimo.

ANALYSIS CAP. I.

ARGUMENTUM.

Novem sunt hujus capitis partes. 1. de ministerio Johannis Baptistæ, 2. de Baptismo Christi. 3. de tentatione ejus à diabolo. 4. de vocatione quatuor discipulorum. 5. de prædicatione Christi in synagoga Capernaumi & ejectione dæmonii. 6. de sanata socru Petri. 7. de sanatis multis simul. 8. de prædicatione Christi in contiguis oppidulis. 9. de purgatione leprosi. Harum partium tres primæ pertinent ad præparationem Christi, qua ad muneris Prophetici administrationem fuit præparatus. Etenim Johannes Baptista præparavit illi auditores: Deus pater in baptismo præparavit ipsum, instruendo eum donis Spiritus sancti ad Evangelium sapienter & cum authoritate prædicandum necessariis: Spiritus sanctus eundem præparavit expellendo eum in desertum, ut ibi tentaretur à Satana, eumque vinceret ac profligaret ex verbo Dei.

PRIMA PARS.

De ministerio Johannis Baptistæ.

PRincipium Evangelii Jesu Christi Filii Dei:

2 *Ut scriptum est in Prophetis, Ecce ego mitto nuntium meum ante faciem tuam, qui parabit viam tuam coram te.*

3 *Vox clamantis in deserto, Parate viam Domini, complanate semitas ejus.*

4 *Baptizabat Johannes in deserto, & prædicabat baptismum resipiscentiæ ad remissionem peccatorum.*

5 *Et exibat ad eum tota Judææ regio ac Jerosolymitæ: & baptizabantur omnes ab eo in Jordane flumine, cõfitentes peccata sua.*

6 *Indutus autem erat Johannes pilis camelorum, & zona pellicea circa lumbos suos: & edebat locustas & mel sylvestre.*

7 *Et prædicabat, dicens, Venit ponè me qui robustior me est, cujus non sum dignus qui incurvatus solvam corrigiam solearum.*

8 *Ego quidem baptizavi vos aquâ: ipse verò baptizabit vos Spiritu sancto.*

INitio ponitur *propositio* hujus partis, complectens simul propositionem totius libri: quarum hæc continetur his verbis, *Evangelium Jesu Christi filij Dei*: illa istis, *Principium Evangelii &c.* Etenim *principii* vocabulo intelligit ministerium Johánis, à quo historia hæc Evangelica inchoatur. Deinde recitat *prophetiam* Malac. v. 2. & prophetiam Esaiæ, v. 3. *de ministerio Johannis:* ad probandum, Jesum esse Christū: quippe quòd in illo prophetiæ istæ sint impletæ. Tum v. 4. *ministerium ipsum Johannis declarat* per duas partes: videlicet novum ritum seu ceremoniam baptismi, & doctrinam: cujus capita indicat duo, resipiscentiam & remissionem peccatorum. Significat igitur, Johannem exhortatum esse Judæos ad resipiscentiam, & resipiscentibus annuntiasse remissionem peccatorum per Christum propediem exoriturum, dummodò in illum crederent: & hanc suam doctrinā in iis qui eam receperunt, obsignasse baptismo. Præterea v. 5. narrat *ministerii Johannis eventum*, nempe quòd Judæi magno numero ad illum confluxerint, ejusque doctrinæ ac monitis obedierint. Adhæc v. 6. indicat *Johannis vestitum & victum singularem*, atque adeò excitandis animis Judæorum accommodatum. Postremò v. 7. & 8. recitat *testimonium Johannis de Christo*. cujus testimonii duæ sunt partes: una de præstantia personæ illius, quam Johannes significat collatione sui ipsius tanquam longè minoris: qua innuit, illum non esse nudum hominem, sed omni humana sanctitate ac dignitate longè superiorem, videlicet Deum v. 7. Altera testimonii pars est de Christi officio quodam regio: quod est baptizare Spiritu sancto: quibus verbis Johannes tum missionem illam Spiritus sancti sub specie linguarum ignearum in Apostolos factam die pentecostes, tum etiam arcanam regenerationem electorum intelligit, de qua Christus monet Johannis 3. in colloquio cum Nicodemo.

SECUNDA PARS.
De baptismo Christi.

9 *Et factum est diebus illis, venit Jesus à Nazareth* urbe *Galilææ, & baptizatus est à Johanne in Jordane.*

10 *Et*

10 *Et statim ascendens ex aquâ, vidit findi cælos, & Spiritum tanquam columbam descendere.*

11 *Et vox extitit è cælis, Tu es filius ille meus dilectus, in quo acquiesco.*

Versu 9. narratur *quando* baptizatus sit Christus, *unde* ad baptismum suscipiendum advenerit, *ubi* baptizatus sit, & *à quo*. Vers. 10. narratur, quid Johanni statim quum eum baptizasset, *evenerit*: nempe visum miraculosum longè magnificentissimum, tribus partibus constans, ut in textu patet. Fuit autem isto miraculo significatum, hunc Jesum à Deo patre ordinatum esse, & hoc ipso tempore vocari ad fungendum apud populum Dei munere prophetico, & ad illud donis Spiritus sancti, ac præsertim mansuetudine, abundè instrui: nec non ad fungendum munere mediatoris sive summi sacerdotis per quem Deus electis suis velit placari.

TERTIA PARS.

De tentatione Christi à diabolo.

12 *Statimque Spiritus eum expellit in desertum.*

13 *Et fuit illic in deserto dies quadraginta, tentante eum Satanâ. eràtque cum feris: & angeli ministrabant ei.*

Primùm indicatur tentationis Christi *tempus*, nempe quòd tentatus sit aut certè ad tentationem præparatus statim à suscepto baptismo. Deinde *author principalis*, videlicet Spiritus sanctus. Tum *locus*, nempe desertum. Quartò *iterù tempus*, nempe post exactos in deserto quadraginta dies. Quintò *minister*, videl. Satanas. Sextò *adjunctum miraculum*, nempe quòd illæsus obambulavit inter feras. Postremò *eventus* lætus, nempe ministerium Angelorum, qui scilicet esurienti attulerunt cibū. Cæterùm quum hîc dicimus, authorem principalem istius tentationis fuisse Spir. sanctum, id rectè & sanctè accipiendum est. neque enim sentimus, Spiritum sanctum quenquam tentare ad malum, aut impellere Satanam ad tentandum: sed intelligimus, Spiritum sanctum impulsu suo Christum objecisse tentandum Satanæ, & hanc tentationem Satanæ permisisse ad Christum probandum, quum potuisset illam potentiâ suâ impedire. Imò verò Spiritus sanctus Christum Satanæ tentandum ita objecit, ut eum in tentationibus sustentaverit, inspirando ei

verbum

verbum Dei scriptum quo Satanam vinceret ac profligaret: sicut ex narratione Matthæi & Lucæ constat.

QUARTA PARS.
De vocatione quatuor discipulorum.

14 *Postquam autem traditus fuit Johannes, venit Jesus in Galilæam, prædicans Evangelium regni Dei:*

15 *Et dicens, Impletum est tempus, & appropinquavit regnum Dei: resipiscite, & credite Evangelio.*

16 *Ambulans autem juxta mare Galilææ, vidit Simonē & Andream fratrem ejus, jacientes rete in mare (erant enim piscatores.)*

17 *Et dixit eis Jesus, Sequimini me, & faciam ut sitis piscatores hominum.*

18 *Et* ipsi *statim omissis retibus suis sequuti sunt eum.*

19 *Tunc progressus illinc paululum, vidit Jacobum* filium *Zebedæi, & Johannem fratrem ejus, qui & ipsi in navigio sarciebant retia:*

20 *Statimque vocavit eos, &* ipsi *omisso patre suo Zebedæo in navigio cum mercenariis, sequuti sunt eum.*

Huic narrationi præmittitur *propositio* narrationis de administratione muneris prophetici, quæ deinceps per partes fiet. Ac primò indicatur *tempus* quo Christus administrationem illam cœpit, videl. postquam Johannes traditus fuit in custodiam, ita ut non amplius prædicare ac baptizare posset. Deinde *locus* ubi eam inchoavit. videl. in Galilæa. Tum *ipsius doctrinæ summa*, nempe quòd prędicaverit Evangelium regni Dei. Quæ summa deinceps per partes declaratur: nempe quòd hortatus sit ad resipiscentiam & fidem Evangelii: ubi etiam adijcitur hortationis argumentum seu ratio ab occasione temporis præsentis quæ nemini sapienti & salutis suæ cupido sit negligenda: quippe quòd jam adsit beatum illud tempus per Prophetas prædictum quo Evangelium sit prædicandum, ad colligendum in regnum Dei omnes illi credentes. His præmissis subjungit narrationem *de vocatione quatuor discipulorum:* quos videtur sibi adscivisse comites antequàm prædicationem ipsam inciperet. Etenim hanc incepisse demum videtur in synagoga Capernaümi, sicut mox in parte quinta narrabitur: deinde exordio in urbe illa ubi tunc habitare cœperat, facto, progressus est in oppidula

dula contigua: sicut narrabitur in parte octava. Describitur autem primùm vocatio Simonis & Andreæ fratrum, v. 16, 17. 18. deinde Jacobi & Johannis, item fratrum, versibus reliquis. Vocatio priorum describitur primùm ab occasione, deinde à forma, tum ab eventu. *Occasio* fuit, quòd incidit in illos piscantes: inde enim sumpsit occasionem denuntiandi eis quòd velit eos facere piscatores hominum, id est, Apostolos seu præcones Evangelii qui reti Evangelii caperent homines electos & colligerent in regnum Dei. *Forma* indicatur his verbis, *Sequimini me*, &c. *Eventus* fuit, obedientia illorum: quæ amplificatur partim à circumstantia temporis, quòd nempe *sequuti sint statim*: partim a causa corrumpente, quòd sequuti sint *relictis retibus suis*, non passi scilicet se à Domino statim sequendo impediri curatione illorum ne quid damni acciperent. Vocatio posteriorum similiter tribus illis modis describitur, sed breviùs quoad priores duos: pleniùs autem quoad tertium. Etenim illic narratur causa corrumpens majoris momenti, videlicet pater & mercenarii: quos in navi reliquerunt.

QUINTA PARS.

De prædicatione Christi in synagoga Capernaümi & ejectione dæmonii.

21 *Et ingrediuntur Capernaüm: statimque sabbatho ingressus Jesus in synagogam, docebat.*

22 *Et percellebantur super doctrina ejus, docebat enim eos ut authoritatem habens, & non ut Scribæ.*

23 *Erat autem in synagoga eorum quidam habens spiritum impurum, qui exclamavit,*

24 *Dicens, Ah, quid nobis tecum Jesu Nazarene? venisti ut perderes nos? novi te qui sis,* nimirum *Sanctus ille Dei.*

25 *Et objurgavit eum Jesus, dicens, Obmutesce, & exi ab eo.*

26 *Tunc, quum discerpsisset eum spiritus ille impurus, & clamasset voce magna, exiit ab eo.*

27 *Et expaverunt omnes, ita ut mutuò quærerent inter se, dicentes, Quid est hoc? quæ doctrina nova hæc, quòd per potestatem imperat etiam spiritibus impuris, & auscultant ei?*

28 *Pervenit autem fama ejus statim in totam regionem circumjacentem Galilææ.*

Prædicatio Christi in synagoga Capernaümi describitur primùm adjunctis *comitibus* quos secum duxit docturus, nempe quatuor illis discipulis quos paulò ante vocaverat & in contubernium suum adsciverat, ut vidimus in parte præcedente. De his dicitur, *Et ingrediuntur Capernaum*: nempe Jesus & quatuor illi. Deinde indicatur *tempus* quo prædicationem illam suscepit, videlicet in proximo sabbatho. Tum indicatur prædicationis effectus, nempe summa admiratio: cujus causa procreans specialis simul exponitur, nempe ipse *docendi modus*: quòd docebat tanquam habens potestatem sive authoritatẽ, magnâ scilicet cum fiducia & magno cum fervore. Qui modus docendi amplificatur collatione dissimilis, videlicet modi docendi Scribarum, quos innuit Evangelista docuisse frigidè ac trepidè, ut qui de veritate suæ doctrinæ non essent certò persuasi, nec de promovenda gloria Dei & salute populi admodum soliciti. Atque hæc de prædicatione: jam ad *ejectionem dæmonii* qua prædicationem suam Dominus obsignavit, quod attinet: indicatur primùm illius *occasio*, nempe præsentia objecti, videlicet hominis dæmoniaci, v. 23. Deinde *causa corrumpens*, nempe sermo dæmonii quo conatus est ejectionem sui impedire, deprecando illam. Deprecatio illa constat tribus argumentis seu rationibus: quæ omnes rationem habent causarum impulsivarum. Prima est, *Quid nobis tecum, Jesu Nazarene?* quasi dicat dæmonium: Nos mali spiritus qui complures in hoc populo obsidemus, nihil tibi facessimus molestiæ aut negotii: Quare æquum est ut nec tu nobis sis molestus, sed sinas nos agere quod nobis libet. Secunda ratio: *Venisti ut perderes nos?* Quasi dicat: Nondum adest illud tempus quo sumus perdendi: Ergo omitte nos interim & sine nos liberè agere, donec tempus illud advenerit. Tertia ratio, *Novi te qui sis, nimirum Sanctus ille Dei*. Quasi dicat, Ego tibi defero debitum honorem, profitendo te esse Christum, à Deo sanctificatum atque ordinatum in redemptorem hominum electorum. Quare peto ne me affligas aut malè mihi facias: quum ego tibi faciam bene, te honorando. Tota hæc deprecatio amplificatur ab adjuncto clamore: in quo ipso quoque argumentum deprecationis latet, quippe quum illo clamore significet suam miseriam: licet interim misericordiam Christi non

seriò imploret. Atque hæc de secundo hujus narrationis membro, videlicet de ejectionis illius causa corrumpente. Tertiò exponitur *ipsa ejectionis forma*, consistens in actionibus tum ejicientis tum illius qui ejiciebatur. Ejicientis, nempe Christi, actiones indicantur duæ: mandatum silendi & mandatū exeundi, v.25. Actiones dæmoniū quod ejiciebatur, indicantur itidem duæ: discerptio dæmoniaci & clamor, v.26. Quartò narratur ejectionis *effectum geminum in spectatoribus*, nempe pavor & admiratio summa: quæ ostéditur ex ipsorum confessione, v.27. Deinde divulgatio rei apud vicinos, v.28.

SEXTA PARS.

De sanata socru Petri febricitante.

29 *Et statim è synagoga egressi, venerunt domum Simonis & Andreæ cum Jacobo & Johanne.*

30 *Socrus autem Simonis decumbebat febricitans: & statim dicunt ei de illa.*

31 *Tunc accedens erexit eam, prehensa manu ejus: & dimisit eam febris statim: & ministravit eis.*

Primum indicatur sanationis hujus *tempus*, quòd scilicet acciderit statim post illam ejectionem dæmoniū, de qua in parte præcedente. Deinde *locus*, quòd facta sit in domo Simonis & Petri. Tum *spectatores sive testes*, nempe quatuor illi discipuli. Quartò *situs sanandæ*, quòd decubuerit. Quintò *conditio*, quòd febricitârit. Sextò *causa impulsiva*, videl. intercessio quatuor discipulorum. Septimò *modus agendi* seu ipsa sanationis forma, quòd illam Jesus apprehensam manu erexit. Postremò *eventus* in sanata, quòd eis ministraverit, puta apparando cœnam.

SEPTIMA PARS.

De sanatis multis simul.

32 *Vesperâ autem factâ, quum occideret sol, adducebant ad eum omnes malè affectos & dæmoniacos.*

33 *Et urbs tota congregata erat ad ostium.*

34 *Et sanavit multos malè affectos variis morbis: & dæmonia multa ejecit: & non sinebat loqui dæmonia, quòd ipsum nossent.*

Primum indicatur sanationis illorum *tempus*, nempe vespera. Deinde *causa impulsiva*, nempe intercessio sive petitio eorum

eorum qui illos adducebant sive offerebant. Tum sanandorum *distributio* & *multitudo*, quòd adduxerint omnes (nempe quotquot in urbe habebant Capernaitæ) malè affectos ac dæmoniacos. Præterea *spectatores seu testes*, videlicet tota urbs, hoc est, omnes Capernaitæ. Postremò *forma seu modus agendi* partim innuitur, quoad omnes qui sanati tum fuerunt: partim verò exprimitur quoad nonnullos, videlicet dæmoniacos. Quoad omnes qui sanati fuerunt, innuitur illos fuisse sanatos per Christi contactum: sive ipse eos attigerit, sive ipsi saltem illum. Hoc innuitur illis verbis quum dicitur, *sanavisse multos & ejecisse dæmonia multa*. id quod videtur intelligendū de iis quibus contigit ipsius contactus. Oportebat enim singulis *μνημόσυνον* suæ sanationis esse impressum, ut certò essent persuasi se ab hoc Jesu sanatos esse. Nam si solo imperio illos sanasset, unâ eâdemque operâ sanasset omnes: at dicitur sanasse multos. Specialis autem agendi modus circa dæmoniacos fuit, quòd dæmonia non sinebat loqui: ne proderent ipsum esse Christum. id quod illo tempore nondum debuit populo innotescere: sed debuerunt paulatim, & ratiocinando ex collatione prophetiarum cum iis quæ ipse agebat quæque ei accidebant, in cognitionem ipsius deduci. Neque testimonium à malis spiritibus habere voluit: quum illorum testimonium propter mendacem ipsorum naturam veritatem possit reddere suspectam.

OCTAVA PARS.

De prædicatione Christi in contiguis oppidulis.

35 *Et manè, valde multâ nocte, quum surrexisset, exiit, & abiit in desertum locum, & illic precabatur.*

36 *Et prosequuti sunt eum Simon & qui* cum ipso *erant.*

37 *Et quum invenissent eum, dicunt ei, Omnes te quærunt.*

38 *Tunc dicit eis, eamus in contigua oppidula, ut & illic prædicem. ad hoc enim sum egressus.*

39 *Et prædicabat in synagogis eorum, in tota Galilea, & dæmonia ejiciebat.*

Primùm indicatur *præparatio* Christi qua se ad hanc prædicationem præparavit, nempe precatio: quæ ipsa describitur à tempore, quòd ad precandum exierit summo manè: &

à loco, quòd ad precandum abierit in locum desertum. Deinde narratur *causa corrumpens* quæ prædicationem illam poterat impedire: nempe nuntium discipulorum de Capernaitarum desiderio ipsius adeundi, v. 36. & 37. Tum *modus agendi*, quòd scil. prædicationem illam susceperit consultò, v. 38. Postea indicantur *loca* specialia ubi prædicavit, videl. in synagogis: quæ indicatio amplificatur ab adjuncta multitudine, quòd scil. prædicaverit in synagogis totius Galilææ. Postremò indicatur quoddam illius prædicationis adjunctũ, videl. obsignatio ejus per ejectionem dæmoniorũ.

NONA PARS.

De purgatione leprosi.

40 *Venitq; ad eum leprosus, precans eum & in genua coram eo procumbens, ac dicens ei, Si velis, potes me purgare.*

41 *Jesus autem misericordia commotus, extensa manu tetigit eum, & dixit ei, Volo, purgator.*

42 *Et quũ* hęc *dixisset, statim abiit ab eo lepra, & purgatus fuit.*

43 *Et graviter interminatus ei* Jesus, *statim ablegavit eum.*

44 *Dixitque ei, Vide* ut *nemini quicquam dicas: sed abi, ostende teipsum sacerdoti, & offer pro purgatione tua quæ imperavit Moses, in testimonium adversus ipsos.*

45 *Ille verò egressus cœpit prædicare multa, & rem divulgare, ita ut jam non posset Jesus manifestè introire in civitatem: sed foris in desertis locis erat, & veniebant ad eum undique.*

Primùm indicatur *causa impulsiva procatarctica*, quæ Christum movit ad leprosum istum purgandum, videl. ipsius leprosi petitio: quæ amplificatur ab adjuncto gestu honorifico, nempe prolapsione in genua. Petitio autem est conditionalis; petit enim purgari, si Christus id velit facere. Simulq; continet professionem fidei: profitetur enim leprosus, se credere, quòd Christus purgare ipsum possit. Deinde indicatur *causa impulsiva antecedens, ἡ προηγουμένη*, videlicet misericordia Christi. Tum *modus agendi*, seu ipsa purgationis forma, posita partim in gestu, nempe contactu, partim in verbis: quibus testatur se velle, ac proinde præcipit lepræ ut cedat. Postea exponitur *miraculum ipsum*, v. 42. Postremò narrantur *eventa* varia. Ac primùm quid inde evenerit in ipso Christo: nempe quòd leprosum illum purgatum à se dimiserit: quòd ei interdixerit, ne purgationem illam patefa-

 ceret,

ceret, nempe statim ante acceptum testimonium à sacerdote: deniq; quòd ei præceperit ut & sacerdoti se ostenderet, & pro purgatione sui offerret quæ imperavit Moses. ubi innuitur illius præcepti ratio à fine, qui pertinebat ad illum leprosum, nempe ut observaret Legem Dei. Cui rationi additur altera à fine alio, qui pertinebat ad sacerdotes: nempe ut acciperent testimonium contra se, quo scilicet convincerentur de sua perversitate ac malitia in Christo repudiando: quum tamen ipsi miracula ejus verè divina, & Christi propria, testimonio suo approbassent. Deinde adduntur eventa alia, eáq; in diversis varia: quorum alia ex aliis extiterunt: nempe in illo leproso, quòd contra interdictum rem statim divulgarat: in populo, quòd undique ad Christum venerunt, offerendo scilicet ei ægrotos quos sanaret, aut saltem cupiditate ejus videndi atque audiendi & miracula ipsius spectandi: denique in Christo, quòd quæsivit loca deserta, ubi lateret ad tempus, capiendæ scil. quietis causâ: ut qui per illos dies obambulando Galilæam, docendo & ægrotis sanandis, fuerat defessus.

SCHOLIA IN CAP. I.

1 *Principium Evangelii &c.* Id est, Hoc est principium historiæ Evangelicæ de Jesu Christo. Hoc, nempe historia de ministerio Johannis Baptistæ: ex collatione versus quarti & sequentium. Hinc apparet, non esse propositum Marco, scribere historiam nativitatis & infantiæ, itémq; pueritiæ & adolescentiæ Christi: sed res quas gessit ac perpessus est jam adultus, incipiendo à prędicatione Evangelii: ad quam audiendam Johannes Baptista populum prædicatione suâ præparavit. *Evangelii Jesu Christi.* Id est, Evangelii de Jesu Christo. Genitivus subjecti. *Filii Dei.* υἱοῦ τοῦ θεοῦ. Scilicet, unigeniti.

2 *In Prophetis.* ἐν τοῖς προφήταις. Id est, in libris Prophetarum. Plurali numero utitur vel per synecdochen integri, vel quia recitat dicta duo ex Prophetis diversis, Malachia scil. & Jesaia. *Ego.* Scil. Deus pater: ut percipitur ex sequentibus. *Nuntium meum.* τὸν ἄγγελόν μου. Scil. Johannem Baptistam: teste angelo. Luc. 1. v. 16. & 17. *Ante faciem tuam.* πρὸ προσώπου σου. Et mox. *Coram te.* ἔμπροσθέν σου. Apud Malachiam habetur, לְפָנָי, id est, ante faciem meam. Quare apud

Prophe-

Prophetam introducitur loquens Christus ipse & alloquens populum: apud Evangelistam verò Deus pater, alloquens Christum. *Qui parabit viam tuam.* ὃς κατασκευάσει τὴν ὁδόν σου. In Heb. ופנה דרך, id est, Et expediet viam, removendo scilicet obstacula ut via possit cerni & pateat aspectui. Hæc enim videtur esse emphasis vocis Hebraicæ. Sed quomodo Johannes paraturus erat viam Christo? Nempe dando testimonium de illo quòd ipse sit Christus, ut eum fecisse narrat Johannes: & convertendo cor patrum ad filios, & cor filiorum ad patres ipsorum: ut habetur Malach. 4. in fine. & eum factuŭ fuisse testatus fuit angelus Luc. 1. v. 16. & 17.

3 *Vox clamantis.* φωνὴ βοῶντος *&c.* Qua ratione excerpta sint hæc verba ex Jesaja, exposui in scholiis in Matth. 3. v. 3. *Parate viam*, &c. Vide ibid.

4 *In deserto.* ἐν τῇ ἐρήμῳ. Scil. Judææ. Matth. 3. v. 1. *Prædicabat baptismum resipiscentiæ ad remissionem peccatorum.* Id est, Prædicabat resipiscĕdum esse & credendum in Christū: ac testabatur, resipiscentes atque credentes habere remissionem peccatorum: præcipiebatque ut in hujus rei testimonium atq; professionem baptizarentur. *Baptismum resipiscentiæ.* βάπτισμα μετανοίας. Id est, qui resipiscentiæ testificandæ atque profitendæ adhibebatur. neque enim baptizabat nisi eos qui confessione peccatorum editâ, resipiscentiam suam testatam reddebant. Genitivus subjecti. Cæterùm nomine *resipiscentiæ* per synecdochen membri simul intelligenda est fides in Christum: ut percipitur ex verbis Pauli Act. 19. v. 4. *Ad remissionem peccatorum.* εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. Dubium est unde pendeant hæc verba: an à verbo, *Prædicabat*: an à nomine *Baptismum*: an denique à nomine *Resipiscentiæ*. Ego puto pendêre à nomine βάπτισμα: sed subintellecto articulo, vel potiùs articulo & participio huic sententiæ conveniente. quasi dicatur: κηρύσσων βάπτισμα μετανοίας τὸ εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. Scil. ἀνῆκον. Id est, prædicabat baptisma resipiscentiæ *quod* ad remissionem peccatorum *pertinet*, seu *destinatum est*. Ut sic putem: movet me similis sermo Apostoli Petri de re eâdem, Act. 2. v. 38 *Resipiscite, & baptizetur unusquisque vestrûm in nomine Jesu Christi ad remissionem peccatorum.* Sed hoc est rectè intelligendum: videlicet ad remissionem peccatorum testificandam

sive obsignandam: non autem, ad illam consequendam hoc opere. Nam ut remissio peccatorum seu justitia fidei in veteri Testamento per circumcisionem non conferebatur, sed obsignabatur, teste Apostolo ad Rom.4. sic in novo Testamento per Baptismum, qui Circumcisioni successit, remissio peccatorum non confertur, sed obsignatur.

5 *Tota Judaeae regio.* πᾶσα Ιυδαία χώρα. Ad verb. Omnis Judaea regio: id est, Judaica regio. *Tota:* id est, fere tota. Hyperbole. nam non omnes ad eum venisse: liquet ex eo, quòd omnes qui ad eum venerunt, baptizati ab eo sunt: ut mox affirmat Evangelista. At non omnes ab eo esse baptizatos: patet ex testimonio Christi Matth.21.v.32. ubi reprehendit primores Judaeorum, quòd Johanni non credidetint. Nam certè si ei credidissent, baptizari se quoque ab eo curassent: & vicissim si baptizati fuissent, habiti fuissent pro iis qui Johanni credidissent. *Et baptizabantur omnes.* Scil. qui ad eum venerant. nam non simpliciter omnes esse baptizatos, modò est ostensum.

10 *Et statim ascendens.* καὶ εὐθέως ἀναβαίνων. Scil. Johannes: ut videtur postulare cohaerentia verborum sequentium, *Vidit findi caelos.* Nec pugnat hoc cum Matthaeo, qui dicit: *Baptizatus autem Jesus confestim ascendit de aqua.* Nam potuit fieri ut uterque ascenderet: Jesus & Johannes. Nisi potiùs dicendum, participium ἀναβαίνων positum hìc esse absolutè ad designandum consequentiam: pro, ἀναβαίνοντος, scilicet αὐτῦ τῦ Ιησῦ. Ut hic locus sic sit vertendus: *Et statim ascendente eo* (nempe Jesu) *ex aqua, vidit* (scil. Johannes) *findi caelos &c.*

13 *Tentante eum Satana.* πειραζόμενος ὑπὸ τῦ Σατανᾶ. Vel, Et tentabatur à Satana. scilicet exactis illis 40. diebus, Matth.4.v.2.& 3. *Et Angeli ministrabant ei.* καὶ οἱ ἄγγελοι διηκόνουν αὐτῷ. Scil. posteaquam diabolus consummatâ ista tentatione, ab eo recessisset, Luc.4.v.13.& Matth.4.v.11.

14 *Postquam autem traditus fuit Johannes.* Scil. in carcerem. Vide Matth.14.v.1. & deinceps: item infrà 6.v.14. & deinceps. *Evangelium regni Dei.* Id est, laetam doctrinam de ratione regnum Dei consequendi.

15 *Imple[illegible] tempus.* ὅτι πεπλήρωται ὁ καιρὸς. Nempe, tempus illud quo Christum venturū praedixerunt Prophetae.

hoc

hoc innuit articulus. Cæterùm conjunctio ὅτι hîc servit mimesi seu prosopopœiæ. *Et appropinquavit regnum Dei.* Epexegesis. Sensus est: Appropinquavit tempus illud quo Christus inchoabit regnum suum per Evangelii prædicationem. *Resipiscite.* μετανοεῖτε. Id est, Resipiscite igitur. *Credite Evangelio.* πιστεύετε ἐν τῷ εὐαγγελίῳ. Ad verb. Credite in Evangelio, pro, εἰς τὸ εὐαγγέλιον, in Evangelium. Phrasis καταχρηστική: cujus exemplum est in illo Exod. 14. v. ult. *Et crediderunt in Jehovam & in Mosen*: pro, Jehovæ & Mosi.

20. *Sequuti sunt eum.* ἀπῆλθον ὀπίσω αὐτοῦ. Ad verb. Abierunt post eum. Id est, ἠκολούθησαν αὐτῷ, ut habet Matthæus.

21 *Sabbatho.* τοῖς σάββασιν. Ad verb. Sabbathis. Enallage numeri.

22 *Authoritatem.* ἐξουσίαν. Sive, potestatem.

23 *Quidam.* ἄνθρωπος. Ad verb. Homo. *Habens spiritum impurum.* ἐν πνεύματι ἀκαθάρτῳ. Scilicet ὤν. Ad verb. Qui erat in spiritu impuro. Id est, cum spiritu impuro. Hebraism. Hoc est, præditus spiritu impuro. *Qui exclamavit.* καὶ ἀνέκραξε. Ad verb. Et exclamauit. Scil. spiritus ille impurus: ut liquet ex sequentibus.

24 *Quid nobis tecum.* τί ἡμῖν καὶ σοί; Ad verb. Quid nobis & tibi? Sic Johan. 2. v. 4. *Ut perderes nos.* ἀπολέσαι ἡμᾶς. Id est, me meosqué socios, cæteros scilicet spiritus impuros in Judæa tum grassantes. *Sanctus ille Dei.* ὁ ἅγιος τοῦ θεοῦ Id est, Sanctus ille, qui à Deo sanctificatus atque ordinatus est in servatorem mundi. Genitivus adjuncti vel efficientis. Periphrasis Christi.

25 *Obmutesce.* φιμώθητι. Ad verb. Capistrator. Metaphora. φιμὸς capistrum seu fiscellam significat, qua os occluditur equis aliisve animalibus, ut bobus. unde illud: οὐ φιμώσεις βοῦν ἀλοῶντα. Ne capistrato bovem triturantem: 1. Cor. 9. v. 9.

27 *Quòd per potestatem, &c.* ὅτι κατ' ἐξουσίαν, &c. Conjunctionem ὅτι vetus interpres reddidit, *Quia*: novus, *Ut*. Ego accipio εἰδικῶς: ut pendeant hæc verba ab illis, *Quid est hoc*, per appositionem. Apparet enim, sentētias esse trajectas.

34. *Et sanavit multos.* καὶ ἐθεράπευσε πολλούς. Nempe omnes eos quibus dabatur propiùs accedere, ita ut liceret

 opem

opem ejus implorare, & ab ipso attingi, vel saltem ipsum attingere. Confer infrà 6.v.5. Matt.14.v.36.

38 *Oppidula.* κωμοπόλεις. Vetus interpres, *Vicos & civitates:* ut videatur legisse, κώμας καὶ πόλεις.

39 *In tota Galilea.* εἰς ὅλην τὴν Γαλιλαίαν. Pro, ἐν ὅλῃ τῇ Γαλιλαίᾳ. Enallage Hebraica.

40 *Et in genua coram eo procumbens.* καὶ γονυπετῶν αὐτόν. Vetus, *Genu flexo.* Novus, *Eiq; ad genua accidẽs.* Sed γονυπετεῖν plus est quàm genua flectere, nempe in genua procidere, & refertur ad genua adorantis, non autem ejus qui adoratur: ex nomine γόνυ, genu, & verbo πέτειν, quod est πίπτειν, cadere: Lucas pro hoc dicit, πεσὼν εἰς πρόσωπον, procidens in faciem: id quod pulchrè cum altero convenit.

43 *Graviter interminatus ei.* ἐμβριμησάμενος αὐτῷ. Ad verb. Quum infremuisset in eum. Nam hoc propriè significat verbum istud: ut patet ex Johan. 11.v.33. & 38. Sed hic per metonymiam efficientis usurpatur. nam qui in aliquem fremunt seu alicui indignantur, solent ei graviter comminari. *Ablegavit eum.* ἐξέβαλεν αὐτόν. Ad verb. Ejecit eum. Id est, repulit eum à se: non est passus ut se comitaretur.

44 *Nemini quicquam dicas.* μηδενὶ μηδὲν εἴπῃς. Ad verb. Nemini nihil dicas. Græcismus. Item synecdoche generis: eáque gemina. Sensus enim est: vide ut nemini quicquam dicas de hac re, quòd scil. sis à me purgatus: antequam te ostenderis sacerdoti: ut colligitur ex antithesi sequente.

45 *Et rem divulgare.* καὶ διαφημίζειν τὸν λόγον. Vetus verbum verbo reddens, *Et diffamare sermonem.* Sed diffamandi verbum non hunc usum habet apud Latinos. & λόγος hic accipitur pro re, per Hebraismum. *In civitatem.* εἰς πόλιν. Bifariam potest accipi. Vel indefinitè, In civitatem aliquam: vel definitè, In civitatem Capernaüm, ubi tunc habitabat. Prius verisimilius, propter omissum articulum.

OBSERVATIONES LOCORUM DOCTRINAE EX CAP I.

Διδ. Ex v.1. sumi potest definitio Evangelii hæc, quòd Evangelium sit doctrina de Jesu Christo filio Dei: hoc est, qua docetur, virum illum Jesum Hierosolymis sub Pilato crucifixum, esse non nudum hominem, sed simul Deum: quippe filium Dei unigenitum: ac præterea esse Christum, hoc est,

summum populi Dei sacerdotem & regem. Sic summa Evangelii in duobus capitibus consistit: in doctrina de persona Christi, & in doctrina de officio ejusdem.

Ex v.2.3.4.5. Jesum illum Nazarenum esse Christum, διδ.
inter alia argumenta constat etiam hinc, quòd habuit præcursorem Eliam, hoc est, Johannem Baptistam. Errant igitur Judæi, dum adventum Christi adhuc expectant.

Ex v.2.3.4. Ministri Evangelii per prædicationem pœni- παιδ.
tentiæ homines præparare debent ad excipiendum fide Christum: exemplo Johannis Baptistæ primi præconis Evangelii. Hoc autem officium omnibus Evangelii præconibus commune esse, monet Christus Luc. ultimo, vers. 47. ubi post resurrectionem suam discipulis sese ostendens, inter alia dicit: Oportere in nomine Christi prædicari resipiscentiam ac remissionem peccatorum apud omnes gentes.

Ex v.4. Baptismus est divinum testimonium resipiscenti- διδ.
bus & in Christum credentibus, quòd habeant remissionem peccatorum. Etsi autem hoc loco non fit expressa mentiò fidei, tanquam necessariæ ad consequendum remissionem peccatorum: tamen illa synecdochicè intelligenda est in vocabulo *resipiscentiæ*, & expressa ejus mentio fit Act.19.4. ubi Paulus ait, *Johannes quidem baptizavit baptismo resipiscentiæ, dicens populo ut in eum qui venturus erat post ipsum, crederent, hoc est in Christum Jesum.* Nec verò putandum est, bap- ἐλ.
tismum Johannis à baptismo Christi fuisse diversum: quum utriusque idem fuerit finis seu scopus, & unus idemque ritus. nam ut Johannes baptizavit aquâ in flumine Iordane, item in Ænon prope Salim: sic baptizabat & Christus: quanquam non sua manu, sed manu discipulorum: Johan.3.22. 23.& 4.1.2. Et ut Johannes baptizavit peccata confitentes, & fidem Christi profitentes, in remissionem peccatorum, hoc est, ad testificandam illis remissionem peccatorum per Christum, tanquam agnum illum Dei, qui tollit peccatum mundi; ita baptizarunt quoque ex Christi mandato Apostoli aliique Evangelii præcones: ut videre est Actor. 3.38. vbi Petrus ait Iudæis qui Christum crucifixerant: *Resipiscite, & baptizetur unusquisque vestrûm in nomine Jesu Christi in remissionem peccatorum.* Et cap.8.v.36.37.38. ubi Philippus Evangelista, id est, Euangelii præco, eunuchum Æthiopem

thiopem non priùs baptizat quàm ille profiteretur suam fidem in Christum.

Ex eodem versu. Non rectè colligitur ex verbis Marci, *Praedicabat Baptismum in remissionem peccatorum:* Baptismum conferre remissionem peccatorum ex opere operato. Etsi enim Papistæ id non colligunt ex his verbis: tamen colligunt ex verbis similibus Actor. 2. 38. *Baptizetur unusquisque vestrûm in remissionem peccatorum.* At verba illa, *In remissionem peccatorum*, non valere, Ad consequendam remissionem peccatorū per hoc opus: judicari potest ex eo, quòd Scriptura passim tradit, hominem adultum (de qualibus in illis dictis sermo est) non consequi remissionem peccatorum aliter quàm per fidem in Christum. Non igitur per opus baptismi. Item ex eo quòd adultum baptizari non est fas, nisi is profiteatur fidem in Christum, ac proinde statuatur eum jam per fidem habere remissionem peccatorum. Non igitur statui potest, quòd illam demum adipiscatur per opus Baptismi. Necesse est igitur illa verba aliter exponi. Non potest autem afferri melior expositio quàm quæ petitur à natura sacramentorum: quæ constat esse sigilla justitiæ fidei, Rom. 4. 11. Quare quum dicitur, homines baptizari in remissionem peccatorum, nihil aliud significatur, quàm eos baptizari in hunc finem, ut habeant divinum testimonium remissionis peccatorum, nempe peccata sibi esse remissa propter satisfactionem Christi, cujus sanguis effusus est pro electis in remissionem peccatorum, & purgat credentes ab omni peccato.

Bellarminus lib. 2. de Sacramentis c. 3.

Ex v. 5. Malè hunc locum detorquet Bellarminus ad stabiliendum confessionem illam Papistarum auricularem, quam ipse facit tertiam partem Pœnitentiæ, tanquam sacramenti. Sic autem argutatur. Sicut Baptismus Johannis (inquit) figura fuit baptismi Christi: ita quoque & confessio quæ Johanni fiebat, figura fuit confessionis quæ Christi ministris facienda erat. Intelligit autem confessionem omnium peccatorum mortalium [a], item enumerationem omnium peccatorum, quæ post examen animo occurrunt [b]. At duo hic falsa assumit: unum, quòd baptismus Johannis fuerit figura baptismi Christi: quippe quum fuerit idem cum illo: ut antea à nobis demonstratum est. Alterum, quòd auditores

De sacrament. pœnitentiæ, lib. 3. cap. 5.

Ejusd. lib. cap. 2.

Ejusd. lib. cap. 1.

ditores

ditores Johannis confessi sint in specie omnia peccata mortalia à se admissa, quæ quidem post examen animo occurrebant. At hæc glossa Bellarmini est, nullâ probatione subnixa. Nam potuerunt isti confiteri peccata sua, etiamsi non confiterentur omnia quæ animo occurrebant. Poterant enim confiteri peccata publicè jam nota: etsi non cõfiterentur peccata occulta. quorum confessionem vel Johannem exegisse, vel ipsos ultrò edidisse, quis certò affirmet? Imò nequaquam probabile est, Johannem exegisse confessionem publicam (talem enim illi edebant) scelerum occultorum: quum illa confessio ad scandalum potiùs, quàm ad ædificationem populi faceret. Et deniq; confessio facta Johanni, confessioni quę fit sacerdoti Papistico, valde dissimilis est: ut illa pro hujus figura haberi jure non possit. Etenim Johanni confitebantur palàm audiente populo: at Sacerdoti confitentur clàm in aurem.

Ex v.*6*. Ex vestitu & victu Johannis elucet sapientia Dei in electis adducẽdis ad salutem. Voluit enim Deus singulari illâ austeritate vitæ Johannis à se missi expergefacere electos in populo suo, ut ad doctrinam Johannis eò magis attenderent, illique crederent. Deinde autem voluit ut Christus familiariter atque humaniter inter ipsos versaretur, ut illos secum retineret. Hinc Christus Judæis incredulis exprobrat Matth.11.*16*.& seq. quòd hanc Dei sapientiam non agnoverint: & contrà laudat credentes quòd agnoverint, inquiens: *sed justificata est sapientia à filiis suis.* Usus hujus doctrinæ est: ut sive nobis contingat concionator severus, sive blandus & humanus: statuamus Deum pro sua sapientia illis uti ad nostram salutem: ac proinde & severitatem concionatorum æquo animo toleremus, & humanitatem non contemnamus. Did. Usus.

Ex v.7. Ex ista comparatione Johannis cum Christo percipitur, hunc ab illo habitum non pro nudo homine, sed pro vero Deo: quippe quum nullus nudus homo alteri in tantum præcellat, ut ille non sit dignus qui ei præstet officia servilia: quale erat apud Judæos, incurvatum solvere corrigiam solearum. Quare nobis quoque pro vero Deo Christus habendus est: quum Johannes fuerit à Deo missus ut testaretur de Christo, Johan.1.*6*.7. Did.

παιδ. Ex eod. versu. Quum Christum non puduerit sequi Johannem instar discipuli (id enim significari videtur illis verbis, ὀπίσω μου ἔρχεται, pone me venit) nec nos pudeat discere à ministris verbi illis quos donis spiritualibus antecellimus.

διδ. Ex v.8. Distinctæ sunt actiones ministri & Christi in administratione sacramentorum. Minister administrat res externas, puta in Baptismo aquam, in Cœna Domini panem & vinum: sed Christus in animis credentium operatur per Spiritum sanctum, confirmans scilicet fidem, atque ita per fidem fruenda illis dans bona spiritualia per res externas significata, nempe remissionem peccatorũ & vitam æternã.

διδ. Ex vers.9. Quòd Christus utriusque Testamenti Sacramenta percepit: puta, quòd circumcisus fuit, quòd edit agnum paschalem, quòd fuit baptizatus, quòd edit sacram cænam: videtur fecisse ut significaret, se cum utriusque Testamenti electis communionem habere velle. Interim tenendum, Christum non usum sacramentis ut sacramentis: quippe quum purus fuerit à peccatis, ac proinde non opus habuerit testimoniis divinis remissionis peccatorum: sed usus est illis ob alium finem, nempe (ut modò dictum) ad testandum suam cum electis communionem in regno cælorum. Deinde speciales quoque fines fuerunt propter quos sacramenta veteris Testamenti percipere voluerit. nam circumcisus fuit, tum ut obediret legi de circumcisione, tanquam puer Hebræus & filius Abrahæ: tum ut per circumcisionis susceptionem se obstringeret reliquis Dei legibus populo Judaico datis: ac proinde agnum quoque paschalem edit, ut debitam Legi obedientiam præstaret. Usus illius

παρ. doctrinę est nostra cõsolatio. Quid enim beatius quàm habere communionem cum Christo? hinc certè Johannes beatitudinem Christianorum describit 1. Johannis. 1. 3. Et Christus ipse beatitudinis privationem significans, dicebat Petro: *Nisi lavero te: non habes partem mecum*, Joh. 13. 8.

παιδ. Ex v.10. & 11. Quum Christus unctus sit Spiritu sancto à Deo patre in doctorem, summum sacerdotem & regem Ecclesiæ: est igitur nobis audiendus. Confer Matt. 17. 5. ubi ad testimonium illud Patris de Christo, additur præceptum: *Ipsum audite.*

Ex

Ex v.10. Quòd Spiritus sanctus gratiosam suam præsentiam atque efficaciam in Jesu declaravit per descensum columbæ super illum: eo symbolo videtur significasse, se directurum animam Christi ad singularem mansuetudinem: qualis cernitur in columba. Et sanè mansuetudinem suam eximiam abundè testatam fecit Christus sanando ægrotos opem ipsius implorantes, humanissimè versando cum peccatoribus, annuntiando remissionem peccatorum resipiscentibus, amantissimè ad se invitando sentientes onus peccati, eisque requiem promittendo. Quam ipsam mansuetudinem Christi dulcissimis verbis describit Esaias cap.42. quem locum ad eam ipsam confirmandam adducit Matthæus cap.12.v.18.& seq. ubi inter alia dicitur, *Non litigabit, neque clamabit, neq; audiet quisquam in plateis vocem ejus. Arundinem quassatam non confringet, & linum fumigans non extinguet.* Usus hujus doctrinæ est consolatio nostra contra conscientiam peccatorum: ut scilicet quum conscientia nos accusat, confugiamus ad Christum & opem ipsius imploremus; certò confisi, ipsum pro sua mansuetudine nos non repulsurum, sed nobis opitulaturum. διδ. παρ.

Ex v.10.& 11. Notandum illustre testimonium de tribus personis divinis, Deo Patre, Filio & Spiritu sancto. Etenim Dei patris vox audita est è cælo sonans, ac testimonium Filio, Domino nostro Jesu Christo perhibens. Filius in assumpta carne stetit in Jordane nudus: Spiritus sanctus in specie columbæ è cælo descendit super Christum. διδ.

Ex v.11. Quum Deus acquiescat in Christo tanquam filio suo dilecto: cõsequens est placere ei omnes qui Christo per fidem conjunguntur. unde Paulus ait Eph.1. quòd *Deus nos fecerit gratiosos.* (ἐχαρίτωσεν ἡμᾶς) *in illo dilecto.* Hoc facit ad nostram qui in Christum credimus, consolationem. διδ. παρ.

Ex v.12. Spiritus sanctus impellere consuevit servos Dei ad res eximias gerendas, ut hoc loco impulit Christum ut iret in desertum, ibique disputans cum diabolo, illum vinceret. Sic Stephanus πρωτομάρτυρ Spiritu sancto plenus, acerrimè objurgare ausus fuit impios sacerdotes coram quibus causam dicebat, Act.7. Et qui cum illo altercabantur è synagogis diversis, non potuerunt resistere sapientiæ & Spiritui per quem loquebatur, Act.6.9.10. Sic Elias Spiritu διδ.

Dei

Dei confirmatus, ausus fuit sese ostendere regi Achab, quũ non ignoraret se ab illo quæri ad necem: eundémque liberrimè objurgare: nec non populum propter idololatriam Baalis reprehendere, miraculo cum prophetis Baalis spondere, & convictos jugulare, 1. Reg. 18. Sic Sampson spiritu Dei correptus leonem inermis discidit; Ascalonitas invadens, triginta ex eis viros occidit; agros Philistæorum incendit, mille Philistæos maxilla asini interfecit, denique ædem dejecit, ac Philistæos oppressit: Jud. 14. & 15.

Quid præterea discendum sit ex historia tentationis Christi, vide in Observationibus nostris ex cap. 4. Matthæi. Unum tantùm hic præterea considerandum est, quod Matthæus non attingit: nempe quòd Christus versatus fuit cum

Did. feris. Hinc enim admonemur de statu integritatis, qualis in homine fuit ante lapsum, dum adhuc esset præditus perfecta imagine Dei. Nam quòd feræ Christum non sunt adortæ, in causa videtur fuisse quòd in illo agnoscerent perfectam Dei imaginem, ac proinde ipsum revererentur ut dominum suum: quemadmodum reverebantur Adamum ante lapsum, quum ad illum adductæ essent à Deo, ut videret quęnam illis nomina imponeret. Danieli quoq; in foveam cõjecto pepercerunt leones: verùm istud non sponte naturæ, sed divino miraculo factum fuit, Angelo occludente ora leonum, ne illum læderent. Dan. 6. 23.

Did. Ex v. 14. 15. Jesus est Christus: quia in eo impleta est prophetia Esaiæ cap. 9. de exhilaratione Galilæorum per prædicationem Evangelii. Confer. Matth. 4.

Did. Ex iisdem versibus. Christus est Propheta, missus à Deo ad prædicandum Evangelium apud Judæos. juxta illud, *Non sum missus nisi ad oves perditas Israel.* Item illud, *In viam gentium ne abieritis.*

Did. Ex iisd. versib. Evangelium est doctrina de regno Dei, docens scilicet quid nobis facto sit opus, ut in possessionem regni Dei perveniamus, nimirum resipiscentiâ & fide.

El. Ex v. 15. Fides non est pœnitentiæ pars. Alioquin sequeretur in sermone hoc Domini esse ἀδολεσχίαν, quum dicit, *Resipiscite & credite Evangelio.* Sed est pœnitentiæ adjunctũ necessarium ad ipsam reddendam salutarem. Nisi enim ad pœnitentiam accesserit fides, necesse est pœnitentem de

gratia

gratia Dei desperare: ut videmus accidisse Judæ Iscariotæ.

Ex v.16.& sequentibus. Christi deitas perspicitur ex eo quòd vocat efficaciter, ita scilicet ut quos externè vocat quibusve imperat, iis (si velit) internè persuadeat, ut imperanti obediant. Sicut clarè videmus in vocatione quatuor illorum discipulorum. διδ.

Ex iisd. versibus. Exemplo quatuor illorum discipulorum debemus promptè obedire vocanti Deo: sive is vocet ad cõmunionem regni cælestis, sive ad ministerium Ecclesię. quorum illud ordinariè facit per Evangelii prædicationem: istud verò per declarationẽ judicii ac voluntatis Ecclesiæ. παιδ.

Ex v.21. Exemplo Jesu doctores & pastores Ecclesię temporibus destinatis seduli sint in docendo. Exemplo autem Capernaitarum populus frequens conveniat ad verbum Dei audiendum. παιδ.

Ex vers.22. Quum videmus doctorem aliquem cum singulari authoritate docere verbum Dei: agnoscamus illum divinitus excitatum esse, & tanto Dei munere reverenter utamur. παιδ.

Ex v.23.& seq. Sicut Christus ejecit impuros spiritus è corporibus: ita sciamus eum ex animis quoque quasi ejicere diabolum, dum animos ab erroribus de cultu Dei & pravis concupiscentiis, tanquam effectis illius expurgat. διδ.

Ex.v.24. Ad salutem non sufficit fides historica, qua quis credit Jesum esse Christum: quia dæmonia quoque (ut hìc videmus) id credunt, sed non propterea beati sunt: quippe quum illum tanquam judicem suum exhorrescant. Confer Jacob.2. Sed insuper opus est, ut unusquisque nostrûm credat, Jesum sibi non minùs quàm aliis ordinatum esse in servatorem: quippe quum in servatorem ordinatus sit omnibus resipiscentibus & gratiam ipsius expetentibus. Secundùm illud Matt.11. *Venite ad me omnes, &c. & invenietis requiem animabus vestris.* ἐλ. διδ.

Ex v.25. Veritas non est quærenda à diabolo: quia etsi interdum verum dicit, tamen mendax est & sæpissimè mentitur: unde periculum est ne nos mendaciis suis decipiat. Huc pertinet illud: *Nolite veritatem quærere à mortuis.* ἐλ.

Ex v.27. Miraculorum verorum usus est ut nos excitent ad considerandum doctrinam quam doctor qui miracula edidit, διδ.

edidit, proponit. Sicut hîc videmus; Capernaitas, conspecto miraculo ejecti dæmonii, quærere de qualitate doctrinæ Christi. Interim doctrinæ veritas non est æstimanda ex ipsis miraculis: quia Deus interdum populum suum per miracula ad falsam doctrinam confirmandam adhibita tentat, ut habetur Deut. 13. Sed doctrina examinanda est ad regulam verbi Dei, & tum demum recipienda, si cum illa regula consentiat, juxta illud Esai 8. v. 19. 20. *Nonne populus Deum suum consulturus est? Pro viventibus mortuos consulas? Legem & contestationem* consulunto.

Διδ. Ex parte sexta & septima. Sicut Christus sanavit morbos corporis: ita sciamus, eum sanare quoque morbos animi, dum illum ab erroribus & pravis concupiscentiis expurgat, & verâ Dei cognitione ac dilectione donat. Hinc ipse se medico comparabat, dicens Pharisæis: *Qui valent, non opus habent medico: sed qui ægrotant. Non veni ut vocarem justos, sed peccatores ad resipiscentiam.* Hinc apud Malachiam nominatur *sol justitiæ, in cujus alis sanitas sive curatio sit*, Malach. 4. v. 2. vel secundum novam distinctionem cap. 3. v. 20. Et Petrus ait, *nos vibicibus ejus sanatos esse*, 1. Pet. 2. 24. Sanat autem duobus modis: merito & efficacia. Nam & promeritus est nobis suâ passione remissionem peccatorum, & per spiritum sanctum peccatum in nobis mortificat, & studium justitiæ viresque piè vivendi infundit.

Ἐλ. Ex vers. 30. Petrus quantumvis maritus, non tamen à Domino indignus habitus est ministerio verbi. Et idem fungens jam apostolatu post Domini ascensionem, uxorem secum circumduxit, sicut & reliqui Apostoli, excepto Paulo, 1. Cor. 9. v. 5. Perversè igitur á ministris verbi cælibatum postulat Papa. Estque ista doctrina dæmoniorum, 1. Tim. 4. v. 1. 3.

Παιδ. Ex v. 35. Exemplo Christi doctores Ecclesiæ quærant secessum ad precandum, ut obtineant á Deo facultatem rectè & cum fructu fungendi suo munere.

Διδ. Ex eod. vers. Christus verus homo est: quia Deum adoravit.

Παιδ. Ex v. 37. Exemplo Capernaitarũ, si gustum percepimus veritatis celestis, studeamus in illius cognitione proficere. Etenim Capernaitę quum Christũ semel docentem audivissent,

ita accensi fuerunt studio doctrinam ejus plenius cognoscendi, ut postridie eum omnes quæsiverint.

Ex v. 38. & 39. Exemplo Christi pastores Ecclesiæ assidui sint in auditoribus suis docendis. παιδ.

Ex v. 40. & sequentib. Sicut Christus purgavit lepram corporis: ita sciamus eum purgare quoque lepram animi (id est, peccatum inhærens) dum expurgat illum erroribus & pravis concupiscentiis: id quod facit per prædicationem verbi Dei & operationem Spiritus sancti. διδ.

Ex v. 44. Etsi veritas nunquam est neganda: tamen exemplo Christi prudenter dispiciendum est doctoribus verbi, quo tempore quidque in lucem proferant. Videmus enim Christum noluisse statim divulgari, quòd ipse purgasset leprosum illum. Sic noluit ante resurrectionem suam palàm dici, quòd ipse esset Christus: ut videmus supra v. 25. & 34. item Matth. 17. v. 9. παιδ.

Ex eod. versu. Christus Legem Dei accuratè observavit, & aliis observandam præcepit: ut esset sanctus sacerdos & sancta victima ad expiandum nostra peccata. διδ.

Ex eod. versu. Mirabili Dei providentiâ reprobi sæpe aliud agentes testimonium dant veritati, atque ita sibi ipsi excusationem repudiatæ veritatis adimunt. Etenim sacerdotes Hierosolymitani puros à lepra pronuntiabant eos quos Jesus solo verbo à lepra purgaverat: quo ipso testatum faciebant, Jesum esse Deum: quod tamen ipsi docenti nolebant credere. διδ.

Ex v. 45. Quæritur an rectè fecerit leprosus ille quòd curationem sui miraculosam statim divulgavit, Jesúmque illius authorem patefecit? Respondeo. Non rectè fecit: quia interdictum ei fuerat à Christo. Neque illum excusat *προαίρεσις* seu propositum, quòd voluit gratiam hoc modo referre benefactori. Nam regula boni operis non est hominis intentio, sed mandatum Dei. Interim bona quoque intentio requiritur, ut scilicet dirigatur opus ad gloriam Dei & proximi utilitatem. ἐλεγχ.

ANA-

ANALYSIS CAP. II.

ARGUMENTUM.

Quatuor sunt hujus capitis partes. 1. de sanatione cujusdam paralytici in urbe Capernaüm. 2. de vocatione Levis qui aliàs Matthæus. 3 de defensione sui & discipulorũ, contra criminationẽ discipulorum Johannis propter omissionem jejunii. 4. de defensione discipulorum contra criminationem Pharisæorum propter evulsas in sabbatho spicas.

PRIMA PARS.

De sanatione cujusdam paralytici in urbe Capernaüm.

ET *rursus intravit Capernaüm interjectis* aliquot *diebus, & auditum est eum domi esse.*

2 *Statímque congregati sunt multi,* adeò *ut jam non caperent* eos *ne ea quidem* loca *quæ* erant *ad ostium. & loquebatur eis sermonem.*

3 *Tunc veniunt ad eum ferentes paralyticum, qui à quatuor portabatur.*

4 *Et quum non possent ei appropinquare propter turbam, detexerunt tectum* ædium *in quibus erat; eóque perfosso, funibus demiserunt grabatum in quo paralyticus jacebat.*

5 *Quum autem vidisset Jesus fidem eorum, dixit paralytico; Fili, remissa sunt tibi peccata tua.*

6 *Erant autem illic quidam ex Scribis sedentes, & ratiocinantes in cordibus suis;*

7 *Quid iste ita loquitur blasphemias? quis potest remittere peccata, nisi solus Deus?*

8 *Et quum statim cognovisset Jesus spiritu suo, eos ita ratiocinari apud se, dixit eis; Quid ista ratiocinamini in cordibus vestris?*

9 *Utrum est facilius; dicere paralytico, Remissa sunt tibi peccata: an dicere, Surge, & tolle grabatum tuum, & ambula?*

10 *Ut autem sciatis, Filium hominis habere potestatem remittendi peccata in terra: ait paralytico,*

11 *Tibi dico, surge, ac tolle grabatum tuum, & abi domum tuam.*

12 *Tunc* ille *statim surrexit: sublatóque grabato, egressus est coram omnibus: adeò ut obstupescerent omnes, & glorificarent Deum dicentes, Nunquam tale quicquam vidimus.*

Primùm

Primùm notatur sanationis hujus *tempus*, nempe quum Jesus interjectis aliquot diebus quibus scilicet in locis desertis latitans nonnihil respiraverat, rursus intravisset in urbem Capernaüm. Deinde indicatur *locus* specialis ubi sanatio illa peracta est, nempe in domo in qua Jesus habitabat. Tertiò indicantur *spectatores* seu *testes*, videl. Capernaitæ ad ostium domus cōgregati: quę congregatio amplificatur ab adjuncta multitudine, v. 2. Quartò indicatur *tempus speciale*, quo sanatio illa accidit, videl. qum Jesus Capernaitas ad domum suam congregatos doceret, quo significatur hanc illius prædicationem sanatione illa paralytici fuisse obsignatam. Quintò indicatur *causa procatarctica*, quę Jesum ad paralyticum illum sanandū movit: videl. petitio tum ipsius paralytici tum eorum qui illum ferebāt, petitio inquam profecta ex fide, qua Jesum habebant pro Christo. Petitio illa significatur per actiones eorum qui paralyticum offerebant: quarum prima est apportatio illius jacentis in grabato v. 3. Hæc actio amplificatur à causa corrumpente, videl. turba ostium occupante atque ita aditum illis intercludente. Secunda actio qua remedium contra illud obstaculum quæsiverunt, fuit apertio atque perfossio tecti. Tertia, demissio paralytici in grabato per apertum tectum, in conspectum Jesu, v. 4. Sextò narratur *præparatio* qua Jesus paralyticum ad sanationem præparavit. Ea fuit quòd remisit ei peccata, versu. 5. ubi causa impulsiva istius facti exprimitur, nempe fides illorum: hoc est, tum ipsius paralytici tum eorum qui illum obtulerant sanandum: v. 5. Hoc autem factum declaratur deinceps ex eventu, nempe tacita damnatione Jesu tanquam blasphemi à Scribis quibusdam, v. 6. & 7. Quæ ipsa damnatio declaratur è suo eventu, videl. defensione Jesu qua se à crimine blasphemię vindicat, v. 8. 9. 10. Defensionis argumentum ducit à pari, ad hunc modum,

Si habeo potestatem, atq; etiam potentiam paralyticum sanandi: habeo etiam potestatem remittendi ei peccata.

Atqui potestatem illam atque potentiam habeo:

Ergo hanc quoque potestatem habeo.

Loco propositionis ponitur ejus ratio v. 9. Significat enim duas illas potestates esse pares; ac proinde ad unum eundémque pertinere, videl. ad solum Deum. Conclusio succe-

dit v.10. Assumptionis sententia attingitur in illius versus fine, ubi dicitur: *Ait paralytico.* Cæterum loco assumptionis ponitur ejus probatio, nempe ipsa sanatio paralytici per nudum imperium, v.11.& 12. Quod jam est septimum institutæ narrationis membrum principale, videlicet *ipse modus agendi*, seu ipsa sanationis *forma* miraculosa, constans scilicet solo verbo seu imperio. Tria autem paralytico imperat, ut patet v.11. Quæ singula quoque ille peregit, ut patet v.12. Octavò & postremò adjicitur rei gestæ *eventus*, nempe admiratio spectatorum & glorificatio Dei.

SECUNDA PARS.

De vocatione Levis qui aliàs Matthæus.

13 *Et egressus est rursus ad mare: totáque turba veniebat ad eum, ac docebat eos.*

14 *Et quum prætergrederetur, vidit Levin Alphæi* filium, *sedentem ad telonium: dixitque ei, Sequere me. Et is surgens sequutus est eum.*

15 *Et factum est quum Jesus accumberet in domo illius, multi etiam publicani & peccatores simul discumbebant cum Jesu & discipulis ejus: erant enim multi, & sequuti fuerant eum.*

16 *Quumque Scribæ ac Pharisæi vidissent eum edentem cum publicanis & peccatoribus, dixerunt discipulis ejus, Quid* est *quòd cum publicanis & peccatoribus edit ac bibit?*

17 *Et quum* hoc *audisset Jesus, dicit eis; Ii qui valent non opus est medico, sed iis qui malè affecti sunt. non veni ut vocarem justos, sed peccatores, ad resipiscentiam.*

Primùm narratur vocationis hujus *occasio*: quòd scilicet occasionem Christo ad vocandum Levim præbuerit conspectus illius, quum à mari in urbem rediens ac telonium prætergrediens, illum ibi sedentem conspexit, v.13.& 14. Deinde *vocatio ipsa*, constans vno verbo, *Sequere me*: v.eod. Tum vocationis *eventus* duplex: prior, obedientia vocati: ibid. Posterior, relatio gratiæ pro vocationis beneficio, v. 15. videlicet quòd Jesum excepit convivio. Convivium illud describitur partim ex adjunctis convivis, partim ex eventu. Convivæ indicantur duorum generum: alii sancti, nempe Jesus & discipuli: alii profani, nempe publicani & peccatores: quo vocabulo hic intelliguntur homines ethnici

nici seu gentiles, à vera religione alieni. Horum indicatio amplificatur ab adjuncta multitudine: & ab occasione qua fuerunt ad convivium illud adhibiti, nempe quia Jesum ad Levim divertentem fuerant sequuti. Eventus convivii istius fuit, quòd Scribæ & Pharisæi Jesum eo nomine apud discipulos ipsius criminati sunt, quòd ederet ac biberet cum publicanis & peccatoribus, v.16. Hæc autem criminatio declaratur è suo eventu, videlicet defensione seu apologia Jesu, qua sese contra illam criminationem defendit, ostendens se rectè & ex officio facere, quòd cum istiusmodi hominibus versaretur ad eum scilicet modum quo cum eis versabatur, videlicet cum proposito vocandi eos ad resipiscentiam. Defendit igitur factum suum à fine seu scopo agendi:

Si versor cum illis ut eos vocem ad resipiscentiam, atque ita salvos faciam: rectè facio, quia ad hoc ipsum veni ac missus sum à Deo ut peccatores ad resipiscentiam vocem: ac proinde hoc meum est officium.

Atqui versor cum illis cum tali proposito.

Ergo rectè facio.

Loco propositionis ponitur illius ratio, amplificata antithesi qua perstringit vanam accusatorum suorum persuasionem de propria justitia, dicens, *Non veni ut vocarem justos* &c. Et hæc ipsa sententia illustratur simili, qua se comparat medico, peccatores ægrotis: significans, sicut medici officium est invisere & curare ægrotos, ita officium suum esse invisere & curare peccatores. Quæ ipsa quoque sententia amplificata est antithesi, qua falsam accusatorum de seipsis persuasionem perstringit, quasi scilicet ipsi valerent spiritualiter, hoc est, justi & sancti essent.

TERTIA PARS.

De defensione sui & discipulorum contra criminationem discipulorum Johannis propter omissionem jejunii.

18 *Discipuli autem Johannis ac Pharisæorum jejunabant: veniunt igitur & dicunt ei, Quare discipuli Johannis & Pharisæorum jejunant, tui autem discipuli non jejunant?*

19 *Tunc ait eis Jesus, Num possunt filii thalami quo* tem-
pore *cum ipsis est sponsus, jejunare ? quandiu habent secum spon-
sum, non possunt jejunare.*

20 *Aderunt autem dies quum tolletur ab eis sponsus ; & tunc
jejunabunt, illis diebus.*

21 *Sed nemo panniculum impexum insuit vestimento veteri:
alioquin, illud ipsius supplementum novum detrahit* aliquid *ex
vetere* vestimento, *& fit pejor fissura.*

22 *Et nemo indit vinum novum in utres veteres : alioquin
vinum novum disrumpit utres, & vinum effunditur , & utres pe-
reunt : sed vinum novum in utres recentes indendum est.*

Primùm innuitur criminationis *occasio*, quòd scilicet discipuli Johannis viderent, discipulos Jesu non jejunare, quum tamen jejunarent ipsi & discipuli Pharisæorum. Deinde recitatur *criminatio ipsa*, quæ nititur argumento a pari, videl. exemplo discipulorum Johannis & Pharisæorum. Sententia igitur est :

Si discipuli Johannis & Pharisæorum jejunant, tui quoque discipuli debebant jejunare.

Sed illi jejunant.

Ergo.

Tertiò subjungitur defensio seu *apologia Christi* ; qua, unâ eâdémque operâ, & connexum illud refutat, & contrarium demonstrat : ostendens dissimilitudinem in exemplo, quum non sit par conditio sive status discipulorum suorum qui erat illorum : & ex illa ipsa discipulorum suorum conditione, tanquam causa procreante, argumentum ducens ad defendendum factum discipulorum. Est autem argumentum illud geminum : nam conditionem discipulorum declarat partim ex subiecto occupante, quum ait, illos nunc secum habere sponsum : partim ex adjuncto inhærente, quatenus significat animos eorum adhuc esse rudes ac infirmos, id quod significat per duas similitudines : unam vestimenti veteris, v.21. alteram utrium veterum, v.22. Sic igitur argumentatur Christus :

Si discipuli mei nunc secum habent sponsum, non debent jejunare.

At habent nunc secum sponsum, videlicet me.

Non igitur debent jejunare.

Loco propositionis ponitur ejus ratio, à genere ducta: quæ continetur sententiâ generali sive gnomâ de conditione & affectu convivarum nuptialium, v. 10. ubi ait, *Num possunt filii thalami* &c. Assumptio innuitur à contrario, v. 20 ubi ait, *Aderunt autem dies quum tolletur ab eis sponsus.* Conclusio similiter à contrario significatur, ibidem, ubi ait: *Et tunc jejunabunt.* quasi dicat, Non autem nunc. Unde percipitur, assumptionem amplificari antithesi status futuri tristis, quem hac occasione prædicit, intelligens abreptionem sui ad supplicium quæ discipulis mœrorem gravissimum allatura erat. Quem mœrorem *συνεκδοχικῶς* & per *ἀντανάκλασιν* jejunium appellat, quum ait, *Et tunc jejunabunt*: intelligens non tale jejunium de quo mota erat quæstio, videlicet quale erat jejunium discipulorum Johannis & Pharisæorum, sponte & consultò susceptum religionis causâ, ut nimirum eò ardentiùs possent incumbere precibus, vel etiam ut illo ipso opere tanquam per se bono Deum colerent: sed jejunium cujus necessitatem discipulis præter ipsorum propositum allaturus erat tristis ipsorum status. Atque hoc est primum defensionis argumentum, quod præcipuè pertinet ad discipulos. Alterum verò argumentum spectat principaliter ad defensionem sui: ostendit enim se rectè & sapienter facere quòd discipulis non imponat aut præcipiat jejunium, sed indulgentiùs eos habeat ac tractet: quia scilicet se accommodet ipsorum captui, qui rigidioris disciplinæ non sint capaces propter infirmitatem seu ruditatem animorum: quam duplici simili innuit. In hanc autem sententiam argumentatur:

Si insipienter agit qui panniculum impexum insuit vestimento veteri; item qui vinum novum indit utribus veteribus: ego quoque insipienter agerem, si discipulis meis imponerem jejunium.

Sed verum est prius.

Ergo & posterius. Et per consequens, non debeo discipulis meis imponere jejunium.

Propositionis veritas pendet à similitudine discipulorum quam habebant cum vestimento veteri & utribus veteribus. Sicut enim illa sunt tenera atque infirma, ita ut facilè rumpantur ac scindantur: sic animi discipulorum tum erant te-

neri & infirmi, ita ut rigidiore disciplinâ facilè fuissent offensi ac læsi. Assumptionis sententia continetur ibi, *Nemo* (intellige, nemo sapiens) *panniculum impexum insuit vestimento veteri*. Item: *Nemo* intellige rursum, nemo sapiens) *indit vinum novum in utres veteres*. Hæc sententia confirmatur ab effectu detrimentoso: quia siquis contra faceret, perderet vestimentum & utres atque etiam vinum. Sapiens autem non est qui non prævidet ac præcavet damnum ex actione sua eventurum.

QUARTA PARS.
De defensione discipulorum contra criminationem Pharisæorum propter evulsas in sabbatho spicas.

23 *Factum est autem ut præteriret sabbatho per sata; & cœperunt discipuli ejus iter faciendo vellere spicas.*

24 *Tunc Pharisæi dixerunt ei; Ecce, cur faciunt sabbatho quod non licet?*

25 *Et ipse dixit eis, Nunquam legistis quid fecerit David quum egeret & esuriret, ipse & qui cum eo* erant:

26 *Quomodo ingressus sit domum Dei sub Abiathar Pontifice maximo, & panes propositionis ederit: quos non licet edere nisi sacerdotibus; & dederit etiam iis qui secum erant?*

27 *Dixit etiam eis: Sabbathum propter hominem factum est, non homo propter sabbathum.*

28 *Itaque filius hominis est etiam sabbathi dominus.*

Primùm narratur *factum discipulorum* quod Pharisæi criminati sunt, unâ cum ipsius occasione, quòd scilicet occasionem eis ad vellendum spicas præbuerit transitus per sata, v.23. Deinde recitatur *criminatio Pharisæorum*, v.24. Postremò *defensio Christi*, versibus reliquis. Defensio autem illa constat tribus argumentis: quarum primum sumptum est *ab exemplo Davidis* per ratiocinationē à pari, v.25.& 26. Secundum *à fine sabbathi*, seu causa propter quam Deus sabbathum instituit, v.27. tertium *à potestate Christi*, v.28. Primum argumentum sic potest concludi.

Si David non peccavit, quòd quū esuriret, nec aliis panibus potiri posset, edit panes sacros: nec discipuli mei peccarunt quòd quū esurirent, nec alio cibo potiri possent, vulserunt spicas in sabbatho.

Sed verum est antecedens.

Ergo & consequens.

Assumptio illustratur & confirmatur testimonio historiæ sacræ quæ exstat 1.Sam.21. Loco propositionis, indicatur ejus ratio, ubi dicitur de panibus illis sacris, *Quos non licet edere nisi sacerdotibus*: nempe extra casum necessitatis. Similiter enim non licebat in sabbatho vellere spicas, extra casum necessitatis. Si ergo Davidem excusavit necessitas, cõsequens est ut in simili casu discipulos quoq; necessitas excuset. Etenim illi non minùs esuriebant, & alio cibo potiri non poterant, quàm David. Secundum argumentum concludi potest ad hunc modum.

Si sabbathum propter hominem factum est, non peccat homo qui sabbatho ad suam necessitatem suive conservationem utitur.

At sabbathum propter hominem factum est.

Ergo.

Propositio omittitur: & veritas ejus clara est ex natura destinati & finis. Assumptio amplificatur antithesi per ἐπάνοδον rhetoricam.

Tertii argumenti syllogismus hic est:

Si ego sum sabbathi dominus, ac proinde potestatem habeo agendi de sabbatho quod volo: licuit ergo mihi permittere discipulis meis ut in sabbatho vellerent spicas.

Atqui ego sum sabbathi dominus, &c.

Ergo.

Propositio omittitur: & veritas ejus patet ex natura generis & speciei. Quæ enim de toto genere verè affirmantur, verè etiam affirmantur de qualibet ejus specie. Quare quum de generali potestate in sabbathum verè affirmetur, quod pertineat ad Christũ: consequens est ut etiam de potestate speciali, puta in permittẽda evulsione spicarũ, idem verè affirmetur. Assumptio deducitur ex argumẽto præcedente: quatenus in eo innuit, se (unà scilicet cum Deo patre & Spiritu sancto) illum esse qui sabbathum instituit. unde jam deducit, se igitur habere potestatem in sabbathum. Atque hoc sibi vult conjunctio syllogistica ὥστε, Itaque. Cæterum seipsum significat descriptione familiari, quum ait, ὁ ὑιὸς τῦ ἀνθρώπυ. *Filius ille hominis.*

SCHOLIA IN CAP. II.

1 *Interjectu* aliquot *diebus*. δἰ ἡμερῶν. Ad verb. Per dies, Id est, post aliquot dies. Sed propositio διὰ notat motum per spatium sive intervallum temporis inter duos terminos interjectum. *Domi*. εἰς οἶκον. pro ἐν οἴκῳ.

2 *Neca quidem* loca *quæ* erant *ad ostium*. μηδὲ τὰ πρὸς τὴν θύραν. Subaudi μέρη: & rursus ὄντα. Partes autem, scil. soli: id est, loca. *Sermonem*. τὸν λόγον. Scil. τὸν τῆς βασιλείας: id est regni: ut alibi nominatur: id est, Evangelium. Hoc notat articulus.

3 *Qui à quatuor portabatur*. αἰρόμενον ὑπὸ τεσσάρων. Nempe à quatuor viris, portantibus decumbentem in lecto, apprehensis quatuor lecti extremitatibus.

4 *Propter turbam*. Quæ occupaverat omnia loca domus, v 2. *Detexerunt tectum*. Erant autem tecta domorum in Judæa, plana: ut in eis posset ambulari. *Funibus demiserunt*. χαλῶσι. Ad verb. Funibus demittunt. Enallage temporis.

7 *Nisi solus Deus*. εἰ μὴ εἷς ὁ θεός. εἷς pro μόνος. Vel: nisi unus, *nempe* Deus; εἰ μὴ εἷς, ὁ θεός. Sicut Matt. 19. v. 17. οὐδεὶς ἀγαθὸς εἰ μὴ εἷς, ὁ θεός: Nemo est bonus nisi unus, *nempe* Deus.

8 *Spiritu suo*. τῷ πνεύματι αὐτοῦ. Id est, deitate sua. Vel animo suo: ut sit pleonasmus qualis paulo antè v. 6. *ratiocinantes in cordibus suis*.

12 *Adeò ut obstupescerent*. ὥστε ἐξίστασθαι. Vel extra se raperentur.

14 *Levin*. Λευΐν. Aliâs Matthæum. Matth. 9. v. 9.

20 *Tunc jejunabunt, illis diebus*. Pleonasmus Marco familiaris.

26 *Sub Abjathar Pontifice maximo*. ἐπὶ Ἀβιάθαρ τοῦ ἀρχιερέως. Hic Abjathar aliâs dictus fuit Achimelech, 1. Sam. 21. v. 1. Sicut & filius ejus utrumque hoc nomen gessit.

27 *Propter hominem*. διὰ τὸν ἄνθρωπον. Nempe ut serviat homini: ut homo in eo meditetur res cælestes, & vires recolligat. *Factum est*. ἐγένετο. Institutum sive ordinatum est: nempe à Deo.

28 *Itaque*. ὥστε. Quia scil. sabbathum factum est à filio hominis, qui idem est Deus unâ cum Patre & Spiritu sancto.

Filius

Filius hominis ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου. seipsum intelligit. *Est etiam sabbathi dominus*. Ac proinde potest eo uti pro suo arbitratu.

OBSERVATIONES EX CAP. II.

Ex v.1.& 2. Exemplo Capernaitarum cupidè & magno numero nos congregari decet in ea loca ubi prædicari solet sermo Evangelii : neque ullus decentior templorum ornatus est quàm ejusmodi numerosus & audiendi cupidus cœtus.

Ex v.3.& seq. Quid observandum sit ex historia sanati paralytici, indicavimus in Observationibus ex Matth.9.

Ex v.14.& sequentibus. Quid sit observandum ex historia vocationis Matthæi, diximus in Observationibus ex capite Matthæi modò citato.

Ex v.18.& sequentibus. Vide Observationes ex Matth.9. v.4.& seq.

Ex v.23.& sequentibus. Vide Observationes ex Matt.12. v.1.& sequentibus.

ANALYSIS CAP. III.

ARGUMENTUM.

Sex sunt hujus capitis partes: 1. Quomodo Jesus sanaverit quendam qui habebat manum aridam. 2. Qualis & quanta multitudo hominum Jesum consectata sit. 3. Quos & quot designaverit Jesus Apostolos. 4. Quid ei propter publicas illas actiones suas evenerit. 5. Quomodo se defenderit contra criminationem Scribarum, dicentium eum ejicere dæmonia per Beelzebub. 6. Quid responderit, quùm inter docendum interpellaretur per cognatos.

PRIMA PARS.

De sanato quodam qui habebat manum aridam.

ET introivit rursus in synagogam : eratq; illic quidam aresactam manum habens :

2 *Et observabant an sabbatho sanaturus esset eum, ut ipsum accusarent*

accusarent.

3 *Tunc ait homini habenti manum arefactam, Surge in medium.*

4 *Eis autem dixit, Licet sabbatho benefacere, an malefacere* cuipiam? *hominem servare, an trucidare? Ipsi verò silebant.*

5 *Et quum circumspexisset eos cum ira, condolescens quòd occalluisset cor eorum, dicit homini, Extende manum tuam. Et is extendit: restitutaq; est manus ejus sana ut altera.*

6 *Tunc egressi Pharisæi, statim cum Herodianis consilium inirent adversus eum, ut eum perderent.*

In describenda miraculosa hac sanatione indicatur primùm *locus* ubi illa accidit, videl. in quadam synagoga, v.1. Deinde *occasio*, videlicet præsentia illius, qui manum aridam habebat, v.eod. Tertiò *adjunctæ insidiæ Pharisæorum*, v.2. Quartò *præparatio ad sanationem*, quæ continet duas partes: mandatum ad illum malè affectum ut prodeat in totius congregationis conspectum, v.3. & quæstionem dilemmaticam Pharisæis propositam de observatione sabbathi, v.4. Quintò *ipse sanationis modus* in tribus membris consistens: intuitu irato Pharisæorũ, (id est quo Jesus illos est intuitus) mandato ad hominem quem volebat sanare, & obedientia illius. Sextò indicatur *eventus* istius miraculi in Pharisæis, nempe consultatio de ipso perdendo, v.6.

SECUNDA PARS.

De multitudine quæ Jesum consectata fuit.

7 *Sed Jesus cum discipulis suis secessit ad mare: & magna multitudo sequuta est eum à Galilea, & à Judea,*

8 *Et ab Hierosolymis, & ab Idumæa, &* regione quæ est *trans Jordanem: & qui circa Tyrum ac Sidonem* habitabant, *magna multitudo, quum audissent quanta faceret, venerunt ad eum.*

9 *Ipse autem dixit discipulis suis ut navigiolum sibi semper adesset, propter turbam, ne ipsum opprimerent.*

10 *Multos enim sanaverat, adeò ut ruerent in eum ut ipsum tangerent quotquot tenebantur flagellis.*

11 *Et spiritus impuri quum eum conspexerant, accidebant ei ad* pedes, *& clamabant, dicentes, Tu es Filius ille Dei.*

12 *Ipse verò multum interminabatur eis ne ipsum manifestum facerent.*

Primùm indicatur *locus quò multitudo illa Jesum sequuta fuit*, videl. ad mare: simúlque innuitur (per cohærentiam cum versiculo præcedente) causa quæ Jesum moverit ut ad mare secederet, nimirum insidiæ Pharisæorum. v.7. Deinde enumerantur *loca è quibus multitudo illa convenerat*, v.7. & 8. Tertiò *causa quæ illos movit ad Jesum sequendum*, videl. quum audissent quanta faceret, in fine v.8. Quartò *effectus illius consectationis in Jesu*, nempe quòd se contulit in navigiolum. Hic effectus declaratur è causa finali, nempe ne à turba opprimeretur, v.9. Tum ille metus oppressionis declaratur è causa procreante, videl. impetu ruentium in eum ad ipsum tangendum, v.10. Postremò narratur *quomodo se gesserint ad Jesu conspectum spiritus impuri in obsessis*, v.11. *& quid eis ille imperarit*, v.12.

Tertia pars.
De designatione Apostolorum.

13 *Tunc ascendit in montem, & advocavit ad se quos ipse voluit: & venerunt ad eum.*

14 *Et constituit duodecim qui secum essent, & quos mitteret ut prædicarent:*

15 *Haberentque potestatem sanandi morbos, & ejiciendi dæmonia.*

16 *Primùm Simonem, (cui imposuit nomen Petrum:)*

17 *Et Jacobum* filium *Zebedæi, & Johannem fratrem Jacobi, (& imposuit eis nomina Boanerges, quod est, filii tonitrui)*

18 *Et Andræam, & Philippum, & Bartholomæum, & Matthæum, & Thomam, & Jacobum Alphæi* filium, *& Thaddæum, & Simonem Cananitem,*

19 *Et Judam Iscariotem, qui & prodidit eum. veneruntq; domum.*

20 *Convenit autem rursum turba, adeò ut ne capere quidem cibum possent.*

Primùm indicatur *locus* ubi hæc designatio facta est, videl. in monte. Deinde *præparatio*, videl. sevocatio a turba, v.13. Tertiò *muneris Apostolici descriptio*, v.14. & 15. Quartò recitantur *illorum nomina*, v.16. 17. 18. & 19. Quintò annectitur,

ritur, *quid eis evenerit*, quum domum venissent, videlicet interpellatio turbæ, v.19.& 20,

QUARTA PARS.
De eventis actionum Jesu.

21 *Et quum* hæc *audissent ipsius propinqui, venerunt ut prehenderent eum; dicebant enim eum apud se non esse.*

22 *Scribæ verò qui Hierosolymis descenderant, dicebant eum habere Beelzebub, & per principem dæmoniorum ejicere dæmonia.*

Actionum Jesu eventa *duo* hic narrantur: *unum in propinquis, alterum in extraneis:* quorum illi volebant eum tanquam mente captum prehendere: isti verò, nempe Scribæ Hierosolymitani, ejectiones dæmoniorum à Jesu perfectas adscribebant principi dæmoniorum.

QUINTA PARS.
De Jesu contra criminationem Pharisæorum apologia.

23 *Quum autem eos advocasset, dixit eis per parabolas, Quomodo potest Satanas Satanam ejicere?*

24 *Neque si regnum adversus sese dissideat, potest stare regnum illud:*

25 *Neque si domus contra semetipsam dissideat, potest stare domus illa.*

26 Sic *quoque si Satanas insurrexit & dissidet adversus semet ipsum, stare non potest, sed finem habet.*

27 *Non potest quisquam robusti* alicujus *vasa, ingressus domum ejus, diripere, nisi primò robustum illum vinxerit: & tunc domum ejus diripiet.*

28 *Amen dico vobis, Quævis peccata remittentur filiis hominum, & blasphemiæ quibuscunque blasphemarint:*

29 *Sed quicunque blasphemarit in Spiritum sanctum, non habet remissionem in æternum, sed tenetur æterno judicio.*

30 *Dicebant enim, Spiritum impurum habet.*

Sermonis hujus contra criminationem Pharisæorum detectam *membra* sunt *duo:* apologia & recriminatio. *Apologia* duo continet argumenta. Primum à consequente absurdo, quòd scilicet Satanas velit regnum suum everti. Hoc argumentum sic concluditur:

Si Satanas Satanam ejicit, vult everti regnum suum.

At non vult Satanas regnum suum everti.

Non igitur Satanas Satanam ejicit : & per consequens, Ego non ejicio dæmonia per Beelzebub principem dæmoniorum.

Conclusio præcedit his verbis, *Quomodo potest Satanas Satanam ejicere?* Assumptio ut nota omittitur. Propositionis loco succedit ejus approbatio, illustrata & confirmata duplici gnomâ proverbiali, ad hunc modum :

Si Satanas adversus semetipsum dissidet, vult everti regnum suum.

Atqui si Satanas Satanam ejicit, adversus semetipsum dissidet.

Ergo si Satanas Satanam ejicit, vult everti regnum suum.

Propositio hujus syllogismi illustratur & confirmatur gnomâ proverbiali, nempe : *Si regnum aut domus adversus sese dissidet, non potest stare.* Hæc confirmatio præcedit, versu 24. & 25. Deinde sequitur syllogismi istius propositio, versu 26.

Secundum argumentum ductum est ab ejectionis modo seu forma, sed tantùm notatum exemplo simili. Sententia autem illius plenè explicata, est hæc :

Si diabolum potentem spiritum ejicio invitum, præditus sum potentia majore.

At ejicio invitum.

Ergo præditus sum potentia majore : & per consequens non est mihi opus ope diaboli ad diabolum ejiciendum.

Propositionis loco ponitur sententia generalis de re simili inter homines inter sese dimicantes, v. 27. Assumptio ut nota omittitur. Clamabant enim dæmones, conspecto Jesu : & rogabant eum ne sese perderet ante tempus, item nonnulla petebant veniam invadendi porcos. Atque hæc de apologia.

Recriminatione arguit eos peccati in Spiritum sanctum. & hoc peccatum amplificat ab effectu, videl. irremissibilitate, per collationem & antithesim cęterorum peccatorum, tanquam minorum ac remissibilium. Ad extremum addit Evangelista probationem, quòd Pharisæi peccarint in Spiritum sanctum. Illa probatio sumpta est à definitione : quæ quidem breviter tantùm attingitur, non autem plenè exponitur,

nitur. Significatur autem peccatum in Spiritum sanctum esse ejusmodi blasphemiam, qua quis veritatem cælestem de qua in mente sua per Spiritum sanctum convictus est, negat petulanter: & opera quæ intelligit profecta esse à Deo, diabolo adscribit.

SEXTA PARS.

De responso Jesu quum interpellaretur inter docendum.

31 *Veniunt igitur fratres & mater ejus: & foris stantes, miserunt ad eum, & eum vocarunt.*

32 *Sedebat autem circa eum turba, illi verò dixerunt ei, Ecce, mater tua & fratres tui foris quærunt te.*

33 *Tunc respondit eis, dicens, Quæ est mater mea, aut fratres mei?*

34 *Et quum circumspexisset in circuitu circum se discipulos sedentes; ait, Ecce mater mea & fratres mei.*

35 *Quicunque enim fecerit voluntatem Dei: is est frater meus, & soror mea, & mater.*

Primùm narratur *interpellatio* Jesu docentis, v.31.& 32. Deinde *responsum*, versib. reliquis. Cæterùm responsum illud constat tribus membris: *interrogatione* indignabundâ, v.33. *Subjectione* ad illam interrogationem, continente laudem discipulorum ipsum docentem attendentium, per elegantem antanaclasin & metaphoram, v.34. & *laudis illius ratione* à sententia generali, v. ult.

SCHOLIA IN CAP. III.

4 *Hominem.* ψυχὴν. Ad verb. animam. Synecdoche membri Hebraica. Et rursus, Hominem: id est, corpus hominis. Synecdoche integri. nam corpus propriè loquendo trucidatur: Matth.10.v.28. Ita concurrunt duo tropi contrarii in voce unica. Simile exemplum est illud Psal.16. Non derelinques animam meam in sepulchro.

6 *Cum Herodianis.* Vide Scholia nostra Matth.22.v.16.

8 *Et regione quę est trans Jordanem* καὶ πέραν τοῦ Ἰορδάνου. Pro, καὶ τῆς πέραν τοῦ Ἰορδάνου. Scil. χώρας. *Et qui circa Tyrum*

ac Sidonem habitabant. καὶ οἱ περὶ Τύρον καὶ Σιδῶνα. Scilicet κατοικοῦντες. *Magna multitudo.* πλῆθος πολύ. Hæc verba cum præcedentibus & sequentib. cohærent per appositionem. Quasi dicatur, Qui erant magna multitudo: id est, Quorum erat magna multitudo.

10 *Quotquot tenebantur flagellis*, ὅσοι εἶχον μάστιγας. Ad verb. Quotquot habebant flagella: id est, morbos aliáve vitia aut defectus corporis, aut dæmonia. Metaphora.

13 *Ascendit & advocavit.* ἀναβαίνει καὶ προσκαλεῖται. Pro ἀνέβαινε καὶ προσεκάλεσε.

16 *Primùm Simonem*, πρῶτον Σίμωνα. Hæc verba huc inseri postulat contextus. Vide annotationes Bezæ.

17 *Boanerges*, Βοανεργές. Vox corrupta è Syriacis, בני רגשי Benai-regeschi: id est, filij fragoris.

21 *Ipsius propinqui.* οἱ παρ' αὐτοῦ. Scil. ὄντες. ad verb. Qui ab eo erant. *Eum apud se non esse.* ὅτι ἐξέστη. Vel per mimesin, *Apud se non est*: seu, *Extra se rapitur est*.

28 *Quibuscunque blasphemarint*, ὅσας ἂν βλασφημήσωσιν. Ante ὅσας subauditur κατά.

29 *Judicio*, κρίσεως. Id est, damnatione seu pœna. Synecdoche generis, & metonymia efficientis.

30 *Dicebant enim*, ὅτι ἔλεγον. Verba Evangelistæ: quibus rationem exponit, cur Christus verba illa de pœna blasphemantium Spiritum sanctum, pronuntiarit: nempe propter Pharisæos, qui ita blasphemabant, dum dicebant, Jesum habere spiritum impurum & dæmonia ejicere per principem dæmoniorum.

OBSERVATIONES EX CAP. III.

Ex v. 4. Proximo ope nostra egenti non benefacere neque eum servare, si possimus: perinde est atque si ei malefaciamus, eúmve perdamus. quare proximo ope nostra egenti, quantum in nobis est, succurramus: ne injuriæ ei illatæ rei apud Deum peragamur. Hinc æternum exitium divitibus avaris minatur Jacobus qui divitias suas potiùs computrescere & vestes suas a tineis erodi, itemque aurum & argentum suum ærugine vitiari passi sunt, quàm ut inde opem ferrent egenis. Vide Jacob. 5. v. 1, 2, 3.

διδ. Ex v.5. Exemplo Domini irascentis monemur, iram quandam licitam & justam esse: nempe eam quæ oritur ex consideratione malitiæ qua homines sese veritati cælesti contra conscientiam petulanter opponunt. qualis fuit ira ista Domini adversus Pharisæos, qui quum in animis suis convicti essent, Jesum rectè agere quòd in sabbatho sanaret ægrotos: tamen ex odio doctrinæ quam ipse tradebat, factum illud tanquam impium damnabant, cumque propterea perdere conabantur. Falsum est igitur placitum Stoicorum, affectus omnes simpliciter & absque discrimine damnantium, poscentiumque ut vir bonus sit ἀπαθής, id est, ut animus ejus nullis affectibus commoveatur.

Reliquas observationes quæ ex prima capitis parte peti possunt, vide in Observationibus nostris ex Matth.12.

διδ. Ex v.7. & 8. Quòd Jesu ad declinandum insidias Pharisæorum secedente ad mare, magna hominum multitudo ad ipsum sese aggregavit, tum doctrinæ illius audiendæ, tum miraculorum vel percipiendorum vel saltem spectandorum causâ: hinc monemur, veritatem quò magis premitur, eò magis emergere. Simile exemplum vide Actor.8. ubi narratur, quum discipuli propter persecutionem Hierosolymis egressi, dispergerentur per regiones Judææ & Samariæ, illic eos evangelizasse sermonem Dei, & miraculis confirmasse, atque ita multos ad fidem Christianam adduxisse.

διδ. Ex v.9 & 10. Offensionem corporis adhibitis legitimis mediis evitare licet: exemplo Christi procurantis sibi navigiolum in quo tutus sit ab incursu turbæ.

διδ. Ex v.10. Morbi aliique defectus & vexationes corporis sunt flagella Dei: quibus ille tum reprobos ut severus judex

παιδ. flagellat, tum electos ut clemens pater castigat. Quare castigationem hanc agnoscentes, resipiscamus. Vide 1. Cor.11. in fine.

Ex v.11. Observationem hujus loci vide suprà in Observationibus ex cap.1 v.24.

Ex v.12. Vide suprà cap.1.v.25.

Ex v.13. & sequentibus. Vide observationes ex cap.10. Matthæi.

παρ. Ex v.21. & 22. Si cui pio doctori accidat, ut ministerio ipsius adversentur ii quos minimè oportebat, puta cognati &

doctores

doctores alii: consolentur sese exemplo Christi cui idem accidit.

Ex v.25.& sequentibus. Vide observationes ex Matth.12. v.24.& sequentibus.

Ex v.31.& sequentibus. Vide observationes ex Matth.12. v.46.& sequentibus.

ANALYSIS CAP. IIII.

ARGUMENTUM.

Sex sunt hujus capitis partes. Primùm proponit Dominus turbæ parabolam de semine, quod inter seminandum quadrifariam cecidit, eámque discipulis privatim explicat. Secundò promittit discipulis ampliorem Evangelii in mundo patefactionem, v.21.&.22. Tertiò monet discipulos ut sibi caveant tum ab ignavia invidiáve in cælesti doctrina aliis communicanda, tum ab ignavia incuriáve in eâdem meditanda atque custodienda, v.24.& 25. Quartò proponit parabolam de occulto seminis jacti incremẽto, v.26.& seq. Quintò proponit parabolam de incremento inopinato grani sinapis, v.30.& seq. Sextò sedat tempestatem maris, v.35. & sequentibus.

PRIMA PARS.

Parabola de semine quod quadrifariam cecidit.

1 *ET rursus cœpit docere juxta mare: & congregata est ad eum turba multa, adeò ut ipse navigium ingressus, sederet in mari: tota autem turba juxta mare in terra erat.*

2 *Et docebat eos per parabolas multa, dicebátque eis in doctrina sua;*

3 *Audite, Ecce, Exiit seminator quidam ad seminandum:*

4 *Et factum est in seminando; aliud quidem cecidit juxta viam: venerúntque volucres cæli, & devoraverunt illud.*

5 *Aliud verò cecidit in petrosa, ubi non habebat terram multam: & statim exortum est, propterea quòd non habebat profunditatem terræ.*

6 *Sole autem exorto torrefactum est; & propterea quòd non habebat radicem, exaruit.*

7 *Et aliud cecidit in spinas: & assurrexerunt spinæ, ac suffocarunt illud; & fructum non dedit.*

8 *Et aliud cecidit in terram bonam, dedítque fructum assurgentem & crescentem: & tulit aliud triginta, & aliud sexaginta, & aliud centum.*

9 *Tunc dixit eis, Qui habet aures ad audiendum, audiat.*

10 *Quum autem esset solus, interrogarunt eum qui circa eum erant cum duodecim, de parabola.*

11 *Et dixit eis, Vobis datum est nosse mysterium regni Dei: illis autem qui foris sunt, per parabolas omnia ista fiunt:*

12 Ut *videntes videant, & non cernant: & audientes audiant, & non intelligant: ne quando convertantur, & remittantur eis peccata.*

13 *Præterea dixit eis, Nescitis parabolam istam? & quomodo omnes parabolas cognoscetis?*

14 *Seminator ille, sermonem seminat.*

15 *Isti autem sunt qui juxta viam* semen excipiunt; *in quibus* videlicet *seminatur sermo: sed postquam audierunt, statim venit Satanas, & tollit sermonem seminatum in cordibus eorum.*

16 *Et isti similiter qui in petrosa semen excipiunt: qui* videlicet, *quum audierint sermonem, statim cum gaudio accipiunt eum:*

17 *Sed non habent radicem in se, verùm temporarii sunt: deinde orta oppressione aut persequutione propter sermonem, statim offenduntur.*

18 *Hi sunt autem qui in spinas semen excipiunt, hi sunt,* inquam, *qui sermonem audiunt:*

19 *Sed sollicitudines seculi hujus, & fallacia divitiarum, & cupiditates quæ in cæteris rebus* versantur, *introeuntes suffocant sermonem, isque redditur fructus expers.*

20 *Hi sunt verò qui in terram bonam semen exceperunt, qui* videlicet *audiunt sermonem, & accipiunt: fructum ferunt, aliud triginta, aliud sexaginta, aliud centum.*

INitio præmittitur *propositio* sequentium parabolarum, v. 1. & 2. Deinde recitatur *parabola prima* quæ est de semine quod quadrifariam cecidit, à vers. 3. usque ad 10. Tum subjungitur

jungitur parabolæ illius *explicatio*, v. 10. & seq.

In propositione indicatur primùm *locus*, ubi Dominus istas parabolas pronuntiavit, videlicet juxta mare Galilææ, qui est locus dictus Genesaret. Deinde *auditores* ad quos parabolas illas pronuntiavit, nempe turba, & quidem multa. Tertiò *locus specialis* quo fuit contentus inter docendum, nempe navigium. Quartò *situs docentis*, videl. sessio. Quintò *situs turbæ audientis*, videlicet statio (ut exprimit Matthæus) juxta mare sive in littore maris. Sextò *numerus parabolarum*, sed indefinitè, nempe quòd proposuerit parabolas multas.

Parabola de semine *membra* habet *quatuor*, pro numero quadruplicis casus seminis: aliud enim cecidit in viam, aliud in petrosa, aliud in spinas, aliud denique in terram bonam. Hæc membra singula declarantur ex effectis: quid scilicet singulis illis seminis partibus evenerit, nempe quòd tres primæ partes perierint: prima quidem devorata ab avibus, secunda arefacta æstu solis, tertia suffocata: quarta autem demum pars tulerit fructum, eúmque discrimine triplici, alium alio copiosiorem. Ad finem adjicitur *adhortatio*, ad parabolæ propositæ meditationem, v. 9.

Explicationi parabolæ præmittuntur tum *causæ impulsivæ*, id est, quæ dominum impulerunt ad illam discipulis proponendam, tum *discipulorum reprehensio*. Causæ indicantur duæ: una προκαταρκτική, videl. petitio discipulorum, v. 10. altera προηγουμένη, benevolentia Domini singularis erga illos tanquam electos, v. 11. Hæc benevolentia illustratur & amplificatur antithesi reproborum, quibus ista patefactio non contingat: quod ipsum declarat expositione finis, nempe occulti consilii divini: quam finis expositionem testimonio prophetæ Esaiæ confirmat, quatenus finem illum verbis Prophetæ exponit. Reprehensio discipulorum pertinet ad eorum ruditatem ac tarditatem: & amplificatur collatione imparium, v. 13. Explicatio ipsa clara est, nec nostrâ explicatione indiget: nisi quòd monendum, per fructus quos semen verbi in cordibus electorum fert, intelligenda esse omnis generis bona opera, quæ Deo instar suavissimorum fructuum accepta sunt.

SECUNDA PARS.

Promissio amplioris patefactionis Evangelii in mundo.

21 *Dixit etiam eis, Num lucerna venit ut subter modium po-
natur, aut subter lectum? nonne ut candelabro imponatur?*
22 *Non est enim quicquam occultum quod non manifestan-
dum sit: neque factum est* quicquam ut sit *absconditum, sed ut in
propatulum veniat.*
23 *Si quis habet aures ad audiendum, audiat.*

Promissio hæc primùm *proponitur*, v.21. deinde *confirmatur*, v.22. tum *amplificatur* adjectâ admonitione, v.23. *Propositio* est obscura: quia parabolica, tecta videlicet involucro similitudinis: ubi Evangelium tacitè comparatur lucernæ: eò quòd hominibus ostendit rationem agendi quæ recta sunt & cavendi offendicula. Sententia est: Sicut lucerna non ponitur subter modium aut subter lectum, sed super candelabrum, ut lucem præbeat familiæ cujus beneficio negotia sua rectè quisque possit expedire, & necubi impingat cauere: sic Evangelium non est perpetuò occultandum, sed suo tempore in mundo prædicandum, ut per illius notitiam homines possint agere quæ recta & Deo placentia sibíq; ipsis salutaria sunt, & cavere offendicula. *Confirmatio* hujus promissionis petitur à genere, nempe à sententia generali, eáque proverbiali, atque ita confirmata testimonio vulgi. Sententia hæc est, Omnia occulta suo tempore revelantur: Ergo & Evangelium jam mundo occultum, suo tempore illi revelabitur. *Admonitio* per exclamationem adjecta, est de dictis istis Domini tanquam obscurè propositis, diligenter meditandis, ut nimirum sensum illorum consequantur: & sensum certum adepti, fidem illis habeant.

TERTIA PARS.

Admonitio de doctrina cælesti communicanda & custodienda.

24 *Præterea dixit eis, Videte quid audiatis: qua mensura
metimini, alii vobis metientur, & adjicietur vobis qui auditis.*

25 *Qui enim habet, dabitur ei: & qui non habet, etiam quod habet, tolletur ab eo.*

Admonitio hæc similiter obscurè proponitur. Constat autem *propositione* & *confirmatione* ab effectis. *Propositio* verbis generalibus concepta est, ubi ait, *Videte quid audiatis.* Sententia videtur esse: Cavete ne audiatis ex me doctrinam cælestem sine fructu, ut scilicet neque ad vos neque ad alios justus fructus inde redeat: idque ex vestra vel ignavia vel invidia: Sed potius operam date, ut doctrinam cælestem quam ex me audieritis, tum aliis liberaliter communicetis, tum apud vos diligenter meditemini & custodiatis, inque ea proficere studeatis. Sic propositio est *duplex*: una de doctrina liberaliter aliis communicanda: altera de eadem custodienda ac meditanda. Prioris propositionis confirmatio exponitur hac sententia proverbiali: *Qua mensura metimini, alii vobis metientur.* Sententia videtur hæc esse, Si liberaliter doctrinam cælestem aliis communicabitis, Deus vicissim vobis illam liberaliter communicabit, ita ut vobis adjiciatur subinde cognitio mysteriorum Dei major. Si verò in illa aliis communicanda eritis parci aut remissi: Deus quoque in illa vobis communicanda parcus & remissus erit. Posterioris propositiônis confirmatio similiter continetur sententiâ proverbiali, nempe: *Qui habet, dabitur ei* &c. Sententia videtur hæc esse: Sicut in mundo divitibus munera offerri solent, pauperes verò bonis suis spoliari: ita qui habet notitiam mysteriorum regni Dei, eamque sedulò custodit, ei dabitur à Deo cognitio amplior: Contrà qui notitiam mysteriorum Dei non habet, nempe qualis sufficit ad salutem, neque sollicitus est de illa notitia quam habet custodienda & amplificanda; spoliabitur à Deo etiam illâ qualicunque notitia qua ad pleniorem & salutarem poterat deduci. Sic admonitionis institutæ argumenta ducta sunt ab effectis tum utilibus, si quis illi pareat: tum noxiis, si eam contemnat.

QUARTA PARS.
Parabola de seminis occulto incremento.

26 *Item dicebat, Ita est regnum Dei ut si quispiam jaciat semen in terram,*

27 *Et dormiat,& exurgat nocte ac die: & semen germinet,& assurgat quomodo ipse nescit.*

28 *Sponte enim terra fructum fert, primùm herbam, deinde spicam,deinde plenum frumentum in spica.*

29 *Quum autem prodiderit sese fructus, statim mittit falcem: quoniam adest messis.*

Apodosis parabolæ præcedit, comprehensa sententiâ generali, his verbis, *Ita est regnum Dei.* ubi per regnû Dei metonymicè intelligitur verbum Dei,quo homines in regnum Dei adducuntur. *Protasis* sequitur ibi, *Ut si quispiam.* ubi primùm narrantur *actiones seminatoris* circa semen, v.26. & initio vigesimiseptimi. deinde *actiones seminis sati,* reliquâ parte, v.27.& v.28. postremò *actio hominis* circa fructum è semine enatum, versu 29. Videtur autem Dominus *tria* hac parabola docere voluisse. *Primùm* operationem verbi Dei in corde hominis recepti,esse occultam: sicut scilicet germinatio & incrementum seminis est occulta, nec ab homine potest observari. *Deinde,* operationem illam verbi habere suos gradus & incrementa: sicut scilicet semen primùm efficit herbam, deinde spicam, postremò plenum frumentum in spica. Ad quos tres gradus & species effectorum seminis accommodari possunt tres species effectorum verbi, & rursus singularum illarum specierum tres gradus. Etenim verbum Dei in corde hominis satum atq; receptum; efficit fidem, spem & charitatem: non quidem per temporis successionem, sicut semen efficit herbam, spicam & plenum frumentum: sed tempore simul, certo tamen ordine naturæ: primùm scilicet fidem, deinde ex fide spem, tum ex utraque charitatem. Quippe diligit homo Deum & proximum, quia credit Deo testanti de paterna sua erga illum benevolentia propter Christum,& quia ex hac fide sperat hæreditatem illam cælestem. Unde percipitur, ex fide primùm generari spem: deinde ex fide & spe charitatem. Deinde singulæ illæ spirituales virtutes,Fides,inquam,Spes & Charitas, sua habent incrementa,& gradus numero tres. Primùm enim sunt exiguæ,& velut in herba: deinde mediocres,& quasi in spica: postremò magnæ, tanquam plenum frumentum in spica. Et sicut spes atque charitas ex fide nascuntur, sic etiam pro fidei quantitate augentur, Etenim quo firmiùs quis de

Dei erga se paterna benevolentia persuasus est, eò etiam firmiùs hæreditatem illam cælestem à Deo se adepturum sperat: & quò quis firmiùs tum persuasus est de Dei erga se benevolentia, tum sperat hæreditatem cælestem; eò ardentiùs quoque Deum amat: & quò ardentiùs Deum amat, eò ardentiùs quoque amat proximum. Atque hæc secunda hujus parabolæ doctrina est. *Tertia* est, de fructu quem homo ex illa verbi in sese operatione percepturus est suo tempore. Nam sicut homo in cujus agro semen operationes suas justas habuit, tempore messis, fruges metit & in horrea colligit, iisque fruitur: sic homo in cujus corde verbum Dei justas suas operationes habuerit, tempore judicii universalis (quod messi comparatur Matth. 13. 39.) metit fructus suæ fidei, spei & charitatis, videl. vitam æternam.

QUINTA PARS.

Parabola de incremento inopinato grani sinapis.

30 *Dicebat etiam, Cui rei assimilabimus regnum Dei? aut qua collatione conferemus illud?*

31 *Velut grano sinapis: quod quum seminatur in terra, minimum est omnium seminum quæ in terra sunt:*

32 *Sed quum seminatum fuerit, assurgit, & fit maximum omnium olerum: editque ramos magnos, ita ut possint sub ejus umbra volucres cæli nidulari.*

33 *Et talibus multis parabolis loquebatur eis sermonem, prout poterant audire.*

34 *Absque parabola verò non loquebatur eis. privatim autem discipulis suis explicabat omnia.*

Apodosis præcedit v.30. comprehensa sententia generali; ut in parabola præcedente: & exornata *ἀνακοινώσει*, communicatione Rhetoricâ Hebræis familiari. *Protasis* continetur v.31.& 32. Tum v.33.& 34. annectitur *clausula generalis*, continens ætiologiam parabolarum propositarum & narrationem de illarum explicatione. Videtur autem Dominus istâ parabolâ de grano sinapis docere voluisse: incrementum effectorum verbi Dei in corde recepti, necnon fructus inde ab homine percipiendos, esse majora opinione:

hoc est, quàm quis possit putare aut sperare, si respiciat ad externam verbi conditionem. Sicut enim qui videt granum sinapis in terram conjici; nisi intimam ejus naturam perspectam habeat, & tantùm externam ejus quantitatem consideret, non putaret tantum fruticem inde enaturum: ita etiam qui de natura verbi Dei per Spiritum sanctum nondum est edoctus, sed illud æstimat judicio rationis carnalis, contemnit illud tanquam rem stultam, ut Paulus ad Corinthios monet: atque etiam inefficacem, si respiciat ad ipsos verbi doctores. Nam & rationi humanę stultum videtur, nos æternam salutem & felicitatem adipisci per supplicium hominis crucifixi: & inefficacem judicat esse suasionem hominum plebeiorum atque obscurorum, quales ferè sunt verbi doctores. Interim tamen sicut granum sinapis præter hominum imperitorum opinionem ac spem excrescit in grandem fruticem atque arborescentem, sub cujus umbra volucres cæli nidulantur, suásque voluptates percipiunt: ita etiam præter carnalium hominum opinionem ac spem, verbum Dei in cordibus electorum tantas vires sumit, ut efficiat fidem, spem & charitatem, & quidem suo tempore magnam: quarum vi homo tandem æterna gaudia percipit.

Sexta pars.

De sedatione tempestatis.

35 *Dixit autem eis die illo, vesperâ factâ: Transeamus in ulteriorem ripam.*

36 *Dimissâ igitur turbâ acceperunt eum ut erat in navigio: sed alia quoque navigiola erant cum eo.*

37 *Tunc oritur turbo venti magnus: fluctúsque irruebant in navigium, ita ut jam impleretur.*

38 *Erat autem ipse in puppi, cervicali indormiens: tunc expergefaciunt eum, dicúntque ei, Magister, non est tibi curæ quòd perimus?*

39 *Expergefactus igitur objurgavit ventum, dixítque mari, Sile, obmutesce. Tum quievit ventus, factáque est tranquillitas magna.*

40 *Dixit autem eis, Quid ita timidi estis? quomodo fidem non habetis?*

41 *Et timuerunt timore magno; dicebántque alius ad alium*

Quis-

Quisnam iste est, quòd etiam ventus & mare auscultant ei?

Primùm narratur sedatæ tempestatis *occasio*, vers. 35. & 36. Secundò describitur *ipsa tempestas*, vers. 37. Tertiò indicatur *causa corrumpens sedationis*, in principio vers. 38. Quartò, *causa impulsiva sedationis*, in reliqua parte v. 38. Quintò, *causa instrumentalis sedationis*, in principio v. 39. Sextò *sedatio ipsa*, in reliqua parte v. 39. Septimò adjuncta *reprehensio discipulorum*, v. 40. Octavò *effecta* istius miraculi, v. 41.

Occasionem huic miraculo præbuit navigatio Christi unâ cum discipulis. Illa describitur primùm ex circumstantia temporis quo fuit suscepta, videl. in vespera ejus diei quo docuerat populum ex navi. Deinde ex causis procreantibus: tum principali, eâque voluntaria: quæ fuit Christus mandans discipulis, ut ipsum navigo transferrent in ulteriorem ripam: tum adjuvante & ministra; qui fuerunt discipuli Christum accipientes ita ut erat in navigio, & transvehentes. Tertiò ex adjunctis, videl. ex adjuncta præparatione seu remotione causæ corrumpentis, nempe dimissione turbæ: & ex adjuncto comitatu aliorum navigiolorum.

Tempestas describitur è causa procreante, quæ fuit turbo venti: & ex effectu: videl. fluctuum irruptione in navim.

Causa corrumpens quæ sedationem ad tempus impedivit, fuit somnus Christi.

Causa impulsiva fuit petitio discipulorum Christum excitantium & opem ejus implorantium.

Causa instrumentalis fuit mandatum Christi quo imperavit vento & mari quietem.

Sedatio amplificatur partim ab adjuncta celeritate, partim ab adjuncta tranquillitatis magnitudine.

Reprehensio discipulorum reprehendit duo: nimirum timorem & defectum fidei.

Effecta in spectatoribus narrantur duo: timor & admiratio. Timor nominatim exprimitur: Admiratio significatur per exclamationem.

SCHOLIA IN CAP. IIII.

1 *Et rursus cœpit.* καὶ πάλιν ἤρξατο, &c. De hoc loco vide Scholia nostra in Matth. 13. v. 1. & deinceps: ubi parabola hæc iisdem pœnè verbis descripta extat.

4 *Aliud quidem, ὃ μὲν.* Subaudiendum σπέρμα, id est, semen. Vel; ὃ μὲν, scilicet μέρος: id est, alia quidem pars, nempe seminis. Et ὃ μὲν, id est, ἄλλο μὲν: cui v.5. opponitur ἄλλο δὲ.

5 *In petrosa.* ἐπὶ τὸ πετρῶδες. Scil. μέρος τῆς γῆς: in petrosam terræ partem. Sed videtur esse enallage numeri, quia infrà. v.16. habetur, ἐπὶ τὰ πετρώδη.

13 *Et quomodo.* καὶ πῶς. Id est. Quomodo igitur?

14 *Seminatur ille.* ὁ σπείρων. Id est, Is qui per seminatorem illum de quo dixi, significatur & adumbratur. *Sermonem.* τὸν λόγον. Videl. sermonem regni, ut apud Matth. nominatur: id quod innuit articulus. Ergo, *sermonem seminat*: id est, Evangelium prædicat.

15 *Qui juxta viam* semen excipiunt. οἱ παρὰ τὴν ὁδὸν. Supple σπειρόμενοι vel ἀκούοντες: ex collatione versiculi 16. & 18. & 20. *Tollit.* αἴρει. Id est, aufert.

22 *Neque factum est* quicquam ut sit *absconditum*, οὐδὲ ἐγένετο ἀπόκρυφον. Pro, οὐδὲ ἐγένετό τι ἵνα ᾖ ἀπόκρυφον. Gemina ellipsis. Pronomen τὶ repetendum est ex membro præcedente. Duas autem voces ἵνα ᾖ, subaudiendas esse, percipitur ex membro sequente: ubi dicitur, ἀλλ᾽ ἵνα εἰς φανερὸν ἔλθῃ. Ubi post ἀλλὰ repetendum est verbum ἐγένετο: *Sed factum est*, scilicet quicquid factum est. Cæterùm conjunctione ἵνα non notatur consilium hominis agentis: sed Dei, eventus actionum humanarum gubernantis. Sic autem esse hunc locum distinguendum, in duo uidelicet membra principalia, quibus una eademq; sententia verbis diversis enunciatur, & quorum posterius incipit à verbis, οὐδὲ ἐγένετο: planum evadit ex collatione Lucæ cap.8. vers.17. & cap.12. v.2. ubi eadem sententia simili modo enuntiatur.

29 *Mittit falcem*, ἀποστέλλει τὸ δρέπανον. Vel, *immittit*, scil. in segetem. Est autem catachresis Hebraica in verbo ἀποστέλλειν: quod respondet Hebraico שלח: & propriè refertur ad personas quæ mittuntur ad negotium aliquod expediendum. Veruntamen per metaphoram κατα χρηστικὴν refertur quoque ad res alias per quas aliquid agimus: ut ad manum. ut Gen.22. v.12. Angelus dixit Abrahæ jugulaturo Isaacum: *Ne immittas manum tuam in puerum.* אל-תשלח. ubi Græca versio bene reddidit, μὴ ἐπιβάλῃς τὴν χεῖρά σου, &c. Et sic hoc loco ἀποστέλλειν τὸ δρέπανον, est ἐπιβάλλειν τὸ δρέπανον,

…ον, immittere falcem in segetem, vel adhibere falcem segeti.

31 *Velut grano.* ὡς κόκκῳ. Sermo ἀνώμαλος. Rectum erat, κόκκῳ: Scil. ὁμοιώσωμεν: ex collatione versus præcedentis. Vel: ὡς κόκκος, Scil. ἐστὶν: nempe ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ: ex collatione ejusdem versus.

33 *Sermonem.* τὸν λόγον. Scil. τῆς βασιλείας: sermonem de regno Dei, hoc est, Evangelium. *Prout poterant audire.* καθὼς ἠδύναντο ἀκούειν. Audire videtur hîc positum pro intelligere, per metonymiam Hebraicam: ut 1. Cor. 14. v. 2. & 21. Ut his verbis significetur, Dominum accommodavisse sermonem suum captui auditorum. Quod ipsum significat quoque cùm ait Nicodemo: *Si terrena dixi vobis, & non creditis: quomodo si dixero vobis cælestia, credetis?* Johan. 3. v. 12. Quo modo & Paulus ait, *se non potuisse loqui Corinthiis, ut spiritualibus: sed loquutum eis esse ut carnalibus*, &c. 1. Cor. 3. v. 1. Intelligentia autem ista referenda est ad ipsas parabolas secundùm literam intellectas, utpote de rebus terrenis & vulgò notis pronuntiatas: nam mysterium regni cælorum per illas parabolas significatum atque adumbratum non intellexerunt: ut patet ex versu sequente: item ex verbis Domini quæ habentur suprà v. 11. & 12.

34 *Explicabat.* ἐπέλυε. Ad verb. Dissolvebat: videlicet quasi nodos. Sic dicitur ἐπίλυσις προφητείας γραφῆς, explicatio prophetiæ scripturæ, 2. Pet. 1. v. 20.

38 *Non est tibi curæ.* οὐ μέλει σοι. Interrogatio conquerentis & reprehendentis. Conqueruntur se à Domino negligi, & hoc nomine illum reprehendunt.

39 *Obmutesce.* πεφίμωσο. Ad verb. Capistrator. nam φιμοῦν est capistrare seu fiscellam ori obdere: ut 1. Cor. 9. v. 9. οὐ φιμώσεις βοῦν ἀλοῶντα. Non obligabis os bovi trituranti. Est igitur hîc metaphora κατα[illegible]. *Tranquillitas.* γαλήνη. Vide Scholia in Matth. 8. v. 26.

40 *Quid ita timidi estis.* τί δειλοί ἐστε οὕτω. Interrogatio reprehendentis. *Fidem.* πίστιν. Scil. qua credatis promissionibus Dei: qui promisit se filios suos in periculis ipsi fidentes & opem ipsius implorantes conservaturum.

41 *Timuerunt timore magno.* ἐφοβήθησαν φόβον μέγαν. Ante φόβον subauditur κατὰ. Similis est phrasis in illo, ἐχάρησαν

χαρὰν

χαρὰν μεγάλην σφόδρα, gavisi sunt gaudio magno valde, Matth.2.v.10. *Quòd etiam ventus,&c.* ὅτι καὶ ὁ ἄνεμος &c. Sic puto reddendum, conjunctione ὅτι accepta εἰδικῶς: quasi dicant, Res certè admiratione digna est, quòd huic viro auscultant venti & mare. Nam ista interrogatio, τίς ἄρα οὗτός ἐστιν; Quisnam iste est? vim habet admirandi.

OBSERVATIONES EX CAP. IIII.

Δδ. Quid discendum sit ex parte prima, vide in Observationibus nostris ex cap.13.Matthæi.

Quid ex parte secunda, vide Matth.5. vers.15. Quibus addo: Doctrinam cælestem ex singulari prouidentia Dei nunc obscuriùs, nunc clariùs prædicari. Item eandem diligenter esse meditandã: præsertim si obscuriùs sit proposita.

Ex parte tertia. Qui sapientiam cælestem, id est, notitiam mysteriorum regni Dei adeptus est, studiosè meditando eam custodiat & ad usum transferat, necnon liberaliter eam aliis communicet: Ita enim fiet ut Deus sapientiam hanc ipsi augeat. Contrà qui tantum thesaurum negligenter habet, tandem penitus eo privatur. Huc pertinet parabola de negotiatione per talenta servis commissa, Matth.25.v.14.& deinceps.

Ex parte quarta. Quid discendum sit ex parabola de seminis occulto incremento, dictum jam est in Analysi.

Ex parte quinta. Doctrina hujus loci jam est exposita in Analysi.

Ex parte sexta. Vide Matth.8.v.23.& sequentibus.

ANALYSIS CAP. V.

ARGUMENTUM.

Partes tres sunt, prout tria narrantur Christi miracula. 1. Ejectio legionis dæmoniorum, usque ad v.21. 2. Excitatio filiæ Jairi. 3. Sanatio mulieris laborantis fluxione sanguinis. Hujus sanationis narratio inserta est narrationi excitationis puellæ: incipiens v.25. desinens v.34.

PRIMA

PRIMA PARS.
Ejectio legionis dæmoniorum.

ET venerunt in ulteriorem ripam *maris, in regionem Gadarenorum.*

2 *Egressoque ei è navigio, statim occurrit è monumentis homo in quo erat spiritus impurus:*

3 *Qui habitationem suam habebat in monumentis, & ne catenis quidem quisquam poterat eum vincire:*

4 *Propterea quòd sæpe pedicis & catenis vinctus fuerat, sed discerptæ fuerant ab eo catenæ, & pedicæ contritæ: neque quisquam potuerat eum domare.*

5 *Et per omne* tempus *die ac nocte in montibus & monumentis erat clamans, & concîdens seipsum lapidibus.*

6 *Quum vidisset autem Jesum procul, cucurrit & adoravit eum:*

7 *Et clamans voce magna dixit, Quid mihi tecum Jesu Fili Dei altissimi? adjuro te* per *Deum ne me torqueas.*

8 *(Dicebat enim ei, Exi spiritus impure ex isto homine)*

9 *Tunc interrogavit eum, Quod tibi nomen* est? *Et respondit dicens, Legio mihi nomen* est. *quia multi sumus.*

10 *Et multum precabatur eum ne mitteret ipsos extra illam regionem.*

11 *Erat autem illic ad montes grex porcorum magnus pascens.*

12 *Et precati sunt eum omnes* illi *dæmones, dicentes, Mitte nos in istos porcos, ut in eos introeamus.*

13 *Et permisit eis statim Jesus. Et egressi spiritus illi impuri introierunt in istos porcos: & ruit ille grex è præcipitio in mare, (erant autem quasi bis mille) & suffocati sunt in mari.*

14 *Qui verò pascebant istos porcos, fugerunt, & renuntiarunt in urbem & in agros. Et* illi *egressi sunt ut viderent quid illud esset quod factum fuerat.*

15 *Veniunt igitur ad Jesum, & conspiciunt eum qui fuerat dæmoniacus, sedentem ac vestitum, & sanæ mentis, eum* inquam *qui habuerat legionem: & timuerunt.*

16 *Et qui* id *viderant, narraverunt eis quomodo actum esset cum dæmoniaco, & de porcis.*

17 *Tunc* illi *cœperunt eum rogare ut abiret ex finibus ipsorum.*

18 *Ipso verò ingresso in navigium, rogabat eum ille qui fuerat dæmoniacus, ut esset cum ipso.*

19 *Jesus autem non permisit ei, sed ei dixit, Abi domum tuam ad tuos, & eis renuntia quanta tibi Dominus præstiterit, &* quantopere *misertus sit tui.*

20 *Abiit igitur* ille, *& cœpit prædicare in Decapoli quanta ipsi fecisset Jesus. & omnes mirabantur.*

Primùm indicatur *locus* ubi ista ejectio accidit, videl. in regione Gadarenorum, v. 1. Deinde *occasio* qua accidit, videlicet occursus dæmoniaci, v. 2. Tertiò *causa impulsiva* quæ Christum impulit ad ejiciendum illa dæmonia, videl. dæmoniaci miseria: quæ describitur primùm è subjecto loco ubi habitavit, videl. in monumentis, v. 3. deinde ex adjuncto furore, qui significatur ex effectis: nempe quòd non potuerit catenis vinciri, sed catenas discerpserit & pedicas con triverit, denique non potuerit à quoquam domari, v. 3. & 4. item quòd perpetuò clamaverit, & lapidibus se ipse conciderit, v. 5. Quartò repetitur *occasio*, v. 6. Quintò exponitur *modus agendi*, videl. imperium Christi, v. 8. Imperium autem illud declaratur ex effectis, videl. petitione dæmoniorum triplici. Prima est, ne torqueantur à Christo, scil. abire jussa in abyssum: ut declarat Lucas cap. 8. v. 31. Secunda, ne mittantur extra illam regionem, v. 10. Tertia ut permittantur invadere gregem porcorum in vicinis montibus pascentem. Sextò narrantur *eventa* ejectionis varia; quorum alia ex aliis consecuta sunt, hoc ordine:

1 Dæmonia invaserunt porcos.
2 Porci præcipitarunt se in mare & suffocati sunt.
3 Pastores fugerunt & renuntiarunt in urbem & in agros.
4 Incolæ egressi sunt ut viderent quid accidisset.
5 Re cognitâ extimuerunt.
6 Rogarunt Christum ut abiret ex finibus ipsorum.
7 Is ex quo ejecta fuerant dæmonia, cupivit Christum sequi. sed jussus abire domum, paruit: & beneficium Christi prædicavit in Decapoli.
8 Omnes qui id audiverunt, mirati sunt.

PARS SECUNDA ET TERTIA.
Excitatio filiæ Jairi, & sanatio mulieris laborantis fluxione sanguinis.

21 Et quum Jesus rursum trajecisset navigio in ulteriorem
ripam, congregata est turba multa ad eum: eratque apud mare.
22 Et ecce, venit unus ex principibus synagogæ, nomine Jairus:
& quum vidisset eum, accidit ad pedes ejus.
23 Et multum precabatur eum, dicens, Filiola mea in extremum
adducta est: rogo ut venias & imponas ei manus, ut servetur:
& vivet.
24 Abiit igitur Jesus cum eo: & sequebatur eum turba multa,
& comprimebant eum.
25 Tunc mulier quædam quæ erat in fluxione sanguinis ab
annis duodecim:
26 Fueratque multa perpessa à multis medicis, & expenderat
omnia sua, & nihil adjuta fuerat, sed potiùs in deterius venerat:
27 Quum audisset de Jesu, venit in turba à tergo, & tetigit
vestimentum ejus.
28 Dicebat enim, Si vel vestimenta ejus tetigero, servabor.
29 Et statim exaruit fons sanguinis ejus: & sensit corpore se
sanatam esse ex eo flagello.
30 Statim autem Jesus quum apud se cognovisset vim quæ
ex ipso exierat, conversus in turba, dixit, Quis tetigit vestimenta
mea?
31 Et dixerunt ei discipuli ipsius, Vides turbam te comprimentem,
& dicis, Quis me tetigit?
32 Ipse verò circumspiciebat ut videret eam quæ hoc fecerat.
33 Mulier autem, timens & tremens, quum sciret quod in se
factum fuerat, venit & accidit ei ad pedes, dixitque ei omnem
veritatem.
34 Ille autem dixit ei, Filia, fides tua te servavit: abi in pace,
& esto sana ex flagello tuo.
35 Adhuc eo loquente veniunt quidam à præfecto synagogæ,
dicentes, Filia tua mortua est: quid ampliùs vexas magistrum?
36 Jesus autem, statim ut audiit hunc sermonem dici, ait præfecto
synagogæ, Ne metue; solummodò crede.
37 Neque permisit ut quisquam ipsum consequeretur nisi
Petrus & Jacobus & Johannes frater Jacobi.

38 *Tunc venit domum præfecti synagogæ, & conspicit tumultum, flentes & ejulantes multùm.*

39 *Et ingressus dicit eis, Quid tumultuamini & fletis? puella non est mortua, sed dormit.*

40 *Et deridebant eum. Ipse verò, ejectis omnibus, assumit patrem & matrem puellæ, & eos qui secum erant, & ingreditur eò ubi puella erat jacens.*

41 *Prehensâq; manu puellæ, dicit ei, Talitha kumi: quod est, si interpreteris, Puella (tibi dico) surge.*

42 *Et statim surrexit puella, & ambulabat: erat enim annorum duodecim, & obstupuerunt stupore magno.*

43 Ipse *verò multum imperavit eis ne quis id resciret: dixitq; ut daretur puellæ quo vesceretur.*

Primùm indicatur *occasio* excitatæ filię Jairi, videl. petitio Jairi de illa quum morti vicina videretur, salvanda, v.21.22. 23.24. Hæc petitio illustratur à subjecto loco ubi facta est, videl. ad mare, v.21. Et ab adjunctis testibus, videl. turba: ibid. Tum ab adjuncta conditione seu statu petentis, quòd fuerit unus ex archisynagogis, v.22. Præterea ab adjuncto gestu, quòd acciderit ad pedes Jesu, v, eod. Necnon ab adjuncta vehementia, quòd precatus sit multum, v.23. Et denique ab eventis, videl. impetratione, v.24. & compressione Jesu, ibid. Deinde indicatur *causa impulsiva*, videl. fides Jairi: quæ declaratur ex causis: ac primùm ex causa conservante, videl. sanatione mulieris in itinere. à v.25. usque ad 35. deinde ex causa corrumpente, videl. nuntio domesticorum Jairi de morte filiæ, v.35. tum ex alia causa conservante, videlicet consolatione Christi & promissione excitationis gemina: unâ directâ, pronuntiatâ scilicet ad ipsum Jairum, v.36. alterâ obliquâ, pronuntiatâ ad turbam quæ convenerat ad ducendum funus, v.38.& 39. Tertiò indicantur *spectatores* seu *testes* qui fuerunt tres è discipulis, & pater ac mater puellæ, v.37.& 40. Quartò exponitur *modus agendi*, videlicet imperium Christi, v.41. Quintò narratur *miraculum ipsum*, v.42. Sextò *effectum* miraculi, videl. vehemens admiratio eorum qui viderant, v.42. Postremò narrantur duo quędam *adjuncta:* interdictum patefactionis miraculi, & mandatum de cibo puellæ dando, v.ult.

Cæterùm *sanatio mulieris*, cujus narratio tertiam capitis

partem

partem constituit, describitur ad hunc modum. Primùm indicatur *causa impulsiva*, videlicet magnitudo morbi mulieris: quæ declaratur ab adjuncta diuturnitate, v. 25. & ex eventis, v. 26. Eventa illa sunt quatuor, ut patet ex textu. Deinde indicatur *modus agendi* adhibitus à muliere, videlicet contactus vestis Christi, vers. 27. Ille contactus declaratur partim à causa impulsiva, videl. fama Jesu: partim à fine; quòd accesserit à tergo: quo innuitur finis seu scopus, nempe ut lateret. Tertiò *alia causa impulsiva* indicatur, videlicet fides mulieris, v. 28. Quartò *miraculum ipsum*, v. 29. Quintò *patefactio miraculi*, per inquisitionem Christi, v. 30. 31. 32. & confessionem mulieris, v. 33. Sextò *testimonium Christi de causa impulsiva miraculi*, videl. fide mulieris, v. 34. Septimò *promissio durationis sanitatis recuperatæ*, v. eodem.

SCHOLIA IN CAP. V.

2 *Homo in quo erat spiritus impurus* ἄνθρωπος ἐν πνεύματι ἀκαθάρτῳ: Scil. ἦν. Ad verb. Homo qui erat in spiritu immundo, hoc est, cum spiritu immundo. Hebraismus.

3 *Qui habitationem suam habebat.* ὃς τὴν κατοίκησιν εἶχεν. Ad articulum τὴν subintelligitur ἑαυτοῦ. Sensus est: Qui habitabat. *Et ne catenis quidem quisquam &c.* καὶ οὔτε ἁλύσεσιν οὐδεὶς &c. Ad verb. Et ne catenis quidem nullus. Græcismus. nam apud Græcos gemina negatio fortiùs negat.

9 *Legio* λεγεὼν. Legio (ait Varro lib. 4. de lingua Latina) dividitur in decem cohortes: cohors in quinquaginta manipulos: manipulus in viginti quinque milites pro unoquoque manipulo. Hæc ille: unde colligitur, legionem continuisse milites 12500. Sed nomen istud usurpatur hic per metaphoram & synecdochen speciei hyperbolicam, posito scilicet numero certo pro incerto, videlicet specie numeri magni pro numero magno in genere: ut percipitur ex verbis sequentibus, *Quia multi sumus*.

12 *Omnes illi dæmones.* πάντες οἱ δαίμονες. Scil. οἱ ὄντες ἐν ἐκείνῳ τῷ δαιμονιζομένῳ. Articulus hic habet vim ἀναφορικήν. *In istos porcos.* εἰς τοὺς χοίρους. Hoc loco articulus vim habet δεικτικήν. Loquuntur enim de grege illo porcorum cujus modò facta mentio, qui ipsis erat in conspectu.

18 *Ut esset.* ἵνα ᾖ. Id est, ut is (nempe Jesus) pateretur se (dæmoniacum) esse seu versari cum ipso.

20 *In Decapoli.* ἐν τῇ Δεκαπόλει. Initio scilicet facto ab urbe Gadara (ut percipitur ex Luc. 8. v. 39.) ubi iste dæmoniacus degebat. Illam enim urbem Plinius inter oppida regionis Decapolitanæ enumerat. Fuit autem Decapolis regiuncula à numero decem urbium sic vocata. Vide Plin. lib. 5. cap. 18.

23 *In extremum adducta est.* ἐσχάτως ἔχει. Ad verb. Extremè habet. Lucas habet ἀπέθνησκεν, moriebatur. Id est, tendebat ad mortem: veruntamen ad metam non pervenit, impedita virtute Christi. Rogo *ut venias.* ἵνα ἐλθών. Deficit verbum ἐρωτῶ vel δέομαι. Videtur autem hæc ellipsis usurpata ad servandum decorum sermonis. Servit enim τῇ γοργότητι, id est, celeritati sermonis, ad notandum affectum precantis Jairi. *Ut servetur.* ὅπως σωθῇ. Scilicet in vita. In eâdem significatione accipitur hoc verbum, Matthæi, 24. v. 22. ubi Christus de calamitatibus Hierosolymitanorum quas pertulerunt tempore ultimæ obsidionis, loquens, ait: *Nisi contracti fuissent dies illi, non fuisset servata illa caro,* οὐκ ἂν ἐσώθη πᾶσα σάρξ.

28 *Servabor.* σωθήσομαι. Id est, Sanabor.

29 *Ex eo flagello.* ἀπὸ τῆς μάστιγος. Id est, ex illo suo morbo, quo Deus ipsam quasi flagellabat. Metaphora.

30 *Vim quæ ex ipso exierat.* τὴν ἐξ αὐτοῦ δύναμιν ἐξελθοῦσαν. Sicut calor exit ex sole in aërem, aquam, terram, terræ nascentia & corpora animalium terrestrium: ut interim vis ipsa calefaciendi in sole maneat: Sic sanitas in corpus istius mulieris quasi exivit ex potentia divina Christi, quatenus ab illa est effecta.

33 *Omnem veritatem.* πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν. Id est, totam veritatem, omne id quod tunc ab ipsa & circa ipsam actum fuerat.

34 In pace. εἰς εἰρήνην. Pro, ἐν εἰρήνῃ. Id est, cum pace, μετ᾽ εἰρήνης. Hebraismus geminus.

35 *A præfecto synagogæ.* ἀπὸ τοῦ ἀρχισυναγώγου. Id est, è domo præfecti synagogæ: nam ipse tunc erat cum Jesu. Venerunt igitur propriè loquendo non ab illo, sed ad illum. Metonymia subjecti vel adjuncti, qua possessor nominatur pro

re

re possessâ. *Quid amplius, &c.* τί ἔτι &c. Pro, τί οὖν ἔτι: Quid igitur amplius vexas. quasi dicat, Noli igitur amplius molestus esse magistro, deducendo illum domum tuam ad filiam sanandum. id enim frustra fieret. Ellipsis conjunctionis syllogisticæ, & interrogatio vim habens dehortandi. Hanc sententiam simpliciter enuntiavit Lucas his verbis, μὴ σκύλλε τὸν διδάσκαλον, Ne vexa magistrum.

36 *Ut audiit hunc sermonem dici.* ἀκούσας τὸν λόγον λαλούμενον. Articulus τὸν habet vim pronominis relativi: & participium λαλούμενον ponitur ex more Græcorum pro infinitivo λαλεῖσθαι. *Ne metue; solummodo crede.* μὴ φοβοῦ, μόνον πίστευε. Pro, ἀλλὰ μόνον πίστευε. Sed solummodò crede. Ellipsis conjunctionis adversativæ, conveniens τῇ γοργότητι, id est celeritati sermonis in consolando adhiberi solitæ. Sententia est: Ne metue, quasi actum sit de filia, ut quæ non possit vitæ à me restitui: sed solummodò crede, me id & posse & velle. quod si feceris, cōpotem te reddam voti tui. Sic mādato huic includitur promissio, ad erigendū fidem illius.

37 *Neque permisit ut quisquam.* καὶ οὐκ ἀφῆκεν οὐδένα &c. In Græco est gemina negatio ex more linguæ.

38 *Tumultum conspicit, flentes &c.* θεωρεῖ θόρυβον, κλαίοντας &c. Appositio. Pro, θόρυβον τῶν κλαιόντων &c. Vetus interpres habet, Et flentes. Lêgit igitur, καὶ κλαίοντας.

39 *Quid tumultuamini & fletis.* τί θορυβεῖσθε καὶ κλαίετε, Id est, Nolite tumultuari & flere. Interrogatio vim habens dehortandi. *Puella non est mortua.* τὸ παιδίον οὐκ ἀπέθανεν. Id est, τὸ γὰρ παιδίον &c. Nam puella &c. Ellipsis conjunctionis causalis: quam exprimit Matthæus.

40 *Et eos qui secum erant.* καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ. Scilicet ὄντας. Intelligit autem Apostolos illos tres quos commemoravit v. 37. *Ingreditur eò ubi &c.* εἰσπορεύεται ὅπου. Pro, εἰσπορεύεται ἐκεῖσε ὅπου: vel εἰς τὸν τόπον ὅπου. Ellipsis antecedentis: qualis Matth. 2. v. 9. *Stetit (stella) supra* locum *in quo erat puerulus*: ἔστη ἐπάνω οὗ ἦν τὸ παιδίον. Pro, ἐπάνω τοῦ τόπου οὗ ἦν.

41 *Talithá kúmi.* ταλιθὰ κοῦμι. Sunt voces Syriacæ: quæ literis Hebraicis scribuntur ad hunc modum, טליתא קומי. *Tibi dico.* σοὶ λέγω. Hæc verba non continentur in vocibus illis Syriacis: sed πλεοναστικῶς inserta sunt ad emphasin.

OBSERVATIONES EX CAP. V.

Quid observandum sit ex parte prima, vide in Observat. ex Matth.8.v.28.& seq.

Quid item observandum sit ex parte secunda & tertia, vide in Observat.ex Matth.9.v.18.& deinceps.

ANALYSIS CAP. VI.

ARGUMENTUM.

Partes sunt sex. 1.Christus docet Nazarethæ. 2. Mittit Apostolos in terram Israël ad prædicandum Evangelium. 3. Judicium Herodis de Christo,& decollatio Johanis Baptistæ. 4.Christus cum Apostolis quærit quietem in deserto: sed præoccupatus à populo, docet eos & cibat miraculosè. 5. Precatus in monte, ambulat super mare & discipulis difficulter navigantibus opem fert. 6.Sanat ægrotos variis ex locis allatos.

PRIMA PARS.

Docet Nazarethæ.

ET egressus est illinc, venitque in patriam suam: & sequuti sunt eum discipuli ejus.

2 *Quumque advenisset sabbathum, cœpit in synagoga docere: multiq; audientes percellebantur, dicentes, Unde huic ista? & quæ est hæc sapientia quæ data est ei, quòd etiam virtutes tales per manus ejus eduntur?*

3 *Nonne iste est faber ille, filius Mariæ, frater Jacobi & Josæ & Judæ & Simonis? Nonne & sorores ejus hîc sunt apud nos? Et offendebantur in ipso.*

4 *Dicebat autem eis Jesus, non est Propheta inhonoratus nisi in patria sua, & inter cognatos, & in domo sua.*

5 *Neq; potuit illic virtutem ullam edere, nisi* quòd *quum paucis ægrotis imposuisset manus, sanavit* eos.

6 *Mirabaturque propter incredulitatem eorum: & circuibat vicos in orbem, docens.*

Primùm

Primùm indicantur *comites* proficiscentis Nazaretham, videl. discipuli, v. 1. Deinde *tempus* quo docuit, videl. sabbathum, v. 2. Tertiò *locus* specialis, synagoga, v. eod. Quartò *effectum* doctrinæ, admiratio auditorum, & offensio, v. 2. & 3. Offensio illa declaratur ex eventis: quæ narrantur quatuor: 1. Quòd Christus se defendit & consolatur contra malitiam istorum, per sententiam generalem & proverbialem, v. 4. 2. Quòd pauca illic edidit miracula, v. 5. 3. Quòd miratus fuit ipsorum incredulitatem, v. 6. 4. Quòd circuivit vicos docens, v. eod.

SECUNDA PARS.

Mittit Apostolos ad prædicandum Evangelium.

7 *Tunc advocavit duodecim illos, cœpitque eos mittere binos: deditque eis potestatem in spiritus impuros.*

8 *Et præcepit eis ut nihil sumerent ad iter, nisi virgam tantùm, non peram, non panem, non æs in zona:*

9 *Sed ut calcearentur sandaliis: & ne induerentur binis tunicis.*

10 *Et dicebat eis, Ubicunque introieritis domum, illic manete usquedum exeatis illinc.*

11 *Et quicunque non receperint vos, neque audierint vos; egressi illinc, excutite pulverem qui subest pedibus vestris, in testimonium adversus eos. Amen dico vobis, tolerabilior erit Sodomorum* conditio *sive Gomorrheorum in die judicii, quàm urbis illius.*

12 *Egressi igitur* illi *prædicabant ut resipiscerent* homines.

13 *Et dæmonia multa ejiciebant, ungebantque oleo multos ægrotos, & sanabant* eos.

Primùm indicatur missionis *forma* consistens partim in præceptis, partim in promissionibus. Præcepta sunt quatuor: primùm de distributione proficiscentium, ut scilicet eant bini, v. 7. secundum de rebus pertinentibus ad iter; ut maximè necessariis contenti, de reliquis non sint soliciti, v. 8. & 9 tertium de hospitio, vers. 10. quartum de contestanda pœna Dei in ingratos, v. 11. Promissiones sunt tres: prima expressa, de potestate in spiritus impuros, v. 7. secunda implicita de sufficiente victu, v. 10. tertia expressa, de pœna divina ingra-

 torum,

torum. v. 11. Atq; hoc primum narrationis hujus membrum est, ipsa missionis forma. Secundò indicatur missionis *eventus*, videl. obedientia Apostolorum & res gestæ, v. 12. & 13.

TERTIA PARS.

Herodis judicium de Christo, & decollatio Johannis.

14 *Audivit autem* hæc *rex Herodes, (clarum enim factum erat nomen ejus) dixitque, Johannes ille qui baptizabat, surrexit à mortuis, & propterea virtutes agunt in eo.*

15 *Alii dicebant, Elias est. Alii verò dicebant, Propheta est, vel quasi unus ex Prophetis illis.*

16 *Quum autem* hæc *audisset Herodes, ait, Hic est Johannes quem ego decollavi, ipse surrexit à mortuis.*

17 *Ipse enim Herodes missis* spiculatoribus *prehenderat Johannem, & vinxerat eum in carcere, propter Herodiadem uxorem Philippi fratris sui, quia duxerat eam uxorem.*

18 *Dicebat enim Johannes Herodi, Non licet tibi habere uxorem fratris tui.*

19 *Herodias autem imminebat ei, & cupiebat eum trucidare: nec poterat.*

20 *Herodes enim metuebat Johannem, sciens eum* esse *virum justum ac sanctum, & observabat eum: audito q; eo multa faciebat, & libenter eum audiebat.*

21 *Quum igitur dies opportunus adesset, quo tempore Herodes in natalitiis suis cœnam faciebat proceribus suis ac chiliarchis & primariis Galilææ:*

22 *Et introisset filia ipsius Herodiadis, ac saltasset, placuisset q; Herodi & iis qui simul accumbebant, rex ait puellæ, Pete à me quodcunque volueris, & dabo tibi.*

23 *Juravitque ei, Quodcunque à me petieris, dabo tibi, usque ad dimidium regni mei.*

24 *At illa egressa dixit matri suæ, Quid petam? illa vero dixit, Caput Johannis Baptistæ.*

25 Puella *igitur cupidè statim ad regem ingressa,* id *petiit dicens, Velim ut jam nunc des mihi in patina caput Johannis Baptistæ.*

26 *Rex autem* quamvis *tristis factus,* tamen *propter jusjurandum*

randum & eos qui simul accumbebant, noluit eam rejicere.
27 *Et statim rex, misso spiculatore, imperavit ut afferretur*
caput ejus.
28 *Ille verò abiit ac decollavit eum in carcere: attulitque ca-*
put ejus in patina, & dedit illud puellæ, & puella dedit illud ma-
tri suæ.
29 *Quumque* hoc *audissent discipuli ejus, venerunt & sustule-*
runt cadaver ejus, & posuerunt in monumento.

Primùm indicatur *occasio judicii* Herodis de Christo, videlicet fama rerum gestarum illius, vers. 14. Deinde *judicium ipsum*, quòd sit Johannes Baptista qui resurrexit à mortuis: v. 14. & 16. Hoc judicium Herodis illustratur primùm antithesi judiciorum diversorum, vers. 15. deinde narratione de decollatione Johannis, v. 17. & deinceps. Cæterùm *decollatio Johannis* declaratur primùm ab occasione, deinde à causis procreantibus, postremò ab eventis. *Occasio* fuit duplex: custodia Johannis & convivium Herodis natalitium. Custodia Johannis declaratur è causis agentibus, & impulsiva. Causæ agentes indicantur, tum principales, ipse videlicet Herodes: tum ministræ satellites Herodis. Causa impulsiva fuit reprehensio Herodis propter Herodiadem uxorem fratris, qua ipse uxore utebatur, v. 17. & 18. Convivium Herodis natalitium declaratur ex adjunctis convivis, v. 21. & adjuncta saltatione filiæ Herodiadis, v. 22. quæ saltatio declaratur ex effectis, videlicet voluptate quam inde perceperunt Rex & convivæ, & promissione Herodis qua illi saltatrici promittebat se daturum quod petitura esset, vers. eodem. Et hæc promissio amplificatur ab adjuncto jurejurando, & speciali mentione doni maximi, vers. 23. Atque hæc de occasione. Jam *causæ procreantes* decollationis Johannis indicantur tum agentes, tum impulsivæ. Agentes causæ indicantur quatuor: Herodias, Herodiadis filia, Herodes, Herodis spiculator quispiam. è quibus prima ad secundam, itémque tertia ad quartam se habuit ut principalis ad adjuvantem seu ministram. Porrò causa quæ impulit spiculatorem ut Johannem decollaret, fuit mandatum Herodis, v. 27. Causa quæ Herodem impulit ut decollationem Johannis spiculatori imperaret, fuit petitio filię Herodiadis, v. 25. & metus ipsius Herodis ne haberetur incon-

ſtans ſi non ſervaret jusjurandum quo filiæ Herodiadis promiſerat ſe daturum quicquid illa eſſet petitura, v.26. Hic metus & inde conſequuta voluntas trucidandi Johannem, amplificatur antitheſi cauſæ corrumpentis, videlicet, triſtitiæ quam concipiebat rex ex nece illa Johannis injuſta atque ſcelerata & dedecoroſa: quæ triſtitia ad tempus obſtabat quò minùs in petitionem puellæ conſentiret. Cauſa quæ impulit filiam Herodiadis ut ab Herode peteret ſibi dari caput Johannis, & ex conſequenti ut is decollaretur, fuit inſtinctus ſive inſtigatio matris Herodiadis, v.24. Cauſa quæ impulit Herodiadem ut filiam ad caput Johannis petendum inſtigaret, fuit odium illius & cupiditas vindictæ propter reprehenſum ipſius cum Herode adulterium, v.19. Hæc vindicta illuſtratur antitheſi cauſæ corrumpentis, videlicet reverentię Herodis erga Johannem, v.20. Hęc enim reverentia obſtitit ad tempus cupiditati Herodiadis, ne Herodes in gratiam illius Johannem è medio tolleret. Atque hæc dę cauſis. *Eventa* narrantur tria. 1. Caput Johannis decollati in patinâ allatum eſt à ſpiculatore, datumq; filiæ Herodiadis, v.28. 2. Idem caput Herodiadi datum eſt à filia, v.eod. 3. Cadaver Johannis ſepultum eſt à diſcipulis ejus, verſ.29.

QUARTA PARS.

Chriſtus cum Apoſtolis quærit quietem in deſerto: ſed præoccupatus à populo, docet eos & cibat miraculosè.

30 *Congregati ſunt autem Apoſtoli ad Jeſum, & renuntiaverunt ei omnia & quæ egerant, & quæ docuerant.*

31 *Et dixit eis, Venite vos privatim in deſertum locum, & requieſcite paululum. Erant enim multi venientes & abeuntes: & ne cibum quidem capere ipſis vacabat.*

32 *Abierunt igitur in deſertum locum navigio ſeorſim.*

33 *Vidit autem eos abeuntes turba, & agnoverunt eum multi: & pedibus ex omnibus civitatibus concurrerunt illuc, præveneruntq; eos, & convenerunt ad eum.*

34 *Tunc egreſſus vidit turbam multam Jeſus, & miſericordiâ commotus eſt ſuper eis, quoniam erant ut oves non habentes paſtorem: cœpitq; eos docere multa.*

35 *Quum autem jam multus dies esset, adierunt eum discipuli ejus, dicentes, Desertus est locus, & jam multus dies est:*
36 *Dimitte eos, ut profecti in circumjacentes agros & vicos, emant sibi panes. nam quo vescantur non habent.*
37 *At ille respondens dixit eis, Date vos ipsis quo vescantur. Tunc dicunt ei,* Num *ut profecti emamus ducentis denariis panes, & demus eis quo vescantur?*
38 *Ipse verò dicit eis, Quot panes habetis? abite & videte. Et illi re cognitâ, dixerunt, Quinque, & duos pisces.*
39 *Tunc jussit eos facere ut accumberent omnes per convivia super viridi gramine.*
40 *Accubuerunt igitur sigillatim per areolas, centeni & quinquageni.*
41 *Et acceptis quinque illis panibus ac duobus illis piscibus, suspiciens in cœlum, benedixit, ac fregit panes: deditq; discipulis suis ut illis apponerent: & duos pisces partitus est omnibus.*
42 *Comederúntq; omnes, & saturati sunt.*
43 *Et sustulerunt fragmentorum duodecim cophinos plenos, & ex piscibus.*
44 *Erant autem qui comederant, quasi quinquies mille viri.*

Quod ad *propositum quiescendi*, primùm indicatur *causa impulsiva* illius propositi Christi, videl. commemoratio laborum quibus Apostoli modò erant perfuncti, v.30. Deinde *propositum ipsum* exponitur, v. 31. Tum *alia causa impulsiva* indicatur, videl. concursus importuniùs interpellantium, v.eod. Quartò narratur *propositi exequutio*, v.32. Quintò narratur *impedimentum exequutioni allatum*, videlicet præoccupatio populi in eundem locum ubi Christus quietem quærebat, concurrentis, v.33. Quod ad *actum docendi* exponitur *causa* qua motus Christus, cœpit populum docere, videlicet quòd ab ordinarijs suis doctoribus non rectè instituebantur: id quod significatur similitudine ovium carentium pastore, v.34. Quod ad *cibationem*: primùm indicatur cibationis istius miraculosæ *occasio*, videl. admonitio discipulorum de populo dimittendo ad emendum cibum, v.35. & 36. Deinde *præparatio miraculi*, eaq; triplex. primùm enim præparavit animos discipulorum, deducendo eos in agnitionem penuriæ atque impotentiæ suæ ad cibandum populum præsentem, v.37. deinde præparavit sibi materiam ex

qua cibum populo præsenti sufficientem crearet, videlicet quinque panes & duos pisces, v.38. tum verò præparavit animos populi, erigendo eos in spem cibationis à se futuræ, v.39. Atq; hoc est secundum hujus narrationis membrum, ipsa miraculi præparatio. Tertiò commemoratur *causa sine qua non*, quæ potest dici *impulsiva*, videlicet obedientia turbæ erga mandatum Christi, & fides erga illius promissionem in ipso mandato latentem, v.40. Quartò narratur ipsa *miraculi forma* seu *modus agendi* : quòd scilicet Christus precibus à Patre impetrarit panum illorum ac piscium multiplicationem, quodq; eandem effecerit per fractionem ac distributionem, v.41. Quintò narrantur *eventa*, numero tria : quòd scil. comederint, quòd saturati sint, quòd multum fragmentorum reliquum fecerint, v.42. & 43. Postremò amplificatur miraculum indicatione *numeri* virorum qui fuerunt cibati, vers. 44.

QUINTA PARS.

Precatus in monte, ambulat super mare : & discipulis difficulter navigantibus opem fert.

45 *Et statim coëgit discipulos suos inscendere navigium, & praire in ulteriorem* ripam *Bethsaidæ oppositam, dum ipse dimitteret turbam.*

46 *Et quum amandasset eos, abiit in montem ad precandum.*

47 *Quum autem serum* diei *adesset, erat navigium in medio mari, & ipse solus in terra.*

48 *Viditq; eos vexari in* navigio *provehendo : (erat enim ventus eis contrarius) & circa quartam vigiliam noctis venit ad eos, ambulans super mare : volebatq; eos præterire.*

49 *Illi verò quum viderent eum ambulantem super mare, putarunt spectrum esse : & exclamaverunt :*

50 *(Omnes enim videbant eum, & turbati sunt) sed statim loquutus est cum eis, & eis dixit : Confidite, ego sum, ne timete.*

51 *Tunc ascendit ad eos in navigium, quievitq; ventus : &* ipsi *multò magis apud sese obstupescebant, & mirabantur.*

52 *Non enim intellexerant* quod factum fuerat *illis panibus : quoniam cor eorum occalluerat.*

53 *Et quum trajecissent, venerunt in terram Genesaret : & appulerunt.*

Primùm narratur quomodo se ad precationem *præparavit*, removendo impedimenta: videlicet dimittendo primùm discipulos, deinde turbam, v.45. Deinde *ipsum factum* narratur, v.46. Tertiò *occasio ambulationis super mare*, quia scilicet discipuli jam in navi discesserant, v.47. Quartò *causa impulsiva* qua motus ambulavit super mare, videlicet quia vidit discipulos vexari in navi provehenda propter ventum contrarium, v.48. Quintò *tempus* quo ambulavit, nempe circa quartam vigiliam noctis, v.eod. Sextò *adjuncta simulatio prætereundi*, v.eod. Septimò *eventa*, alia ex aliis consecuta, numero octo, hoc ordine:

1 Opinio spectri, v.49.
2 Perturbatio seu metus, v.50.
3 Exclamatio, v.49.
4 Consolatio Christi, v.50.
5 Conscensio navis, v.51.
6 Quies venti, v.51.
7 Vehemens admiratio: v.51. quę illustratur ex causa per se, v.52.
8 Appulsio in terram Genesaret, v.53.

PARS SEXTA.

Sanat ægrotos variis ex locis allatos.

54 *Tunc ipsis egressis è navigio, statim agnito eo,*

55 *Quum percurrissent totam illam circumjacentem regionem, cœperunt in grabatis male affectos circumferre ubi audiebant eum esse.*

56 *Et quocunq; introiisset in vicos, aut urbes, aut agros, in foris ponebant ægrotos, & precabantur eum ut vel fimbriam pallii ipsius tangerent: & quotquot tangebant eum, servabantur.*

Primùm indicatur *causa cur ægrotos ad Jesum attulerint*: nempe quia eum agnoverunt. Recordati igitur fuerunt quòd jam multos sanasset, quódque in illis sanandis facilem sese præbuisset: ac proinde crediderunt illum istos quoque ægrotos sanare posse, & conceperunt spem quòd sanaturus eos esset si ad sanandum offerrentur, v.54. Secundò indicatur *adjunctum studium* in ægrotis afferendis, quòd percurrerint totam circumjacentem regionem & ægrotos in grabatis

batis circumtulerint ad omnia ea loca ubi audiebant Jesum (successivè scilicet) esse: vers. 55. Quod ipsum per tres species declaratur in principio v. 56. nempe quòd posuerint ægrotos in foris, quocunque introisset Jesus in vicos, aut urbes, aut agros. Tertiò indicatur *causa impulsiva sanationis*, hoc est quæ Christum impulit ad sanandum illos: nempe preces tum offerentium, tum ipsorum ægrotorum, vers. 56. Quartò indicatur *modus agendi* seu *forma miraculosæ sanationis*, videlicet quòd sanati sint per contactum fimbriæ Jesu, v. eodem.

SCHOLIA IN CAP. VI.

1 *In patriam suam*, εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ. Id est, in urbem Nazareth, ubi fuerat educatus. De hac esse sermonem, percipitur ex versu 3.

2 *Quòd etiam &c.* ὅτι καὶ &c. Pro, καὶ πόθεν τοῦτο, ὅτι δυνάμεις, &c. Et unde hoc quòd virtutes tales per manus ejus eduntur? Ellipsis supplenda ex collatione præcedentium: *Virtutes*, δυνάμεις. Id est, miracula. Metonymia efficientis & synecdoche generis. Nam nomine δυνάμεως, id est, virtutis vel potiùs potentiæ, intelligitur primò potentia divina. deinde potentiæ illius effectum, nempe miraculum.

3 *Frater*. ἀδελφός. Id est, cognatus. Sic mox, *Sorores*, ἀδελφαὶ, id est, cognatæ. Vide scholia in Matth. 13.

5 Virtutem. δύναμιν. Id est, miraculum: ut v. 2. *Ullam*. οὐδεμίαν. In Græco est gemina negatio ex more linguæ. *Nisi quòd*. εἰ μὴ. Deficit conjunctio ὅτι. *Sanavit* ἐθεράπευσεν. Ad verb. Curavit. Pro, ἰάσατο. Metonymia effecti destinati κατα χρηστικῶς. neque enim artem θεραπευτικὴν exercuit Dominus ad sanandum: sed sanavit verbo, atque adeò nutu divinæ suæ potentiæ.

6 *Circuibat*. περιῆγε. Ad verb. Circumducebat, scilicet seipsum. Phrasis Græca.

7 *Binos*. δύο δύο. Ad verb. Duos duos. Oratio distributiva. *Potestatem in spiritus*. ἐξουσίαν τῶν πνευμάτων. Ad verb. Potestatem spirituum: id est, exercendam in spiritus. Genitivus subjecti occupationis.

8 *Ad iter*. εἰς ὁδόν. Seu, in viam. *Nummos*. μὴ χαλκόν. Id est, nummos: sive ex ære, sive ex auro argentóve: ut colli-

gitur

gitur ex Matthæo. Metonymia materiæ, & synecdoche speciei. *In Zona.* εἰς τὴν ζώνην. Pro, ἐν τῇ ζώνῃ. Scil. κομιζόμενον, gestari solitum. Enallage & ellipsis.

9 *Sed ut calcearentur sandaliis.* ἀλλ' ὑποδεδεμένους σανδάλια. Vide scholia in Matth. 10.v.10. Ad verb. sonat: Sed ut subligarentur sandalia: quod usitatiùs dicitur, Sed ut subligarent sandalia. Sic Actor. 12.v.8. Angelus in carcere dicebat Petro: *Præcingere, & subliga sandalia tua.* ὑπόδησαι τὰ σανδάλιά σου. Sandalia igitur erant genus calceamenti quod pedibus subligabatur. Syrus σανδάλια reddidit [illegible] selaré: quam vocem videtur mutuatus esse à Latinis, qui nominant talaria, quæ Græci πέδιλα: eò quòd talis annectebantur.

10 *Illinc.* ἐκεῖθεν. Id est, ex illo vico vel urbe.

11 *Et quicunque non receperint.* καὶ ὅσοι ἂν μὴ δέξωνται. Pro, καὶ εἴ τινες ἂν μὴ δέξωνται. Sermo ἀνακόλουθος: quippe quum antecedens enuntiati sit personæ tertiæ, consequens verò secundæ. *In testimonium adversus eos.* εἰς μαρτύριον αὐτοῖς. Pro, εἰς μαρτύριον ἐπ' αὐτούς: ut habet Lucas cap. 9. v. 5. Porrò sensum horum verborum vide in scholiis in Matth. 10.v.14.

14 *Rex.* ὁ βασιλεύς. A Matthæo nominatur ὁ τετράρχης. Vide scholia nostra in Matth 14.v.1. *Ejus.* αὐτοῦ. Nempe Jesu. *Virtutes.* αἱ δυνάμεις. Id est, vis edendi miracula.

15 *Quasi unus ex Prophetis illis.* ὡς εἷς τῶν προφητῶν. Scil. antiquis illis: qui vixerunt temporibus regum & deinceps: quales fuerunt Jesaias, Jeremias, & reliqui.

16 *Hic est Johannes quem ego decollavi.* ὃν ἐγὼ ἀπεκεφάλισα Ἰωάννην, οὗτός ἐστιν. Ad verb. Quem ego decollavi Johannem, hic est. Enallage casus, qualis in illo: *Urbem quam statuo, vestra est.*

17 *Missis spiculatoribus.* ἀποστείλας. Supple σπεκουλάτωρας, ex collatione versiculi 27. Dicebantur autem spiculatores Romanâ voce, satellites qui spicula gerebant ad defendendum corpus principis.

21 *Proceribus suis.* τοῖς μεγιστᾶσιν αὐτοῦ. Vel, magnatibus.

23 *Usque ad dimidium regni mei.* ἕως ἡμίσους τῆς βασιλείας μου. Hoc annexum est per amplificationem, in hanc sententiam: Si vel dividium regni mei à me peteres, daturus tibi

bi essem. Quasi dicat: Quantò magis daturus tibi sum, si petas aliquid minus? Ratiocinatio est ἀπὸ τοῦ ἧττον, id est, ab eo quod minùs videtur inesse.

25 *Cupidè.* μετὰ σπουδῆς. Ad verb. Cum studio seu festinatione. *Velim.* θέλω. Volo: id est, peto. *Jam nunc.* ἐξ αὐτῆς. Subaudi. ὥρας. Id est, Ex hoc ipso temporis momento.

26 *Tristis.* περίλυπος. Alii. Valde tristis. Vide Scholia in Matth. 26. v. 38. Quamvis *tristis factus.* περίλυπος γενόμενος. Pro, καίπερ περίλυπος γενόμενος. Est enim hic vis enuntiati discretivi, vel potiùs occupativi. *Propter jusjurandum & eos qui simul accumbebãt.* διὰ τοὺς ὅρκους καὶ τοὺς συνανακειμένους. Hoc potest bifariam accipi: vel simpliciter, ut indicentur duæ causæ quæ Herodem impulerint ad satisfaciendum petitioni puellæ: una, religio jurisjurandi; altera, metus ignominiæ ex opinione inconstantiæ quam concepturi fuissent proceres, nisi jusjurandum servasset. Vel possunt ista accipi per figuram Grammaticam ἓν διὰ δυοῖν: ut tantùm una causa significetur, videlicet metus ille ignominiæ: quasi dicatur, Propterea quòd juraverat audientibus proceribus suis qui simul accumbebant: ac proinde metuebat, ne ab illis haberetur levis & inconstans, si violaret jusjurandum. Posterior sententia probabilior videtur. non enim est probabile, Herodē motum fuisse religione jurisjurandi. nam si cordi ei fuisset religio seu pietas: facilè intellexisset, se ad impium jusjurandum non teneri: ac proinde maluisset hominibus videri levis, quàm reipsa committere scelus in occidendo homine quem ipse habebat pro justo & sancto.

27 *Spiculatore.* σπεκουλάτωρα. Vide scholion in v. 17.

35 *Quum autem jam multus dies esset.* καὶ ἤδη ὥρας πολλῆς γενομένης. Ad verb. Et jam horâ multâ facta, hoc est, Quum multum temporis diurni elapsum esset.

37 Num ut *profecti emamus:* ἀπελθόντες ἀγοράσωμεν. Pro, θέλεις οὖν ἵνα ἀπελθόντες ἀγοράσωμεν. Visne igitur ut profecti emamus. Ellipsis.

39 *Facere ut accumberent* ἀνακλῖναι. Ad verb. Reclinare: sed significatione transitiva, qualis est apud Hebræos conjugationis Hiphil. Sensus igitur est: Jussit eos efficere (scil. mandando verbis Domini) ut sese reclinarent. *Per convivia.* συμπόσια συμπόσια. Ad verb. Convivia convivia. Oratio

distributiva,

distributiva, ut suprà v.7. δύο δύο. Subaudienda autem præpositio κατ'. Sic mox. πρασιαὶ πρασιαί.

40 *Centeni & quinquageni.* ἀνὰ ἑκατὸν καὶ ἀνὰ πεντήκοντα. Vide scholia in Matth.14.v.19.

45 *In ulteriorem* ripam *Bethsaida oppositam.* εἰς τὸ πέραν πρὸς Βηθσαϊδάν. Pro, εἰς τὸ πέραν τὸ πρὸς Βηθσαϊδάν. scil. ὂν. vel κείμενον. Ellipsis articuli. Vide scholia in Matth. 14.v. 22. item in Johan.6.v.17.

48 *Viditque eos vexari.* καὶ εἶδεν αὐτοὺς βασανιζομένους. Pro, βασανίζεσθαι: Græcismus. In navigio *provehendo.* ἐν τῷ ἐλαύνειν. Vel in *remis* impellendis. *Volebat præterire.* ἤθελε παρελθεῖν. Id est, simulabat se velle præterire. Metonymia subjecti. Confer Luc.24.v.28.

50 *Confidite: ego sum: ne timete.* θαρσεῖτε, ἐγώ εἰμι, μὴ φοβεῖσθε. Pro, Confidite: nam ego sum: ne igitur timete. Ellipsis conjunctionum, accommodata decoro sermonis, videl. τῇ γοργότητι, celeritati, accommodatæ ad erigendum consternatos. *Ego.* ἐγώ, Pronuntiãdum cum emphasi, propter tacitam antithesin. Quasi dicat, Ego ipse: non autem spectrum mentiens speciem meam.

56 *Ut tangerent.* ἵνα ἅψωνται. Id est, ut permitteret sibi tangere. *Servabantur.* ἐσώζοντο. Id est, sanabantur.

OBSERVATIONES EX CAP. VI.

Quid sit discendum ex parte prima, vide in Observationibus ex Matth. 13.v.54.& sequentibus.

Ex parte secunda. Vide Matth.10.v.1.& sequentibus.

Ex tertia. Vide Matth.14.v.1.& deinceps.

Ex quarta. Vide Matth. 14.v.13.& deinceps.

Ex quinta. Vide Matth.14.v.22.& deinceps.

Ex parte sexta. Vide Matth.14.v.35.& 36.

ANALYSIS CAP. VII.

ARGUMENTUM.

Partes sunt tres, prout tria narrantur de Christo. 1. Disputat cum Pharisæis & Scribis de cultu Dei. 2. Ejicit dæmonium ex filia mulieris Cananææ. 3. Sanat surdum quendam

dam difficulter loquentem.

PRIMA PARS.

Disputat cum Pharisæis & Scribis de cultu Dei.

TUnc congregantur ad eum Pharisæi, & quidam ex Scribis,
qui venerant Hierosolymis.
2 *Et quum vidissent quosdam ex discipulis ejus communibus*
manibus (id est illotis) edere panes, culparunt.
3 *Nam Pharisæi & omnes Judæi, nisi pugno laverint manus,*
non edunt, tenentes traditionem seniorum.
4 *Et à foro* venientes, *nisi loti fuerint, non edunt. Et alia mul-*
ta sunt quæ acceperunt tenenda, nempe lotiones poculorum, & sex-
tariorum, & æramentorum & lectorum.
5 *Deinde interrogarunt eum Pharisæi & Scribæ, Quare dis-*
cipuli tui non ambulant secundùm traditionem seniorum, sed illotis
manibus edunt panem?
6 *Ille verò respondens dixit eis, Enimverò bene prophetavit*
Esaias de vobis hypocritis: ut scriptum est, Populus iste labiis me
honorat, cor autem eorum procul abest à me.
7 *Frustra verò me colunt, docentes doctrinas* quæ sunt *manda-*
ta hominum.
8 *Nam omisso mandato Dei, tenetis traditionem hominum, lo-*
tiones sextariorum & poculorum: aliáque similia ejusmodi multa
facitis.
9 *Præterea dixit eis,* Sanè *bene abrogatis mandatum Dei, ut*
traditionem vestram servetis.
10 *Moses enim dixit, Honora patrem tuum & matrem tuam:*
&, Qui maledixerit patri vel matri, morte moriatur.
11 *Vos autem dicitis, Si dixerit quispiam patri vel matri, Cor-*
ban (id est munus) erit, *quocunque à me juvari posses:* insons
erit.
12 *Nec permittitis ampliùs eum quicquam præstare patri suo*
aut matri suæ:
13 *Abrogantes sermonem Dei traditione vestra quam tradi-*
distis: & similia hujusmodi multa facitis.
14 *Præterea advocatâ totâ turbâ, dixit eis, Audite me omnes,*
& intelligite.

15 *Nihil*

15 *Nihil est extra hominem quod ingrediens in eum possit eum communem reddere: sed quæ egrediuntur ex eo, illa sunt quæ communem reddunt hominem.*

16 *Si quis habet aures ad audiendum, audiat.*

17 *Et quum introiisset domum*, digressus *à turba, interrogarunt eum discipuli ejus de parabola.*

18 *Tunc dicit eis, Itàne & vos intelligentiâ vacui estis? non intelligitis, quicquid extrinsecus ingreditur in hominem, non posse eum communem reddere?*

19 *Non enim ingreditur in cor ejus, sed in ventrem & in latrinam abit, purgans omnes escas.*

20 *Dicebat autem, Quod ex homine egreditur, illud communem reddit hominem.*

21 *Intus enim ex corde hominum malæ cogitationes egrediuntur, adulteria, scortationes, cædes,*

22 *Furta, avaritiæ, scelera, dolus, protervia, oculus malus, maledicta, superbia, amentia.*

23 *Omnia hæc scelera intus exeunt, & communem reddunt hominem.*

PRimùm narratur disputationis hujus *occasio*, videlicet quòd viderant Pharisæi & Scribæ quosdam ex discipulis Christi edere manibus illotis, vers. 1. & 2. Hinc enim occasionem arripuerunt, illos apud Christum criminandi: atque ita obliquè Christum ipsum, ut qui hoc illis permitteret. Deinde exponitur *criminationis istius causa*, videlicet consuetudo Judæorum contraria, v. 3. & 4. quæ consuetudo declaratur per speciem, quòd scil. manus lavent pugno; & per causam impulsivam, quòd teneant traditionem seniorum: & per enumerationem consuetudinum similium, ut patet in textu. Tertiò recitatur *criminatio ipsa*, v. 5. Unde percipitur, Pharisæos & Scribas sensisse, Deum colendum esse per observationem traditionum humanarum: quippe quum propter istius observationis omissionem culpàrint discipulos Christi, tanquam peccantes in cultum Dei. Quartò recitatur *recriminatio Christi*, qua in Pharisæis & Scribis culpat duo: hypocrisin & superstitionem. Quod crimen utrumque illustrat exemplo simili veteris populi qui vixit temporibus prophetæ Esaiæ: cujus querelam de illo popu-

lo ad istos accommodat, v.6. & 7. Deinde superstitionem ipsorum declarat, v.8. & sequentibus: ac nominatim demonstrat, aboleri ab ipsis quintum decalogi præceptum. Quintò recitatur *sermo Christi ad turbam*, quo eam monet, observationes Pharisaicas circa cibum superstitiosas esse: & contrà significat, quibus rebus homo verè coram Deo polluatur, v.14.15. & 16. Sextò *sermonem illum discipulis privatim declarat*, v.17. & sequentibus, ubi primùm narratur istius declarationis causa impulsiva, videlicet interrogatio discipulorum, v.17. deinde istius interrogationis eventus, videl. acris discipulorum reprehensio propter stupiditatem, v.18. Tum declaratio ipsa, v.19. & sequentibus.

SECUNDA PARS.

Ejicit dæmonium ex filia mulieris Cananææ.

24 *Et illinc surgens abiit in confinia Tyri ac Sidonis: & ingressus domum, neminem volebat* hoc *scire: sed non potuit latêre.*

25 *Quum enim de eo audisset mulier, cujus filiola habebat spiritum impurum, vênit & accidit ad pedes ejus.*

26 *(Erat autem mulier Græca, Syrophœnissa genere) & rogavit eum ut dæmonium ejiceret ex filia sua.*

27 *Jesus autem dixit ei, Sine priùs saturari liberos: non est enim bonum accipere panem liberorum, & objicere catellis.*

28 *Ipsa verò respondit, & dixit ei, Etiam Domine: etenim catelli edunt sub mensa ex micis puerorum.*

29 *Tunc dixit ei, Propter istum sermonem abi: exiit dæmonium ex filia tua.*

30 *Quum autem* illa *abiisset domum suam, invênit dæmonium exisse, & filiam jacentem super lectum.*

Primùm indicatur *locus* ubi Christus versans, dæmonium illud ejecit, videl. in finibus Tyri & Sidonis, v.24. idque in quadam domo: ibid. Deinde *causa corrumpens*, quæ videbatur isti ejectioni obstatura, nempe quòd volebat latêre: ibid. Tertiò *occasio* quòd mater puellæ dæmoniacæ audierat Christum esse præsentem, v.25. Quartò *causa impulsiva*, videlicet petitio istius mulieris, v.25. & 26. Quintò *causa corrumpens alia*, videl. recusatio Christi, v.27. Sextò *causa impulsiva alia*, videl. perseverantia mulieris in sua petitione; ubi argumen-

argumentum recusationis scitè invertit: significans, se tantam gratiam non petere quanta deberetur (nimirum ex promissione Dei) Judæis tanquam filiis: sed instar catelli, micis gratiæ ipsius contentam fore, v.28. Septimò narratur *miraculum ipsum*, v.29. & 30.

TERTIA PARS.
Sanat surdum quendam difficulter loquentem.

31 *Tunc regressus è finibus Tyri ac Sidonis venit ad mare Galilææ, per medios fines Decapolis.*

32 *Et offerunt ei surdum difficulter loquentem: & precantur eum ut imponat ei manum.*

33 Ipse *verò quum abduxisset eum è turba privatim, indidit digitos suos in aures ejus: & quum spuisset, tetigit linguam ejus.*

34 *Ac suspiciens in cælum, ingemuit, dixitq; ei, Ephphatha, quod est, Adaperitor.*

35 *Et statim adapertæ sunt ejus aures: & solutum est vinculum linguæ ejus, & loquebatur rectè.*

36 *Et interdixit eis ne cui dicerent. sed quantò magis ipse eis interdicebat, tantò magis* hoc *prædicabant.*

37 *Et supra modum percellebantur, dicentes, Bene omnia fecit: facit ut & surdi audiant, & muti loquantur.*

Primùm indicatur *locus* ubi hoc miraculum factum est, videl. ad mare Galilææ, v.31. Deinde *causa impulsiva*, nempe petitio offerentium, v.32. Tertiò *forma seu modus agendi*, v.33. & 34. constans membris quatuor. 1. Misit digitos in aures ejus. 2. Sputo illevit linguam ejus. 3. Suspiciens in cælum ingemuit. 4. Dixit, Ephphatha: quod est, Adaperitor. Quartò narratur *miraculum ipsum*, v.35. Sextò *eventa* numero tria. 1. Christus interdixit ne cui dicerent, v.36. 2. Illi contrà eò magis beneficium acceptum prædicarunt, v.36. & 37. 3. Supra modum percelsi sunt, v.37.

SCHOLIA IN CAP. VII.

2 *Communibus manibus.* κοιναῖς χερσί. Vide Scholia in Matt.15.v.11. *Quum vidissent edere.* ἰδόντες ἐσθίοντας. Pro, ἐσθίειν. Græcismus. *Edere panes,* ἐσθίοντας ἄρτους. Matthæus

habet ἄρτον, numero singulari. Ponitur autem panis pro cibo, per synecdochen speciei Hebraicam.

5 *Non ambulant.* οὐ περιπατοῦσι. Id est, Non vivunt, non agunt, non se gerunt. Metaphora Hebraica usitatissima. *Secundum traditionem.* κατὰ τὴν παράδοσιν. Id est, ex præscripto traditionis.

6 *Bene prophetavit de vobis.* καλῶς προεφήτευσε περὶ ὑμῶν. Id est, Dictum illud Esaiæ, & querimonia de hypocrisi populi sui temporis, tam bene in vos quadrat, ac si de vobis nominatim prophetatum esset. Metaphora καταχρηστική.

9 *Sanè bene.* καλῶς. Ironia.

10 *Morte moriatur.* θανάτῳ τελευτάτω. Id est, capite plectitor.

11 *Corban (id est) munus* erit, &c. Κορβᾶν, ὅ ἐστι δῶρον, &c. Vide scholia in Matth. 15. v. 5.

13 *Quam tradidistis.* ᾗ παρεδώκατε. Pro, ἐκείνῃ ἣν παρεδώκατε. Græcismus.

15 *Communem reddere.* κοινῶσαι. Id est, polluere seu immundum reddere, scil. coram Deo, ut Deo displiceat. Sic deinceps.

21 *Intus.* ἔσωθεν. Quasi dicas, De intus, vel, Ab intus: id est, ex interioribus hominis partibus. Nam syllaba θεν notat motum de loco.

22 *Oculus malus.* ὀφθαλμὸς πονηρός. Id est, oculus invidus: ut Matth. 20. v. 15.

27 *Non est enim bonum.* οὐ γὰρ καλόν ἐστι. Id est, Non est æquum: vel non decet.

30 *Jacentem.* βεβλημένην. Ad verb. Jactam. Ex antecedente intelligitur consequens; ex causa efficiente effectus per metonymiam.

31 *Decapolis.* Δεκαπόλεως. Vide suprà in cap. 5. v. 20.

32 *Offerunt.* φέρουσιν. Id est, Adducunt, προσάγουσιν.

33 *Indidit.* ἔβαλε. Ad verb. Jecit. Catachresis Græca.

34 *Ephphatha.* ἐφφαθά. Vox Syriaca: quæ Hebraicis literis scribitur, אתפתח ethpatach.

35 *Aures.* αἱ ἀκοαί. Pro, τὰ ὦτα. Ad verb. Auditus, numero plurali: sive, auditiones. Metonymia adjuncti vel effecti.

OBSERVATIONES EX CAP. VII.

Quid sit discendum ex parte prima, videlicet disputatione Christi cum Pharisæis & Scribis de cultu Dei: vide in Observat. ex Matth. cap. 15. à principio usque ad v. 22.

Quid sit discendum ex parte secunda, videlicet de ejectione dæmonii ex filia mulieris Cananææ: vide in Observationibus ex Matth. cap. 15. à v. 22. usque ad 29.

Ex parte tertia de sanato surdo, eodémque submuto, discenda sunt hæc.

Ex v. 33. Sicut iste surdus & mutus sanatus fuit non vi digitorum Christi auribus ejus immissorum, nec vi sputi quo linguam ejus illevit; sed vi potentiæ ipsius divinæ: sic fideles in fide confirmantur & beneficiorum Christi magis magísque participes redduntur non per ipsa sacramenta, seu vim illis insitam, externámve illorum perceptionem: sed per Spiritum sanctum, qui testimonia illa divina efficacia reddit. διδ.

Ex v. 34. Christus patrem oraturus, in cælum suspexit. Hic gestus nobis imitandus proponitur. παιδ.

Ex iisdem verbis. Etsi Deus ubique est, tamen in cælo illo summo quod gaudiis beatorum Angelorum & hominum destinatum est, dicitur esse per excellentiam: quia ibi sese beatis Angelis & hominibus plenissimè communicat & in æternum communicaturus est. διδ.

Ex iisdem verbis. Quum fieri non possit ut Christus eodem respectu à nobis adorandus sit, quo ipse patrem adoravit: statui autem aliter per orthodoxam Fidem non possit, quàm quòd ipse Patrem adorârit ut homo, seu secundum humanam naturam: consequens est, ipsum à nobis non esse adorandum secundùm naturam humanam, sed secundùm divinam tantùm, seu quatenus Deus est. Falsum igitur dogma Ecclesiæ obtrudere conantur qui hodie contendunt, Carnem Christi adorandam esse. ut nimirum argumento à pari ducto, possint evincere id quod arctissimè tenent & unicè defendunt, Corpus Christi ubique esse. διδ. ἐλ.

Ex v. 35. Sicut Christus suâ gratiâ & divinâ potentiâ aures corporis aperuit huic surdo, ejusdemque muti vinculum διδ.

 linguæ

linguæ solvit : ita etiam gratiâ suâ & divinâ potentiâ aperit aures cordium in electis, ut audiant (id est intelligant) mysteria regni Dei : & solvit linguam eorum ad prædicandum laudes Dei.

ἐπ. Ex v.36. Exemplo Christi cavendum doctoribus Ecclesiæ, ne donis Dei abutantur ad ambitionem & κενοδοξίαν :

παιδ. sed ut modestiæ studeant. Christus enim non solùm non ambivit gloriam ex miraculis : sed etiam divulgationem illorum interdixit.

παιδ. Ex v.37. Exemplo turbæ debemus prædicare beneficia Dei in nos collata : ac nominatim, quum aperuit nobis aures cordis, & linguas solvit ut possimus quæ decent & vera atque ut illa sunt, loqui de mysteriis regni Dei.

ANALYSIS CAP. VIII.

ARGUMENTUM.

Partes sunt sex. 1. Christus miraculosè cibat turbam. 2. Recusat signum dare Pharisæis. 3. Monet discipulos de cavendo fermento Pharisæorum & Herodis. 4. Sanat quendam cæcum. 5. Testatur discipulis, se esse Christum : nec non se passurum & resurrecturum. 6. Hortatur discipulos ad patientiam persecutionis propter confessionem Evangelii.

PRIMA PARS.

Cibat turbam miraculosè.

Diebus illis, quum multa omnino turba esset, nec haberent quo vescerentur, advocavit Jesus discipulos suos, dixitque eis,

2 *Misericordiâ commoveor erga turbam : quia jam triduum manent apud me, nec habent quo vescantur.*

3 *Quòd si dimisero eos jejunos domum suam; deficient in via, quidam enim ex eis procul venerunt.*

4 *Responderunt autem ei discipuli ejus, Unde istos quispiam possit hîc satiare panibus in deserto?*

5 *Interrogavit autem eos, Quot panes habetis? Ipsi verò dixerunt, Septem.*

6 *Tunc præcepit turbæ ut discumberet humi : & acceptis sep-*

tem

tem illis panibus quum gratias egisset, fregit, deditque discipulis suis ut apponerent: & apposuerunt turbæ.

7 *Habebant autem pisciculos paucos: & quum benedixisset, dixit ut hos etiam apponerent.*

8 *Comederunt autem, & saturati sunt: & sustulerunt fragmentorum quæ superfuerant, septem sportas.*

9 *Erant autem qui comederant, quasi quater mille: dimisitque eos.*

PRimum indicatur miraculi hujus *occasio* eademque *causa procatarctica:* nempe quòd Christus animadverteret, turbam defici cibo, v.1.2.& 3. Secundò *præparatio* triplex. primùm præparavit animos discipulorum significatione defectus cibi, & affectus sui erga turbam: atque ita simul indicatur *causa miraculi antecedens, προηγουμένη,* videlicet misericordia Christi, v.2.3.& 4. Deinde præparavit materiam, videl. panes quos erat multiplicaturus, v.5. Tum præparavit animos turbæ, præcipiendo ut discumberent, atque ita tacitè promittendo se illos cibaturum, v.6. Tertiò narratur *ipsa miraculi forma seu modus agendi:* nempe quòd panes illos septem & pisciculos paucos multiplicaverit per preces & fractionem ac distributionem, v. 6.& 7. Quartò narrantur miraculi *eventa* tria, 1. Comederunt. 2. Saturati sunt. 3. Sustulerunt fragmentorum sportas septem, v.8. Postremò amplificatur miraculum à *numero* convivarum, v.9.

SECUNDA PARS.
Recusat signum dare Pharisæis.

10 *Et statim ingressus in navigium cum discipulis suis, venit in partes Dalmanutha.*

11 *Et venerunt Pharisæi, cœperuntque altercari cum eo, quærentes ab eo signum è cælo, tentantes eum.*

12 *Ipse verò, quum altè ingemuisset spiritu suo, dixit, Cur natio ista signum requirit? amen dico vobis, si dabitur nationi isti signum.*

13 *Et eis relictis, ingressus rursus navigium, abiit in ulteriorem ripam.*

Primùm indicatur *locus* ubi Pharisæi signum à Christo petiverunt, videlicet in regione Dalmanutha. Deinde *petitio*

Pharisæorum; illustrata ex occasione : quæ fuit altercatio cum Christo, qua scilicet contendebant, ipsum non esse Christum. Item ex adjuncto, videlicet hypocrisi petentium, quòd petiverint tentantes eum. Tertiò narratur *recusatio Christi*. amplificata ex adjunctis, videl. gemitu & querela de istorum malitia. Quartò additur *eventum*, videl. discessus Christi.

TERTIA PARS.

Monet discipulos de cavendo fermento Pharisæorum & Herodis.

14 *Fuerant autem obliti discipuli sumere panes, & panem non habebant nisi unum secum in navigio.*
15 *Tunc interdixit eis, dicens, Videte, cavete à fermento Pharisæorum & fermento Herodis.*
16 *Disceptabant igitur alii adversus alios, dicentes, Panes non habemus.*
17 Id *autem quum cognovisset Jesus, dixit eis, Quid disceptatis quòd panes non habetis? nondum animum advertitis, nec intelligentiâ præditi estis? adhuc stupidum habetis cor vestrum?*
18 *Quum oculos habeatis, non cernitis? & quum aures habeatis, non auditis? nec meministis?*
19 *Quum quinque illos panes fregi in* homines *quinquies mille, quot cophinos fragmentis plenos sustulistis? Dicunt ei, Duodecim.*
20 *Quum autem septem illos* hominibus *quater mille, quot sportas fragmentis plenas sustulistis? Illi verò dixerunt, Septem.*
21 *Tunc dixit eis, Quomodo* igitur hæc *non intelligitis?*

Primùm indicatur admonitionis hujus *occasio*, nempe quòd Christus animadvertisset, discipulos oblitos esse sumere panes ad iter. Deinde recitatur *ipsa admonitio*. Tertiò *eventa* duo. Primùm, disceptatio discipulorum de sensu verborum Christi & falsa eorundem acceptio: secundùm, acris reprehensio Christi qua reprehendit stuporem discipulorum; quem convincit commemoratione duorum miraculorum paulò antè editorum in turba cibanda. Quo loco ex collatione Matthæi notandum, discipulos ex illa reprehensione percepisse sensum verborum Christi, nempe quòd nomine fermenti intellexisset doctrinam.

QUARTA

QUARTA PARS.

Sanat quendam cæcum.

22 *Venit autem Bethsaidam: & obtulerunt ei cæcum, & precati sunt eum ut ipsum tangeret.*

23 *Tunc prehensâ manu cæci, eduxit eum extra vicum: & quum inspuisset in oculos ejus, imposuissetq; ei manus, interrogavit eum ecquid videret.*

24 *Qui quum oculos sustulisset, dixit, Video homines: nam cerno instar arborum ambulantes.*

25 *Deinde rursum imposuit manus oculis ejus, fecitq; ut denuò oculos attolleret: & restitutus est, viditq; procul & dilucidè omnes.*

26 *Tunc* Jesus *misit eum domum suam, dicens, Neque in vicum illum ingreditor, neque hæc dicito cuiquam in vico.*

Primùm indicatur *locus* ubi Christus istum cæcum sanavit, videlicet prope vicum Bethsaidan, v.22 & 23. Deinde *causa impulsiva*, videl. petitio offerentium, v.22. Tertiò *forma seu modus agendi*, constans membris sex. 1. Eduxit eum extra vicum. 2. Inspuit in oculos ejus. 3. Imposuit ei manus. 4. Interrogavit eum ecquid videret. 5. Accepto responso quòd nondum perfectè cerneret, rursum imposuit manus oculis ejus. 6. Fecit ut oculos attolleret. Quartò narratur *miraculum ipsum*, v.25. Postremò *eventus*: videl. præceptum Christi triplex, v.26.

QUINTA PARS.

Testatur se esse Christum: item passurum & resurrecturum.

27 *Ingressus est autem Jesus ac discipuli ejus in vicos Cæsareæ* quæ cognominatur *Philippi: & in via interrogavit discipulos suos, dicens eis, Quem me dicunt homines esse?*

28 *Illi verò responderunt, Johannem Baptistam: & alii Eliam: alii verò unum ex Prophetis.*

29 *Tunc ipse dixit eis, Vos autem Quem me dicitis esse? Respondens verò Petrus dicit ei, Tu es ille Christus.*

30 *Tunc interminatus est ne nulli* id *dicerent de se.*

31 *Et cœpit eos docere quòd oporteret Filium hominis multa*

pati

pati, & reprobari à senioribus, principibusq; Sacerdotum, ac Scribis, & trucidari, & tertio pòst die resurgere.

32 *Et apertè eum sermonem loquebatur. Tunc prehendens eum Petrus, cœpit q; objurgare eum.*

33 *Ipse verò conversus, & intuitus discipulos suos, objurgavit Petrum, dicens, Abscede à me Satana: nam non sapis quæ Dei sunt, sed quæ sunt hominum.*

Primùm indicatur *locus & tempus*, ubi & quando Dominus ista arcana discipulis patefecit, videl. in via, quum iret in vicos Cæsareæ Philippi, v.27. Deinde narratur *præparatio* qua se ad illam patefactionem præparavit, videl. per inquisitionem de judiciis tum aliorum tum ipsorum discipulorum, v.27.28.29. Tum *patefactio arcani prioris*, quæ amplificatur adjuncto interdicto patefaciendi aliis, v.30. Quartò *patefactio arcani posterioris*, illustrata indicatione causarum efficientium passionis, & circumstantiæ temporis resurrectionis, v.31. nec non modi agendi, quòd videl. sermonem illum de passione sua loquutus sit παῤῥησίᾳ, apertè & planè, nullâ usus circuitione aut parabolâ, in principio v.32. Quintò narratur *eventus patefactionis posterioris*, videl. dehortatio Petri, v.32. Sexto & postremò *eventus illius dehortationis*, videlicet gravissima objurgatio Domini, v.33.

SEXTA PARS.

Hortatur discipulos ad patientiam persecutionis propter confessionem Evangelii.

34 *Et quum advocasset turbam cum discipulis suis, dixit eis Quicunque vult me sequi, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, ac sequatur me.*

35 *Nam quisquis voluerit animam suam servare, perdet eam: quisquis autem perdiderit animam suam causâ meâ & Evangelii, is servabit eam.*

36 *Quid enim profuerit cuipiam si lucratus fuerit mundum totum, & animâ suâ mulctetur?*

37 *Aut quam dabit quispiam compensationem animæ suæ?*

38 *Nam quemcunque puduerit mei ac meorum sermonum in natione ista adultera & peccatrice, Filium etiam hominis pudebit ejus, quando venerit in gloria Patris sui cum angelis sanctis.*

Primùm

Primùm innuitur *occasio* hujus hortationis, per ipsam narrationis seriem : videlicet falsa opinio Petri de regno Christi, quam patefecerat per illam dehortationem ab adeunda passione. Deinde proponitur *ipsa hortatio*, ibi, *Quicunq; vult me sequi*. Tertiò subjungitur hortationis *confirmatio* ab effectis : videl. tum ab effectu noxio abnegationis, tum ab effectu salutari confessionis, v.35. Effectum abnegationis est exitium æternum ; effectum confessionis, est salus æterna. Exitium æternum primùm amplificatur collatione bonorum terrenorum tanquam minorum, v.36. & 37. Deinde declaratur à causa agente & illius actione judiciali, ibi, *Filium etiam hominis pudebit ejus* &c. v.38.

SCHOLIA IN CAP. VIII.

3 *Venerunt.* ἥκουσι. Ad verb. veniunt. Enallage temporis : pro, ἧκαν. Potest etiam verti, *venerant* : ut hæc sint verba Evangelistæ. Similis ætiologia occurrit Johan. 4. v. 9.

10 *Dalmanutha.* Δαλμανουθά. Nomen regionis.

11 *Quærentes.* ζητοῦντες. id est, petentes seu postulantes. *Signum.* σημεῖον. Quo scil. demonstraret, se esse doctorem à Deo missum, ac proinde doctrinam suam esse veram.

12 *Spiritu suo.* τῷ πνεύματι αὐτοῦ. Id est, animâ suâ, seu mente suâ. *Si dabitur.* εἰ δοθήσεται. Pro, Non dabitur. Est formula jurandi Hebraica, in qua subauditur consequens connexi quo continetur imprecatio, qua quis sibi ipsi malum imprecatur. quasi dicat : Si dabitur, puniat me Deus. Interdum additur consequens generalibus verbis conceptum : Faciat mihi Deus hoc vel illud.

16 *Disceptabant.* διελογίζοντο. Scil. de sensu verborum Domini : quid sibi vellet nomine fermenti. *Panes non habemus.* ὅτι ἄρτους οὐκ ἔχουσι. Id est : Dominus culpat nostram negligentiam, quòd obliti sumus nobiscum sumere panes : & submonet de periculo famis.

17 *Stupidum.* πεπωρωμένην. Obduratum, callo obductū.

20 *Quomodo igitur,* πῶς, pro πῶς οὖν. Ellipsis conjunctionis syllogisticæ.

25 *Fecit eg,* καὶ ἐποίησεν. Id est, jussit. Metonymia effecti. vel, synecdoche generis.

25 *Procul*

25 *Procul & dilucidè* τηλαυγῶς. Vox Græca duarum istarum vim habet: quippe composita ex adverbio τῆλε, id est, procul, & nomine αὐγὴ, id est, splendor.

27 *Cæsareæ* quæ cognominatur *Philippi*. Καισαρείας τῆς Φιλίππου. Vide scholia in Matth. 16. v. 13.

31 *Tertio post die.* μετὰ τρεῖς ἡμέρας. Ad verb. Post tres dies.

33 *Satana.* Σατανᾶ. Vide Scholia Matth. 16. v. 23.

34 *Me sequi.* ὀπίσω μου ἐλθεῖν. Ad verb. Pone me, vel post me, venire. Hebraismus. pro ἀκολουθεῖν ἐμοί.

38 *In natione &c.* ἐν τῇ γενεᾷ &c. Id est, Coram natione ista. *Quemcunque puduerit.* ὃς ἂν ἐπαισχυνθῇ. Pro, εἴ τις ἂν ἐπαισχυνθῇ. Sermo ἀνακόλουθος: sequitur enim, καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐπαισχυνθήσεται. quæ verba constituunt consequens connexi. Similis loquendi forma fuit suprà cap. 6. v. 11. *In gloria.* ἐν τῇ δόξῃ. Indutus quasi gloria seu majestate. *Cum angelis.* μετὰ τῶν ἀγγέλων. Comitatus angelis.

OBSERVATIONES EX CAP. VIII.

Quid discendum sit ex prima parte, videl. de turba miraculosè à Domino cibata: vide in Observationibus ex Matth. 15. à v. 32 usque ad finem capitis.

Quid sit discendum ex parte secunda, de signo Pharisæis recusato: vide in Observationibus ex Matth. 16. à principio capitis usque ad v. 5.

Quid sit discendum ex parte tertia, de cavendo fermento Pharisæorum: vide in Observationibus ex Matth. 16. à v. 5. usque ad 22.

Ex parte quarta, de sanato cæco apud Bethsaidam, discenda sunt hæc.

παιδ. 1. Ex v. 22. Exemplo eorum qui cæcum illum ad Dominum adduxerunt, monemur: proximo ope operâve nostrâ egenti promptè inserviendum esse. De cæcis extat lex, ne quis illis ponat offendiculum, Levit. 19. v. 14.

παιδ. 2. Ex v. 23. Ex eo quòd Dominus cæcum illum miraculosè sanaturus, duxit eum extra vicum: monemur, dona Dei non esse ostentanda. Sic sanaturus filiam Jairi, solis parentibus tribusq; discipulis testimonii causâ admissis, reliquos

omnes

omnes repulit. Eodem pertinet, quòd v.26. cæco mandat, ne miraculum hoc mox in vico divulget. Simile exemplum interdicti fuit suprà cap.7.v.36. in sanato surdo ac muto.

3. Ex v. eodem. Quomodo modus ille sanandi cæci, per sputum scilicet & manuum impositionem, faciat ad declarandum naturam Sacramentorum: vide suprà in Observatione ex v.33.cap.7.

Ex v.23. 24. & 25. Ex eo quòd Dominus cæco illi visum dedit per gradus, quum tamen posset dare in uno momento: monemur, placere illi hanc rationem observare quoque in dando nobis visu spirituali; hoc est, in illuminandis oculis mētis nostræ ad salvificam cognitionem Dei. Quare unusquisque eâ cognitionis mensurâ contentus sit, quā Dominus eum donare dignatur: donec veniat tempus illud perfectionis, quo videbimus Deum facie ad faciem: ut loquitur Paulus 1.Cor.13. sub finem.

Quid sit discendum ex parte quinta, de Christi scilicet persona, passione & resurrectione: vide in Observationibus ex Matth.16. à v.13. usque ad v.24.

Quid discendum sit ex parte sexta, de patientia persecutionis propter confessionem Evangelii: vide in Observationibus ex Matth.16. à v.24. usque ad v. ult.

ANALYSIS CAP. IX.

ARGUMENTUM.

Partes sunt sex. 1. Jesus transformatur. 2. Erudit discipulos de adventu Eliæ. 3. Ejicit spiritum mutum & surdum. 4. Iterum prædicit discipulis passionem suam & resurrectionem. 5. Hortatur discipulos ad humilitatem seu demissionem animi. 6. Sermonem habet ad discipulos continentem varia, ac inprimis admonitionem de scandalo.

PRIMA PARS.
Jesus transformatur.

PRæterea dixit eis, Amen dico vobis, Sunt quidām ex iis qui hîc adstant qui nequaquam gustabunt mortem, usquedum viderint regnum Dei venisse cum potentia.

2 *Sexto verò post die assumit Jesus Petrum & Jacobum & Johannem, & subducit eos solos in montem sublimem privatim: & transformatus fuit coram eis.*

3 *Et vestimenta ejus facta sunt coruscantia, candida valde ut nix, qualia non potest fullo in terra dealbare.*

4 *Et conspectus est eis Elias cum Mose, qui colloquebantur cum Jesu.*

5 *Tunc respondens Petrus dicit Jesu, Rabbi, bonum est nos hic esse: faciamus igitur tabernacula tria; tibi unum, & Mosi unum, & Eliæ unum.*

6 *Nec enim sciebat quid loqueretur: erant enim exterriti.*

7 *Et extitit nubes quæ inumbravit eos: venitq; vox è nube, dicens, Hic est filius ille meus dilectus, ipsum audite.*

8 *Et repentè quum circumspexissent, non ampliùs viderunt quenquam, nisi solum Jesum secum.*

9 *Quum verò descenderent è monte, interdixit eis ne cui narrarent quæ viderant, nisi quum filius hominis à mortuis resurrexisset.*

10 Ipsi *igitur id continuerunt apud se, mutuò quærentes quid illud esset, à mortuis resurgere.*

PRimùm narratur adjuncta *præparatio*, videl. promissio qua Dominus istam transformationem sui promiserat, atq; ita ad illam præparaverat eos coram quibus sese transformaturus erat, v.1. Secundò indicatur *tempus* quo transformatio ista facta fuit, v.2. Tertiò *spectatores seu testes* coram quibus fuit facta, ibid. Quartò *locus* ubi fuit facta, ibid. Quintò *transformatio ipsa* describitur, v.3. Sextò narratur adjuncta *appendix*, v.4. Septimò *effectum transformationis in Petro & cæteris spectatoribus*, v.5. & 6. Octavò *alia appendix*: eaque gemina, Nubes & Vox è nube, v.7. Nonò narrantur *eventa* duo: unum, cessatio transformationis, v.8. Alterum, interdictum de illa patefacienda, v.9. & 10.

SECUNDA PARS.

Erudit discipulos de adventu Eliæ.

11 *Et interrogarunt eum dicentes, At Scribæ dicunt oportere ut Elias priùs veniat?*

12 *Ipse verò respondens dixit eis, Elias quidem priùs veniens, restituet omnia: & ut scriptum est de Filio hominis, oportet ut multa patiatur, & pro nihilo habeatur.*
13 *Sed dico vobis & Eliam venisse, & istos ei fecisse quæcunque voluerint, sicut scriptum est de eo.*

Primùm narratur institutionis hujus *causa impulsiva*, versu 11. Deinde *institutio ipsa*, v. 12. & 13. *Causa impulsiva* fuit quæstio discipulorum: cui occasionem præbuit interdictum Domini de visione illa transformationis sui in monte, quatenus in illo fecit mentionem resurrectionis suæ à morte tanquam brevi futuræ. Discipuli enim etsi id non intelligerent, tamen accipiebant (ut apparet) tanquam dictum de inchoatione regni Christi: quod quum illi sibi imaginarentur fore terrenum, & aliquanto tempore antè, venturum Eliam illum Thesbitem: quærunt quomodo promissio illa Domini de brevi futura inchoatione regni sui conveniret cum doctrina Scribarum de præcessuro adventu Eliæ. Atque hæc ipsa quæstio Dominum impulit ad ipsos erudiendum, ut scil. eis errorem quem à Scribis hauserant, eximeret. Quæstionis sententia hæc est. Tu significas te brevi inchoaturum regnum tuum: attamen nondum vênit Elias: quem tamen priùs venire oportet, ut Scribæ ex propheta Malachia tradunt. Quomodo igitur traditio Scribarum cum tua promissione convenit? Syllogismus.

Si tu ita brevi inchoaturus esses regnum tuum, sicuti promisisti: oporteret jam venisse Eliam. Hunc enim priùs venturum docent Scribæ ex Malachia.

At Elias nondum vênit.

Non igitur videtur te ita brevi inchoaturum regnum tuum, sicut promisisti.

Ad hanc objectionem Dominus respondet, atque ita eos de adventu Eliæ erudit. *Respondet* autem concedendo rationem propositionis; & ex consequenti propositionem ipsam; negando verò assumptionem, quatenus affirmat contrarium: tum denique significando, quis fuerit ille Elias, nempe Johannes Baptista: id quod innuit ex adjuncto supplicio, quod ipsum significat verbis generalibus. Cæterùm concessionem rationis propositionis amplificat collatione prophetiæ de passione Christi, tanquam similiter antecessura

regnum

regnum illius: ut ita illis eximat opinionem de regno terreno. quasi dicat: Sicut prædictum est, Eliam venturum antequam Christus incipiat regnare: ita etiam prædictum est, Christum passurum antequam incipiat regnare. Et sicut prophetia de adventu Eliæ est impleta: sic etiam oportet impleri prophetiam de Christi passione.

TERTIA PARS.

Ejicit spiritum mutum & surdum.

14 *Et quum venisset ad discipulos, vidit turbam multam circa eos, & Scribas cum eis altercantes:*

15 *Et statim tota turba viso eo expavit: & accurrentes salutaverunt eum.*

16 *Tunc interrogavit Scribas, Quid altercamini inter vos?*

17 *Et respondens quidam è turba, dixit, Magister, adduxi filium meum ad te, habentem spiritum mutum.*

18 *Qui ubicunque eum corripuerit, lacerat eum:* ipse *verò spumat, & stridet dentibus suis, & exarescit: & dixi discipulis tuis ut ejicerent, sed non valuerunt.*

19 *Ipse verò respondens ei dixit, O natio incredula, quousque tandem apud vos ero? quousque tandem tolerabo vos? adducite eum ad me.*

20 *Illum igitur adduxerunt ad eum. Quum autem eum vidisset, continuò spiritus discerpsit eum: &* ille *quum cecidisset in terram, volvebatur spumans.*

21 *Tunc interrogavit* Jesus *patrem ejus, Quantum temporis est quòd hoc accidit ei? Ipse verò ait, Ab infante.*

22 *Et sæpe eum in ignem abjecit & in aquas, ut perderet eum. Sed si quid potes, succurre nobis, misericordia commotus erga nos.*

23 *Jesus autem dixit ei, Si potes hoc credere, fiet. Omnia fieri possunt credenti.*

24 *Pater verò pueri statim clamans cum lacrymis dixit, Credo, Domine:* veruntamen *succurre incredulitati meæ.*

25 *Quum vidisset autem Jesus turbam simul accurrere, objurgavit spiritum illum impurum, dicens ei,* Tu *spiritus mute & surde, ego tibi impero, Exi ab eo, & ne amplius ingreditor in eum.*

26 *Et quum clamasset* spiritus, *multúmque discerpsisset eum,*

anivit: & ille factus est quasi mortuus, adeò ut multi dicerent mortuum esse.

27 *Jesus verò prehensâ manu ejus, erexit eum: &* ille *surrexit.*

28 *Et quum esset ingressus domum, discipuli ejus interrogarunt eum privatim, Cur nos non potuimus* spiritum *illum ejicere?*

29 Ipse *verò dixit eis, Hoc genus* dæmoniorum *nulla re potest exire nisi per precationem & jejunium.*

Primùm narratur miraculi hujus *occasio*, videlicet adventus Christi in eum locum in quem dæmoniacus erat adductus, & discipulis coram turba & Scribis oblatus; qui adventus declaratur ex eventis quatuor, ut patet ex textu, vers. 14. 15. 16. Deinde narrantur *causæ impulsivæ*, quæ Christum ad dæmoniacum illum liberandum moverunt: videlicet petitio gemina patris dæmoniaci. vers. 17. & 22. miseria dæmoniaci, v. 18. 20. 21. 22. honos Christi, v. 19. fides patris dæmoniaci, v. 23. & 24. Ista autem sic tractantur. Primùm narratur petitio patris prima: quæ continet narrationem de causa cur filium adduxerit, nempe ut liberaretur à dæmonio: (id quod significat, quum ait, *Adduxi filium meum* AD TE:) deinde de filii miseria ex inhabitatione dæmonii: tum de frustraneo conatu discipulorum in illo liberando; v. 17. & 18. Deinde v. 19. narratur querela Christi de incredulitate tum istius tum inprimis discipulorum: unà cum mandato de dæmoniaco ad se adducendo. unde percipitur illum honoris sui conservandi causâ dæmoniacum illum liberandum suscepisse: quum sensisset honorem suum per discipulorum incredulitatem, quæ liberationem dæmoniaci impedierat, fuisse diminutum. Tum v. 20. narratur, quomodo dæmoniacus coram Christo sit à dæmonio vexatus. Præterea miseria dæmoniaci amplificatur à diuturnitate, v. 21. à crebritate paroxysmi & periculo extremo, v. 22. Postea recitatur petitio patris secunda, ibidem. Tum promissio Christi conditionalis, si scil. credat: v. 23. Postremò professio fidei: amplificata petitione confirmationis, v. 24. Atq; hæc de secundo narrationis institutæ membro, videlicet de causis impulsivis miraculi istius. Tertiò narratur *modus agendi:* qui fuit imperium seu mandatum Jesu, v. 25. Quartò narratur *miraculum ipsum*, in principio v. 26. Quintò & postremò

strem̀o narrantur *eventa*, numero quatuor. 1. quod puer ille factus est quasi mortuus. 2. quòd multi putarunt esse mortuum. 3. quòd Jesus eum erexit. 4. quòd discipulis indicavit causam cur ipsi non potuerint dæmonium illud ejicere.

QUARTA PARS.

Iterum prædicit discipulis passionem suam & resurrectionem.

30 *Et illinc egressi, unà iter faciebant per Galilæam: nec volebat ut quisquam* id *sciret.*

31 *Docebat enim discipulos suos, & dicebat eis, Filius hominis traditur in manus hominum, qui trucidabunt eum: sed trucidatus, tertio die resurget.*

32 *Ipsi verò ignorabant hoc dictum, sed timebant eum interrogare.*

Primùm significatur *locus* ubi Dominus hunc sermonem ad discipulos habuit, videl. in loco aliquo Galilææ ubi erat solus cum solis, v. 30. Deinde recitatur *ipse sermo*, v. 31. Postremò narrantur *eventa* duo: 1. quòd discipuli sermonem istum non intellexerunt. 2. quòd non ausi sunt Dominum de illius sensu interrogare, v. 32.

QUINTA PARS.

Hortatur discipulos ad humilitatem.

33 *Venit igitur Capernaüm: & quum venisset domum: interrogavit eos, Quid in via inter vos disceptabatis?*

34 *Ipsi verò siluerunt: nam alii adversus alios disseruerant in via, quis* esset cæteris *major.*

35 *Et quum consedisset, vocavit duodecim illos, & dixit eis, Si quis vult primus esse, esto omnium ultimus, & omnium minister.*

36 *Et acceptum puerulum statuit in medio eorum: eoq; in ulnas recepto, dixit eis,*

37 *Quisquis* vel *unum ex talibus puerulis exceperit in nomine meo, me excipit: & quicunque me exceperit, non me excipit, sed eum qui misit me.*

Primùm narratur *locus* ubi hic sermo est habitus. Deinde *occasio*, tum *hortatio ipsa*. Locus fuit domus Jesu in urbe Capernaum.

pernaüm. Occasionem Christo ad hanc hortationem præbuit contentio discipulorum de primatu, v.33.& 34. Hortatio ipsa constat partim verbis, v.35. partim facto singulari, v.36.& 37. Factum illud vim habet partim docendi, partim hortandi ad humilitatem. Docet proposito exemplo pueruli, cui debeant sese conformare, quoad animi demissionem. Hortatur argumento effecti utilis: quatenus ostendit, gestu & verbis, puerulum illum aliosque illi similes sibi charos esse. Gestu, quatenus illum amplectitur: verbis, quatenus significat, se & patrem benefacturos iis qui talibus puerulis benefecerint. Illo autem gestu & illis verbis innuit, adultos quoque talibus puerulis similes, sibi charos esse, ac proinde se illis benefacturum.

Pars sexta.

Sermonem habet ad discipulos continentem varia, & inprimis admonitionem de scandalo.

38 *Respondit autem ei Johannes, dicens, Magister, vidimus*
quendam per nomen tuum ejicientem dæmonia, qui non sequitur
nos: & prohibuimus eum, quia non sequitur nos.
39 *Jesus autem ait, Ne illum prohibete. nullus enim est qui*
edat virtutem per nomen meum, & possit citò maledicere mihi.
40 *Nam qui non est contra nos, pro nobis est.*
41 *Quisquis enim potum dederit vobis,* vel *poculum aquæ in*
nomine meo, id est *quòd sitis Christi, amen dico vobis, nequaquam*
perdiderit mercedem suam.
42 *Et quisquis offenderit unum ex parvis istis qui credunt in*
me, bonum esset ei potiùs si circumponeretur saxum molare circa
collum ejus, & projiceretur in mare.
43 *Quòd si manus tua facit ut tu offendas, abscinde eam: bo-*
num est tibi ad vitam ingredi mancum, potiùs *quam duas manus*
habentem abire in gehennam, in ignem illum inexstinguibilem:
44 *Ubi vermis eorum non moritur, & ignis non extinguitur.*
45 *Et si pes tuus facit ut tu offendas, abscinde eum: bonum est*
tibi ingredi in vitam claudum, potiùs *quàm duos pedes habentem,*
projici in gehennam, in ignem illum inexstinguibilem:
46 *Ubi vermis eorum non moritur, & ignis non extinguitur.*

47 *Et si oculus tuus facit ut tu offendas, erue eum: bonum est tibi introire in regnum Dei luscum*, potiùs *quàm duos oculos habentem projici in gehennam ignis:*

48 *Ubi vermis eorum non moritur, & ignis non exstinguitur.*

49 *Nam omnis* homo *igne salietur: & omnis oblatio sale salietur.*

50 *Bonus est sal: si verò sal insulsus redditus fuerit, quonam ipsum condietis? habete in vobis ipsis salem, & pacem colite inter vos mutuò.*

Sermo hic in *sex membra* distinguendus videtur. 1. *Monet discipulos ne prohibeant quendam qui ejiciebat dæmonia in nomine ipsius & tamen ipsos non sequebatur:* cui monitioni occasionem præbuit indicatio Johannis, v.38. Estque confirmata rationibus duabus: quarum prior continetur v.39. posterior vers.40. 2. *Significat quàm chari sibi sint discipuli sui:* tantopere scilicet ut benefacere velit iis qui ipsis benefecerint. Estque sententia illa amplificata ratiocinatione à minori: Etiam poculum aquæ compensabo ∴ quantò magis beneficia majora? Est etiam cõfirmata illa promissio asseveratione, ubi dicit: *Amen dico vobis*. Deniq; exornata est metaphorâ, ubi compensationem beneficii nominat mercedem, v.41. 3. *Monet non offendendos parvulos, id est pueros*. Quæ monitio confirmata est duobus argumentis. prius est, quòd in ipsum credant: posterius, quòd qui tales offenderint, æternum exitium sibi accersant: id quod significatur collatione exitii corporalis, tanquam minoris. Porrò exitium corporale per certam speciem significatur, ut patet in textu: v. 42. 4. *Monet, resistendum pravis cupiditatibus quæ se in membris corporis exserunt:* ut manu, pede, oculo: argumentum adhibens ab effectis, videlicet tum effectu utili, nempe adeptione vitæ æternæ, si quis monitioni pareat: tum effectu noxio, videlicet exitio æterno, nisi quis pareat. Hæc monitio trimembris est: primum membrum est de manu, v.43. & 44. secundum de pede, v.45. & 46. tertium de oculo, v. 47. & 48. Estque amplificata metaphorâ hyperbolicâ, quatenus jubet abscindere illa membra (manum scilicet, pedem & oculum) si sint offendiculo: id est, si prava cupiditas sese in illis exserat, & hominem impellat ad abutendum illis membris contra legem

Dei

Dei. quo significat resistentiam illam veteri homini perinde dolere, ac dolet membri alicujus abscissio. Argmenta autem singula illustrata sunt collatione imparium in contrariis, qua minus malum cum majore, & majus bonū cum minore comparatur; videl. mutilatio corporis adjunctam habens vitam æternam, cum integritate corporis adjunctum habente exitium æternum. Porrò exitium æternum significatur metaphorâ duplici, videl. ignis & vermis: nisi ignis propriè accipiendus sit. Deniq; exornantur singulæ istę tres monitiones symploce, eâque geminâ. nam & ipsæ monitiones & rationes singulis subjectæ, similibus verbis enuntiantur. & monitionum quoque singularum tum antecedens, tum consequens. *Monet (ut videtur) de utilitate crucis, atque ita obliquè ad crucis tolerantiam hortatur.* Crucem autem sive persecutionem significat vocabulo metaphorico *Ignis*: utilitatem verò crucis significat verbo *saliendi*: ideo (ut videtur) quòd sicut sale caro tum conservatur ne putrescat, tum conditur ut sit suavis gustatu: ita persecutione homines pii exerceantur in considerandа Dei ira adversus peccatum, ac proinde caveant ne securè viventes, in peccato quasi putrescant: sed contrà justitiæ studentes, Deo placeant, & tanquam suaves ac jucundi sint. Simul quoque significari videtur metaphorâ salis, crucem instar salis mordere. Hæc monitio illustratur simili, videl. oblatione legali, tanquam hujus rei typo. 6. *Hortatur discipulos ad studium conservandi in sese sapientiam cælestem, & pacem sive concordiam.* Priorem hortationem confirmat ab effectis: quatenus significat, ipsos hoc modo fore instar salis bonos atque utiles ad condiendum suâ institutione alios: contrà verò si ipsi insulsi sint, sale scilicet sapientiæ cælestis destituti, fore ut de salute ipsorum actum sit: sicut actum est de sale insulso, seu quod saporem amisit: quum nihil sit quo possit condiri. Ad pacem verò postremo loco hortatur, quia contentio ipsorum de primatu paulò antè præcesserat.

SCHOLIA IN CAP. IX.

5 *Faciamus igitur.* καὶ ποιήσωμεν. Pro, ποιήσωμεν οὖν. Conjunctio copulativa pro syllogistica, ex consuetudine Hebræorum.

8 *Non amplius viderunt quenquam nisi Jesum &c.* οὐκέτι οὐδένα εἶδον, ἀλλὰ τὸν Ἰησοῦν, &c. Hîc ἀλλὰ ponitur pro εἰ μὴ: quibus particulis utitur Matthæus. Sicut aliâs vicissim εἰ μὴ ponitur pro ἀλλά.

10 Ipsi *igitur id continuerunt.* καὶ τὸν λόγον ἐκράτησαν. Ad verb. Et sermonem hunc seu verbum hoc continuerunt. Conjunctio copulativa pro syllogistica: & verbum pro re: ex Hebraismo.

11 At *Scribæ dicunt.* ὅτι λέγουσιν οἱ γραμματεῖς. Conjunctio ὅτι servit mimesi seu prosopopœiæ. Conjunctionem verò adversativam supplevi perspicuitatis causâ: quia discipuli his verbis contradicunt sententiæ pronuntiatæ à Christo, quòd se oporteat à mortuis resurgere, idque (ut ipsi sententiam istam intellexerant) propediem. Hoc autem videbatur eis non convenire cum doctrina Scribarum ex Malachia, quòd oporteat Eliam priùs venire quàm Christus incipiat regnare. Videntur autem sic collegisse: Si tu propediem esses resurrecturus atque inchoaturus regnum tuum: oporteret Eliam jam venisse. Id enim Scribæ ex Malachia docent: oportere Eliam ante Christum venire. At Elias nondum venit. Non igitur propediem es resurrecturus &c. Hæc contradictio apud Matthæum significatur particulis syllogisticis, τί οὖν. Quid igitur. quasi dicat: Si tu propediem esses resurrecturus: non igitur debebant dicere Scribæ, oportere ut Elias primùm veniat. At illi hoc rectè dicunt: quia scilicet dicunt ex propheta. Ergo non videtur ita esse ut dixisti, te propediem resurrecturum. Potest autem eodem manente sensu hîc quoque verti, *Cur* igitur *dicunt*. Ita nimirum ut ante Conjunctionem ὅτι subaudiantur hæc verba, τί οὖν ἐστιν: Quid igitur est (scil. causæ) quòd dicunt. Et sanè ista ellipsis necessariò statuitur infrà v. 28.

12 *Elias quidem prius veniens &c.* Ἠλίας μὲν ἐλθὼν πρῶτον &c. His verbis concedit approbationem propositionis connexæ, atque ita propositionem ipsam. *Et ut scriptum est, &c.* καὶ πῶς γέγραπται &c. His verbis illustrat & amplificat sententiam concessam antithesi rei diversæ: quasi dicat: Sed interim hoc quoque ex Scriptura tenendum est, fore ut Christus patiatur antequam incipiat regnum suum. *De filio hominis.* ἐπὶ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου. Ad verb. Super filiũ hominis.

nis.Hebraismus. Sic enim Hebræi utuntur præpositione על hál,id est,super. Oportet *ut multa patiatur.* ἵνα πολλὰ πάθῃ. Subaudiendum verbum δεῖ,ex collatione versus undecimi: ubi habetur,Ηλίαν δεῖ ἐλθεῖν.

13 *Sed dico,&c.* ἀλλὰ λέγω &c. His verbis contradicit assumptioni. *Sicut scriptum est de eo.* καθὼς γέγραπται ἐπ' αὐτόν. Scil. ipsum venturum ante adventum Christi. Ad hoc enim membrum ista clausula restringenda videtur: quum de altero, videlicet supplicio Johannis, nihil (quod sciam) scriptum reperiatur. *De eo.* ἐπ' αὐτόν. Ad verb. Super eum: ut versu præcedente.

14 *Ad discipulos.* πρὸς τοὺς μαθητάς. Nempe reliquos præter illos tres, cum quibus habuit sermonem præcedentem.

17 *Quidam.* εἷς. Ad verb. Unus. Sic Syrus חד chád: sic nos. *Ad te.* πρός σε. Id est, huc, ut offerrem eum tibi sanandum. *Spiritum mutum,* πνεῦμα ἄλαλον. Hoc est: Spiritum impurum qui illum reddit mutum. Metonymia effecti.

18 *Et dixi discipulis tuis.* καὶ εἶπον τοῖς μαθηταῖς σου. Id est, rogavi discipulos tuos. Synecdoche generis. *Sed non valuerunt.* καὶ οὐκ ἴσχυσαν. Copulativa pro adversativa.

20 *Spiritus.* τὸ πνεῦμα. Spiritus ille qui ipsum possidebat. Articulus est ἀναφορικός.

21 *Ab infante.* παιδιόθεν. Vel, à puero.

23 *Si potes hoc credere.* τὸ εἰ δύνασαι πιστεῦσαι. vel articulus τὸ, valet pronomen τοῦτο, & per trajectionem regitur à verbo πιστεῦσαι: vel valet τοῦτον τὸν λόγον, & regitur à verbo εἶπεν. Et tunc vertendum esset, *Jesus autem dixit ei illud, Si potes &c.* Vel potiùs articulus iste in vertendo esset omittendus, & interim pronomen relativum supplendũ, sic: *Jesus autem dixit ei, Si potes* hoc *credere.* Sicut aliâs in vertendo præteriri solet conjunctio ὅτι, quum servit mimesi. *Si potes hoc credere,* fiet. εἰ δύνασαι πιστεῦσαι. Ellipsis consequentis. Neq; enim putandum, consequens hujus connexi contineri verbis illis proxime-sequentibus: *Omnia fieri possunt credenti:* Quis enim rerum intelligens non videat, hoc ex illo non sequi: sed potiùs pro ratione adjungi ad probandum sententiam præcedentem, nempe istud connexum quod explevimus. Est autem ratio ducta à genere: Omnia fieri possunt credenti: Ergo si potes hoc credere, fiet tibi. *Omnia fieri*

possunt. πάντα δυνατά. Pro, πάντα γὰρ δυνατά. Omnia enim fieri possunt. Altera ellipsis, conjunctionis scilicet causalis. *Fieri possunt credenti*, δυνατὰ τῷ πιστεύοντι. Sic Syrus: Omnis res potest fieri ei qui credit. Vel, *Possibilia sunt credenti*: hoc est, Effici possunt à credente: impetrando scil. à Deo ut ipse efficiat. Sic passim Fidei tribuit Christus quod proprium est potentiæ divinæ: ut quum dicit iis quos potentiâ suâ sanaverat, *Fides tua te servavit*. pro eo quod est: Fides tua à me impetravit ut te servarem sive sanarem.

24 Veruntamen *succurre*. βοήθει. Conjunctionem discretivam supplevi perspicuitatis causâ. Etenim duo enuntiata hic cohærentia vim habent enuntiati discreti: quasi dicat: πιστεύω μὲν, ἀλλ' ὅμως βοήθει μου τῇ ἀπιστίᾳ: Credo quidem: veruntamen succurre incredulitati meæ: quæ scilicet fidei meæ admixta est, eamq; labefactat ne sit plena ac perfecta, sed valde infirma: ita ut non fides, sed potiùs incredulitas nominanda videatur.

26. *Et quum clamasset* spiritus. καὶ κράξαν. Subaudiendum esse nomen πνεῦμα, id est, Spiritus: in Græco liquet ex genere participii, quod est neutrum. Et idem ampliùs liquet ex verbis sequentibus, καὶ πολλὰ σπαράξαν αὐτὸν. quumq; multum discerpsisset eum. *Mortuum esse*. ὅτι ἀπέθανεν. Vel μιμητικῶς, Mortuus est. redundante conjunctione ὅτι.

28 *Cur nos non potuimus &c.* ὅτι ἡμεῖς οὐκ ἠδυνήθημεν &c. Pro, τί ἐστιν ὅτι &c. Quid est causæ *quòd nos non potuimus &c.* Syrus habet. למנא lemana: quæ vox respondet Græcæ διατί. Confer suprà v. 11. Spiritum *illum*. αὐτό. Scil. τὸ πνεῦμα: ex collatione præcedentium.

29 *Nullâ re*. ἐν οὐδενί. Ad verb. *In nullo*: absolutè. δι' οὐδενός. Hebraismus. Sic mox, ἐν προσευχῇ: pro, διὰ προσευχῆς, per precationem.

31 *Sed trucidatus*. καὶ ἀποκτανθείς. Copulativa pro adversativa.

32 *Ignorabant* ἠγνόουν. Id est, non intelligebant. vel: Ignorabant hoc dictum, id est, hujus dicti sensum. Nam ipsum quidem dictum non poterant ignorare, quod modò ex Domini ore audiverant. Istam discipulorum ignorantiam Lucas copiâ verborum amplificat, cap. 9. v. 45. Sed quomodo cum hac ignorantia convenit quod narrat Matthæus cap.
17.

17.v.23. quòd discipuli sermone illo Domini audito, fuerint contristati? Unde enim fuerunt contristati, nisi quòd metuerunt Dominum occisum iri, sicut dixerat? Ergo verbum illud videntur rectè intellexisse. Respondeo: Metuerunt id quidem ex parte, idq; ex verbo *occidendi* propriè intellecto: sed non metuerunt omnino, quia dubitarunt an verbum illud propriè esset intelligendum: de hoc autem ideo dubitarunt, quia non intellexerunt naturam regni Christi: falsò sibi persuadentes, Christum non occisum iri à gente sua, sed alias gentes devicturum & suæ genti regnum mundanum recuperaturum. *Sed timebant.* καὶ ἐφοβοῦντο. Copulativa pro adversativa. Cohæret enim hoc enuntiatum cum præcedente per discretionem. quasi dicat. Non intelligebant quidem verba Domini, ac proinde cupiebant eum interrogare: sed timore retenti id omiserunt.

33 *Et quum venisset domum.* καὶ ἐν τῇ οἰκίᾳ γενόμενος: Vel: Et quum *jam* domi esset: videlicet domi suæ, hoc est, in qua ipse habitabat: id quod innuit articulus.

34 *Quis* esset cæteris *major.* τίς μείζων. Scil. futurus in regno Christi. confer. Matth. 18. v. 1.

35 *Esto.* ἔσται. Ad verb. Erit. Enallage Hebraica. Sic autem reddendum, liquet ex mente loquentis: vult enim præcipere quid eis sit agendum ut consequantur primatum in regno suo. Si verò istud verbũ accipiatur modo indicatiuo: sententia hæc erit denuntiatio incommodi eventus.

36 *Eoq; in ulnas recepto.* καὶ ἐναγκαλισάμενος αὐτὸ. Vel, Eumq; amplexatus. Græco verbo, eleganti sanè, respondet Gallicum embrasser: quod sonat quasi dicas, Imbrachiare; id est, in brachia suscipere, brachiisve complecti.

37 Vel *unum.* ἓν. Quasi dicat, Quantò magis qui plures. Neque enim hoc dictum est simpliciter: quasi diceret; unum, non autem plures: sed comparatè.

39 *Qui edat virtutem.* ὃς ποιήσει δύναμιν. Ad verb. Qui faciet potentiam; hoc est, miraculum, opus scil. potentiæ divinæ. Metonymia efficientis.

41 Vel *poculum.* ποτήριον. Dictum comparatè, per ellipsin conjunctionis comparativæ: ut v.37. Hoc liquet ex collatione Matth. 10. vers. 42. ubi additur particula μόνον, solummodo.

42 *Bonum esset ei potius.* χαλὸν ἐστιν αὐτῷ μᾶλλον. Pro, κρεῖσσον ἂν εἴη αὐτῷ. Melius esset ei.

43 *Bonum est tibi* potiùs. χαλὸν σοι. Scil. μᾶλλον: ut percipitur ex collatione versus præcedentis. *In ignem illum.* εἰς τὸ πῦρ. Scil. de quo sacra Scriptura docet, Esa. ult. v. ult. quique paratus est diabolo & angelis ejus. Matth. 25. v. 41.

44 *Non moritur.* ἐ τελευτᾷ. Ad verb. Non finit. scil. vitam, Græcismus.

OBSERVATIONES EX CAP. IX.

Quid sit discendum ex parte prima, de transformatione Domini in monte coram tribus discipulis: vide in Observationibus ex Matth. 17. à principio usque ad v. 10.

Quid sit discendum ex parte secunda, de adventu Eliæ; vide in Observationibus ex Matt. 17. à v. 10. usque ad v. 14.

Quid sit discendum ex parte tertia, de ejectione spiritus muti ac surdi: vide in Observationibus ex Matt. 17. à v. 14. usque ad v. 22. Insuper autem ex iis quæ Marcus hîc habet singularia, observanda sunt hæc.

παρ. διδ. Ex v. 20. collato cum v. 25. Si accidat ut post imploratam opem Christi, mala quibus premimur, ingravescant: ne propterea despondeamus animum. nam Christus fidei nostræ probandæ causâ, atque insuper potentiæ suæ demonstrandæ gratiâ, ad breve tantummodò tempus istud malorum incrementum permittet, ut videmus hîc fecisse in ejiciendo dæmonio ex isto muto ac surdo.

διδ. Ex v. 21. Ad veritatem naturæ humanæ in Christo probandam hoc quoque argumentum pertinet, quòd ignoravit quanto tempore puer iste à dæmonio obsessus atq; vexatus fuisset. Quòd autem id ignorârit, colligitur ex eo quòd de eo ex parte quæsivit. Non autem id ignoravit, quatenus deus: ergo quatenus homo. Similiter ignoravit diem ultimum: item an essent fructus in arbore ficu.

παρ. διδ. Ex v. 22. 23. & 24. collatis cum v. 25. Quum sentimus fidei infirmitatem seu imbecillitatem, ne propterea animum despondeamus, quasi Christus nos propterea sit rejecturus, Etenim paratus est opem ferre etiam iis qui ipsum ex infirma fide invocant, dummodò ista infirmitas eis displiceat, ipsique

ipsique ab ea liberari exoptent. Cujus rei illustre exemplum in istius pueri parente proponitur.

Ex v.23. ex verbis, *Omnia possibilia sunt credenti.* Notetur vis fidei: quippe quæ à Deo impetrat omnia: nempe omnia quæ non pugnant cum ipsius natura: sed faciunt ad ipsius gloriam & fideliũ opem ipsius implorantium salutem. Huc pertinet dictum Christi ad discipulos quod in eâdem historiâ habetur apud Matthæum cap.17.v.20. de grano sinapis & translatione montis. DS.

Quid sit discendum ex parte quarta, de prædictione passionis Domini: vide in Observationibus ex Matth. 17.v.22. & 23: Tum insuper ex iis quæ Marcus hîc recitat, à Matthæo omissa, discenda sunt hæc.

Ex v.32. In discipulis proponitur nobis exemplum corruptionis naturæ duplex. Unum: quòd ignoramus mysterium Evangelii de æterna nostra felicitate, parta nobis per mortem Christi. Alterum: quòd pudet nos interrogare, si quid ad salutem cognitu necessarium ignoramus. De ignorantia illa testatur & Paul. 1.Cor.2.v.6. & deinceps usq; ad finem capitis. De pudore autem isto graviter dixit. Horat. DS.

Cur nescire, pudens pravè, quam discere malo?

Quid sit discendum ex parte quinta, videl. sermone Domini, quo discipulos hortatus fuit ad humilitatem: vide in Observat. ex. Matth. 18. à principio usque ad v.6.

Ex partis sextæ membro primo discendum est, non temere repudiandos, sed potiùs tolerandos, qui gloriam Christi labore suo promovent, etiamsi ipsi non quærant gloriam Christi, neque illi sese addixerint, ut si qui Evangelium prædicant ventris causâ. Huc pertinet locus ille ad Philip. 1.v.15. & deinceps, de quibusdam qui Evangelium prædicabant per invidiam & contentionem, non purè, id est, non puro atque sincero animi affectu, de qua re ait Apostolus se gaudere, quòd scil. Christus annuntietur: etiamsi id ab istis fieret animo non recto. nuS.

Ex partis sextæ membro secundo duo discenda sunt. 1. Consolatio in egestate, si illâ premamur propter confessionẽ doctrinę Christi: quòd scil. interim Christo charissimus: quippe qui remunerari vult eos qui egestati nostræ vel tenuiter succurrerit. 2. Institutio, ut illis qui propter confessionẽ nuS.

religionis

religionis Christianæ egestatem patiuntur, promptè ac liberaliter benefaciamus: spe scil. remunerationis à Christo suo tempore percipiendæ, videl. in die judicii: ut habetur Matt. 25.v.34.& seqq.

Quid sit discendum ex partis sextæ membro tertio, vide in Observationibus ex Matth.cap.18.v.6.

Quid sit discendum ex partis sextæ membro quarto, vide in observationibus ex Matth.18.v.8.&.9.

παιδ. Ex membro quinto monemur, crucem patienter esse tolerandam: propter insignem utilitatem, quæ in Analysi est declarata.

παιδ. Ex membro sexto monemur, fovendam esse in nobis singulari curâ sapientiam cælestem: ut possimus illius communicatione quasi condire alios, ne computrescant in peccatis. παιδ. Item fovendam esse concordiam cum fratribus; ac proinde affectationem primatus ac omnino ambitionem (ut quæ discordiam parit) fugiendam.

ANALYSIS CAP. X.

Argumentum.

Novem sunt hujus capitis partes. 1. Jesus disputat cum Pharisæis de divortio. 2. Bene precatur puerulis. 3. Respondet interroganti de modo acquirẽdi vitam æternam. 4. Monet discipulos de periculo divitiarum. 5. Confessoribus promittit bona terrena & vitam æternam. 6. Discipulis iterum prædicit passionem suam & resurrectionem. 7. Repellit petitionem filiorum Zebedæi. 8. Dehortatur discipulos à cupiditate dominandi, & contrà hortatur ad studium serviendi. 9. Visum dat Bartimæo.

Prima pars.

Disputat cum Pharisæis de divortio.

E*T quum illinc surrexisset, venit in fines Judææ per* regionem quæ est *trans Jordanem: & convenit rursum turba ad eum: & ut consueverat, rursum docebat eos.*

2 *Tum*

2 *Tunc accedentes Pharisæi interrogarunt eum, an liceret viro uxorem dimittere: tentantes eum.*

3 *Ipse verò respondens dixit, Quid vobis mandavit Moses?*

4 *Ipsi autem dixerunt, Moses permisit libellum abscessionis scribere, & dimittere* uxorem.

5 *Tunc respondens Jesus dixit eis, Propter duritiem cordis vestri scripsit vobis mandatum istud.*

6 *A principio verò creationis, masculum & fœminam, fecit eos Deus.*

7 *Propterea relinquet homo patrem suum & matrem, & agglutinabitur uxori suæ.*

8 *Et erunt duo illi caro una. Itáque non sunt ampliùs duo, sed una caro.*

9 *Quod ergo Deus conjunxit, homo ne sejungat.*

10 *Et domi rursum discipuli ejus eâdē de re interrogarunt eum.*

11 Ipse *verò dixit eis, Quicunque dimiserit uxorem suam, & duxerit aliam, mœchatur adversus eam.*

12 *Et, si mulier dimiserit virum suum, & nupserit alterì, mœchatur.*

NArratio hæc quinque membris constat. 1. Indicatur *locus* ubi disputatio ista fuit habita, nempe in finibus Iudææ. 2. *Testes* coram quibus est habita, videlicet turba. 3. *Occasio:* videl, quòd Pharisæi viderent Iesum docere turbam. v. 1. 4. Narratur *ipsa disputatio.* Ac primùm quæstio à Pharisæis proposita, quæ illustratur à fine seu scopo quærentium, v. 2. Deinde responsio Christi generalis & conditionalis, nempe: Si Moses divortium mandavit, licitum est: si non mandavit, non est licitum: quæ responsio enuntiatur per interrogationem, v. 3. Tum ad illam interrogationem subjicitur responsio Pharisæorum, continens argumentum pro quæstionis parte affirmante à testimonio atque authoritate Mosis, v. 4. Ubi notandum, responsionem Pharisæorum deflectere à quæstione proposita. Quæstio erat de divortii mandato: at illi respondent de divortii permissione, & de adjuncto mandato libelli repudii. Quare sic argumentantur. *Si Moses permisit divortium, licitum est. At permisit. Ergo licitum est.* Postremò subjungitur istius argumenti solutio, simulque probatio partis negantis. Solutio consistit in distinctione verbi *Permittere*: ex qua percipitur,

syllogismum

syllogismum constare quatuor terminis propter illius verbi aliam atque aliam acceptionem. Etenim permissio aut est cum approbatione, aut sine approbatione. De priore permissionis genere loquitur syllogismi propositio: de posteriore assumptio. Quippe tum demum licitum censendum est divortium, si Moses illud ita permisit, ut etiam approbârit. At permisit ille quidem, verùm non ita ut approbârit. Id quod ostendit Christus duobus argumentis: quorum unum sumptum est à fine istius permissionis, alterum à testimonio contrario. Finem permissionis divortii Mosi propositum significat v. 5. fuisse hunc, ut prospiceret atque caveret incolumitati mulierum, quibus contigerant mariti duro corde præditi: ne si maritis non liceret illas dimittere quum cœpissent displicere, duriùs eas tractarent. Unde perspicitur, divortium à Mose permissum esse non quòd approbaret, sed ad evitandum malum gravius. Alterius argumenti vis hæc est. Si Moses divortium permissione suâ approbasset: non approbasset alibi contrarium, videl. perpetuam conjunctionem mariti & uxoris. At hanc alibi approbavit: videl. Gen. 1. & 2. ubi narrat historiam creationis primorum parentum, Adami & Evæ, & conjugii eorundem. Etenim Deus à principio creationis (ubi scilicet ordinem naturæ perpetuum & legitimum conjugii exemplar instituit) fecit masculum & fœminam: nempe virum unum & mulierem unam: non autem virum unum & mulieres plures, nec mulierem unam & viros plures. quo nimirum significavit, se velle ut vir unus mulierem unam sibi conjunctam habeat perpetuò: non autem velle, ut vel simul habeat uxores plures, vel si una semel assumpta cœperit displicere, repudiatâ illâ ducat aliam. Neutrum enim fieri à primo illo viro poterat: quum non nisi una mulier tum esset in orbe terrarum. Deinde conjunctio illa mariti & uxoris perpetua probatur testimonio Adami, quod ille spiritu prophetico, seu ex afflatu Spiritus sancti pronuntiavit, quum ei sua uxor à Deo esset adducta atque conjuncta: nempe fore ex Dei instituto inter maritum & uxorem conjunctionem arctissimam: adeò ut maritus potiùs patrem & matrem relicturus sit quàm uxorem, v. 7. & ut unà cum uxore futurus sit quasi una caro seu unum corpus, vers. 8. Ex his duobus argumentis in

unum

unum conflatis, ad extremum deducit Dominus conclusionem partis negantis, v.9. Cujus conclusionis plenus syllogismus est hic.

Si Deus maritum & uxorem conjunxit: homini non licet illos disjungere,

At Deus illos conjunxit: ut patet ex testimoniis Mosis ex Genesi citatis.

Ergo homini non licet illos disjungere.

Atque hoc quartum & præcipuum hujus narrationis membrum est, de ipsa inter Dominum & Pharisæos disceptatione. 5. Quintò & postremò narratur, *quomodo Dominus eandem doctrinam repetiverit apud discipulos*, v.10.11.12.

SECUNDA PARS.

Bene precatur puerulis.

13 *Tunc obtulerunt ei puerulos ut tangeret eos: discipuli verò objurgabant eos qui offerebant.*

14 *Quod quum vidisset Jesus, indignatus est, & dixit eis, Sinite puerulos venire ad me, & ne prohibete eos: talium enim est regnum Dei.*

15 *Amen dico vobis, Quicunque non exceperit regnum Dei ut puerulus, nequaquam in id ingredietur.*

16 *Et quum accepisset eos in ulnas, impositis in eos manibus, benedixit eis.*

Primùm indicatur *causa impulsiva*, quæ Christum movit ut puerulis benediceret, id est, bene precaretur: videl. petitio offerentium: v.13. Deinde *causa corrumpens* quæ benedictionem istam impedire conabatur, videl. objurgatio discipulorum qua objurgabant illos qui puerulos Christo offerebant, v.eod. Tertiò *causa promovens* qua impedimentum istud fuit remotum, nempe mandatum Christi, v.14. Hoc mandatum annexam habet rationem à fine, in hanc sententiam.

Si talium puerorum (natorum scil. & educatorum in Ecclesia) est regnum Dei: hoc est, si illis paratum est regnum Dei: non est eis neganda benedictio, quæ scil. destinata est ad promovendum ipsos in regnum Dei.

Atqui talium puerorum (natorum scilicet & educatorum in Ecclesia) est regnum Dei.

Ergo

Ergo non est illis neganda benedictio.

Hęc ratio amplificatur v.15. per prolepsin de impedimento ætatis: quòd scil. puerilis ætas videatur obstare quo minùs pueri recepturi sint regnum Dei. Id quod Christus negat: & hanc negationem amplificat collatione majoris, id est, rei magis miræ; in hanc sententiam: Tantum abest ut puerili in recipiendo regno Dei impediantur ætate: ut etiam adultos oporteat illis similes reddi in ætate (nempe quoad malitiam) si velint recipere regnum Dei. Quartò & postremò narratur v.16. *factum ipsum*, illustratum ex adjunctis duobus, videl. duplici gestu tanquam symbolo benevolentiæ & gratiæ divinitùs conferendæ.

TERTIA PARS.

Respondet interroganti de modo acquirendi vitam æternam.

17 *Et egrediente eo* ut se daret *in viam, quidam, quum accurrisset, & accidisset ei ad genua, interrogavit eum, Magister bone, quid faciam ut vitam æternam possideam?*

18 *Jesus autem dixit ei, Cur me dicis bonum? nullus est bonus nisi unus*, nempe *Deus.*

19 *Mandata nosti, Ne mœchare, Ne occidito, Ne furare, Ne falsum testimonium dicito, Ne damno afficito* quenquam, *Honora patrem tuum & matrem.*

20 *Ille verò respondens dixit ei, Magister, hæc omnia observavi à juventute mea.*

21 *Jesus autem eum intuitus, dilexit eum, & dixit ei,* Unum *te deficit: abi, quæcunque habes vende, & da pauperibus: & habebis thesaurum in cælo: & veni, sequere me, sublata* in humeros *cruce.*

22 *Ille verò mœstus factus propter hunc sermonem, abiit dolens: habebat enim bona multa.*

Primùm narrantur *locus* & *tempus* ubi & quando colloquium istud accidit, videlicet in via quum ex Judæa rediret Dominus in Galilæam, v.17. Deinde *propositio quæstionis* à juvene quodam apud Dominum facta: quæ illustratur ex adjunctis, videl. cursu, prolapsione in genua & salutatione honorifica, v.eod. Tum subjicitur *responsum Christo*: quò primùm

mum reprehendit formam salutationis, vers. 18. deinde ad quæstionem ipsam respondet, v. 19. Reprehensio pertinet ad adulationem: ut declaravimus apud Matthæum. Quartò additur *exceptio juvenis* ad datam sibi responsionem, qua continetur gloriatio de propria pietate, v. 20. Quintò subjicitur, v. 21. *exceptio Christi* ad illam gloriationem, qua eam obliquè refutat: quatenus aliquid mandat quod sciebat adolescentem illum non facturum, nempe ut bona sua det pauperibus & sequatur ipsum sublatâ cruce. Nam certè si adolescens iste verè pius fuisset, hoc est, & Deum & proximum verè dilexisset, sicut fuerat gloriatus: promptè obedivisset isti mandato Domini, tanquam doctoris boni, sicut ipsemet fuerat professus. Cæterùm mandatum istud amplificatur annexâ promissione, qua continetur ratio mandati ab effectu utili: nempe adeptione thesauri in cœlo. Deinde idem mandatum amplificatur, v. 22. ab eventis, videlicet mœstitiâ illius juvenis & discessione. Quæ ipsa eventa declarantur è causis per se, videl. juvenis istius avaritiâ & confidentiâ in bonis suis: quæ vitia significantur ex causa per accidens, videl. possessione bonorum multorum.

QUARTA PARS.

Monet discipulos de periculo divitiarum.

23 *Et quum circumspexisset Jesus, dicit discipulis suis, Quàm difficulter qui opes habent, in regnum Dei introibunt!*

24 *Discipuli verò expaverunt ad hos sermones ipsius. Jesus autem rursum respondens dixit eis; Filii, quàm difficile est ut qui confidunt opibus, in regnum Dei ingrediantur!*

25 *Facilius est camelum per foramen acus transire, quàm divitem in regnum Dei ingredi.*

26 *Illi verò ampliùs percellebantur, dicentes inter se, Et quis potest servari?*

27 *Intuitus autem eos Jesus dicit, Apud homines* hoc est *impossibile, sed non apud Deum: nam omnia possibilia sunt apud Deum.*

Primùm v. 23. narratur ipsa *monitio*, declarata ex adjuncto gestu. ubi simul ex serie narrationis percipitur monitionis istius *occasio*, videl. factum divitis istius juvenis qui nolebat in gratiam Christi sua bona dare pauperibus. Deinde

v.24.narratur monitionis istius *effectum* in discipulis, videl. pavor. Tum ibid. narratur monitionis propositæ *declaratio*, quæ constat distinctione inter causam per se & causam per accidens: quòd scilicet vitam æternam impediat possessio quidem divitiarum, per accidens: fiducia verò in illis, per se. Quartò v.25. additur monitionis propositæ *amplificatio*, quòd scilicet divitem ingredi in regnum Dei non solùm sit difficile, sed etiam impossibile. Hæc autem ipsa impossibilitas significatur exemplo per collationem minoris: quòd scilicet minùs difficile sit camelum transire per foramen acus (quod tamen est impossibile) quàm divitem ingredi in regnum Dei. Quintò v.26. narrantur declarationis istius *eventa* in discipulis, videl. pavor vehemens, & contradictio: quæ innuitur per quæstionem, *Et quis potest servari?* quasi dicant: Si ita esset ut tu dicis: tum aut nemo aut certè perpauci possent servari, quia scilicet aut nemo aut perpauci reperiuntur qui divitiis suis non confidant. At consequens non est. Ergo nec antecedens. Sextò & postremò v.27. subjicitur istius *objectionis solutio*, quæ constat distinctione potentiæ seu virium è causis procreantibus. Sunt enim vires aliæ divinæ, id est à Deo donatæ ex singulari gratia: aliæ humanæ, id est, à natura homini ingeneratæ. Propositio syllogismi est vera de viribus humanis: assumptio de divinis. Quare argumentum non concludit, propter ὁμωνυμίαν. Itaque propositionem simpliciter (hoc est, de quibuslibet viribus ac proinde etiam de divinis intellectam, Dominus negat: & cõtrarium de viribus divinis seu potentiâ divina probat è sententia generali: nempe quòd Deo possibilia sint omnia. Si omnia: ergo etiam divitem introducere in regnum Dei, dando scilicet illi gratiam ne devitiis confidat, sed confidat solo Deo, divitiis autem vtatur ad gloriam Dei & proximi utilitatem.

QUINTA PARS.

Confessoribus promittit bona terrena & vitam æternam.

28 *Tunc Petrus cœpit ei dicere; Ecce, nos reliquimus omnia, & sequuti sumus te.*

29 *Respondens autem Jesus, ait; Amen dico vobis, nullus est qui*

qui reliquerit domum, aut fratres aut sorores, aut patrem aut matrem, aut uxorem aut liberos, aut agros meâ causâ & Evangelii,

30 *Quin accipiat centuplicia nunc isto tempore, domos, & fratres & sorores, & matres & liberos, & agros, cum persecutionibus, & in seculo venturo vitam æternam.*

31 *Multi autem primi, erunt ultimi: & ultimi primi.*

Primùm narratur *causa impulsiva*, quæ Dominum movit ad hanc promissionem enuntiandam, videl. sermo Petri de suâ cæterorumque discipulorum obedientia in bonis suis relinquendis & ipso sequendo. Deinde vers. 29. & 30. narratur *ipsa promissio*: amplificata asseveratione, ibi, *Amen dico vobis*, & enumeratione specierum, ibi, *Qui reliquerit domum aut fratres*, &c. & indicatione adjunctæ copiæ, ibi, *centuplicia*: & postremò indicatione adjunctarum persecutionum, ibi, *Cum persecutionibus*. Tertiò & postremò, v. 31. occasione posterioris partis promissionis, quæ est de vita æterna, annectit Dominus *admonitionem de inopinato eventu*, eventuro scil. in hypocritis & peccatoribus manifestis: è quibus illos intelligit nomine primorum, istos verò nomine ultimorum: respiciens ad opinionem populi; cui Pharisæi, quantumvis essent hypocritæ, tamen videbantur primi in regno Dei: publicani verò aliique tales manifesti peccatores, habebantur pro ultimis, imò pro nullis.

SEXTA PARS.

Discipulis iterum prædicit passionem suam & resurrectionem.

32 *Erant autem in via ascendentes Hierosolymam: & præibat eis Jesus, & expavescebant, & sequentes timebant. Et ipse, assumptis rursum duodecim, cœpit eis dicere quæ sibi erant eventura:*

33 Dicens, *Ecce, ascendimus Hierosolymam, & filius hominis tradetur principibus Sacerdotum & Scribis: & condemnabunt eum morte, tradéntque eum Gentibus:*

34 *Qui illudent ei, & flagellabunt eum, & inspuent in eum, & trucidabunt eum: sed tertio die resurget.*

Primùm indicatur *locus* ubi hæc prædictio pronuntiata fuit, videl. in via Hierosolymam versus. Deinde *occasio*, videl. ascensio Hierosolymam. Tum *causa impulsiva*, videl. metus discipulorum, ortus nimirum ex recordatione prædictionis

antea factæ. Quartò *modus*, nempe quòd assumpserit illos duodecim, ut scilicet solis illa prædiceret. Quintò recitatur *ipsa prædictio*. Cujus analysin vide apud Matthæum.

SEPTIMA PARS.

Repellit petitionem filiorum Zebedæi.

35 *Tunc accedunt ad eum Jacobus & Johannes filii Zebedæi, dicentes; Magister, velimus ut quicquid petierimus, præstes nobis.*

36 *Ipse verò dixit eis, Quid me vultis vobis præstare?*

37 *Illi autem dixerunt ei, Da nobis ut unus ad dextram tuam, & alter ad sinistram tuam, sedeamus in gloria tua.*

38 *Jesus autem dixit eis, Nescitis quid petatis. potestis bibere poculum quod ego bibo, & baptismo quo ego baptizor, baptizari?*

39 *Ipsi verò dixerunt ei, Possumus. Jesus autem dixit eis, Poculum quidem quod ego bibo, bibetis: & baptismate quo ego baptizor, baptizabimini:*

40 *Sed sedere ad dextram meam & ad sinistram meam, non est meum dare, sed* dabitur *quibus paratum est.*

Primùm narratur *petitio*: eaq; tum generalis, v.35. tum specialis, v.37. Deinde *recusatio*, versibus reliquis. Recusatio autem quinque constat membris. Primùm reprehendit eos inscitiæ; atque ita innuit, ipsos petere rem non æquam, ac proinde se illam non daturum. Deinde proponit eis quæstionem qua ipsos inscitiæ redarguit: quatenus significat, longè aliam fore suam in hoc mundo conditionem quàm ipsi sibi imaginentur: videl. se non regnaturum more mundano, sed passurum afflictiones & ignominiam: id quod duplici metaphorâ significat. Tertiò, quum illi ad quæstionem pari inscitiâ respondissent affirmando, se scil. posse pati qualia Dominus passurus esset: Dominus prædicit, ita futurum. quòd tamen intelligendum est cum exceptione passionis illius qua Dominus pro electis sensit iram Dei: hæc enim illi fuit peculiaris. Quartò petitionem recusat apertiùs, quatenus negat sui esse officii ut honores regni sui in quenquam conferat, in hac scilicet vita & in hoc mundo: quo significat, se nolle tales honores in istos conferre. Quintò & postremò, annectit promissionem per antithesin diversorum:

versorum: affirmans, honores regni sui suo tempore, videl. post hanc vitam, idq; non in hoc mundo, sed in cęlo, datum iri illis quibus sint parati, hoc est, Electis.

OCTAVA PARS.

Dehortatur discipulos à cupiditate dominandi: & contrà hortatur ad studium serviendi.

41 *Et quum* hæc *audissent* reliqui *decem, cœperunt indignari de Jacobo & Johanne.*

42 *Jesus autem quum eos advocasset, dixit eis; Scitis, eos qui videntur imperare Gentibus, dominari in eas: & qui magni sunt inter eas, potestatem exercere in eas.*

43 *Verùm non ita esto inter vos: sed quicunque voluerit fieri magnus inter vos, esto minister vester:*

44 *Et quicunque voluerit ex vobis fieri primus, esto omnium servus.*

45 *Nam & Filius hominis non venit ut pateretur sibi ministrari, sed ut ministraret, & daret animam suam redemptionis pretium pro multis.*

Primùm narratur hortationis istius *causa impulsiva*, v.41. deinde *hortatio ipsa*, versibus reliquis. Causa quæ Dominum ad hanc exhortationem impulit, fuit ambitio discipulorum decem reliquorum: quam prodiderunt facto, videl. indignatione adversus filios Zebedæi propter petitionem ab illis Domino propositam. Dehortatio confirmatur à disparatis, in hanc sententiam.

Quorum est dominari, eos oportet esse magistratus: non autem ministros verbi.

At vos non estis magistratus: sed ministri verbi.

Ergo vestrum non est dominari. Et per consequens, non debetis velle dominari.

Propositionis sententia præcedit, confirmata testimonio cōsensus Apostolorum, qui significatur verbo *scitis*. Assumptio non est expressa: sed innuitur conjunctione adversativa *sed*, adhibita ipsi conclusioni: ubi dicitur, *Verùm non ita erit inter vos.* Pro eo quod est: Verùm vos non estis magistratus: Ergo non ita erit (hoc est, esse debet) inter vos: ut scilicet dominemini & potestatem in alios exerceatis: ex collatione versus præcedentis. Isti dehortationi annectitur

contraria exhortatio ad studium ministrandi, v.43. & 44. quæ confirmatur primùm ab effectu utili, videlicet honore eventuro, v.43.& 44. deinde ab exemplo ipsius Domini, v. 45. ubi ministerium illius declaratur atque amplificatur specie longè maximâ atque utilissimâ : ut patet in textu.

NONA PARS.

Visum dat Bartimæo.

46 *Tunc veniunt Hierichuntem : eoq; egrediente ex Hierichunte, ac discipulis ejus & turba multa, filius Timæi Bartimæus cæcus sedebat juxta viam mendicans.*

47 *Et quum audisset, ipsum esse Jesum illum Nazarenum, cœpit clamare, & dicere; Fili David, Jesu, miserere mei.*

48 *Et objurgabant eum multi ut sileret : ille verò multò magis clamabat, Fili David miserere mei.*

49 *Tunc Jesus quum substitisset, jussit eum vocari. Vocant igitur cæcum, dicentes ei, Confide, surge : vocat te.*

50 *Ipse verò abjecto pallio suo, quum surrexisset, venit ad Jesum.*

51 *Et respondens dixit ei Jesus, Quid vis tibi præstem? Cæcus autem ait ei, Rabboni, ut visum adipiscar.*

52 *Jesus autem dixit ei; Abi, fides tua te servavit. Statim visum igitur adeptus est, & sequebatur Jesum per viam.*

Primùm indicatur *locus* ubi hæc res gesta est, videlicet prope urbem Hierichuntem, juxta viam. Deinde *testes* seu spectatores: qui fuerunt discipuli & turba multa. Tum *conditio illius in quo miraculum est editum*, videlicet quòd sederit mendicans. Quartò *occasio*, nempe quòd Bartimæus audiret adesse Jesum. Quintò *causa impulsiva*, videl. petitio Bartimæi: amplificata ab adjuncto clamore. Sextò *causa corrumpens* sive impediens, nempe objurgatio multorum ut sileret. Septimò *iterum causa impulsiva*, videlicet perseverantia in petitione & clamore. Octavò *præparatio*, nempe quòd Jesus audito clamore substitit, jussitq; eum vocari: quòd ille vocatus, promptè ad Jesum venit: denique quòd jussus petitionem suam in specie exponit. Nonò indicatur *modus agendi*: nempe quòd Jesus jusserit illum abire, ac pronuntiarit adeptum esse quod petebat, indicatâ simul causâ istius miraculi, videl. fide Bartimæi: quæ fuit causa impulsiva, quę

Jesum movit ad ipsum illi dandum. Decimò narratur *ipsum miraculum*. Postremò *eventus*, nempe quòd Bartimæus ille Jesum sit sequutus.

SCHOLIA IN CAP. X.

1 *Per regionem quæ est trans Jordanem.* διὰ τῦ πέραν τῦ Ἰορδάνε. Pro, διὰ τῦ τόπε τῦ πέραν τῦ Ἰορδάνε ὄντ@ ἤγουν κειμένε: per locum qui trans Jordanem est sive jacet.

4 *Abscessionis.* ἀποστασίε. Qui usitatè dicitur libellus repudii vel divortii.

5 *Propter duritiem cordis vestri.* πρὸς τὴν σκληροκαρδίαν ὑμῶν. Vide scholia in Matt. 19. v. 8.

6 *Eos.* αὐτὲς. Nempe primos duos homines.

8 οἱ δύο. *Duo illi:* scilicet homo seu vir & uxor ejus: ex versu præcedente. Articulus est ἀναφορικός. *Caro una.* εἰς σάρκα μίαν. Ad verb. In carnem unam, Hebraismus. Vide scholia Matth. 19. v. 5.

16 *Et quum accepisset eos in ulnas.* καὶ ἐναγκαλισάμεν@ αὐτά. Vide suprà in cap. 9. v. 36. *Benedixit eis.* ηὐλόγει αὐτά. Ad verb. benedixit eos. Phrasis Hebræa. Id est, Bene precatus est eis, bona à Deo illis exoptavit.

17 *Quidam.* εἷς. ut suprà 9. 17.

21 *Dilexit eum.* ἠγάπησεν αὐτὸν. Id est, Misertus est illius, quòd scil. se ipse deciperet, falsò sibi persuadens, se observasse enumerata illa Dei præcepta; ac proinde vel perfectum jam esse, vel certè non procul à perfectione abesse.

26 *Et quis.* καὶ τίς. Pro, τίς οὖν. Quis igitur. Ut in illo Virgiliano. *Et quis posthac numen Junonis adoret?*

38 *Bibo.* πίνω. Id est, bibiturus sum: & quidem brevi. Enallage temporis emphatica. Sic deinceps.

41 Reliqui *decem.* οἱ δέκα.

32 *Qui videntur imperare.* οἱ δοκοῦντες ἄρχειν. Quasi dicat: Qui non tam imperant, quàm hominibus videntur imperare: quum solus Deus imperium in res omnes creatas perfectè habeat.

43 *Esto.* ἔσται. Ad verb. Erit. Sic mox iterum. Vide suprà in cap. 9. v. 35.

49 *Confide, surge: vocat te.* θάρσει, ἔγειραι: φωνεῖ σε. Pro,

θάρσει καὶ ἔγειραι. καὶ γὰρ φωνεῖ σε. Confide & ſurge: nam vocat te. Aſyndeton accommodatum τῇ γοργότητι, celeritati ſermonis: quæ huic ſententiæ convenit. Simile exemplum ellipſeos vide Matth.8.v.25.

51 *Quid vis tibi præſtem?* τί θέλεις ποιήσω σοί; Pro, ἵνα ποιήσω, ut præſtem. Ellipſis conjunctionis cauſalis. Et, *Quid*, id eſt, Quid boni, ſeu beneficii. Synecdoche generis. *Ut viſum adipiſcar.* ἵνα ἀναβλέψω. Ad verb. Ut ſurſum aſpiciam. Sic mox iterum. Etenim ἀνὰ in hoc verbo videtur valere ἄνω. ſicut in verbo ἀνελήφθη, infrà cap. ult. verſu penultimo: non autem iterationem, ut ſignificet, Recipere ſeu recuperare viſum. nam uſurpatur quoque de illo cæco nato Johan. 9.v.11.& 18. de quo tamen dici non poteſt, quòd viſum recuperarit: quippe quum illum nunquam antea habuerit.

OBSERVATIONES EX CAP. X.

Obſervationes ex parte prima, vide in commentario Matth.19.à v.3.uſque ad v.10.

Ex parte ſecunda, vide comment. Matth. 19.v.13.14.15.

Ex parte tertia, vide Matth.19. à verſu 16.uſque ad 23.

Ex parte quarta vide Matth.19.à v.23 uſque ad 27.

Ex parte quinta, vide Matth.19.uſq; ad finem capitis.

Ex parte ſexta, vide Matth.20.v.17.18.& 19.

Ex parte ſeptima, vide Matth.20.v.20.uſq; ad 24.

Ex parte octava, vide Matth.20.à 24.vſque ad 29.

Ex parte nona, vide Matth.20.à v.29.uſque ad finem capitis.

ANALYSIS CAP. XI.

ARGUMENTUM.

Quinque in hoc capite narrantur. 1. Ingreſſus regius Chriſti in urbem Hieroſolymam. 2. Quomodo maledixerit ficui. 3. Quomodo repurgarit templum. 4. Quomodo diſcipulos hortatus ſit ad fidem & condonationem injuriarum. 5. Quomodo factum repurgationis templi defendarit.

PRIMA PARS.

Ingressus regius in urbem Hierosolymam.

QUum autem appropinquarent Hierosolymæ, Bethphage & Bethaniæ ad montem Olearum, misit duos è discipulis suis.

2 *Et dicit eis, Abite in vicum qui vobis est ex adverso: & statim ut ingrediemini in eum, invenietis pullum ligatum, supra quem nullus hominum sedit: solvite eum & adducite.*

3 *Quòd si quis vobis dixerit, Cur hoc facitis? dicite, Dominus eo opus habet: & eum statim huc mittet.*

4 *Abierunt autem, & invenerunt pullum ligatum apud ostium foris in bivio: & solverunt eum.*

5 *Tunc quidam eorum qui illic adstabant, dixerunt eis, Quid facitis quòd solvitis pullum.*

6 *Ipsi verò dixerunt eis prout mandarat Jesus: &* illi *dimiserunt eos.*

7 *Adduxerunt igitur pullum ad Jesum, & injecerunt ei pallia sua, seditque super eum.*

8 *Multi verò pallia sua straverunt per viam: alii autem frondes cædebant ex arboribus, & sternebant in viam.*

9 *Et qui præibant, quique sequebantur, clamabant dicentes; Hosanna, benedictus qui venit in nomine Domini.*

10 *Benedictum regnum patris nostri David, quod venit in nomine Domini: Hosanna* ô qui es *in* locis *altissimis.*

11 *Et ingressus est Hierosolymam Jesus, & in templum: quùmque circumspexisset omnia, & vespertinum jam tempus esset, exivit in Bethaniam cum duodecim.*

Primùm narratur, quomodo se ad hunc ingressum *præpararit*, septem primis versibus: deinde quomodo *ingressus sit*, versibus reliquis. Præparationis summa est, quòd mutuatus est asinum quo veheretur. Hæc mutuatio declaratur expositione causarum ministrantium, quòd scilicet mutuatus sit asinum illum per duos è discipulis quos ad illum sibi adducendum misit. Hæc missio declaratur primùm à loco quò sunt missi, videl. in vicum Bethphage ad montem olearum, vers. 1, & 2. Deinde à mandatis quibus instructi sunt. vers. 2. & 3. tum à mandatorum exequutione vers. 4. 5. 6. 7. Præterea ad præparationem hæc quoque pertinent: quòd discipuli asinum adductum instraverunt suis palliis, quódque Dominus

Dominus illi insedit, v. 7. Ingressus declaratur partim ex factis honorificis populi comitantis, v. 8. 9. 10. partim ex loco urbis in quem sese contulit, v. 11. partim denique ex actionibus duabus continenter consequutis, ibid.

SECUNDA PARS.

Maledicit ficui.

12 *Et postero die quum exissent Bethania, esuriit.*

13 *Quumq; procul vidisset ficum habentem folia, venit visurus videlicet num inveniret aliquid in ea: & quum venisset ad eam, nihil invenit nisi folia. non enim erat tempus ficuum.*

14 *Tunc respondens Jesus dixit ficui, Ne amplius ex te in seculum quisquã fructum comedat. &* hoc *audierunt discipuli ejus.*

Primùm indicatur *tempus* quo Dominus ficui maledixit, nempe postridie quàm ingressus esset Hierosolymam. Deinde notatur *locus* ubi maledixit, videlicet in via qua redibat Bethania Hierosolymam. Tum *occasio*, nempe quòd esuriens quæsivit in ea fructum. Quartò *causa impulsiva*, quòd nullum in ea fructum invênit. Hæc fructuum privatio declaratur è sua causa naturali, quòd tum non erat tempus fructuum. Quintò recitatur *ipsa maledictio*. Postremò *eventus*, quòd scil. discipuli verba maledicentis audierint.

TERTIA PARS.

Repurgat templum.

15 *Veniunt igitur Hierosolymam. Et ingressus Jesus in templum, cœpit ejicere eos qui vendebant & emebãt in templo; & mensas mensulariorum, & cathedras vendentium columbas subvertit.*

16 *Nec sinebat ut quisquam deportaret vas per templum.*

17 *Et docebat dicens eis, Nónne scriptum est, Domus mea, domus precationis vocabitur ab omnibus Gentibus? Vos autem eam fecistis speluncam latronum.*

18 *Et* hoc *audierunt Scribæ & principes sacerdotum, & quærebant quomodo eum perderent. timebant enim eum, quia tota turba percellebatur supra doctrina ipsius.*

19 *Quum verò vespera esset, egressus est* Jesus *ex urbe.*

Primùm narratur *ipsa repurgatio* in tribus factis consistens,

ftens, v.15.& 16. Deinde *adjuncta doctrina* qua illius redditur ratio, à legitimo templi usu, cui præsens constitutio repugnabat, v.17. Postremò v.18.& 19. narrantur *eventa* tria, quorum alia ex aliis consequuta sunt, 1. quòd Scribæ & principes sacerdotum istis Domini actiones cognoverũt. 2. quòd consultarunt de eo perdendo. Hæc consultatio illustratur prolepsi qua significatur causa cur illum non statim comprehenderint: nempe quia eum timebant propter favorem populi. 3. quòd Jesus ex urbe egressus est.

QUARTA PARS.

Hortatur discipulos ad fidem & condonationem injuriarum.

20 *Et manè prætereuntes viderunt ficum illam exaruisse radicitus.*

21 *Tunc recordatus Petrus dixit ei; Rabbi, ecce, ficus illa cui imprecatus es, exaruit.*

22 *Et respondens Jesus dixit eis, Habete fidem Dei.*

23 *Amen enim dico vobis, Quicunque dixerit monti huic, tollitor & projicitor in mare: nec hæsitaverit in corde suo, sed crediderit futura quæ dicit, erit ei quicquid dixerit.*

24 *Propterea dico vobis, Quæcunque precantes petitis, credite vos accepturos: & erunt vobis.*

25 *Et quum steteritis precantes, remittite si quid habetis adversus aliquem: ut & Pater ille vester qui in cælis* est, *remittat vobis lapsus vestros.*

26 *Nam si vos non remiseritis; nec Pater ille vester qui in cælis* est, *remittet lapsus vestros.*

Primùm narratur hortationis hujus *occasio*, v.20. & 21. Deinde *hortatio ipsa*, versib. reliquis. Occasionem Domino præbuit admonitio Petri de arefactione ficus, v.21. Quæ admonitio ipsa quoque declaratur è sua occasione, nempe arefactionis illius animadversione, v.20. Hortatio ad fidem continetur v.22.23.24. Hortatio ad condonationem injuriarum continetur v.25.& 26. Utraque confirmatur ex effectis. Prior ex effectis duobus; uno, quòd fide impetrentur à Deo res longè maximæ atque adeò naturæ impossibiles, v.23. altero, quòd fide impetrentur omnia, v.24. Posterior hortatio

hortatio confirmatur item ex effectis duobus, sed inter se contrariis: nempe effectu utili condonationis, v.25. & effectu inutili non condonationis, v.26.

QUINTA PARS.

Repurgationem templi defendit.

27 *Tunc veniunt rursus Hierosolymam: & quum ipse ambularet in templo, veniunt ad eum principes Sacerdotum, & Scribæ & seniores:*

28 *Et dicunt ei, Qua potestate ista facis? & quis tibi dedit potestatem istam ut hæc facias?*

29 *Jesus autem respondens dixit eis, Interrogabo vos & ego rem quandam. Respondete igitur mihi; tunc dicam vobis qua potestate hæc faciam.*

30 *Baptisma Johannis è cælo erat, an ex hominibus? respondete mihi.*

31 *Ratiocinabantur autem apud se dicentes, Si dixerimus, E cælo: dicet, Quare ergo non credidistis ei?*

32 *Sed si dicamus, Ex hominibus: timemus populum. omnes enim sentiebant de Johanne, eum verè Prophetam fuisse.*

33 *Tunc respondentes dicunt Jesu, Nescimus. Et Jesus respondens dicit eis, Nec ego dicam vobis qua potestate hæc faciam.*

Primùm indicantur *locus* & *occasio*, & *accusatores*, v.27. Deinde *accusatio*, v.28. Tum *defensio*, versibus reliquis. Locus fuit templum: occasio, ambulatio Domini in templo: Accusatores, principes sacerdotum & scribæ & seniores. Accusatio est obliqua. Quærunt enim, quis ei dederit hanc potestatem: sperantes, eum non posse demonstrare, quòd acceperit hanc potestatem vel à magistratu, vel à Deo ipso: ac proinde egisse seditiosè & contra jus, quòd ultrò in templo Dei aliquid mutare ausus sit. Et sanè quòd non accepisset illam potestatem à magistratu, satis notum erat; quòd si autem dixisset, se accepisse illam potestatem à Deo, petituri erant signum è cælo quo istud demonstraret. Meminerunt autem eum jam antea tale signum petentibus noluisse exhibere: unde sperabant, nunc quoque recusaturum: atque ita se habituros argumentum quo illum convincerent seditionis. Sed confunditur hæc illorum spes per sapientissimam Domini responsionem. Responsio autem illa cōstat repositi-

one quæstionis alterius: ad quam si illi respondissent quod ipsimet verum esse judicabant, aut certè negare non audebant: inde firmiter intulisset Dominus, se templi repurgandi potestatem accepisse à Deo. Unde patet, Dominum illius quæstionis repositione non voluisse declinare invidiam responsionis planæ qua affirmaret, se potestatem illam accepisse à Deo: sed voluisse hoc ipsum demonstrare firmissimo argumento, quod ipsi accusatores non poterant negare. Quærit enim de baptismate Johannis, an fuerit è cælo, id est à Deo: an ex hominibus. Si respondissent, fuisse è cælo: id quod negare non poterant, nec audebant: tum intulisset Dominus, Se igitur potestatem repurgandi templi accepisse à Deo: quippe quum Johannes, propheta scilicet à Deo missus, sibi dederit testimonium quòd ipse sit Christus. Cæterùm hæc quæstionis repositio declaratur ex eventis: nempe quòd ratiocinantes illi in vtramque partem, & utrinque incommoda consequentia animadvertentes, astutè professi sint suam ignorantiam. Unde porrò evenit, ut Dominus recusaret ad ipsorum quæstionem directè respondere: optimo jure par pari referens, & malitiosam ipsorum voluntatem tacitè culpans: quòd scilicet non ideo non responderent, quòd ignorarent veritatem: sed quòd nollent eam confiteri.

SCHOLIA IN CAP. XI.

3 *Cur.* τί. Pro, διατί.

10 O qui es *in* locis *altissimis*. ἐν τοῖς ὑψίστοις. Vide scholia in Matth. 21. 9.

12 *Et postero* die. καὶ τῇ ἐπαύριον. Scil. ἡμέρᾳ.

13 *Aliquid.* τί. Id est, fructum aliquem, nempe ficus aliquas. Synecdoche generis.

14 *Ne ampliùs ex te quisquam fructum comedat.* μηκέτι ἐκ σοῦ μηδεὶς καρπὸν φάγοι. Pro, Ne ampliùs ex te fructus nascatur: ut loquitur Matthæus. Metonymia finis pro destinato. nam fructus creat Deus ut homines iis vescantur. Est autem observandum, metonymiam hîc esse in tota phrasi.

17 *Vos autem,* ὑμεῖς δὲ. &c. Hactenus verba recitata per mimesin ex Esaia: nunc Dominus loquitur in sua persona,

sona, utens interim verbis Scripturæ quæ exstant apud Jeremiam.

18 *Timebant enim eum.* ἐφοβοῦντο γὰρ αὐτόν. His verbis ratio redditur, cur non statim & palàm eum comprehenderint, sed quæsierint rationem ejus perdendi callidam, ne oriretur seditio à populo.

20 *Prætereuntes.* παραπορευόμενοι. Scil. ficum illam, ex verbis sequentibus. *Ficum illam.* τὴν συκῆν. Scil. cui Dominus maledixerat: ut narratum est paulò antè, v.14. Itaque articulus est ἀναφορικός.

21 *Recordatus.* ἀναμνησθεὶς. Scil. imprecationis Domini, ex verbis sequentibus.

22 *Fidem Dei.* πίστιν Θεοῦ. Id est, fidem qua creditur Deo. Genitivus notat subjectum occupans.

23 *Erit ei.* ἔσται αὐτῷ. Id est, Fiet ei, γενήσεται αὐτῷ. Sic mox iterum in fine versus sequentis.

25 *Et quum steteritis.* καὶ ὅταν στήκητε. Scil. in templo. Nam illum gestum illic fuisse in precando usitatum, percipitur ex parabola Luc.18. de Pharisæo & Publicano: qui uterque precans in templo dicitur stetisse. *Remittite.* ἀφίετε. Simile præceptum habetur Matth.5.v.23. & 24. *Lapsus.* τὰ παραπτώματα. A verbo παραπίπτω. Id est, labor: ad verbum, Juxta cado: videlicet juxta offendiculum in quod quis impegit. Vide Gal.6.v.1.

28 *Ista facis.* ταῦτα ποιεῖς. Id est, Heri ista fecisti quæ fecisti in templo: ex collatione v.15. & sequentium, maximè 19. & 20.

29 *Respondete igitur mihi: tunc dicam vobis.* καὶ ἀποκρίθητέ μοι, καὶ ἐρῶ ὑμῖν. Ad verb. Et respondete mihi, & dicam vobis. Copulativa prior posita est pro transitiva: posterior verò pro relativa temporis. *Tunc dicam.* καὶ ἐρῶ. Quum scilicet mihi responderitis.

30 *Baptisma Johannis.* τὸ βάπτισμα Ἰωάννου. Id est, quod administravit Johannes. Genitivus adjuncti occupati.

OBSERVATIONES EX CAP. XI.

Ex parte prima, vide commentar. in Matt. cap.21. à principio usque ad v.18.

Ex parte secunda, vide Matth. 21. v. 18. & 19.

Ex parte tertia, vide Matth. 21. v. 12. & 13.

Ex eadem parte, ex v. 18. discendum est & hoc: Hypocritas metuere homines, quum interim non metuant Deum: ut perspicuum est in istis principibus Sacerdotum & Scribis.

Ex parte quarta, vide Matth. 21. v. 20. 21. & 22.

Ex parte quinta, vide Matth. 21. à v. 23. usque ad finem capitis.

ANALYSIS CAP. XII.

ARGUMENTUM.

Septem sunt hujus capitis partes. 1. Christus proponit primoribus Judæorum parabolam de colonis ingratis. 2. Tentatur à Pharisæis & Herodianis quæstione de censu. 3. Oppugnatur à Sadducæis argumento contra resurrectionem mortuorum. 4. Interrogatur à quodam Scriba de primo seu maximo mandato. 5. Refutat doctrinam Scribarum de Christo, quòd nihil ampliùs sit quàm filius Davidis. 6. Monet cavendos Scribarum mores. 7. Prædicat oblationem viduæ pauperis.

PRIMA PARS.

Proponit parabolam de colonis ingratis.

ET cœpit eis per parabolas dicere, Vineam plantavit quidam, & circumposuit sepem, & fodit lacum, & ædificavit turrim, & elocavit eam agricolis: ac peregre profectus est.

2 *Misitq; servum ad agricolas* suo *tempore, ut ab agricolis acciperet ex fructu vineæ.*

3 *Illi verò captum eum verberarunt, ac remiserunt inanem.*

4 *Et rursum misit ad eos alium servum: at illum lapidarunt, & caput* ejus *vulnerarunt, & remiserunt dedecoratum.*

5 *Et rursum alium misit: at illum trucidarunt: multósque alios; hos quidem cædentes, illos verò trucidantes.*

6 *Quum ergo unum adhuc haberet,* nempe *filium suum dilectum; misit etiam illum ad eos ultimum, dicens, Reverebuntur filium meum.*

7 *Illi verò agricolæ dixerunt inter se: Iste est hæres: venite, trucidemus eum; & nostra erit hæreditas.*
8 *Et captum eum trucidarunt, & ejecerunt extra vineam.*
9 *Quid ergo faciet dominus vineæ? Veniet, & perdet agricolas, & dabit vineam aliis.*
10 *Ne hanc quidem Scripturam legistis? Quem lapidem reprobaverunt ædificatores, is factus est caput anguli:*
11 *A Domino factum est istud, & est mirabile in oculis nostris.*
12 *Studebant igitur eum prehendere: sed timuerunt turbam: norant enim eum adversus ipsos illam parabolam dixisse. Itaque omisso eo abierunt.*

PRimùm parabolam ipsam *proponit*, usque ad v. 10. Deinde illam ad primores Judæorum *accommodat*, v. 10. & 11. Postremò narrantur *eventa*, v. 12. *Parabolæ membra* sunt quatuor. Primum, studium patrisfamiliâs in plantanda & colenda vinea, v. 1. Secundum, missio servorum ac tandem ipsius filii ad petendum à colonis fructus vineæ, à versu 2. usque ad 9. Tertium, injuriæ colonorum erga illos, iisdem versib. Quartum, pœna colonis à patrefamilias inferenda, v. 9. *Accommodatio parabolæ* est obscura: quia nihil aliud continet quàm recitationem dicti ex psalmo de lapide reprobato ab architectis & constituto in lapidem angularem. Quo dicto innuit Christus, se à primoribus Judæorum tanquam impium damnatum & occisum iri, & tamen se esse Christum. Cæterùm *explicatio parabolæ* est hæc. Paterfamiliâs qui vineam plantavit & colonis elocavit, est Deus pater. Vinea, est populus Dei, videl. populus Israëliticus. Coloni, sunt primores populi Dei; tum doctores, ut Sacerdotes, Scribæ & Pharisæi: tum magistratus, ut seniores seu judices. Servi quos misit paterfamiliâs, sunt prophetæ. Filius, est Filius Dei in carne manifestatus. Sicut igitur isti coloni contumeliis affecerunt & trucidarunt servos patrisfamiliâs & ipsum quoque filium: similiter se erga Prophetas & Christum gesserunt primores populi Dei. Et sicut ille Dominus vineæ colonos ingratos perditurus fuit, & vineam aliis daturus: sic Deus perditurus fuit primores sui populi, & populi sui curam commissurus Apostolis & illorum successoribus. Et sanè perditi sunt illi, quum urbs Hierosolyma per Titum eversa est. *Eventa* in primoribus populi narrantur duo, inter se contraria:

traria: studium Christi prehendendi, & omissio illius, quod utrumque è sua causa illustratur. Prioris causa procreans fuit: quod intellexerunt parabolam adversus se dictam: hoc igitur ægrè ferentes, cupiverunt id ulcisci. Posterioris eventi causa procreans fuit metus turbæ, quod scilicet metuerunt ne turba resisteret ipsis si Christum prehendere conarentur: quia turba habebat illum pro propheta, ut Matthæus meminit.

SECUNDA PARS.

Tentatur à Pharisæis & Herodianis quæstione de censu.

13 *Et miserunt ad eum quosdam è Pharisæis & Herodianis, ut eum captarent sermone.*

14 *Illi verò, quum venissent, dicunt ei; Magister, scimus te veracem esse, neque curare quenquam. non enim respicis in faciem hominum, sed in veritate viam Dei doces: Licet censum Cæsari dare, an non? demus, an non demus?*

15 *Ipse verò, quum sciret eorum hypocrisin, dixit eis, Quid me tentatis? proferte mihi denarium, ut videam.*

16 *Illi verò protulerunt. Tunc dicit eis, Cujus est imago ista & inscriptio? Illi verò dixerunt ei, Cæsaris.*

17 *Et respondens Jesus dixit eis, Reddite quæ* sunt *Cæsaris, Cæsari: & quæ Dei* sunt, *Deo. Et admirati sunt super eo.*

Narrationis hujus membra sunt quatuor. Primùm indicantur tentationis istius *causæ procreantes*, v. 13. Deinde narratur tentatio ipsa seu *propositio quæstionis*, v. 14. Tum *responsum Christi*, v. 15. 16. 17. Postremò *eventus*, in fine versus 17. *Causæ procreantes* tentationis indicantur duplices: principales & adjuvantes seu ministræ. Principales tentationis hujus authores fuerunt primores populi: ministri, quidam è Pharisæis & Herodianis, ab illis ad Jesum missi. *Propositio quæstionis* constat duobus membris, præfatione & propositione ipsa: quarum hæc ex illa deducitur enthymematicè, ad significandum petitionis æquitatem, ac proinde responsum facilius eliciendum. Præfatio constat appellatione honorifica & laudatione: qua laudatione tribuunt illi duas insignes virtutes, amorem veritatis in judicando (φιλαλήθειαν Græci nominant) & veritatem doctrinæ de cultu Dei. Amorem

morem illum veritatis illustrant remotione vitii contrarii, videlicet prosopolepsiæ. *Responsum Christi* constat quatuor membris: reprehensione, petitione, interrogatione & decisione quæstionis. nam primùm reprehendit illorum hypocrisin: significans, se videre quòd malo animo quæstionem istam sibi proponerent, v. 15. Deinde petit ut sibi ostendant denarium, v. eodem. id quod hoc consilio facit, ut ex illius imagine & descriptione demonstret, Judæos esse Cæsari subjectos: unde jam ultrò sequebatur decisio quæstionis, quòd scilicet deberent Cæsari censum dare. Tum v. 16. interrogat illos de denarii imagine & inscriptione: ut ex ipsorum ore eliciat confessionem suæ sub Cæsare subjectionis: ex qua pendebat quæstionis decisio: atque ita invidiam decisionis à se in adversarios sapientissimè devolvit. Postremò v. 17. ex confessione illorum decîdit quæstionem affirmando: & simul occurrit objectioni de conservatione cultus divini: monens, utrumque faciendum esse: & censum Cæsari dandum, & pecuniam ad cultum Dei conservandum conferendam. Quod utrumque significat sententiâ generali sive universali. Porrò quæstionis propositæ affirmatio concluditur tali syllogismo.

Quæ jure à vobis debentur Cæsari, ea debetis Cæsari reddere, vers. 17.

At census jure à vobis debetur Cæsari: quia estis illi subjecti: quippe qui utamini monetâ ab illo percussa, & imaginem ac nomen illius præferente, v. 15. & 16.

Ergo censum Cæsari reddere debetis.

Objectio.

Si demus censum Cæsari: fraudabimus Deum suo jure: quum ista pecunia debeatur Deo ad conservationem cultus divini.

At non debemus fraudare Deum suo jure.

Ergo non debemus censum dare Cæsari.

Responsio.

Negatur propositio connexa: quatenus affirmatur, Deo nihilominus reddenda quæ Dei sunt.

Eventus fuit admiratio tentantium, & (ut Matthæus addit) omissio Domini. Itaque confusi sunt ipsi, qui Dominum confundere conabantur.

TERTIA PARS.

Oppugnatur à Sadducæis argumento contra resurrectionem.

18 *Tunc veniunt ad eum Sadducæi, qui dicunt non esse resurrectionem: & interrogarunt eum, dicentes,*

19 *Magister, Moses scripsit nobis ut si cujus frater mortuus sit, ac reliquerit uxorem, & filios non reliquerit; accipiat ipsius frater uxorem ejus, & excitet semen fratri suo.*

20 *Septem ergo fratres fuerunt: ac primus accepit uxorem, & moriens non reliquit semen.*

21 *Et secundus accepit eam, & mortuus est, & ne ipse quidem reliquit semen: & tertius itidem.*

22 *Denique acceperunt eam septem illi, neque reliquerunt semen: ultima omnium mortua est & mulier.*

23 *In resurrectione ergo, quum resurrexerint, cujus eorum erit uxor? nam septem illi habuerunt eam uxorem.*

24 *Tunc respondens Jesus dixit eis, Nónne propterea erratis quòd non sciatis Scripturas, neque potentiam Dei?*

25 *Postquam enim à mortuis resurrexerint; neque uxores ducunt, neque nuptum dantur: sed sunt ut angeli qui in cælis sunt.*

26 *De mortuis verò, quòd suscitandi sint, non legistis in libro Mosis quomodo in rubo loquutus sit ei Deus, dicens, Ego sum Deus ille Abraham, & Deus ille Isaac, & Deus ille Jacob?*

27 *Non est Deus mortuorum deus, sed viventium. Vos ergo multum erratis.*

Primùm ponitur *Sadducæorum descriptio*, vers. 18. Deinde *propositio quæstionis* qua continetur argumentum contra resurrectionem, à v. 19. usque ad 24. Tum *responsum Christi*, quo continetur argumenti objecti solutio, & resurrectionis demonstratio, v. 24. & seq. *Descriptio Sadducæorum* sumpta est à proprio effecto (quòd in illis fuit proprium à Porphyrio dictum τὸ νῦν sive τὸ ποτὲ) videlicet à proprio dogmate, quo negabant resurrectionem mortuorum. Scopus hujus descriptionis est, ut significetur, illos quæstionem sequentem Domino proposuisse non animo discendi, sed tentandi & confundendi, allato scilicet argumento quod ipse non posset solvere. *Quæstionis propositio* tribus membris constat:

recitatione legis de succeſſione fratrum in conjugio, v.19. narratione facti ſeu caſus de ſeptem fratribus, qui unam eandemque uxorem ſucceſſivè habuerant, v.20. 21. 22. & quæſtione ipſa: cujus æquitas ſignificatur adjuncta ratione. Cæterùm ſermonis illius ſcopus fuit, concludere quòd reſurrectio mortuorum non ſit futura. Argumentum ducitur à conſequente abſurdo, ad hunc modum.

Si futura eſt reſurrectio mortuorum: ſeptem illi fratres habebunt ſimul unam uxorem.

At hoc non fiet: quia abſurdum.

Ergo reſurrectio mortuorum futura non eſt.

Connexum probatur à cauſa procreante, videl. jure divino: quia illi omnes ex lege uxorem illam ſucceſſivè habuerant. *Reſponſum Chriſti* duobus conſtat membris principalibus. Primùm indicat erroris Sadducæorum cauſas duas, v.24. Deinde errorem eorum refutat: ac primùm errorem argumenti, v.25. deinde errorem ipſius dogmatis, v.26. & 27. Erroris cauſæ erant, ignoratio Scripturæ & ignoratio potentiæ Dei. nam Scriptura reſurrectionem fore docet, partim expreſsè, ut apud prophetas, partim implicitè, ut in Moſe: unde Dominus demonſtrationem proferet. Potentia verò Dei tanta eſt, ut ſicut ex nihilo potuit facere omnia: ſic etiam corpora hominum in nihilum redacta poſſit reſtituere priſtinæ integritati. Errorem argumenti refutat, ſignificando diſſimilem hominum à reſurrectione ſtatum à ſtatu ſeculi præſentis: quo ipſo negat conſequentiam connexi in ſyllogiſmo Sadducæorum. Si enim in futuro ſeculo nulla ſunt futura conjugia: ergo non eſt conſequens, ut ſi ſeptem viri in hoc ſeculo habuerunt unam uxorem, in altero quoque eandem habituri ſint. Errorem dogmatis ſeu concluſionis convincit demonſtratione contrariæ veritatis: argumento ducto à cauſa procreante, videl. favore Dei æterno erga ſuos federatos: Hic enim favor efficit ut federati Dei vivant ac beati ſint, illum ipſum favorem ſentiendo. Illud autem argumentum concluditur tali ſyllogiſmo.

Quorum deus eſt Deus, ſeu quibuſcum fedus gratiæ pepigit, eos neceſſe eſt vivere, ut ſcil. favorem illius ſentiant, atque inde beati ſint.

Atqui Abrahami, Iſaaci & Jacobi deus eſt Deus, ſeu pepigit

eum illis sedini gratia.

Ergo illos necesse est vivere. Idem autem est judicium de cæteris federatis, hoc est, filiis Dei universis.

Sententia conclusionis præcedit, ibi, *De mortuis verò quòd suscitandi sunt.* Succedit prosyllogismus seu approbatio assumptionis à testimonio Mosis, ibi, *Non legistis in libro Mosis.* Sequitur assumptio, confirmata testimonio Dei, ibi, *Quomodo in rubo loquutus sit ei Deus &c.* Tum additur sententia propositionis v. 27. *Non est Deus deus mortuorum &c.* Postremò repetitur sententia conclusionis, ibi, *Vos igitur multum erratis.*

QUARTA PARS.

Interrogatur de maximo mandato.

28 *Et accedens quidam è Scribis, qui audierat eos disceptantes, quum sciret, eum bene illis respondisse, interrogavit eum dicens, Quodnam est primum omnium mandatum?*

29 *Jesus autem respondit ei, Primum omnium mandatorum* est, *Audi Israel, Dominus Deus noster, Dominus unus est.*

30 *Diliges igitur Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota cogitatione tua, & ex totis viribus tuis, hoc* est *primum mandatum.*

31 *Et secundum* illi *simile,* hoc est, *Diliges proximum tuum ut teipsum. majus istis aliud mandatum non est.*

32 *Tunc dixit ei Scriba ille; Bene, magister, in veritate dixisti. nam unus est Deus, nec alius est præter eum:*

33 *Et diligere eum ex toto corde, & ex tota intelligentia, & ex tota anima, & ex totis viribus, ac diligere proximum ut seipsum, plus est quàm omnia holocautomata & sacrificia.*

34 *Tum Jesus quum vidisset eum cordatè respondisse, dixit ei, Non longè es à regno Dei. Et nemo ampliùs audebat eum interrogare.*

Membra principalia hujus narrationis sunt *tria:* propositio quæstionis, responsio ad quæstionem, & eventus responsionis. *In propositione quæstionis* indicatur tum quis illam proposuerit, nempe quidam è Scribis, qui à Mattheo dicitur *νομικὸς*, Legalis, id est, Legis interpres: tum qua occasione adductus fuerit ad proponendum, videlicet quòd audierat Jesum & Sadducæos disceptantes: tum denique qua causa fuerit impulsus ad proponendum, nempe ut experiretur an

 possit

possit ei proponere quæstionem tam difficilem ut ipse non posset bene repondere. Hic finis seu scopus significatur his verbis, quòd Scriba ille sciverit, Jesum Sadducæis *bene respondisse*. Matthæus autem scopum hunc apertius notat, quum dicit, quòd Scriba ille Dominum interrogârit *tentans eum*. *Responsionis* summa est: maximum mandatum esse illud Deut. 6. de dilectione Dei. Hæc responsio amplificatur collatione mandati similis (id est similiter generalis & late patentis) de dilectione proximi, ex Levit. 19. *Eventus* narratur duplex: unus, illius Scribæ proprius: alter, communis illi cum cæteris. Proprium illi fuit, quòd responsionem Domini approbavit, v. 32. & 33. Quæ approbatio amplificatur primum collatione minorum, videlicet sacrificiorum, v. 33. deinde eventu, videl. approbatione Domini, v. 34. Commune illi Scribæ cum cæteris fuit, quòd nemo amplius Jesum ausus est interrogare: quia nimirum videbant, se frustra illum tentare, quum nemo eum possit confundere.

QUINTA PARS.

Refutat doctrinam Scribarum de Christo.

35 *Et respondens Jesus dicebat, docens in templo, Quomodo dicunt Scribæ Christum esse filium Davidis?*

36 *Nam ipse David dixit per Spiritum sanctum, Dixit Dominus domino meo, Sede ad dextram meam, usquedum posuero inimicos tuos scabellum pedum tuorum.*

37 *Ipse ergo David dicit eum dominum: unde igitur filius ejus est? Et multa turba audiebat eum libenter.*

Membra istius narratiunculæ sunt *tria*: locus, ubi refutatio ista est pronuntiata, refutatio ipsa & eventus. Quod ad *locum*, pronuntiata fuit hæc refutatio in templo: cujus rei mentione simul innuuntur auditores ad quos fuit pronuntiata, videl. tum populus, tum Scribæ & Pharisæi: quorum expressè meminit Matthæus. *Refutatio* constat hoc syllogismo.

Si David Christum dicit Dominum; non igitur est filius Davidis, scilicet tantùm; ut dicunt Scribæ,

Atqui David Christum dicit Dominum.

Ergo Christus non est filius Davidis, scilicet tantùm; ut dicunt Scribæ.

Propositio, ut per se nota, omittitur. Veritas autem illius pendet

pendet à qualitate personæ Davidis, qui quum istud diceret, erat rex populi Dei, nequenquam hominum pro domino agnoscebat. Assumptio illustratur verbis Davidis ex Psal. 110. Cæterùm partes argumentationis hoc ordine disponuntur. Primò ponitur conclusio per interrogationem Συνεζητικὴν, quæ habet vim negandi, ibi, *Quomodo dicunt.* Secundò ponitur assumptio, videlicet dictum Davidis, amplificatum à causa principali, seu authore primario illorum verborum Davidis, qui fuit Spiritus sanctus, spiritus scilicet veritatis, cujus proinde testimonium omni exceptione majus est, ibi. *Nam ipse David.* Tertiò repetitur assumptio: ibi: *Ipse ergo.* Postremò repetitur conclusio, iterum per interrogationem enuntiata: ibi, *Unde igitur. Eventus* istius refutationis, necnon cæterorum sermonum paulò antè à Domino habitorum, fuit benevolentia populi auscultantis.

SEXTA PARS.

Mores Scribarum cavendos.

38 Ipse *autem dicebat eis in doctrina sua, Cavete à Scribis, qui*
volunt stolati ambulare, & amant *salutationes in foris,*
39 *Primósque consessus in conventibus, & primos accubitus*
in cœnis,
40 *Qui exedunt domos viduarum, idque in speciem utentes longis precibus: isti auferent gravius judicium.*

Membra hujus monitionis principalia sunt *duo*: enumeratio specierum & indicatio effecti. *Species morum* vitiosorum enumerantur sex: è quibus quatuor priores sub ambitione, quinta sub avaritia, postrema sub hypocrisi continetur. *Indicatio effecti* est denuntiatio pœnæ divinæ, amplificata collatione minorum: ibi, *Isti auferent.*

SEPTIMA PARS.

Prædicat oblationem viduæ pauperis.

41 *Et quum consedisset Jesus ex adverso gazophylacii, spectabat quomodo turba injiceret æs in gazophylacium. multi igitur*
divites injiciebant multa.
42 *Et quum venisset quædam vidua pauper, injecit minuta*

 duo,

duo, quod est quadrans.

43 *Tunc ille quum advocasset discipulos suos, dixit eis, Amen dico vobis, vidua hæc pauper plus injecit quàm omnes qui injecerunt in gazophylacium.*

44 *Nam omnes ex eo quod ipsis redundat injecerunt: hæc verò è penuria sua injecit omnia quæ habebat, totum, inquam, victum suum.*

Membra hujus narrationis principalia, sunt *duo*: occasio istius prædicationis & prædicatio ipsa. *Occasio* fuit, spectatio offerentium pecuniam sacram, quorum mentio illustratur distributione gemina. nam & ipsi offerentes distribuuntur, in divites & pauperem illam viduam: & munera utrorumque distribuuntur in magna & parvum. *Prædicatio* muneris viduæ primùm illustratur mentione auditorum sive testium ad quos fuit pronuntiata, videl. ad discipulos: deinde amplificatur collatione imparium in speciem hyperbolicâ. Esset enim sententia falsa si intelligeretur simpliciter, videlicet secundùm proportionem Arithmeticam. Postremò prædicatio illa confirmatur & declaratur significatione proportionis Geometricæ: secundùm quam plùs donat qui omnem suam substantiam donat, quàm qui ex opibus amplis partem aliquam, quantumvis magnam, donat.

SCHOLIA IN CAP. XII.

4 *At illum.* κἀκεῖνον. Puto καὶ hîc accipi adversativè, non autem copulativè vel comparativè: ac proinde non vertendum, *Illum quoque.* quia non præcessit mentio lapidationis, sed tantùm verberationis. Sic mox iterum versu sequente, *Caput ejus vulnerârunt.* ἐκεφαλαίωσαν. Verbum κεφαλαιοῦν aliàs significat, In capita, seu summas redigere: sed hîc usurpatur novè, pro eo quod est, Caput cædere seu vulnerare. Lucas utitur verbo τραυματίζειν, quod est vulnerare.

5 *Multósq; alios.* καὶ πολλοὺς ἄλλους. Scil. ad se missos malè mulctarunt: ut declarant verba sequentia.

6 *Quum ergo unum adhuc haberes, nempe filium suum dilectum.* ἔτι οὖν ἕνα υἱὸν ἔχων ἀγαπητὸν αὐτοῦ. In Græco verba sunt trajecta. nam est appositio; & ad ἕνα, subaudiendum ἄνθρωπον οἰκιακὸν, hominem domesticum: ex collatione

præce-

præcedentium. *Misit etiam illum ad eos ultimum.* ἀπέστειλε καὶ αὐτὸν πρὸς αὐτοὺς ἔσχατον. Id est, ultimo loco: Non enim puto hic rectè statui trajectionem, ut vertendum sit, *Misit etiam illum ultimum ad eos*; quæ verba respondent Græcis istis: ἀπέστειλε κἀκεῖνον τὸν ἔσχατον πρὸς αὐτούς. Quum igitur ante ἔσχατον absit articulus: puto verba hæc sic construenda, ut si diceretur: Ille missus est ultimus, hoc est, ultimo loco; ἐκεῖνος ἀπεστάλη ἔσχατος: non autem ἐκεῖνος ὁ ἔσχατος ἀπεστάλη. Sic Syrus rectè: & misit eum ad illos אחרית, id est, postremò.

7 *Et nostra erit &c.* καὶ ἡμῶν ἔσται. Vel: Tum nostra erit. hoc est: Nam si istud fecerimus, nostra erit hæreditas.

10 *Factus est caput.* ἐγενήθη εἰς κεφαλὴν. Vide scholia in Matth. 21, v. 42.

11 *In oculis nostris.* ἐν ὀφθαλμοῖς ἡμῶν. Hinc auferendum est signum interrogationis: aut certè si relinquatur, tum apponenda nota incisi post verbum ἀνέγνωτε, Legistis: & intelligendum, interrogationem ad ipsum illud verbum esse referendum, quasi illud scriptum esset in fine hujus sententiæ; hoc modo: οὐδὲ τὴν γραφὴν ταύτην, λίθον ὃν ἀπεδοκίμασαν &c. ἀνέγνωτε; Id est, Ne hanc quidem scripturam, Quem lapidem reprobaverunt &c. legistis? Ne quis putet, interrogationem pertinere ad membrum illud postremum, *Et est mirabile in oculis nostris.*

12 *Sed timuerunt.* καὶ ἐφοβήθησαν. Copulativa pro adversativa. Sensum autem verborum vide in scholiis apud Matthæum. *Noverant enim.* ἔγνωσαν γάρ. Hæc ætiologia cohæret non cum proximè præcedente sententia, sed cum altera remotiore. *Itaque omisso, &c.* καὶ ἀφέντες &c. Copulativa pro illativa seu syllogistica particula. Cohæret autem hæc illatio non cum sententia proximè præcedente, sed altera remotiore. Est igitur in hoc versu gemina sententiarum trajectio. Genuinus ordo sic esset: καὶ ἐζήτουν αὐτὸν κρατῆσαι· ἔγνωσαν γὰρ ὅτι πρὸς αὐτοὺς τὴν παραβολὴν εἶπε. ἀλλ᾽ ἐφοβήθησαν τὸν ὄχλον· καὶ ἀφέντες αὐτὸν ἀπῆλθον. Id est: Et studebant eum prehendere: norant enim, eum adversus ipsos illam parabolam dixisse. Sed timuerunt turbam: itaque omisso eo abierunt.

13 *Captarent.* ἀγρεύσωσι. Sicut scilicet venator captat feram.

ferant. Matthæus paulùm diversâ metaphorâ (ab avium scilicet venatu ductâ) utitur, dicens ὅπως αὐτὸν παγιδεύσωσιν ἐν λόγῳ. *Caperent sermone.* ἀγρεύσωσι λόγῳ. Nempe sermone *suo*: hoc est, quæstione sua, ad quam respondere in utramque partem videbatur periculosum. Atque ex collatione horum verborum liquet, verba modò citata ex Matthæo, non esse reddenda, *Ut eum illaquearent* IN *sermone, scil.* IPSIUS: sed, *Ut eum illaquearent sermone, scil.* SUO: omissâ præpositione IN. quia ἐν λόγῳ valet idem quod λόγῳ, vel διὰ λόγου, per Hebraismum.

14 *In faciem hominum.* εἰς πρόσωπον ἀνθρώπων. Vide scholia in Matth. 22. v. 16.

15 *Quid.* τί. Id est, διατί, Quare.

17 *Reddite.* ἀπόδοτε. Pro, ἀπόδοτε οὖν. Reddite igitur. Ellipsis conjunctionis syllogisticæ, quæ apud Matth. est expressa.

19 *Excitet semen.* ἐξαναστήσῃ σπέρμα. Id est, procreet filium. Metonymia materiæ, & synecdoche generis. σπέρμα, id est, τέκνον: & τέκνον, id est, υἱόν. Sic deinceps. Ubi nota, vocabulum *Seminis* usurpari ad significandum hominem unicum: ad convincendum Judæos, qui negant istud nomen in scriptura usquam hanc significationem habere: ut nimirum possint negare, promissionem illam, *In semine tuo benedicentur omnes gentes*, rectè exponi de Christo. Quanquam Moses hîc non utitur nomine *Seminis*, sed *Filij*. Alibi tamen eo sic utitur, ut Gen. 4. v. penult. ubi Eva de Setho ex se recens nato ait, *Reposuit mihi Deus aliud semen pro Habele*: id est alium filium. Sic cap. 38. v. 8. Jehuda dicit Onani, Suscita semen fratri tuo.

22 *Denique acceperunt.* καὶ ἔλαβον. Id est, Et ut uno verbo dicam, acceperunt, &c. Copulativa pro particula præcisionis. *Ultima omnium mortua est & mulier.* ἐσχάτη πάντων ἀπέθανε καὶ ἡ γυνή. Syntaxis est: Tum mulier quoque mortua est ultima omnium; hoc est, ultimo loco post omnes. Syntaxis qualis illa de qua monuimus suprà in. v. 6.

23 *Quum resurrexerint.* ὅταν ἀναστῶσι. Epexegesis ἐν τῇ ἀναστάσει: qualis suprà cap. 1. v. 32. ubi habetur ὀψίας δὲ γενομένης, ὅτε ἔδυ ὁ ἥλιος. Item cap. 7. v. 13. Abrogantes sermonem Dei traditione vestra quam tradidistis. *Erit.* ἔσται

Scil.

Scil. mulier illa, quæ septem habuit viros. *Nam septem illi.* οἱ
ἑπτά. Articulus vim habet ἀναφορικήν.

26 *Quod suscitandi sint.* ὅτι ἐγείρονται. Ad verb. Quod
excitantur sive excitentur: id est, excitabuntur. Enallage
temporis. *In libro Mosis.* ἐν τῇ βίβλῳ Μωσέως. Sic nomi-
nat totum Pentateuchum. Locus autem quem citat, habe-
tur Exod. 3. ỹ. 6. *Quomodo in rubo loquutus sit Deus.* ὡς ἐπὶ τῆς βά-
του ὡς εἶπεν αὐτῷ ὁ θεός. In Græco verba sunt trajecta.
Deus ille. ὁ θεός. Articulus est emphaticus, notans rem exi-
miam & vulgo notam. quasi dicat. Deus ille qui apparuit
sanctis illis patribus, eisque certas promissiones dedit, fœdus
gratiæ cum illis pangens.

27 *Non est Deus, mortuorum deus; sed viventium.* οὐκ ἔστιν
ὁ Θεὸς νεκρῶν, ἀλλὰ θεὸς ζώντων. In Græco vox θεὸς po-
sterior, à nativo suo loco trajecta est: ut liquet ex Matthæo,
qui servavit ordinem naturalem, sic referens: Οὐκ ἔστιν ὁ
Θεὸς, θεὸς νεκρῶν ἀλλὰ ζώντων. Cæterùm perspicuitatis
causâ nomen Θεὸς, item Deus, in antecedente scribendum
est litera initiali majusculâ, tanquam nomen proprium: in
consequenti verò minusculâ, tanquam appellativum. Quid
autem sit, Deum esse deum alicujus: item qualis hoc loco
contineatur syllogismus: dictum est in commentario in
Matthæū. Ut repetam paucis: syllogismus est figuræ primę,
seu secundæ speciei syllogismi explicati, ad hunc modum.

Quorum deus est Deus, illi vivunt,
Abrahami, Isaaci & Jacobi, deus est Deus,
Ergo Abraham, Isaac, & Jacob, vivunt.

Assumptio est prima ibi, *Ego sum Deus ille Abrahami* &c.
Secundo loco succedit propositio, ibi: *Non est Deus mortuo-
rum* &c. Postremò additur sententia conclusionis, ibi, *Vos
ergò multùm erratis. Vos ergò multum erratis.* ὑμεῖς οὖν πολὺ
πλανᾶσθε. Pro eo quod est: Ergo Abraham, Isaac & Jacob
vivunt: & per consequens, vos multùm erratis; qui putatis;
quum homo moritur, non superesse animam, nec in resur-
rectione iterum suo corpori unitum iri. Est metonymia effe-
cti synecdochica: eaque in toto enunciato, quatenus illud
ut consequens ex alio enunciato deducitur.

29 *Dominus deus noster, Dominus unus est.* Κύριος ὁ θεὸς
ἡμῶν, Κύριος εἷς ἐστι. In Hebræo pro nomine Κύριος habe-
tur

tur nomen Dei proprium יהוה, quo notatur ipsius essentia: pro nomine autem Θεὸς habetur nomen אלהים, quod est numeri pluralis, & notat trinitatem personarum.

30 *Diliges igitur*, καὶ ἀγαπήσεις. Copulativa pro illativa.

34 *Cordatè* νουνεχῶς. quasi dicat, Habendo mentem: id est, cum mente.

35 *Et respondens* καὶ ἀποκριθεὶς. id est, novum sermonem exorsus, Catachresis Hebraica. *Quomodo dicunt*. πῶς λέγουσιν. Quasi dicat, Nō est probabile quod dicunt. Loquitur enim ut disputaturus contra Scribas. *Christum esse filium Davidis*. ὅτι ὁ Χριστὸς υἱός ἐστι Δαβίδ. Scilicet, *Tantum*. Neque enim putandum, Dominum voluisse negare id quod apud omnes erat in confesso, & in scripturis manifestè testatum: nempe, Christum fore filium Davidis. *Esse*. ὅτι ἐστί. Id est, Fore: quū scil. venerit. Loquitur enim ex hypothesi Scribarum: qui putabant Christum nondum venisse, seu nondum adesse.

36 *Per Spiritum sanctum*. ἐν τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ. Ad verb. In Spiritu sancto, Hebraismus: pro, διὰ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου. hoc est, ex afflatu & revelatione Spiritus sancti. *Dixit Dominus &c*. εἶπεν ὁ Κύριος &c. Vide scholia in Matthæum. *Ad dextram meam*. ἐκ δεξιῶν μου. Ad verb. Ex dextris meis. In Græco subauditur μερῶν: & intelliguntur membra quæ sunt in dextro latere; puta brachium dextrum, costæ dextræ, crus dextrum. In Latino subauditur manus.

37 *Dominum*. κύριον. Hoc nomen in contextu scribendum est litera initiali minuscula, cæterisq; æquali; tanquam appellativum scilicet, non autem majusculâ: quum hîc non usurpetur ut proprium, sicut aliâs sæpe, quum de Deo aut Christo sermo est. *Unde igitur*. καὶ πόθεν. Copulativa pro illativa. Id est, Unde igitur probabunt Scribæ, Christum filium esse solius Davidis?

38 *Stolati*. ἐν στολαῖς. Ad verb. In stolis: id est, induti stolis. Sic etiam (ni fallor) Latini loquuntur. *Et amant salutationes*. καὶ ἀσπασμούς. Verbum *amant* suppletum est ex Matthæo. Sed videtur ἀπὸ κοινοῦ posse repeti verbum *volunt*; hoc modo, Et volunt (id est, expetunt) salutationes.

40 *Qui exedunt domos viduarum*. οἱ κατεσθίοντες &c. Vide scholia in Matth. 23. v. 14.

41 *Æs*. χαλκόν. Id est, nummos, sive ex ære, sive ex alio metallo.

metallo. Metonymia materiæ, & Synecdoche speciei.

44 *Totum victum suum.* ὅλον τὸν βίον αὐτῆς. id est, totas suas facultates è quibus victitabat. In Græco est metonymia effecti. nam βίος propriè significat vitam.

OBSERVATIONES EX CAP. XII.

Ex parte prima, vide commentarium in Matth. cap. 21. versu 33. usque ad finem capitis.

Ex parte secunda, vide Matth. 22. à v. 16. usque ad 23.

Ex parte tertia, vide Matth. 22. à v. 23. usque ad 34.

Ex parte quarta, vide Matth. 22. à v. 34. usque ad 41.

Ex parte quinta, vide Matth. 22. à versu 41. usque ad finem capitis.

Ex parte sexta, vide Matth. 23. à principio usque ad v. 15.

Ex parte septima, de vidua paupere contribuente in gazophylacium. Deus beneficentiam æstimat non ex quantitate munerum, sed ex animo donantis. Confer 2. Cor. 8. à principio deinceps, & cap. 9. à versu 5. deinceps. Ob.

ANALYSIS CAP. XIII.

ARGUMENTUM.

Hoc capite narratur sermo Domini habitus ad discipulos post ultimum egressum è templo: qui sermo duobus constat principalibus membris, prophetiâ, usque ad v. 33. & exhortatione, inde usque ad finem capitis. Prophetia est gemi-
na: una, pronuntiata in urbe, ad discipulos universos, de 1
excidio templi, duobus primis versibus: altera, pronuntiata 2
extra urbem, in monte olearum, ad quatuor discipulos solos, de calamitatibus Judæorum excidium templi antecessuris, à v. 2. usque ad 14. Item de ipsius excidii atrocitate, à 3
v. 14. usque ad 24. necnon de suo adventu ad judicium uni- 4
versale, à v. 24. usque ad v. 33. Exhortatio est ad vigilantiam, 5
seu vigilantem sui expectationem. Ita caput hoc distingui potest in quinque partes.

PRIMA

PRIMA PARS.

Prophetia de excidio templi.

1 *ET quum egrederetur è templo, dixit ei quidam è discipulis ejus; Magister, vide quales lapides & qualia ædificia!*

2 *Tunc Jesus respondens dixit ei, Vides ista magna ædificia? Nequaquam relinquetur lapis super lapidem qui non destruatur.*

PRimùm narratur prophetiæ hujus *occasio*, vers.1. deinde *Prophetia ipsa*, v.2. *Occasionem* Domino ad hanc prophetiam pronuntiandam præbuit factum cujusdam è discipulis; qui demonstravit ei ædificium templi, cum commendatione illius ab adjuncta pulchritudine & firmitate. Ubi notandum: scopum illius facti fuisse videri, aut ut contradiceret sermoni Domini paulo antè ad Hierosolymitanos pronuntiato, fore scilicet ut relinquatur eis domus ipsorum deserta, ut narrat Matth.cap.23.v.38. aut certè ut Dominum à templo exscindendo dehortaretur. Et contradictionem quidem præ se fert laudatio firmitatis: dehortationem verò, laudatio tum firmitatis tum pulchritudinis. quæ posterior laudatio expressa est apud Luc.cap.21.vers.5. *Prophetia* ipsa amplificatur duabus rationibus seu duobus modis: Primùm antithesi causæ corrumpentis, deinde collatione imparium. Antithesis enuntiatur per interrogationem, quæ vim habet dehortandi, ac proinde negandi consequentiam quam ille discipulus nectebat à causa corrumpente, ad hunc modum: Si ædificia ista sunt magna, non igitur poterunt destrui. quasi magnitudo ac firmitudo ædificiorum templi obstatura esset excidio illius quod Dominus paulo-antè prædixerat. Hanc consequentiam negaturus Dominus, ait: *Vides ista magna ædificia?* quasi dicat: Noli ex aspectu istorum ædificiorum tibi persuadere, illa destructum non iri. nam etsi magna sunt ædificia ista, tamen destruentur. Collatio imparium notatur, quum ait: *Non relinquetur lapis super lapidem.* quasi dicat: Templum hoc destruetur non solùm in aliqua parte, aut aliquibus partibus: sed in partibus singulis, adeò ut singuli lapides ab illis quibuscum cohærent, dissolvantur.

SECUNDA PARS.

Prophetia de calamitatibus Judæorum, excidium templi antecessuris.

3 *Et quum sederet in monte olearũ ex adverso templi, Interroga-*

rogavit eum privatim Petrus & Jacobus, & Johannes & Andreas, dicentes;

4 *Dic nobis, Quando hæc erunt, & quod signum erit quando futurum est ut omnia hæc consummentur?*

5 *Jesus autem eis respondens cœpit dicere, Videte ne quis vos seducat.*

6 *Multi enim venient in nomine meo, dicentes, Ego sum* Christus: *multósque seducent.*

7 *Quum autem audieritis bella & rumores bellorum, ne turbamini: oportet enim* ista *fieri, at nondum* erit *finis.*

8 *Surget enim gens in gentem, & regnum in regnum: eruntq́ terræmotus singulis locis, & erunt fames ac turbæ.*

9 *Principia dolorum* sunt *ista, sed cavete vos vobis ipsis: tradent enim vos in consessus & synagogas: cædemini, & coram præsidibus ac regibus sistemini propter me, in testimonium adversus eos.*

10 *Et apud omnes gentes oportet primùm prædicari Evangelium.*

11 *Quum autem vos duxerint ut tradant, ne antè soliciti estote quid dicturi sitis, neque meditamini: sed quicquid datum fuerit vobis illo momento, id loquimini. non enim estis vos qui loquimini, sed Spiritus sanctus.*

12 *Tradet autem frater fratrem ad mortem, & pater filium: & insurgent liberi adversus parentes, & eos morte mulctabunt.*

13 *Et odio habebimini ab omnibus propter nomen meum: sed qui perseveraverit ad finem usque, is servabitur.*

Primùm narratur prophetiæ hujus causa impulsiva, v. 3. & 4. deinde prophetia ipsa, versibus reliquis. *Causa* quæ Dominum impulit ad hanc prophetiam apud quatuor discipulos pronuntiandam, fuit illorum petitio sive quæstio de excidio templi: quæ ipsa illustratur partim ab occasione illius proponendæ, v. 3. Ea fuit aspectus templi, dum ex adverso illius sederent in monte olearum. Ille enim aspectus in memoriam eis revocabat prophetiam Domini quam paulo-antè ex ipso audierant de templi excidio. Partim verò illustratur hæc quæstio è suis partibus, v. 4. quæ sunt numero duæ: una de tempore, quando excidium istud sit futurum: altera de signo excidium illud proximè antecessuro. *Prophetiæ* membra principalia sunt duo: unum de calamitatibus publicis omnium-

omniumq; communibus, usque ad v.9. alterum de calamitatibus privatis & propriis discipulorum, versibus reliquis. Calamitates publicæ, sunt numero sex: seductio pseudochristorum, v.5.&6. Bella & rumores bellorum, v.7.&8. Terræmotus, fames ac turbæ, v.8. Calamitates privatæ, sunt numero quinque: quòd tradendi sint in consessus & synagogas, cædendi virgis, sistendi coram præsidibus ac regibus, v.9. mulctandi morte, v.12. odio habendi ab omnibus hominibus, v.13. Huic prophetiæ inseruntur *admonitiones, consolationes, amplificationes & præceptiones.* Admonet ut sibi caveant ne seducantur à pseudochristis, v.5. Et seductionem illorum amplificat ab effectis, quòd seducturi sint multos, v.6. Deinde præcipit ne turbentur, quum audierint bella & rumores bellorum, v.7. Tum amplificat calamitates excidii per collationem cum calamitatibus istis antecessuris, tanquam minoribus, ubi ait v.9. *ista fore dolorum principia.* quasi dicat, longè graviores dolores sequuturos tempore obsidionis urbis. Postea monet ut sibi caveant ab hostibus Evangelii, ut qui ipsos sint persequuturi, v.9. Simulq; contra illam persecutionem eos consolatur: idq; argumentis duobus: uno, quòd persecutio ista cessura sit in gloriam Dei, quatenus ipsorum confessio Evangelii cessura sit hostibus illis in testimonium adversus ipsos: ut scilicet omnibus innotescat, illos meritò à Deo puniri propter Evangelii contemptum, in fine versus noni: altero, quòd nihilominus futurum sit ut Evangelium prædicetur apud omnes gentes: quæ nimirum res factura sit tum ad gloriam Dei, tum ad salutem Electorum ex gentibus, v.10. Postea præcipit, ne sint solliciti in meditanda defensione, quum trahentur ad tribunalia: eosq; consolatur promissione suggestionis verborum ad ipsorum causam defendendam idoneorum, v.11. Tum persecutionem eis eventuram amplificat à qualitate persequentium, quòd scillicet persecutionem passuri sint à cognatis & propinquis, v.12. Item à quantitate, quòd scil. persecutionem perpessuri sint ab omnibus hominibus, hoc est, à maxima hominum parte, versu 13. Postremò hortatur eos ad constantiam, & consolatur promissione salutis æternæ.

TERTIA PARS.

Prophetia de obsidionis & excidii atrocitate.

14 *Quum autem videritis abominationem illam vastatricem, quæ dicta est à Daniele propheta, stantem ubi nō oportet (qui legit, animadvertat) tunc qui fuerint in Judæa, fugiant in montes:*

15 *Qui verò fuerit supra tectum, ne descendito in domum, nec ingreditor ut quicquam sumat è domo sua.*

16 *Et qui fuerit in agro, ne revertitor retro ut sumat pallium suum.*

17 *Væ autem uterum ferentibus & lactantibus per illos dies.*

18 *Orate verò ne fiat fuga vestra hyeme.*

19 *Erunt enim dies illi talis oppressio qualis non fuit à principio rerum conditarum quas condidit Deus, usque ad hoc tempus, nec unquam erit.*

20 *Et nisi Dominus decurtavisset dies illos, non servaretur ulla caro: sed propter electos quos elegit, decurtavit dies illos.*

21 *Ac tum si quis vobis dixerit, Ecce hîc est Christus; vel Ecce illic: ne credite.*

22 *Surgent enim pseudochristi & pseudoprophetæ: & edent signa ac miracula ad seducendum, si fieri posset, etiam electos.*

23 *Vos autem cavete. Ecce, prædixi vobis omnia.*

Hactenus de calamitatibus Judæorum, excidium urbis antecessuris: deinceps prophetat de excidio ipso: quod *describit* partim *ab adjuncto signo* proximè antecessuro, quod idem habet rationem causæ procreantis, v.14. partim *ab adjuncta atrocitate obsidionis*, v.19. & 20. partim denique *ab obsidionis eventu*, vers. 21. & 22. *Signum & causa procreans* excidii significatur nomine *abominationis vastatricis*, quo nomine intelliguntur exercitus Romanorum Hierosolymam obsessuri. Id quod confirmat testimonio prophetiæ Danielis ex cap.9.v.27. *Atrocitatem obsidionis* atque excidii ostendit partim collatione calamitatum tum præteritarum tum futurarum omnium, tanquam minorum, v.19. Partim ab effectu noxio divinitus coërcendo, v.20. *Eventus* obsidionis est seductio pseudochristorum & pseudoprophetarum: quam declarat partim recitatione verborum quibus usuri sint pseudoprophetæ qui pseudochristis erant inserviturì, v.21. par-

tim à causis adjuvantibus, videlicet miraculis, v.22. quæ ipsa amplificat ab adjuncta efficacia, ibid. Porrò huic parti prophetiæ similiter ut superiori, admixtæ sunt *præceptiones*, *admonitiones*, & *consolationes*. Primùm enim præcipit ut incipiente obsidione consulant sibi fugâ, eâque celerrimâ, v.14. 15. & 16. Hanc autem fugam primùm declarat à termino ad quem, id est à loco quò fuga corripienda sit, v.14. Deinde celeritatem ejus declarat antithesi seu remotione causarum corrumpentium, vers. 15. & 16. Tum incommoditatem declarat similiter è causis corrumpentibus, tum propriis mulierum, v.17. tum communi omnium, v.18. Deinde monet, ne credant seductoribus istis pseudoprophetis, v.21. & 23. Consolationem verò pro electis admiscet duplicem. Prima est quòd propter electos Judæos decurtandi sint dies obsidionis, ne tota gens pereat, atque ita illi unâ cum reprobis clade ista extinguantur, v.20. Secunda, quòd fieri non possit ut per istos pseudoprophetas seducantur, v.22.

QUARTA PARS.

De Domini adventu ad judicium universale.

24 *Cæterùm per illos dies, post oppressionem illam, sol obscurabitur, & luna non dabit splendorem suum.*

25 *Et stellæ cæli excident, & vires quæ in cælis* sunt *concutientur.*

26 *Et tunc videbunt Filium hominis venientem in nubibus cum potentia multa & gloria.*

27 Ipse *verò tunc mittet Angelos suos, & suos electos congregabit à quatuor ventis, ab extremo terræ usque ad extremum cæli.*

28 *A ficu verò discite parabolam. Quum ramus ejus jam tener fuerit, & germinaverit folia; nostis propè esse æstatem.*

29 *Ita & vos, quum hæc videritis fieri, agnoscite prope esse* & *ad fores* regnum Dei.

30 *Amen dico vobis, Nequaquam præterierit hæc ætas usquedum facta sint hæc omnia.*

31 *Cælum & terra præteribunt; sermones autem mei nequaquam præteribunt.*

32 *Sed de die illo ac hora nemo scit, ne angeli quidem qui in*

cælo sunt, nec ipse Filius, sed solus Pater.

Primò adventum suum *describit*, usque ad vers. 28. Deinde *monet de certitudine prophetiæ* tum hujus, tum superioris, usque ad vers. 30. Postremò *docet de adventus sui tempore*, versibus reliquis. *Adventum suum describit*, primùm ab adjunctis signis horribilibus proximè antecessuris, vers 24. & 25. Deinde ab adjuncto occupato, videlicet aspectu omnium hominum, vers. 26. Tertiò à subjecto tribunali in quo sedebit, videlicet in nubibus cæli, ibidem. Quartò ab adjuncto comitatu glorioso & magnifico, videlicet sanctorum angelorum, ibid. Quintò & postremò ab eventu in electis, videlicet collectione eorum per angelos, ut scilicet transferantur in cælum, v. 27. *Certitudinem prophetiæ* hujus declarat similitudine germinantis ficus, v. 28. & 29. Certitudinem verò prophetiæ superioris de excidio urbis & cladibus antecessuris, confirmat asseveratione duplici: quarum prior illustratur notatione temporis, quòd scilicet futura illa sint antequam prætereat ista ætas, hoc est, antequam Judæi qui tunc vivebant, omnes fuerint mortui, v. 30. Posterior verò amplificatur collatione vel minoris vel majoris, prout verba diversimodè exponuntur. Qua de re vide quæ diximus apud Matthæum. *De tempore adventus sui docet*, notitiam ejus specialem non esse concessam ulli homini: & hanc sententiam amplificat partim collatione majorum, videlicet Angelorum & Filii Dei, nempe quatenus idem est homo: partim antithesi disparati vel diversi, videlicet Dei Patris: ubi tamen non est putandum, Filium aut Spiritum sanctum excludi: quum una sit illorum trium essentia.

QUINTA PARS.

Exhortatio ad vigilantiam.

33 *Cavete, vigilate & orate: nescitis enim quando tempus illud sit futurum.*

34 Nam Filius hominis ita est *ut quispiam qui peregrè agens relictâ domo suâ, dataque servis suis potestate, ac suo cuique opere, janitori mandavit ut vigilaret.*

35 *Vigilate igitur, (nescitis enim quando dominus domus veniet; vespere, an mediâ nocte, an in gallicinio, an manè)*

36 *Ne quum repentè venerit, inveniat vos dormientes.*
37 *Quæ autem dico vobis, omnibus dico; vigilate.*

Hortatur discipulos ad vigilantiam & ad preces: ut scilicet perpetuò sollicitifint de officio faciendo, Deique gratiam ad hoc implorent. Hanc exhortationem *confirmat duobus argumentis*; primùm ab adjuncto periculo contrariæ securitatis: deinde ab effectu noxio officii neglecti. *Periculum* illud significat è causa procreante, videlicet incertitudine temporis adventus sui, v.33. quam incertitudinem illustrat simili patrisfamiliâs seu domini peregrè profecti: qui servis singulis sua mandavit officia, ac janitori ut vigilaret, v.34. nec illis significavit quo tempore sit rediturus, v.35. ubi incertitudinem temporis illustrat distributione noctis in quatuor vigilias, ut videtur. *Effectum* noxium officii neglecti, videl. pœnam, innuit vers.36. è causa procreante, videl. deprehensione securitatis. Ad extremum monet, hanc exhortationem pertinere ad discipulos suos universos v.37.

SCHOLIA IN CAP. XIII.

1 *Quales lapides, &c.* ποταποὶ λίθοι &c. Interrogatio admirantis. Quasi dicat, Deus bone, Hi lapides (videl. templi) quales & quanti sunt! quàm pulchri scilicet & quàm grandes! Ac pulchritudinis quidem expressè meminit Lucas: magnitudinem verò nominatim exprimit Marcus in subjecta Domini responsione.

2 *Vides ista magna ædificia?* βλέπεις ταύτας τὰς μεγάλας οἰκοδομάς; Vult dicere: Putásne ædificia hæc non posse destrui (sicut futurum, modò prædixi Judæis, ut percipitur ex Matth.23. v. penult. collato cum principio cap. sequentis) eò quòd magna sint? Interrogatio innuit reprehensionem: quasi dicat, Si ita putas, erras. Nam nequaquam relinquetur, &c. Est metonymia efficientis synecdochica: quoniam ex causa efficiente opinionis intelligitur simul ipsa opinio, ad hunc modum: Tu vides ista ædificia esse magna: ac proinde putas ea non posse destrui. Est autem hæc metonymia in tota sententia, quatenus ea ad alteram sententiam se habet ut causa ad effectum. *Nequaquam relinquetur.* οὐ μὴ ἀφεθῇ. Hæc responsio unà cum præcedente

dente interrogatione vim habet enuntiati discretivi: quasi dicat Dominus, Etsi tu putas, ista ædificia, quia magna sunt, non posse destrui: tamen scias omnino fore ut destruantur.

4 *Hæc.* ταῦτα. Videlicet destructio templi, & cum illa cohærens expugnatio urbis. *Erunt.* ἔσται. Id est, γενήσεται, fient. *Consummentur.* συντελεῖσθαι. Id est, finem suũ sortiantur. Confer Matt. 24. v. 3. ubi exprimitur ἡ συντέλεια τοῦ αἰῶνος. consummatio (id est, finis) seculi.

6 *In nomine meo.* ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου. Id est, sub nomine meo, prætexentes suæ ambitioni nomen meum. *Ego sum* Christus. ὅτι ἐγώ εἰμι. Nomen *Christus* supplendum esse, planum est ex verbis proxime-præcedentibus, *Venient in nomine meo*. Et expresse habetur Matth. 24. v. 5.

7 *Bella.* πολέμους. Vide applicationem horum verborum in Analysi Matthæi. *Ne turbamini.* μὴ θροεῖσθε. Vel, Ne expavescite. *Oportet enim.* δεῖ γάρ. Videlicet propter decretum Dei, seu quoniam ita decrevit Deus punire mundum propter peccata. *Finis.* τὸ τέλος. Scilicet templi: ac multò minùs seculi.

9 *Principia dolorum.* ἀρχαὶ ὠδίνων. Significat, istos dolores quos ex commemoratis turbis ac seditionibus percepturi sint, longè fore minores illis quos sensuri sint postea in obsidione urbis Hierosolymæ. Est autem metaphora sumpta à parturiente: ut percipitur ex vocabulo ὠδίνων, quo significantur dolores parturientis. Etenim dolores quos parturientes sentiunt in principio, non sunt tanti quanti sunt illi quos sentiunt quàm jàm infantem enituntur. *Propter me.* ἕνεκεν ἐμοῦ. Id est: propterea quòd me profitemini Christum. *In testimonium.* εἰς μαρτύριον. Id est: Atque istud divinâ providentiâ dirigetur in hunc finem, ut coram judicio Dei cedat in testimonium adversus eos. *Adversus eos.* αὐτοῖς. Id est, ἐπ' αὐτούς: ut loquitur Lucas in simili sententia, Luc. 9. 5.

10 *Apud omnes gentes.* εἰς πάντα τὰ ἔθνη. Id est: non solùm apud gentem Judaicam, sed etiam apud alias gentes. Neque enim hoc præcisè accipiendum videtur de singulis gentibus: quum ex contextu planum sit, Dominum hîc loqui de temporibus quæ expugnationem Hierosolymæ præcesserunt: quibus temporibus non fuisse prædicatum Evan-

 gelium

gelium apud gentes singulas, ex historiis videtur posse colligi. *Primum.* πρῶτον. Priusquam templum evertatur.

11 *Duxerint.* ἀγάγωσιν. Scil. ad magistratus. *Ut tradant.* παραδιδόντες. id est, παραδώσοντες, tradituri: hoc est, ut tradant, scil. εἰς θλῖψιν, in afflictionem, ut habetur Matth. 24. v. 9. hoc est, ut afficiamini supplicio. *Non enim estis vos qui loquimini.* οὐ γάρ ἐστε ὑμεῖς οἱ λαλοῦντες. vel, Non enim estis vos illi qui loquuntur. Scil. principaliter. Nam certè loquebantur ipsi coram magistratibus: sed ut organa Spiritus sancti, loquentes nimirum ea quæ ipsis dictabat Spiritus sanctus. Exemplum vide in Petro & Johanne Act. 4. v. 8. & deinceps. Item Act. 5. v. 29. & seq.

12 *Morte mulctabunt.* θανατώσουσιν. Si hoc verbum referatur ad nominativos præcedentes, accipiendum erit per metonymiam effecti, pro eo quod est, Curabunt morte mulctandos per magistratus. Sed potest accipi impersonaliter, & referri ad magistratus: atque tunc in nativa significatione accipiendum est.

13 *Et odio habebimini ab omnibus.* καὶ ἔσεσθε μισούμενοι ὑπὸ πάντων. Id est, ferè ab omnibus. à multo-maxima parte eorum quibuscum versabimini. Hyperbole: qualis illa apud Paulū, Omnes quæ sua sunt quærunt. *Sed qui perseveraverit.* ὁ δὲ ὑπομείνας. Seu, Qui sustinuerit, sive toleraverit, scilicet afflictiones quibus ab hostibus Evangelii afficietur.

16 *In agro.* εἰς τὸν ἀγρόν. Pro, ἐν τῷ ἀγρῷ. Enallage sive heterosis præpositionis.

17 *Uterum ferentibus.* ἐν γαστρὶ ἐχούσαις. Ad verb. In ventre habentibus, scil. fœtum. Sic Matth. 1. 18.

19 *A principio rerum conditarum quas condidit Deus.* ἀπ' ἀρχῆς κτίσεως ἧς ἔκτισεν ὁ Θεός. Pro, ἐκείνης ἣν ἔκτισεν. Et κτίσεως, pro τῶν κτισθέντων, per metonymiam efficientis. Denique in illo ἧς ἔκτισεν ὁ Θεός est epexegesis pleonastica: qualis suprà v. 12. 23. in illis verbis, ἐν τῇ ἀναστάσει, ὅταν ἀναστῶσι: item in illis suprà 1. 32. ὀψίας δὲ γενομένης, ὅτε ἔδυ ὁ ἥλιος. *Usque ad hoc tempus.* ἕως τοῦ νῦν. Supple. χρόνου: id est, usque ad tempus quod nunc est.

20 *Propter electos quos elegit.* διὰ τοὺς ἐκλεκτοὺς οὓς ἐξελέξατο. Pleonasmus Marco familiaris: cujus exemplum fuit paulò antè v. 19.

22 *Ad seducendum &c.* πρὸς τὸ ἀποπλανᾷν &c. Id est, talia ac tanta ut per illa seducerentur etiam electi, si possibile esset illos seduci. Præpositio πρὸς hîc non notat finem seu propositum illorum pseudoprophetarum: sed eventum. Etsi interim verum est, hunc finem pseudoprophetis illis fuisse propositum.

24 *Per illos dies.* ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις. Id est, post illos dies: sicut Evangelista ipse mox per epexegesin declarat, subjungens: μετὰ τὴν θλῖψιν ἐκείνην, post afflictionem illam. Hebraica Enallage præpositionis: qualis Esa. 4. v. 2. *In die illo fiet ut germen Jehovæ sit decori Israelitis qui evaserint.* Id est, post diem illum, seu tempus illud, quo scil. Deus puniet Judæos per Babylonios: ex collatione præcedentium. *Post oppressionem illam.* μετὰ τὴν θλῖψιν ἐκείνην. Scil. de qua dictum, videl. oppressionem Judæorum per Romanos.

26 *In nubibus* ἐν νεφέλαις. Id est, Super nubes: vectum scil. nubibus, illisve insidentem. *Cum potentia multa & gloria.* μετὰ δυνάμεως πολλῆς καὶ δόξης. Id est, comitatus & stipatus sanctis angelis, quorum multæ sunt myriades.

27 *Congregabit.* ἐπισυνάξει. Nempe ministerio Angelorum: ex collatione verborum præcedentium. *Ab extremo terræ usq; ad extremum cæli.* ἀπ' ἄκρου γῆς ἕως ἄκρου οὐρανοῦ. Apud Matthæum habetur, ἀπ' ἄκρων οὐρανῶν ἕως ἄκρων αὐτῶν: id est, Ab extremis cælorum usq; ad extrema ipsorum. Ex quorum verborum collatione suspicio cuipiã oboriri haud sine ratione possit, aliquem phrasis hujus Hebraicæ imperitum nomen οὐρανοῦ substituisse pro nomine γῆς: putans nimirum, terræ non rectè opponi terram, sed cælum. At apud Matthæum manifestè cælum cælo opponitur, hoc est, una cæli pars parti alteri. Cæterùm apud Matthæum nomine *cæli* metonymicè intelligitur terra cælo subjecta: neque enim homines electi qui per angelos congregabuntur, congregabuntur è cælo (quippe in quo nondum fuerint) sed ex omnibus terræ partibus seu plagis orbis terrarum. Apud Marcum autem si terræ opponatur cælum: non videtur cæli vocabulum commodè per metonymiam exponi posse. Nativam autem significationem rei veritas (ut ex dictis patet) non admittit. Si legatur, ἀπ' ἄκρου γῆς ἕως ἄκρου γῆς, sensus erit: Ab una extremitate terræ ad alteram. Quem sensum verba

Matthæi manifestè habent. Similis phrasis est in illo Esa.3. v.5. *Vir in virum*, scil. insurget. Id est, Vir unus in alterum. Item psal.19.v.3. Dies diei eructat sermonem: & nox nocti indicat scientiam. Id est: Dies unus sermonem eructat alteri: & nox una scientiam indicat alteri.

28 *A ficu.* ἀπὸ τῆς συκῆς. Scil. arbore.

29 *Prope esse regnum Dei.* ὅτι ἐγγύς ἐστι. Scil. ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ: ut expressè habetur Lucæ 21.v.31.

32 *De die illa.* περὶ τῆς ἡμέρας ἐκείνης. Quo scil. futura est consummatio seculi, quóve venturus est Filius hominis ad congregandum electos suos: ex collatione v. 26. *Nec ipse Filius.* οὐδὲ ὁ υἱὸς. Scil. secundùm naturam assumptam, seu quatenus homo, nam quatenus deus, nôrat omnia. *Sed solus Pater.* εἰ μὴ ὁ πατήρ. Nomen *Solus* adjectum est perspicuitatis gratiâ. Ad verb. sonat: Nisi Pater. Quæ verba cum præcedentibus illis οὐδεὶς οἶδεν, id est, *Nemo scit:* cohærent ad hunc modum: οὐδεὶς οἶδεν εἰ μὴ ὁ πατήρ. Nemo novit nisi Pater: Id est, Solus Pater novit. Illa autem verba, οὐδὲ οἱ ἄγγελοι &c. ad amplificandum, quasi per parenthesin inserta sunt. *Ne angeli quidem &c.* Q.d. Quantò minùs homines?

37 *Vobis* ὑμῖν. Nempe vobis quatuor: quorum nomina recitata sunt suprà v.3. *Omnibus dico.* πᾶσι λέγω. Nempe omnibus meis discipulis. quasi dicat, Volo ut hæc illis referatis: ad ipsorum scil. tum consolationem, tum admonitionem.

OBSERVATIONES EX CAP. XIII.

Ex parte prima, Vide Matth.24.v.1.& 2.
Ex parte secunda, vide Matth.24. à v.3. usque ad 14.
Ex parte tertia, vide Matth.24. à v.15. usque ad 29.
Ex parte quarta, vide Matth.24. à v.29. usque ad 37.
Ex parte quinta, vide Matth.24. à vers.42. usque ad finem capitis.

ANALYSIS CAP. XIV.

ARGUMENTUM.

Hactenus narratum, quomodo administrârit Christus munus propheticum: sequitur, quomodo administrârit mu-

nus sacerdotale, patiendo scilicet pro electis sibi à Patre datis. Continẽtur autem historia passionis Christi, sequentibus duobus capitibus. Et in hoc quidem capite narrantur hæc decem.

1 Consultatio procerum de Jesu ad supplicium rapiendo, v. 1. & 2.

2 Unctio Domini ad sepulturam seu funerationem, à v. 3. usque ad 10.

3 Pactio Judæ cum sacerdotibus de Jesu prodendo, v. 10. & 11.

4 Indicatio proditoris apud discipulos, à v. 12. usque ad 22.

5 Doctrina de passionis fructu, à v. 22. usque ad 26.

6 Prædictio comprehensionis sui, fugę discipulorum & abnegationis Petri, à v. 26. usque ad 32.

7 Passio Christi spiritualis in horto, à v. 32. usq; ad 43.

8 Comprehensio Christi in horto, à v. 43. usq; ad 53.

9 Damnatio Christi à concilio sacerdotum, à v. 53. usque ad 66.

10 Negatio Christi per Petrum, à v. 66. usque ad finem capitis.

PRIMA PARS.

Consultatio procerum de Jesu ad supplicium rapiendo.

ERat autem Pascha & Azyma duobus post diebus : & quærebant principes Sacerdotum & Scribæ quomodo eum dolo prehensum trucidarent.

2 *Dicebant autem, Ne in festo; ne forte tumultus fiat populi.*

PRimùm indicatur consultationis hujus *tempus*, videlicet tertius dies ante pascha Judęorum. Secundò *persona consultantes*, videl. principes Sacerdotum & Scribæ: quibus addit Matthæus seniores populi. Tertiò *summa* consultationis, nempe ut Jesum dolo prehensum trucidarent. Hæc sententia amplificatur ab adjuncta cautione singulari: nempe ut istud non fieret in festo. Cui cautioni adjicitur sua ratio à fine seu eventu : nempe ne tumultus oriretur in populo.

Secunda pars.

Unctio Domini ad sepulturam seu funerationem.

3 *Quum autem Jesus esset Bethaniæ, in domo Simonis Leprosi, accumbente eo venerat mulier habens alabastrum unguenti nardi liquidæ multi pretii: & confracto alabastro, effuderat ei in caput.*

4 *Quidam autem indignabantur apud sese, & dicebant, Quorsum perditio ista unguenti facta est?*

5 *Nam poterat hoc vendi amplius quàm trecentis denariis, & dari pauperibus. Et fremebant in eam.*

6 *Jesus autem ait, Omittite eam: quid ei molestiam exhibetis? bonum opus operata est erga me.*

7 *Semper enim pauperes habebitis vobiscum, & quandocunq, volueritis, poteritis eis benefacere: me verò non semper habebitis.*

8 *Hæc quod potuit fecit: occupavit enim ungere meum corpus ad funerationem.*

9 *Amen dico vobis, Ubicunque prædicatum fuerit Evangelium hoc in toto mundo, etiam id quod ista fecit, dicetur in memoriam ipsius.*

Hujus narrationis membra sunt sex: nempe 1. Locus. 2. Occasio. 3. Efficiens. 4. Materia. 5. Forma. 6. Eventus.

Locus ubi unctio illa facta est, indicatur tum generalis seu communis, Bethania: tum specialis seu proprius, domus Simonis leprosi.

Occasio ad hanc unctionem oblata fuit, accubitus Domini in convivio. Solebant enim Judæi in conviviis ungi.

Efficiens, seu persona quæ Dominum unxit, fuit mulier, cui (teste Johanne, cap. 12. v. 3.) nomen erat Maria.

Materia qua mulier illa Dominum unxit, fuit unguentum nardi liquidę. Hoc unguentum declaratur partim à subjecto vasculo in quo fuit contentum, videl. alabastro: partim ab adjuncto pretio, quòd fuerit multi pretii.

Forma seu modus agendi fuit, quòd mulier illa unguentum istud pretiosum confracto alabastro effudit Domino in caput.

Eventus fuit indignatio quorundam qui unà accumbebant, & murmur quo factum istud mulieris damnabant argumento effecti damnosi, videlicet interceptæ eleemosynæ

in

in pauperes erogandæ, vers. 4. & 5. Qui autem isti murmuratores fuerint, declarat Matthæus, qui hoc attribuit discipulis: & adhuc magis Johannes, qui hoc soli Judæ tribuit: unde percipitur, Judam istius murmuris authorem fuisse, ac præ cæteris murmurasse, quod ipsum ex eventu quoq; perspicuum evadit: quippe quum Judas ægrè tulerit interceptam sibi esse occasionem furandi, teste Johanne: ac proinde tum hanc ob causam, tum defensione mulieris suaque reprehensione exacerbatus, abierit ad sacerdotes, suam eis operam offerens in Christo prodendo. Cæterùm istud murmur declaratur è suo eventu, videlicet mulieris defensione adhibita à Christo: qui factum mulieris defendit ab adjuncta bonitate, inquiens: *Bonum opus operata est erga me.* Et hanc bonitatem demonstrat ex fine seu scopo, ubi ait: *Occupavit enim ungere meum corpus* εἰς τὸν ἐνταφιασμὸν, id est, *ad funerationem seu pollinctionem.* Simul etiam argumentum murmuris refutat à distinctione temporum. Enthymema reprehensiónis erat: Unguentum hoc debuit conferri in usus pauperum: non igitur debuit in te effundi. Dominus negat antecedens, adhibitâ distinctione temporum: Unguentum hoc non debuit conferri in usus pauperum, sed in honorem meum quia hoc tempus istum honorem postulat: pauperibus verò benefaciendi satis adhuc temporis superest. Quòd autem hoc tempus honorem istum postulet, probat ex eo quòd jam sit tempus corpus ipsius funerandi: quũ postea non sint habituri istius officii sibi præstandi facultatem: hoc innuit quum ait, *Me non semper habebitis.* Item, *Hæc quod potuit, fecit: occupavit enim ungere &c.* Postremò bonitatem facti mulieris amplificat prophetia de *eventu*, videl. testimonio atque judicio honorifico omnium piorum quibus deinceps Evangelium prædicandum sit, v. 9.

Tertia pars.

Pactio Judæ cum Sacerdotibus.

10 *Tunc Judas Iscariotes, unus ex duodecim, abiit ad principes*
Sacerdotum, ut eum ipsis proderet.
11 *Illi verò eo audito gavisi sunt: & polliciti sunt se pecuniam ei daturos. Quærebat igitur quomodo opportunè eum proderet.*

Nar-

Narrationis hujus *membra* sunt *quinque*: descriptio proditoris, causa impulsiva prodendi, proditionis oblatæ effectum, pactio ipsa & pactionis effectum. *Proditor describitur* à nomine proprio, à cognomine & à conditione. *Causa impulsiva* innuitur verbo ἀπῆλθε, *abiit*, scilicet ultrò, motus nimirum cupiditate vindictæ & avaritiâ in recuperando lucro intercepto per effusionem unguenti, ut percipitur ex ipsa serie narrationis. *Effectum proditionis oblatæ* fuit gaudium in illis quibus offerebatur. *Pactio* fuit posita in eo, quòd principes sacerdotum polliciti sunt Judæ, se ei daturos pecuniam, videlicet triginta argenteos (ut Matthæus narrat) si scilicet Jesum ipsis prodidisset. *Effectum pactionis in proditore* fuit studium standi promisso, ac proinde diligens observatio opportunitatis rei gerendæ.

QUARTA PARS.

Indicatio proditoris apud discipulos.

12 *Ac primo die Azymorum, quando Pascha mactabant, dicunt ei discipuli ipsius, Ubi vis ut profecti paremus ut edas Pascha?*

13 *Tunc mittit duos è discipulis suis, & dicit eis, Abite in urbem: & occurret vobis quidam portans amphoram aquæ: sequimini eum.*

14 *Et quocunque introierit, dicite patrifamiliâs; Magister dixit, Ubi est diversorium ubi Pascha cum discipulis meis edam?*

15 *Tunc ipse vobis monstrabit cænaculum magnum stratum, paratum: illic parate nobis* Pascha.

16 *Abierunt igitur discipuli ejus, veneruntq; in urbem, & invenerunt* omnia *prout dixerat eis: & paraverunt Pascha.*

17 *Et vesperâ factâ, venit cum duodecim.*

18 *Quúmque accubuissent, & ederent; ait Jesus, Amen dico vobis, Unus ex vobis prodet me, qui edit mecum.*

19 *Ipsi verò cœperunt contristari, & ei dicere sigillatim, Num ego? Et alius, Num ego?*

20 *Ipse autem respondens dixit eis, Unus ex duodecim, qui intingit mecum in catinum,* me prodet.

21 *Filius quidem hominis abit, prout scriptum est de eo: sed væ homini illi per quem Filius hominis proditur: bonum erat illi si*

natus

natus non fuisset homo ille.

Membra principalia hujus narrationis sunt *quatuor*: tempus, locus, indicatio ipsa, & indicationis effectum. *Tempus* quo indicatio ista facta est, fuit primus dies azymorum, v.12. quum jam vespera advenisset, v.17. quúmque Jesus & discipuli accubuissent & pascha (id est agnum) ederent, vers.18. *Locus* ubi indicatio hæc facta est, ipsúmque pascha à Domino unà cum discipulis celebratum, fuit cœnaculum magnum stratum & paratum in domo cujusdam patrisfamiliâs in urbe Hierosolyma, v.13.14.& 15. Hæ duæ circumstantiæ amplificantur expositione præparationis agni paschalis. Illa præparatio describitur è causis agentibus: tum principali, tum adjuvantibus seu administris. Principalis causa fuit Jesus, quatenus præparationem agni duobus discipulis mandavit. Administri fuerunt duo illi discipuli. Primùm igitur describuntur mandata Jesu de loco ubi debeant duo illi discipuli agnum parare, vers.13.14.15. Deinde mandatorum illorum exsequutio, v.16. In mandatis locus designatur ex adjunctis adhærentibus, videlicet hominis cujusdam occursuri discipulis ac portaturi amphoram ingressuríque in certam domum, v.13.& patrisfamiliâs illius domus promptâ ostensione cænaculi, v.14.& 15. *Indicatio* ipsa est indefinita, & amplificata antithesi causæ corrumpentis, ad significandum indignitatem rei. Estque gemina: prima continetur v.18. altera v.20. Prioris indicationis *effectum* in discipulis fuit tum tristitia, tum inquisitio quisnam ex eis proditor ille esset, v.19. Indicatio posterior amplificatur indicatione effecti, videl. denuntiatione pœnæ divinæ quæ proditorem maneat: quæ ipsa denuntiatio amplificatur prolepsi & collatione minorum, v.20.

QUINTA PARS.

Doctrina de passionis fructu.

22 *Et edentibus ipsis, quum accepisset Jesus panem, & benedixisset, fregit: dedítque eis, & ait, Accipite, edite: hoc est corpus meum.*

23 *Et accepto poculo, quum gratias egisset, dedit eis: & biberunt ex eo omnes.*

24 Et

24 *Et dixit eis, Hoc est sanguis meus, sanguis ille novi fœderis: qui pro multis effunditur.*
25 *Amen dico vobis, Nequaquam bibam ampliùs ex fructu vitis usque ad diem illum quum ipsum bibam novum in regno Dei.*

Narrationis hujus *membra* principalia sunt *tria*: occasio doctrinæ, doctrina ipsa, & appendix doctrinæ. *Occasionem* ad hanc doctrinam tunc proponendam Domino præbuit cęna quam tunc cum discipulis edebat ultimam: id quod significatur his verbis, *Et edentibus ipsis*. Volebat enim in locum agni paschalis quem tunc unâ edebant, instituere cęnam sacram novam, per quam tum ipsos discipulos tunc præsentes, tum cæteros deinceps credentes usque ad finem mundi edoceret de passionis suæ fructu. Itaque occasione & temporis & materiæ usus est. Temporis: quatenus cænæ veteri quam tunc ultimam cum discipulis edebat, mox subrogavit novam. Materiæ: quatenus ordinavit panem & vinum (cujus utriusque copiam tunc habebat, nec iterum habiturus erat) in sacramenta, id est, sacra signa sui corporis & sanguinis: per quæ tum discipulos tum omnes deinceps credentes edoceret de passionis suæ fructu. Atque hæc de occasione. Jam *doctrinæ ipsius summa est*: Passionem ac mortem suam utilem fore discipulis, ac omnino omnibus electis, ad promerendum illis apud Deum remissionem peccatorum, seu ad satisfaciendum judicio Dei pro ipsorum peccatis, atque ita ad reconciliandum eos Deo, & fedus illud gratiæ confirmandum. Hanc doctrinam Dominus proponit partim per expressa verba, partim per actiones quasdam mysticas: quæ utraque declarat è subjectis occupantibus, videlicet pane & vino: circa quæ actiones illæ sunt adhibitę, & de quibus verba illa sunt pronuntiata. Et actiones quidem circa panem adhibitæ, narrantur quatuor. Etenim panem primùm accepit: deinde benedixit: (hoc est, super illo gratias Deo egit, ut Lucas declarat) tum fregit; postremò dedit discipulis, v.22. Verba de pane pronuntiata, continent duo membra: mandatum & doctrinam. Mandatum continetur his verbis: *Accipite, edite*. quo mandato imperantur duæ actiones mysticæ: quâ utrâque figuratur spiritualis acceptio & comestio corporis Christi, quæ fit per fidem. Doctrina proponitur his verbis, *Hoc est corpus meum. Hoc*, videlicet hic

panis:

panis: ut patet ex consequentia sive serie atque cohærentia verborum. Quâ doctrinâ continetur promissio Evangelii, symbolo panis illustrata & obsignata. Sensus enim illorum verborum est: panem illum ex ordinatione Christi esse signum corporis ipsius, significans atque testificans credentibus, corpus ipsius esse pro illis fractum in cruce, atque ita eis effectum cibum vitæ æternæ. Atque hæc de pane. Jam ad poculum quod attinet (nimirum poculum vino plenum, ut percipitur ex v.25.) actiones circa illud adhibitæ, narrantur tres. primò enim Dominus illud accepit: deinde gratias egit: postremò discipulis dedit. Ubi fusio vini ex analogia fractionis panis, simul est intelligenda. neque enim dubium videri potest quin vinum vel ab ipso Domino vel (quod credibilius) mandato ipsius à ministro in poculum fuerit infusum, antequam Dominus super illo gratias ageret: quippe quum pro vino gratias egerit: quanquam non principaliter pro vino, sed pro re per illud vinum significanda, videlicet pro sanguine suo effundendo pro electis in remissionem peccatorum.

Verba de poculo pronuntiata hîc narrantur tantùm ea quæ continent doctrinam de illius poculi fine seu usu, & per consequens de fructu passionis Domini: Mandatum verò de poculo bibendo, quod hîc omissum est, colligitur ex narratione de facto discipulorum: qui biberunt ex eo omnes. hoc enim fecerunt ex Domini mandato, quod exprimitur apud Matthæum. Porrò verba de poculo pronuntiata, sunt hæc: *Hoc est sanguis meus novi testamenti (seu federis) qui pro multis effunditur.* Id est, Hoc poculum (hoc est, vinum hoc poculo contentum) ex ordinatione mea est signum sanguinis mei, significans atque testificans vobis & omnibus deinceps credentibus, sanguinem meum pro vobis ac pro illis effusum iri effusúmve esse ad confirmandum novum illud fedus, nempe fedus gratiæ, in quo Deus federatis suis (nempe omnibus in me credentibus) promittit remissionem peccatorum propter effusionem sanguinis mei: quippe qua pro peccatis illorum sum satisfacturus judicio Dei, sentiens iram illius & maledictionem quam illi suis peccatis commeruerunt. Atque hæc de ipsa doctrina. *Appendix doctrinæ* duas sententias continet: admonitionem & consolationem.

Admonet

Admonet enim de suo à discipulis discessu paulo-pòst futuro, ubi ait: *Non bibam ampliùs ex fructu vitis.* Deinde contra illum discessum eos consolatur, ubi annectit, *Usque ad diem illum quum ipsum bibam novum in regno Dei.* quibus verbis promittit discipulis gaudia sempiterna unâ cum ipso fruenda in cælo: quæ gaudia per metaphoram à læto convivio ex more Scripturæ significat. Qui pleniorem hujus loci expositionem desiderat: consulat Analysin nostram in Matthæum.

SEXTA PARS.

Prædictio comprehensionis sui, fugæ discipulorum, & abnegationis Petri.

26 *Et quum hymnum cecinissent, exierunt in montem olearum,*
27 *Tunc dicit eis Jesus, Omnes offendemini in me nocte istâ.*
Nam scriptum est, Percutiam pastorem, & dispergentur oves.
28 *Sed postquam surrexero, præibo vobis in Galilæam.*
29 *Petrus autem dixit ei, Etiamsi omnes offendantur, at non*
ego.
30 *Tunc dicit ei Jesus; Amen dico tibi; Hodie, hac* inquam
nocte, priusquam bis gallus cecinerit, ter abnegabis me.
31 *At ille multò magis dicebat; Si me oportuerit commori tibi,*
haudquam te abnegabo. Itidem autem etiam omnes dicebant.

Versu 26. habetur *transitio:* ubi duo: appendix ultimæ cœnæ, videlicet hymnus: & locus ubi sequens prædictio pronuntiata, videl. via ad montem olearum. Versu 27. *prædicit discipulorum fugam, & simul comprehensionem sui,* tanquam illiùs causam procreantem. Prædictionem fugę illustrat & amplificat à circumstantia temporis. Prædictionem utramque confirmat testimonio Scripturæ, ex Zachariæ 13. Vers. 28. *illi scandalo opponit consolationem,* promittendo suum ad illos reditum. Vers. 29. narratur *prædictionis fugæ eventus*, eadémque *occasio prædictionis sequentis,* videl. abnegationis Petri. Eventus ille est contradictio Petri, & contraria promissio constantis apud Dominum permansionis. Versu 30. *narratur prædictio abnegationis Petri:* confirmata asseveratione; illustrata atque amplificata à circumstantia temporis, ídque bifariam, & à numero. Versu 31. *prædictio abnegationis Petri*

declaratur

declaratur ex eventu, videlicet contradictione Petri iterata: quæ amplificatur collatione majoris, & illustratur simili contradictione cæterorum discipulorum.

SEPTIMA PARS.

Passio Christi spiritualis in horto.

32 *Veniunt igitur in locum cujus nomen* est *Gethsemane. Tunc dicit discipulis suis, Considite hîc, usquedum precatus fuero.*

33 *Et assumit Petrum & Jacobum & Johannem secum: cœpitque expavescere & gravissimè angi.*

34 *Et dixit eis, Tristis est anima mea usque ad mortem: manete hîc, & vigilate.*

35 *Progressusque paululum, procidit in terram: & oravit, ut, si possibile esset, abiret ab ipso hora illa.*

36 *Dixitque, Abba, Pater, omnia possibilia sunt tibi: transfer à me istud poculum. verùm non quod ego volo, sed quod tu.*

37 *Tunc venit, & invenit eos dormientes: dicitque Petro, Simon dormis? non valuisti* vel *unam horam vigilare?*

38 *Vigilate & precamini, ut ne introeatis in tentationem. Spiritus quidem promptus* est, *sed caro* est *infirma.*

39 *Et quum rursus abiisset, precatus est, & eundem sermonem dixit.*

40 *Et reversus, invênit eos rursum dormientes, (erant enim oculi eorum gravati) neque sciebant quid ei responderent.*

41 *Et venit tertiò, dicitque eis, Dormite quod superest, & requiescite: sufficit, vênit hora illa: ecce, traditur Filius hominis in manus peccatorum.*

42 *Surgite, eamus: ecce, qui prodit me, appropinquavit.*

Spiritualis passio Christi in horto, fuit *anxietas* ex metu pleni sensus iræ Dei paulo pòst in cruce futuri. Hæc anxietas declaratur ex *effectis*: quæ narrantur numero *decem*. Primùm separavit maximam partem discipulorum, ut eò liberiùs apud cæteros de anxietate sua posset conqueri, v. 32. Deinde assumpsit tres solùm discipulos, quos præ cæteris charos habebat, ut anxietatem illam suam eis exponeret, & in ipsorum quasi sinum effunderet, solatii gratiâ, v. 33. Tertiò anxietatem illam discipulis istis confitetur, déque illa querulatur, v. 34. Quartò petit ab eis solatium ex præsentia & precibus

 ipsorum,

ipsorum, ibid. Quintò precatur ardentissimè, deprecans futurum illum sensum iræ Dei, ita tamen ut in voluntate Patris acquiescat, v. 35. & 36. Sextò objurgat Petrum, simúlque reliquos duos, propter ignaviam & securitatem; eósque hortatur ad precandum, additâ ratione ad ipsorummet salutem spectante, v. 37. & 38. Septimò iterat precationem suam, v. 39. Octavò iterum quærit solatium apud discipulos: sed frustrà: quippe quòd illi gravati essent somno, v. 40. Nonò iterum ad discipulos redit solatii quærendi causa, v. 41. Decimò iterum eos objurgat propter ignaviam, v. eodem. Simúlque monet de instante proditione, eósque hortatur ut unâ secum proditori obviam eant, v. 41. & 42.

OCTAVA PARS.

Comprehensio Christi in horto.

43 *Et statim, adhuc eo loquente, adest Judas qui erat unus è duodecim: & cum eo turba multa cum gladiis & fustibus, à principibus sacerdotum & Scribis & Senioribus.*

44 *Dederat autem eis iste qui eum prodebat, commune signum, dicens: Quem osculatus fuero, is est: prehendite eum, & abducite tutò.*

45 *Quum igitur venisset, statim accedit ad eum, dicitque ei, Rabbi, rabbi: ac deosculatus est eum.*

46 *Illi verò injecerunt in eum manus, & prehenderunt eum.*

47 *Quidam autem adstantium, exserto gladio, percussit servum Pontificis maximi, & abstulit ejus auriculam.*

48 *Et respondens Jesus dixit eis,* Ut *adversus latronem existis cum gladiis & fustibus ad comprehendendum me?*

49 *Quotidie eram apud vos in templo docens, &* tamen *non prehendistis me. Sed* hæc fiunt *ut impleantur Scripturæ.*

50 *Tunc relicto eo omnes fugerunt.*

51 *Quidam autem juvenis sequebatur eum, amictus sindone super nudum* corpus: *& prehenderunt eum juvenes.*

52 *Ipse verò derelictâ sindone, nudus effugit ab illis.*

Narratio comprehensionis Christi continetur *tribus membris*: quæ sunt, causæ procreantes, forma seu modus agendi, & eventa. *Causæ procreantes* indicantur tum principales, tum adjuvantes & ministræ. Principales fuerunt principes sacerdotum

cerdotum & Scribæ & seniores: ab his enim missi sunt qui Dominum comprehenderent. Adjuvantium una iterum fuit principalis, reliquæ ministræ. Principalis fuit Judas Iscariotes proditor: is enim ministros secum duxit. Ministri fuerunt famuli sacerdotum, qui hìc intelliguntur nomine *turbæ multæ*. Horum mentio illustratur ab adjunctis instrumentis, videl. gladiis & fustibus. *Forma seu modus agendi* narratur primùm proditoris, deinde ministrorum. De proditore narrantur duo, præparatio ministrorum per certum signum: & proditio ipsa per osculum. De ministris narratur, quòd in Dominum injecerint manus, atque ita eum comprehenderint. *Eventa* narrantur quatuor: primum in uno è discipulis, secundum in Domino, tertium in discipulis omnibus, quartum in quodam juvene qui Dominum sequebatur. Unus è discipulis (videlicet Simon Petrus, teste Johanne) conatus est comprehensionem Domini impedire vi, ut declaratur v. 47. Dominus cum iis qui simul aderant, primoribus expostulavit de injuria, eosdemque arguit malæ conscientiæ, & denique se contra istam injuriam consolatus est consideratione voluntatis Dei in Scripturis patefactæ. Discipuli omnes, relicto Domino, fugerunt. Juvenis similiter fugit; idque nudus, relictâ sindone qua amictus erat super nudum corpus.

NONA PARS.

Damnatio Christi à concilio sacerdotum.

53 *Tunc abduxerunt Jesum ad Pontificem maximum: & convenerunt cum eo omnes principes Sacerdotum, & seniores, & Scribæ.*

54 *Petrus autem procul sequutus est eum intrò usque in aulam Pontificis maximi: & erat considens cum ministris, & calefaciens sese ad ignem.*

55 *Principes autem Sacerdotum & totus consessus quærebant testimonium adversus Jesum, ut eum morte mulctarent: sed non inveniebant.*

56 *Nam multi falsum testimonium dicebant adversus eum: sed non erant paria ipsorum testimonia.*

57 *Tunc quidam surrexerunt, & falsa testati sunt adversus eum, dicentes,*

58 *Nos audivimus eum dicentem, Ego destruam templum hoc quod est manibus factum, & triduo aliud absque manibus factum ædificabo.*

59 *Sed ne sic quidem par erat testimonium eorum.*

60 *Tum Pontifex maximus quum assurrexisset in medium, interrogavit Jesum, dicens, Non respondes quicquam? quid est* quod *isti adversum te testificantur?*

61 *Ipse verò silebat, & nihil respondit. Rursum Pontifex maximus eum interrogavit, & dixit ei, Tu*ne *es Christus filius ille Benedicti?*

62 *Jesus autem dixit, Ego sum. & videbitis Filium hominis sedentem ad dextram potentiæ* Dei, *& venientem cum nubibus cæli.*

63 *Pontifex maximus verò diruptis vestibus suis dixit, Quid adhuc nobis opus est testibus?*

64 *Audistis blasphemiam: quid vobis videtur? Illi verò omnes condemnarunt* eum dicentes, *ipsum teneri mortis pœnâ.*

65 *Et cœperunt quidem inspuere in eum, & obtegere faciem ejus, & colaphos ei infligere, & dicere ei, Vaticinare. ministri verò bacillorum ictibus eum cædebant.*

Narrationis hujus *membra* principalia sunt *tria*: causæ procreantes damnationis, adjunctus spectator seu testis, & forma seu modus agendi. *Causæ procreantes sive authores* damnationis Christi fuerunt, Pontifex maximus, omnes principes sacerdotum, & seniores & scribæ, v. 53. *Adjunctus spectator & testis* (qui hæc suo tempore apud Ecclesiam debuit testari) fuit Petrus, v. 54. *Forma seu modus agendi*, nempe processus judicialis, continet partes quatuor. Primùm quæsiverunt falsos testes qui aliquid morte dignum de Jesu testarentur: deinde quum hac non successisset, aliâ viâ rem aggressus pontifex maximus, quæsivit ex Jesu, an ipse sit Christus filius ille Dei: tum cōfessione Domini auditâ, dānarunt eum ad mortem: postremò damnatum permiserunt astantibus illudendum. Harum partium prima videl. conquisitio falsorum testimoniorum primùm declaratur, deinde amplificatur. Declaratur partim ab eventu, quòd nullum ex istis testimoniis compertum sit par, hoc est, testificans de facinore quod dignum esset morte: partim ab exemplo speciali de destructione templi. Amplificatur autem ab occasione

ne Christum damnandi, saltem ad plagas: eò quòd silebat: quod silentium illi poterant interpretari pro confessione. Sed quoniam non erant contenti damnare eum ad plagas; sed constituerant damnare ad mortem: idcirco occasionem hanc omittunt, & aliam ipsius damnandi causam quærunt. Secunda pars processus, videlicet quæstio Domino à pontifice maximo proposita, declaratur ex eventu, videlicet responso Christi: quo se Christum esse apertè confitetur, atque illud insuper à signo probat. Tum responsum hoc declaratur è suo eventu in pontifice maximo, videlicet diruptione vestium ad significandum dolorem quem perciperet ex audita blasphemia. Tertia pars, videlicet damnatio ipsa, declaratur expositione causæ seu indicatione criminis propter quod sit damnandus, videlicet propter blasphemiam. Quarta pars processus, permissio illusionis, amplificatur enumeratione diversarum contumeliarum.

DECIMA PARS.

Negatio Christi per Petrum.

66 *Quum verò Petrus esset in aula inferiùs, venit quædam ex ancillis Pontificis maximi:*

67 *Et quum videret Petrum se calefacere, intuita in eum, dixit, Et tu cum Nazareno Jesu eras.*

68 *Ipse verò negavit, dicens, Non novi neque scio quid tu dicas. Et exivit foras in vestibulum: & gallus cecinit.*

69 *Tunc ancilla quum rursus vidisset eum, cœpit dicere iis qui adstabant, Hic est* unus *ex ipsis.*

70 *Ipse verò rursus negavit. Et rursum paulo pòst qui adstabant dixerunt Petro, Verè ex ipsis es: etenim Galilæus es, & loquutio tua similis est.*

71 *Ipse autem cœpit exsecrari* se *& jurare* dicens, *Non novi hominem istum quem dicitis.*

72 *Tunc secundò gallus cecinit. & recordatus est Petrus verborum quæ dixerat ei Jesus, Priusquam gallus bis cecinerit, ter me abnegabis. Et quum* se *proripuisset, flevit.*

Negatio Petri qua negavit sese Christi discipulum esse, narratur *trina*: prima vers. 66. 67. 68. secunda vers. 69. & initio septuagesimi: tertia, verbis reliquis ejusdem versus. *Pri-*

ma negatio declaratur ex loco, causa procatarctica, & eventis. Locus fuit inferior pars aulæ, vers. 66. Causa procatarctica fuit indicatio ancillæ, vers. 66. & 67. Eventa narrantur duo: unus, quòd Petrus exivit in vestibulum: alter, quòd gallus cecinit: parte posteriore vers. 68. *Secunda* negatio declaratur è causa procatarctica; quæ fuit iterum indicatio ancillæ: sed alterius, ut testatur Matthæus. Ubi simul ex serie narrationis intelligendus est locus ubi ista negatio est facta, videlicet in vestibulo: ex collatione versus præcedentis. *Tertia* negatio partim declaratur, partim amplificatur. Declaratur à tempore, causa procatarctica, & eventis. Tempus significatur his verbis, versu 70. *μετὰ μικρὸν, paulò pòst*, videl. post negationem secundam: ex collatione sententiæ præcedentis. Causa procatarctica fuit indicatio adstantium. Hæc amplificatur ex duobus adjunctis, videl. asseveratione & probatione, v. 70. Asseveratio continetur adverbio ἀληθῶς, id est, verè. Probatio ducitur ex adjunctis duobus: patria & idiomate. Quæ utraque probatio verisimilis tantùm erat, non autem certa. Poterat enim aliquis esse Galilæus, & idiomate Galilæorum uti, etsi non esset discipulus Christi. quo fit ut argumenta hæc non possint concludi nisi ἀσυλλογίστως, nempe sic:

Discipuli Jesu sunt Galilæi & loquuntur Galilaicè.
Tu es Galilæus & loqueris Galilaicè.
Ergo tu es è discipulis Christi.

Ἀσυλλογισία, est ex puris affirmantibus in secunda figura.

Eventa, alia ex aliis consecuta, narrantur v ult. numero quatuor. 1. Gallus secundò cecinit. 2. Petrus recordatus est verborum Domini. 3. Proripuit se. 4. Flevit. Porrò amplificatio hujus negationis continetur vers. 71. ab adjuncto jurejurando.

SCHOLIA IN CAP. XIV.

1 *Duobus pòst diebus. μετὰ δύο ἡμέρας.* Ad verb. Post duos dies: id est, post biduum: seu, biduo pòst: nempe postquam Dominus sermonem illum de excidio urbis ac templi in monte habuisset: qui sermo recitatus est capite præcedente.

2 *Ne in festo.* μὴ ἐν τῇ ἑορτῇ. Scil. prehendamus & trucidemus Jesum: ex collatione versus præcedentis. Et, *In festo*, scil. instante: nempe in Paschate: ex collatione versus 1. Idipsum in Græco innuit articulus. *Ne forte.* μή ποτε. Non extat (quod sciam) alia vox apud Latinos, qua istud ποτὲ sic usurpatum, possit exprimi. Aliâs præstaret ab ista voce (*forte* scilicet) abstinere: quum apud Latinos Ethnicos fuerit fictitiæ deæ nomen: quæ nunc Fors, nunc Fortuna ab illis appellata fuit. Sed licet nobis eâ voce uti, quatenus significamus eventum nobis incertum. Et sic Apostoli non abhorruerunt à verbo χρηματίζειν & nomine χρηματισμός: quibus vocibus Græci ethnici ad impia sua & diabolica oracula significanda usi fuerunt. Valeat igitur hîc quoque illud: Puris omnia pura. *Fiat.* ἔσται. Pro γενήσεται. vel γένηται quo verbo utitur Matthæus.

3 *Leprosi.* τοῦ λεπροῦ. Scil cognomento: eò quòd fuisset leprosus. nam si tunc adhuc leprosus fuisset: Jesus, utpote legis divinæ observantissimus, nequaquam cum illo cepisset cibum: quum leprosis conversatione sanorum lege Dei esset interdictum. *Venerat.* ἦλθε. Scilicet sexto die ante pascha: ut testatur Johannes cap. 12. v. 1. Igitur hîc observatus est ordo non naturæ & temporis, sed prudentiæ: vult enim Evangelista exponere, qua occasione factum sit ut sacerdotes & scribæ Jesum prehenderent & trucidarent in festo paschæ, contrà quàm decreverant, suprà v. 2. Quia scilicet noluerunt dimittere occasionem sibi oblatam à proditore Juda: qui quidem occasionem Domini prodendi sumpsit ex eo quod hîc narratur. *Mulier.* γυνή. Videlicet Maria soror Lazari, Johan. 12. v. 3. *Nardi liquidæ.* νάρδου πιστικῆς. Quasi dicas, *potabilis*: si nomen πιστικῆς, derivatum sit a verbo πίω, id est, bibo. Aliis magis placet deductum esse à nomine πίστις, id est fides: ut significetur nardus quasi fidelis seu bonæ fidei, hoc est, minimè adulterata. *Effuderat ei in caput.* κατέχεεν αὐτοῦ κατὰ τῆς κεφαλῆς. Pronomen αὐτοῦ trajectum est. Potest etiam verti, & fortasse rectiùs: *Effuderat secundùm caput ejus*: ut significetur, mulierem accessisse à tergo, & unguentum illud Domino in occiput effudisse. Sicut ante id tempus fecerat mulier illa peccatrix, de qua Luc. 7. v. 36. & seq.

7 *Habebitis* ἕχετε. Ad verb. Habetis. Enallage temporis. Sic mox, *Poteritis* δύναθε: pro δυνήσεσθε. Et in fine versus iterum, ἔχετε.

8 *Quod potuit.* ὃ εἶχεν. Ad verb. Quod habuit. Græcismus. *Ad funerationem.* εἰς τὸν ἐνταφιασμόν. Vide scholia in Matth. 26.12.

9 *In toto mundo.* εἰς ὅλον τὸ κόσμον. Pro, ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ. Enallage, qualis suprà 13.16. ὁ εἰς τὸ ἀγρὸν ὤν.

11 *Pecuniam.* ἀργύριον. Ad verb. Argentum. Metonymia materiæ. *Polliciti sunt.* ἐπηγγείλαντο. Atque etiam mox triginta argenteos nummos illi appenderunt, Matth. 26. v. 15. quos hauddubiè apud certum hominem deposuerunt, qui illos Judæ, proditione factâ, statim daret.

12 *Primo die Azymorum.* τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ τῶν ἀζύμων. Videl. die decimoquarto mẽsis Abib, qui Martio nostro plurimùm respondet: Exod. 12. vers. 18. Incipiebant autem Hebræi diem civilem (id est, 24. horis constantem) à vespera seu prima vigilia noctis. Quare hìc more Romanorum nomine primi diei Azymorum comprehenditur dies naturalis, vesperam illam unde iste dies secundùm Hebræos incipiebat, proximè præcedens. Etenim quæ hìc narrantur de preparatione paschatis, ante illam vesperam facta esse oportuit. Et infrà vers. 17. Dominus vesperâ facta, dicitur accubuisse, scilicet ad pascha edendum. Intelligitur autem vespera diei illius quo paratum fuerat pascha: ut planum est ex serie narrationis. *Quando pascha mactabant.* ὅτε τὸ πάσχα ἔθυον. Scilicet Judæi, ex præscripto legis modò citatæ ex libro secundo Mosis. Quanquam illo anno Judæi hanc legem neglexerunt, próq; illa observarunt traditionem Rabbinorum, transferentes scilicet festum paschatis in diem sequentem, propterea quòd dies ille sequens illo anno esset dies sabbathi. Solebant enim festum paschatis, si in diem diei sabbathi contiguum incideret, in ipsum diem sabbathi transferre: ne populus diuturnitate cessationis ab operibus servilibus, ac inprimis à coquendis cibis, nimiùm grauaretur. Hinc sabbathum istud appellatur magnum, propterea quòd duæ in illo solennitates concurrebant: una scilicet sabbathi, altera paschatis. Judæos autem illo anno pascha non eodem die celebrasse, quo Dominus illud celebravit ex

præſcripto Legis: planum eſt ex ſerie narrationis. Etenim die illo Jeſum ceperunt, ad tribunal ſuum ſtiterunt, damnarunt, apud Pilatum accuſarunt, & crucifixioni Domini ſpectatores aſtiterunt. Et dies ille à Johanne nominatur paraſceve Judæorum. Et apud eundem dicuntur principes ſacerdotum, Dominum ad Pilatum deductum accuſantes, noluiſſe ingredi prætorium: ne polluerentur, ſed ut poſſent edere paſcha, nempe poſtridie: hoc eſt, in illius diei (ſecundum morem Romanorum loquendo) veſpera. nam à veſpera (ut dictum eſt) Judæi diem incipiebant: & in veſpera agnus paſchalis edendus erat. Vide ſcholia in Matth. 26. v. 17.

13 *In urbem.* εἰς τὴν πόλιν. Scil. Hieroſolymam. Græcum expreſſius, propter articulum.

14 *Quocunque.* ὅπου. Id eſt, In quamcúnque domum. Synecdoche generis. *Diverſorium.* τὸ κατάλυμα. Id eſt, cœnaculum: ut declaratur verſu ſequente. Synecdoche integri.

19 *Sigillatim.* εἷς καθ' εἷς. Puto ſcribendum. εἷς καθ' εἷς: id eſt, *Unus & deinde unus*, nam καθ' valet καὶ εἶτα: ſicut κἀγὼ valet καὶ ἐγώ. Videtur eſſe repetitio ejuſdem nominis Hebraica: cujus exempla recitavimus ſuprà ad v. 27. cap. 13. in illa verba, ἀπ' ἄκρου γῆς ἕως ἄκρου οὐρανοῦ.

20 *Qui intingit.* ὁ ἐμβαπτόμενος. Scil. τὸ ψωμίον, id eſt, offulam ſeu buccellam: ut plenè ac propriè loquitur Johannes, Joh. 13. 26. Vel. τὴν χεῖρα, id eſt, manum: ut metonymicè loquitur Matthæus, Matth. 26. 23.

21 *Bonum erat illi ſi natus non fuiſſet homo ille.* καλὸν ἦν αὐτῷ εἰ οὐκ ἐγεννήθη ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος. Verba duo extrema redundant: aut redundat pronomen αὐτῷ. Nam alterutro horum expuncto, oratio nihilominùs erit perfecta.

22 *Hoc eſt corpus meum.* τοῦτο ἐστὶ τὸ σῶμά μου. Id eſt, Hic panis eſt ſignum corporis mei: quatenus ſcilicet illud pro vobis datur in mortem: ut declaratur apud Lucam: hoc eſt; teſtificans, corpus meum pro vobis datum iri in mortem.

23 *Accepto poculo.* λαβὼν τὸ ποτήριον. Videlicet quod appoſitum erat in menſa: id quod notat articulus. Significat autem nomen Græcum non propriè id quod Germani appellant *ein kelch*: hoc enim apud Græcos eſt κύλιξ, & apud Latinos *calix*: ſed in genere ſignificat *poculum*. Erat autem

in

in illo poculo vinum : ut percipitur ex verbis Domini, Non bibam ampliùs ex fructu vitis, vers. 25. *Biberunt ex eo.* ἔπιον ἐξ αὐτοῦ πάντες. Scilicet ut jussi erant à Domino, Matt. 26. 27. Idque hauddubiè ordine κατὰ κυκλοποσίαν, initio facto ab eo cui Dominus proximè assidenti poculum præbuerat.

24 *Hoc.* τοῦτο. Videlicet, hoc poculum : ex v. præcedente. Id est, Vinum quod hoc poculo cōtinetur. Metonymia subjecti : quam vulgo nominant synecdochen continentis pro contento. En tropum in verbis Domini manifestum. quem tamen in illis statuere, quidam hodie nefas ducunt. *Sanguis ille novi foederis.* τὸ τῆς καινῆς διαθήκης. Vide scholia in Matthæum. *Pro multis.* περὶ πολλῶν. Id est, ὑπὲρ πολλῶν. Videlicet pro OMNIBUS & SOLIS electis.

25 *Nequaquam.* οὐκέτι οὐ μή. In Græco pro una particula negante sunt tres : quæ vehementissimè negant. Aliâs solent esse duæ.

30 *Hodie.* σήμερον. Isto adverbio significatur dies quem Romani nominarunt civilem, spatium scilicet 24. horarum. *Hac inquam nocte.* ἐν τῇ νυκτὶ ταύτῃ. Particulam *inquam* supplevi perspicuitatis causâ. Cohærent enim hæc verba cum præcedenti adverbio, *Hodie*, per appositionem ἐπεξηγητικήν, quo totum declaratur per partem. Nox enim diei civilis pars est, & quidem pars anterior: quippe à vespera, seu prima vigilia noctis diem civilem incipiebant Hebræi. Romani verò à media nocte, ac proinde à vigilia tertia.

31 *Etiam omnes.* καὶ πάντες. Scilicet reliqui discipuli qui cum Domino erant.

32 *Considite.* καθίσατε. At sedete, valet Græcè κάθησθε.

35 *Abiret ab ipso.* παρέλθῃ ἀπ' αὐτοῦ. Vel, Præteriret ipsum. Ad verb. Præteriret ab ipso : hoc est, præteriret abiens ab ipso. *Hora illa.* ἡ ὥρα. Id est, tempus illud instans passionis suæ in cruce : vel potiùs ipsa illa passio, per metonymiam adjuncti. Etenim passioni Domini certum tempus per Dei providentiam adjunctum fuit, quòd jam tum instabat. Articulus est emphaticus, innuens rem in Scriptura testatam & Domino notam.

36 *Verùm non quod ego volo.* ἀλλ' οὐ τί ἐγὼ θέλω. Scil. *fiat.* τί pro ὅ,τι. Si placeat vertere : *Verùm non, quid ego velim, sed*

quid

quid tu: subaudire oportebit; Spectandum vel faciendum est.

37 Vel *unam horam.* μίαν ὥραν. Supplevi notam majoris, perspicuitatis causâ. Dico autem conjunctionem *Vel* sic usurpatam, esse notam majoris: quia innuit ratiocinationem ἀπὸ τοῦ μᾶλλον, ab eo quod magis videtur. quasi dicat: Quantò minùs posses vigilare horas plures? quum ne unam quidem horam vigilare mecum possis.

41 *Hora illa.* ἡ ὥρα. Vide suprà in vers. 35. *Filius hominis.* ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου. Id est, Ego. περίφρασις è causa procreante. *Traditur.* παραδίδοται. Id est, Jam jam tradetur. *In manus peccatorum.* εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἁμαρτωλῶν. Id est, ethnicorum, hominum profanorum & idololatrarum, videl. Romanorum. Synecdoche generis κατ᾽ ἐξοχὴν. Sic Act. 2. v. 13. διὰ χειρῶν ἀνόμων προσπήξαντες. vertendum: Manibus sceleratorum affixistis: potiùs quàm, manibus sceleratis. Confer Gal. 2. 15.

43 *A principibus sacerdotum &c.* παρὰ τῶν ἀρχιερέων &c. scil. πεμφθέντες seu ἀποσταλθέντες, id est, missi.

44 *Is est.* αὐτός ἐστι. Scil. Jesus ille Nazarenus quem debetis comprehendere. *Comprehendite eum.* κρατήσατε αὐτὸν. Pro, κρατήσατε οὖν αὐτὸν: Comprehendite igitur eum. Sermo concisus, serviens decoro, propter τὸ γοργότητα, celeritatem informantis & monentis.

47 *Auriculam.* τὸ ὠτίον. Luc. 22. v. 50. habetur τὸ οὖς, id est, aurem. Sed diminutiva ista pro primitivis etiam apud disertiores Græciæ & Latii scriptores usurpantur.

49 *Sed hæc fiunt ut impleantur &c.* ἀλλ᾽ ἵνα πληρωθῶσιν &c. Pro, ἀλλὰ ταῦτα γίνεται ἵνα πληρωθῶσιν &c. Supplementum istud peto ex collatione Matth. 26. v. 56.

50 *Omnes.* πάντες. Scil. qui cum ipso erant, videl. undecim discipuli. *Fugerunt.* ἔφυγον. Sicut eis prædixerat Dominus, suprà v. 27.

51 *Juvenes.* οἱ νεανίσκοι. Nempe qui erant cum Juda proditore.

53 *Et convenerunt cum eo.* καὶ συνέρχονται αὐτῷ. Vel ad eum: scil. pontificem maximum: nempe domi ipsius.

54 *Calefaciens sese.* θερμαινόμενος. Verbum vocis mediæ, significationem habens reciprocam.

55 *Sed*

55 *Sed non inveniebant.* καὶ οὐχ. &c. Copulativa pro adversativa. Potest etiam verti: Et *tamen* non: vel, attamen non.

56 *Sed non erant* &c. καὶ ἴσαι &c. Rursus copulativa pro adversativa. *Paria.* ἴσαι. scil. supplicio capitis. hoc est, nihil tale de eo testabantur quod dignum videretur supplicio capitis. *Testimonia.* αἱ μαρτυρίαι. Hoc est, facta Jesu de quibus illi testimonium dicebant. Metonymia adjuncti. Testimonia eorum non sufficiebant ad damnandum Jesum morte: quod supplicium judices illi quærebant.

58 *Nos audivimus*, ὅτι ἡμεῖς ἠκούσαμεν. Conjunctio ὅτι servit mimesi seu prosopopœiæ. Sic mox, ὅτι ἐγώ, &c.

59 *Par.* ἴση. Ut versu 56.

60 *Quid* est quod *isti* &c. τί οὗτοι &c. Ellipsis Hebraica: qualis Gen. 3. 13. Quid hoc *est quod* fecisti. Et Exod. 4. 2. Quid hoc *est quod* in manu tua *est*.

61 *Benedicti.* τοῦ εὐλογητοῦ. Id est, Dei. Metonymia adjuncti. Benedictus enim hic intelligitur is cui sancti Angeli & homines benedicunt, hoc est, quem laudant & prædicant.

62 *Ego sum.* ἐγώ εἰμι, Scilicet Christus, Filius ille Benedicti: ex versu præcedente. Puto autem, verbum εἰμὶ hoc loco non pati ἔγκλισιν: quum in ipso sit emphasis, quam ἔγκλισις tolleret. Quare genuinum illi accentum tribuimus. At supra cap. 6. v. 50. diversa est ratio. Ibi enim emphasis est in pronomine ἐγώ: ac proinde εἰμι patitur ἔγκλισιν. Quum enim discipuli videntes Dominum inambulantem mari, exterriti essent, eò quòd putarent se videre spectrū: exclamat Dominus, ἐγώ εἰμι. EGO sum. quasi dicat, Non est spectrum mentiens speciem meam, id quod cernitis: sed EGO ipse sum. Sic Johan. 18. v. 5. quum ministri pontificum, quærentes illum ad prehendendum, dixissent, se quærere Jesum illum Nazarenum: respondit Dominus, ἐγώ εἰμι, EGO sum: scilicet Jesus ille Nazarenus. Ubi iterum emphasis est in pronomine ἐγώ: quasi dicat, EGO: & non alius quispiam ex iis qui mecum sunt. *Et videbitis.* καὶ ὄψεσθε. Quasi dicat: Et ut certò scias, nec ullatenus dubites, me illum esse: confirmabo hanc meam confessionem signo evidentissimo, &c. *Ad dexteram potentiæ* Dei. ἐκ δεξιῶν τῆς δυνάμεως. Id est, Sedentem ad dextram Dei, ac proinde potenter

tenter dominantem in hostes suos: in quorum numero & vos estis. Sic Psal.110. Sede ad dextram meam. Et mox: Dominare in medio inimicorum tuorum. *Cum nubibus.* μετὰ τῶν νεφελῶν. Quasi comitatum seu cinctum nubibus. Pro hoc Matthæus habet, ἐπὶ τῶν νεφελῶν. super nubes: hoc est, vectum nubibus. At suprà 13.26. habetur, venturum ἐν νεφέλαις, in nubibus: id est, quasi indutum nubibus.

63 *Quid adhuc nobis opus est testibus:* τί ἔτι χρείαν ἔχομεν μαρτύρων; Scil. Ad istum morte mulctandum.

64 *Condemnarunt* eum dicentes, *ipsum teneri &c.* κατέκριναν αὐτὸν εἶναι &c. Ellipsis manifesta: pro eo quod est, κατέκριναν αὐτὸν, λέγοντες αὐτὸν εἶναι ἔνοχον θανάτου. Confer Matth. 26.v.66.

65 *Vaticinare.* προφήτευσον. Id est, Indica nobis per arcanam revelationem (quandoquidem propheta es) quisnam ille ex nobis sit qui te percusserit. Ex collatione Matth. 26.68. Synecdoche generis. Est autem sarcasmus amarulentissimus.

66 *In aula inferius.* ἐν τῇ αὐλῇ κάτω. Id est: In eodem quidem atrio in quo stabat Jesus coram concilio sacerdotum, sed in parte illius inferiore: quòd nimirum pars illa ubi patres isti considebant, erat paulo altior parte reliqua.

67 *Se calefacere.* θερμαινόμενον. Pro, θερμαίνοντα. Græcismus. Estque vox media, significationis reciprocæ. *Erat,* ἦσθα. Id est, versabaris tanquam discipulus.

68 *Foras.* ἔξω. Non quidem extra domum pontificis maximi, sed extra aulam illam sive atrium interius in quo habebatur consessus sacerdotum. Ut manifestum evadit ex eo, quod sequitur, εἰς τὸ προαύλιον.

69 *Tunc ancilla.* καὶ ἡ παιδίσκη. Vide scholia in Matth. 26.v.71. *Hic est.* ὅτι οὗτος &c. Conjunctio ὅτι servit mimesi seu prosopopœiæ.

70 *Similis est.* ὁμοιάζει. Scil. loquutioni Jesu. Vel, loquutioni Galilæorum: id est, idiomati: ut vulgo appellamus. Tunc autem vertendum erit: *Nam loquutio tua similis est.* ut scilicet intelligatur, argumentum subjungi ad probandum, quòd Petrus sit Galilæus.

71 *Exsecrari se.* ἀναθεματίζειν. Subauditur ἑαυτόν. hoc est, diris se devovere, sibi extrema mala imprecari. *Non novi.*

ὅτι οὐκ οἶδα. Conjunctio ὅτι servit mimesi. Sic mox, ὅτι πεὶν &c.

72 *Quum se proripuisset.* ἐπιβαλών. Scilicet ex domo Pontificis maximi in locum alium. Matthæus habet: καὶ ἐξελθὼν ἔξω: id est, Et egressus foras.

OBSERVATIONES EX CAP. XIV.

Ex parte prima, vide Matt. 26. primis quinque versibus.
Ex parte secunda, vide Matth. 26. à v. 6. usque ad 14.
Ex parte tertia, vide Matth. 26. v. 14. 15. & 16.
Ex parte quarta, vide Matth. 26. à v. 17. usque ad 26.
Ex parte quinta, vide Matth. 26. à v. 26. usque ad 30.
Ex parte sexta, vide Matth. 26. à v. 30. usque ad 36.
Ex parte septima, vide Matth. 26. à v. 36. usque ad 47.
Ex parte octava, vide Matth. 26. à v. 47. usque ad 57.
Ex parte nona, vide Matth. 26. à v. 57. usque ad 69.
Ex parte decima, vide Matth. 26. à v. 69. usque ad finem capitis.

ANALYSIS CAP. XV.

ARGUMENTUM.

Superiore capite narrata sunt ea quæ passus est Dominus noster primùm, in horto, deinde in domo sive aula pontificis maximi: Deinceps narrantur ea quæ passus est apud Pilatum judicem ac præsidem Judææ, usque ad versum 21. deinde in via quum duceretur ad supplicium, v. 21. tum in ipso supplicii loco, usque ad v. 42. Postremò narratur, quomodo sit sepultus, usque ad finem capitis. Ita sunt quatuor hujus capitis partes.

PRIMA PARS.

Quæ passus est apud Pilatum.

STatim autem diluculo, consilio inito, summi sacerdotes cum senioribus & scribis, denique totus consessus, vinctum Jesum abduxerunt,

abduxerunt, tradideruntque Pilato.

2 *Tunc interrogavit eum Pilatus, Tune es ille rex Judæo-*
rum? ipse verò respondens dixit ei, Tu dicis.

3 *Et multum accusabant eum principes sacerdotum.*

4 *Pilatus autem rursus interrogavit eum dicens, Non respon-*
des quicquam? ecce, quàm multa adversus te testificantur!

5 *Jesus autem nihil ampliùs respondit, adeò ut miraretur Pi-*
latus.

6 *In festo autem dimittebat eis unum ex vinctis quemcunque*
postulassent.

7 *Erat verò quidam qui dicebatur Barabbas, vinctus cum se-*
ditionis sociis, qui cædem per seditionem fecerant.

8 *Et vociferans turba cœpit petere* ut faceret *prout sem-*
per ipsis fecerat.

9 *Pilatus autem respondit eis, dicens; Vultis dimittam vobis*
regem illum Judæorum?

10 (*Noverat enim eum per invidiam traditum fuisse à prin-*
cipibus sacerdotum)

11 *Principes verò sacerdotum concitarunt turbam ut potius*
Barabbam ipsis dimitteret.

12 *Tum Pilatus respondens, rursum dixit eis, Quid ergo vultis*
faciam isto *quem dicitis regem Judæorum?*

13 *Ipsi verò rursum clamaverunt, Crucifige eum.*

14 *Pilatus autem dicebat eis, Nam quid mali fecit? Illi au-*
tem ampliùs clamaverunt, Crucifige eum.

15 *Pilatus autem volens turbæ satisfacere, dimisit eis Barab-*
bam, & Jesum flagellatum tradidit ut crucifigeretur.

16 *Milites verò abduxerunt eum intra aulam, (quod est præ-*
torium) & convocarunt totam cohortem.

17 *Et induerunt eum purpurâ, & plexâ coronâ spineâ, circum-*
posuerunt ei illam.

18 *Et cœperunt eum salutare,* dicentes, *Ave rex Judæorum.*

19 *Et verberabant ejus caput calamo, & inspuebant in eum, ac*
summissis genibus adorabant eum.

20 *Quum autem illusissent ei, exuerunt eum purpurâ, & in-*
duerunt eum vestimentis ipsius: eduxeruntque ut crucifigerent
eum.

IStius narrationis *membra* sunt hæc *decem.* Primò, Jesus traditur Pilato, v. 1. Secundò, confitetur se esse Christum,

v. 2.

v.2. Tertiò, ad cætera crimina silet, v.3.4.& 5. Quartò, à Pilato judicatur & pronuntiatur innocens: unde is ipsum studet dimittere: sed frustrà: obstantibus principibus sacerdotum & populo: à.v.6.usque ad 15. Quintò, præfertur ei, tanquam minùs nocens, Barabbas latro: iis ipsis versibus, ac præterea v.15. Sextò, postulatur ad crucem, v.13.& 14. Septimò, flagellatur, v.14. Octavò, traditur crucifigendus: v.eod. Nonò, illuditur à militibus Pilati, v.16. & deinceps. Decimò, educitur ad supplicium, in fine versus 20.

SECUNDA PARS.

Quid passus in via.

21 *Præterea angariarunt prætereuntem quendam Simonem Cyrenæum (venientem rure, patrem Alexandri & Rufi) ut portaret crucem ejus.*

Narrationis hujus *scopus* est, significare, quòd Jesus sub onere crucis defecerit. hæc enim causa milites qui eum ducebant, movit: ut Simonem istum ad crucem ejusq; portandam cogerent.

TERTIA PARS.

Quæ passus in loco supplicii.

22 *Duxeruntq; eum in locum Golgotha: quod est, si interpreteris, Calvariæ locus.*

23 *Et dederunt ei bibendum myrrhatum vinum: ipse verò non sumpsit.*

24 *Quumq; crucifixissent eum, partiti sunt vestimenta ejus, jactâ sorte super ea, quis quid tolleret.*

25 *Erat autem hora tertia quando crucifixerunt eum.*

26 *Eratque inscriptio criminis ipsius inscripta* his verbis, REX ILLE JUDAEORUM.

27 *Crucifixerunt etiam cum eo duos latrones: unum ad dextram, & alterum ad sinistram ejus.*

28 *Et impleta est Scriptura quæ dicit, Et cum sceleratis numeratus est.*

29 *Et qui præteribant, conviciabantur ei, moventes capita sua, ac dicentes, Vah,* Tu *qui destruis templum, & triduò ædificas!*

30 *Serva teipsum, & descende de cruce.*

31 *Similiter autem & principes sacerdotum illudentes, dicebant alii ad alios cum scribis; Alios servavit, seipsum servare non potest?*

32 *Christus, rex ille Israëlis, descendat nunc de cruce, ut videamus & credamus.* Quin & qui crucifixi erant cum eo, probris *afficiebant eum.*

33 *Quum verò advenisset hora sexta, tenebræ factæ sunt super totam terram, usque ad horam nonam.*

34 *Et horâ nonâ clamavit Jesus voce magnâ, dicens, Eloi, Eloi, lamma sabacthani? quod est, si quis interpretetur, Deus mi, Deus mi, cur me deseruisti?*

35 *Et quidam adstantium quum audissent, dicebant, Ecce, Eliam vocat.*

36 *Cucurrit autem quidam, & impletâ spongiâ aceto, & circumpositâ calamo, dedit ei potum, dicens, Sinite: videamus an veniat Elias ad detrahendum eum.*

37 *Jesus autem emissâ voce magnâ, expiravit.*

38 *Et aulæum templi fissum est in duas partes, à summo usque ad imum.*

39 *Quum vidisset autem Centurio qui adstabat ipsi ex adverso, eum ita emisso clamore expirasse, dixit; Verè homo iste, Filius erat Dei.*

40 *Erant autem etiam mulieres procul spectantes: inter quas erat Maria Magdalene, & Maria Jacobi parvi & Jose mater, & Salome:*

41 *Quæ etiam, quum esset in Galilæa, sequutæ fuerant eum, & ministraverant ei; aliæq; multæ quæ simul cum eo ascenderant Hierosolymam.*

Quæ Dominus in loco supplicii passus est, narrantur hoc loco ista *novem.* Primò, datum est ei bibendum vinum myrrhatum, v.23. Secundò, crucifixus est, v.24. Tertiò, partiti sunt vestimenta ejus, v.24. Quartò, suspensus est inter duos latrones, v.27. Quintò, convitiis impetitus ac proscissus est, v.29. & deinceps. Sextò, clamavit, Eloi, Eloi, &c. v.34. Septimò, quidam illa verba detorserunt in alienum sensum ad illudendum Domino, v.35. Octavò, quidam præbuit ei bibendum acetum, additâ irrisione, v.36. Nonò, expiravit, v.37. Primum membrum narrationis declaratur ex eventu: quòd scil. Dominus vinum illud recusârit. Secundum

membrum ex adjuncto tempore, vers. 25. ex adjuncto titulo crucis, v. 26. ex adjunctis sociis crucifixionis, v. 27. ex eventu, videl. tenebris miraculosis, v. 33. & denique ex adjunctis testibus, videlicet sanctis mulieribus, v. 40. & 41. Tertium ex adjuncto modo agendi, videl. jactione sortis, v. 24. Quartum ex adjuncta impletione prophetiæ, vers. 28. quæ exstat Esa. 53. vers. 12. Quintum ex distributione: quòd scilicet conviciis proscissus sit tum à populo, vers. 29. & 30: tum à principibus sacerdotum, vers. 31. & 32. tum verò etiam ab ipsis qui cum eo erant crucifixi, id est, ab illorum altero: in fine vers. 32. Sextum membrum declaratur ab adjuncta vocis intentione; & verborũ quibus exclamavit, interpretatione, v. 34. Septimum simpliciter narratur, v. 35. Octavum declaratur ab adjunctis instrumentis, spongia, & calamo, vers. 36. Nonum ab adjuncto clamore, v. 37. & eventis duobus: videl. fissione veli in templo, v. 38. & testificatione centurionis de innocentia Jesu, v. 39.

QUARTA PARS.

De sepultura Jesu.

42 *Quum autem serum* diei *jam esset, (quoniam erat parasceve, hoc est, ante sabbathum)*

43 *Veniens Joseph* ortus *ex Arimathæa, honestus Senator, qui & ipse expectabat regnum Dei, fidenti animo introiit ad Pilatum, & petiit corpus Jesu.*

44 *Pilatus autem miratus est, si jam mortuus esset: & advocato centurione, interrogavit eum an jamdudum mortuus fuisset.*

45 *Et* re *cognitâ ex centurione, donavit corpus Josepho.*

46 *Is autem emit sindonem, & detractum eum involvit sindone: deposuitque in monumento quod erat excisum è petra: & advolvit saxum ad ostium monumenti.*

47 *Maria Magdelene verò & Maria Jose* mater, *spectabant ubi poneretur.*

Sepultura Jesu describitur à tempore, ab efficiente, ab actionibus illius efficientis, & ab adjunctis testibus. *Tempus* indicatur, v. 42. *Efficiens* in principio, vers. 43. Is fuit Joseph quidam: qui describitur à patria, ab adjuncta dignitate seu conditione vitæ honorata, & ab adjuncta pietate. *Actiones*

Josephi

Josephi narrantur duplices: nempe quid egerit ut corpus Jesu impetraret, ejúsque sepeliendi jus haberet: deinde quid egerit, illo impetrato. Ut corpus impetraret, petiit illud à Pilato. Hæc petitio amplificatur & illustratur. Amplificatur à modo agendi, quòd scilicet petierit coràm, quum introiisset ad Pilatum: qui ipse introitus amplificatur ab adjuncta audacia, id est animi magnitudine; quia scilicet verendum erat, ne pateretur repulsam: vers. 43. Illustratur autem petitio Josephi ex eventis duobus: admiratione Pilati ob mortem Jesu, v. 44. & donatione corporis Jesu, vers. 45. Cæterùm admiratio ista Pilati illustratur & ipsa è suis eventis, videlicet inquisitione & cognitione veritatis, vers. 44. & 45. Atque hæc de actione ad corpus impetrandum. Actiones post corpus impetratum narrantur, vers. 46. numero quinque. nam primò emit sindonem, secundò corpus Jesu detraxit de cruce, tertiò involvit illud sindone, quartò deposuit in monumento, quintò advolvit saxum ad ostium monumenti. Ex his membrum quartum amplificatur ex adjuncta monumenti conditione, quòd scilicet fuerit excisum è petra. *Testes* sepulturæ indicantur, v. ult. videlicet duæ sanctæ mulieres.

SCHOLIA IN CAP. XV.

1 *Denique totus consessus.* καὶ ὅλον τὸ συνέδριον. Sive totum concilium. Conjunctionem autem καὶ hîc servire præcisioni: planum evadit ex collatione incisi præcedentis, in quo plerique ordines ex quibus concilium sive consessus ille constabat, enumerantur: non tamen omnes: quia omissi sunt Pharisæi & sacerdotes non summi.

2 *Tu dicis.* σὺ λέγεις. Id est, Ego sum. Vide scholia in Matth. 27. 11.

6 *In festo autem.* κατὰ δὲ ἑορτὴν. Scil. Paschatis. Pro, κατὰ δὲ τὴν ἑορτὴν. Ellipsis articuli. vide scholia in Matt. 27. 15.

9 *Vultis dimittam.* θέλετε ἀπολύσω. Pro, ἵνα ἀπολύσω: ut dimittam. Ellipsis conjunctionis causalis.

11 *Ut potiùs Barabbam ipsis dimitteret.* ἵνα μᾶλλον τὸν Βαραββᾶν ἀπολύσῃ αὐτοῖς. Id est, ut peterent Barabbam potiùs sibi dimitti. Metonymia subjecti: eáque non in nomine,

ſed in verbo, videlicet in verbo ἀπολύσῃ. Errant igitur qui putant, Metonymiam locum tantùm habere in nominibus.

12 *Vultis faciam.* θέλετε ποιήσω. Pro, ἵνα ποιήσω: ut faciam. *Faciã iſto quem dicitis.* ποιήσω ὃν λέγετε. Pro, ἐκεῖνον ὃν λέγετε. Ellipſis nominis (ſive pronominis) antecedentis Græca. Id eſt: τί οὖν ποιήσω Ἰησοῦν: ut loquitur Matthæus. περίφρασις ex adjuncto. Videtur autem in Græca phraſi ἐλλείπειν præpoſitio περὶ: ut integra oratio ſit, τί οὖν ποιήσω περὶ Ἰησοῦν; In Latina autem phraſi videtur ἐλλείπειν præpoſitio DE, Græcæ illi reſpondens: ut integra oratio ſit, Quid igitur faciam de Jeſu? Cæterùm ad verſionem illam Latinam illuſtrandam & confirmandam facit locus ille Ciceronis in tertia Verrina, quem Henricus Stephanus in ſuo Theſauro affert, videlicet: *Quid hoc homine faciatis? aut ad quam ſpem tam perfidioſum, tam importunum animal reſervetis?* Simulque monet, quid inter illa verba Ciceronis & iſta Pilati intereſſe videatur: nempe Pilatum non ita generaliter loqui: ſed interrogare, quo ſupplicii genere Jeſum afficiendum cenſeant Judæi. Et rectè. Perinde enim eſt ac ſi dicat Pilatus: Quum igitur nolitis Jeſum dimitti, ſed eum velitis ſupplicio affici: quæro ex vobis, quo genere ſupplicii illum afficiendum cenſeatis? Eſt igitur in hac phraſi, *Quid faciam illo,* τί ποιήσω ἐκεῖνον, ſynecdoche generis. Unde liquet errare eos qui putant, tropum non habere locum in verbis conjunctis. Facit quoq; ad phraſin illam Latinam illuſtrandam & cõfirmandam illud Terentianum, *Quid te miſero fiet, quem aſſiduè exedent?* Poteſt tamen etiam verti: Quid faciam iſti &c. per caſum ſcil. dativum. Sic enim & Cicero loquitur, pro Cecinna: Quid tu huic homini facias? Similiter & Græcè dici poteſt, atque adeò ſolet: τί ποιήσω τούτῳ τῷ ἀνθρώπῳ; Sicut Henr. Stephanus exemplis ex Platone & Demoſthene, atque etiam ex Evangeliſta Matthæo prolatis docet: videlicet ex cap. 21. v. 40. ὅταν οὖν ἔλθῃ ὁ κύριος τοῦ ἀμπελῶνος, τί ποιήσει τοῖς γεωργοῖς ἐκείνοις.

14 *Nam quid mali fecit?* τί γὰρ κακὸν ἐποίησεν; pro, τί οὖν κακὸν ἐποίησεν; Quid igitur mali fecit?

15 *Flagellatum.* φραγελλώσας. Poſtquam eum flagellaſſet, ſcil. Pilatus. Id eſt, flagellari per milites curaſſet ſuo manda-

to. Metonymia ſubjecti in verbo flagellandi. nam circa flagellationem mandatum Pilati occupabatur.

16 *Intra aulam.* ἔσω τῆς αὐλῆς. Scil. Pilati. *Quod eſt prætorium.* ὅ ἐστι πραιτώριον. Id eſt: Quæ aula nomine Romano appellabatur prætorium: eò quòd ibi jus diceret prætor ſive præſes.

17 *Et plexâ coronâ ſpineâ, circumpoſuerunt ei* illam. καὶ περιτιθέασιν αὐτῷ, πλέξαντες ἀκάνθινον στέφανον. In Græco verba ſunt trajecta. Apud Matthæum genuinus verborum ordo obſervatus eſt: cap. 27. v. 29.

25 *Erat autem hora tertia, quando crucifixerunt eum.* ἦν δὲ ὥρα τρίτη, καὶ ἐσταύρωσαν αὐτόν. Copulativa pro relativa temporis. Intelligenda autem hîc hora tertia pro more Judæorum, videlicet inde ab ortu ſolis. Nam diem unumquemque naturalem (hoc eſt, quo ſol ſuper hemiſphærium lucet) diviſerunt in duodecim horas æquales. Johan. 11. 9. incipientes numerare ab ortu ſolis. Cæterùm ex collatione hujus verſiculi cum 34. & ſeq. uſque ad 38. colligitur, Jeſum in cruce pependiſſe vivum quidem per ſex horas, deinde mortuum adhuc aliquandiu: quippe expiravit horâ nona, & paulò pòſt de cruce depoſitus eſt, v. 42. & deinceps.

31 *Seipſum ſervare non poteſt.* ἑαυτὸν οὐ δύναται σῶσαι. Hæc ſententia videtur legenda cum interrogatione, ut ſit exclamatio σαρκαστική. quaſi dicant: Mira res eſt, quòd quum alios ſervarit, ſeipſum ſervare tamen nó poſſit. Si verò alios ſervaſſet, utique ſeipſum quoque ſervare poſſet. At heus vos blaſphemi, poterat quidem ille ſe ſervare, atque etiam triduo pòſt ſeipſum ſervavit ſurgendo à mortuis: ſed nolebat tunc ſe ſervare è morte, quia volebat mori pro electis ſuis.

32 Quin &c. καὶ. Pro, ἀλλὰ καὶ. Nam καὶ hîc eſt nota majoris. quaſi dicat: Non ſolùm hoſtes Jeſu probris eum affecerunt: ſed & ſocii ſupplicii: id quod indigniſſimè comparatum erat: quum iſti illum potiùs debuiſſent conſolari. *Qui crucifixi erant cum eo.* οἱ συνεσταυρωμένοι αὐτῷ. Id eſt, alter eorum: ut declarat Lucas 23. v. 39. & ſeq. Synecdoche integri.

33 *Quum verò advenisset hora ſexta, tenebræ factæ ſunt.* γενομένης δὲ ὥρας ἕκτης, σκότος ἐγένετο. Sed quomodo hoc convenit cum narratione Johannis: qui cap. 19. v. 14. & ſeq. narrat, horâ ſextâ Jeſum à Pilato eſſe productum in con-

ſpectum populi, & cum populo actum de illo dimittendo, tandem verò ad populi clamores illis traditum ad crucifigendum? Si horâ ſextâ traditus fuit ad crucifigendum: quomodo igitur horâ ſextâ jam per tres horas (nempe inde ab hora tertia, ſuprà v.25.) in cruce pependerat? Nempe Johannes loquitur more Romanorum, horam ſextam intelligens eam quæ ſexta eſt à media nocte, unde Romani diem civilem inchoabant. Si ponamus, ſolem tunc Hieroſolymæ fuiſſe ortum quartâ circiter poſt mediam noctem horâ; tum diei naturalis, ſeu ab ortu ſolis, hora ſecunda iſta fuerit. Horæ igitur ſpatium fuerit elapſum inter traditionem Pilati qua Jeſum tradidit ad crucifigendum, & ipſam illius crucifixionem: Etenim horâ tertiâ crucifixus fuit, ſuprà verſ.25. *Super totam terram.* ἐφ᾽ ὅλην τὴν γῆν. Vide ſcholia in Matth. 27.v.45.

34 *Ἐλωΐ, ἐλωΐ.* Expreſſum videtur ex Hebræa voce אלוהי Elohí, vel potiùs ex Syra אלהי Elahí: quæ in Syriaca interpretatione habetur, nullo interim extante veſtigio literæ ה, id eſt, ſpiritus denſi: eò quòd Græci ſpiritus illius notam in media voce non adhibent, niſi quum concurrunt duo Rhó: ut ἀπόῤῥημα. Eſt autem אלוהי nomẽ אלוה cum affixo י ex pronomine אני, id eſt, Ego. Veruntamen in Hebræo textu Pſalmi 22. unde iſta verba deprompta ſunt, habetur אלי Eli: quod eſt nomen אל cum affixo illo jod. Et iſtam vocẽ retinuit Matthæus. *Sabacthani.* σαβαχθανί. Vide ſcholia in Matthæum. *Deus mi.* ὁ θεός μου. Pro, ὦ θεέ μου. ut habet Matthæus. Enallage caſus Attica.

39 *Filius erat Dei.* υἱὸς ἦν θεοῦ. Vide ſcholia in Matth.

42 *Erat paraſceve.* ἦν παρασκευή. Scil. ex conſuetudine Judæorum. nam ex Lege Dei tum erat primus dies Azymorum ſeu dies Paſchatis. Vide ſuprà ſcholia in v.12. cap.14.

43 Ortus *ex Arimathæa.* ὁ ἀπὸ Ἀριμαθαίας. Scil. ὤν, vel γεγονώς.

OBSERVATIONES EX CAP. XV.

Ex parte prima, vide Math.27. à principio uſque ad v.32.
Ex parte ſecunda, vide Matth.27.v.32.
Ex parte tertia, vide Matth.27. à v.33. uſque ad 57.
Ex parte quarta, vide Matt.27. à v.57. uſq; ad finem cap.

ANALYSIS CAP. XVI.

ARGUMENTUM.

In hoc capite narratur de Domini resurrectione, legatione Apostolorum, ascensione in cælum, & sessione ad dextram Dei: quæ actiones omnes ad administrationem muneris regii pertinent. Nam resurrectione demonstravit se victorem ac dominum mortis & peccati & diaboli, hostium scilicet nostrorum spiritualium: legatione apostolorum ostendit se potestatem regiam in universum mundum à Patre accepisse: ascensione triumphum de illis hostibus egit: sessione ad dextram Dei exercere cœpit regiam suam potestatem in mundo secundùm humanam quoq; naturam gubernando. Distingui autem potest hoc caput in *tres partes*: in quarum prima narrantur aliquot testimonia resurrectionis Domini, usque ad v.15. In secunda narratur legatio apostolorum, usque ad v.19. In tertia narratur ascensio & sessio ad dextram Dei, duobus versibus ultimis.

PRIMA PARS.
Testimonia resurrectionis Domini.

ET quum exactum esset Sabbathum; Maria Magdalene, & Maria Jacobi mater *& Salome, emerant aromata, ut venientes ungerent eum.*

2 *Itaque valde mane, primo* die *hebdomadis veniunt ad monumentum, exorto sole.*

3 *Dicebantque inter se, Quis devolvet nobis lapidem ab ostio monumenti?*

4 *Pòst quum suspexissent, conspiciunt lapidem esse devolutum: nam erat magnus valdè.*

5 *Ingressæ igitur in monumentum, viderunt juvenem sedentem ad dextram, amictum stolâ candidâ, & expaverunt.*

6 *Ipse verò dixit eis, Ne expavescite: Jesum illum quæritis Nazarenum qui fuit crucifixus: resurrexit, non est hic: ecce locus ubi posuerant eum.*

7 *Sed abite, dicite discipulis ejus & Petro,* ipsum *præire vobis in Galilæam: illic eum videbitis, prout dixit vobis.*

8 *Tunc abeuntes citò, fugerunt à monumento. tenebat enim eas tremor & stupor, neque cuiquam quicquam dicebant: timebant enim.*

9 *Quum autem resurrexisset Jesus, manè, primo* die *hebdomadis: apparuit primùm Mariæ Magdalenæ, ex qua ejecerat septem dæmonia.*

10 *Illa profecta annuntiavit iis qui cum ipso fuerant, lugentibus ac flentibus.*

11 *Illi verò quum audissent eum vivere, & conspectum fuisse ab ea, non crediderunt.*

12 *Postea autem duobus ex ipsis ambulantibus apparuit aliâ formâ, quum rus proficiscerentur.*

13 *Et illi abierunt, & annuntiaverunt reliquis:* qui *nec illis crediderunt.*

14 *Postea accumbentibus ipsis,* nempe *illis undecim exhibuit sese, & exprobravit incredulitatem eorum, & cordis duritiem: quòd iis qui ipsum conspexerant excitatum, non credidissent.*

TEstimonia resurrectionis Domini hìc narrãtur sex: primum angeli apud tres mulieres, usque ad v.9. secundum ipsius Domini apud Mariam Magdalenam, vers. 9. tertium Mariæ Magdalenæ apud discipulos Domini vers. 10. & 11. quartum rursus Domini, apud duos ex discipulis. vers. 12. quintum duorum illorum discipulorum apud reliquos, v. 13. postremum iterum ipsius Domini apud apostolos unâ congregatos, ver. 14. *Testimonium angeli apud mulieres* illustratur, probatur & amplificatur. Illustratur à circumstantia temporis quo pronuntiatum fuit, à speciali nominatione mulierum apud quas fuit pronuntiatum, & ab occasione angelo ad id pronuntiandum oblata. Tempus, fuit tempus matutinum primo die hebdomadis (qui tertius erat à Domini sepultura) paulo post solis exortum: ut percipitur ex collatione versus primi & secundi cum quatuor sequentibus. Nomina mulierum habentur vers. 1. Occasio fuit adventus mulierum ad sepulchrum, & pavor ex aspectu Angeli. Adventus mulierum describitur ex adjuncta præparatione, videl. coëmtione aromatum, v. 1. ex fine seu proposito, videl. ut ungerent Jesum, ibid: ex circumstantia temporis, videl. exacto sabbatho, primo die hebdomadis: quum egressæ essent valde manè, venerunt ad sepulchrum orto jam sole, v. 1. & 2. Præterea ex adjuncta sollicitudine lapidis à sepulchro devolvendi, v. 3. Ex inopinato eventu, videl. conspectu lapidis

jam devoluti, v.4. Ex subsequuto ingressu in monumentum, in principio versus quinti. Et sic describitur mulierum ad sepulchrum adventus. Pavor autem illis ex aspectu angeli obortus, describitur è causa procreante, videl. splendore cęlesti angeli: qui angelus describitur à forma, quòd fuerit juvenis: à gestu, quòd sederit: à situ, quòd sederit ad dextram sepulchri: & denique ab amictu, quòd amictus fuerit stola candida, v.5. Atque sic testimonium angeli illustratur. Idem verò probatur testimonio sensus seu demonstratione oculari. nam ostendit mulieribus locum monumenti vacuum, ubi corpus Domini fuerat positum, in fine versus sexti. Denique idem testimonium amplificatur primùm corollario seu deductione consolationis ad illas mulieres, ne expavescant, hoc est ut pavorem deponant: in principio versus sexti. Deinde significatione suæ notitiæ de mulierum illarum proposito: qua nimirum significavit, se non esse hominem, sed angelum à Deo missum ad testandū illis mulieribus de Domini resurrectione: ibid. Tum appendice mandatorum perferendorum ad discipulos Domini, v.7. Postremò expositione eventus duplicis: nempe quòd mulieres illæ tremore ac stupore correptæ sint: deinde quòd citò abierint, nimirum ad mandata illa Apostolis referenda. quod propositum amplificatur antithesi rei diversæ, quòd nemini quicquam dixerint: hoc est (ut ego quidem exponendum puto) quòd nemini in via sibi occurrenti quicquam eorum dixerint quæ modò viderant & audierant in sepulchro. *Secundum testimonium* illustratur indicatione temporis & ordinis, & descriptione Mariæ ex proprio quodam adjuncto, ut patet in v.9. *Tertium testimonium* illustratur ex causa impulsiva, videlicet mandato Domini, ut percipitur ex collatione cum versu præcedente: deinde periphrasi discipulorum è subjecto recipiente ad se: tum ex proprio quodam adjuncto ut patet in v.10. postremò ex eventu, videl. incredulitate discipulorum, v.11. *Quartum testimonium* illustratur à subjecto loco ubi Dominus apparuit discipulis illis, videl. in via: deinde ab adjuncto apparentis, videl. aliâ formâ, hoc est, alio vestitu quàm antea apparuerat Mariæ Magdalenæ, cui apparuerat in forma hortulani (Joh.20.15.) postremò ab adjuncto proposito discipulorū quibus apparebat, videl. proficiscendi

ciscendi rus: v.12. *Quintum testimonium* (vers. 13) illustratur primùm significatione causæ impulsivæ, videl. cupiditatis exhilarandi fratres lugentes: ut percipitur ex serie narrationis, quòd scil. Domino conspecto, statim abierint ad reliquos discipulos, ad hoc illis annuntiandum. quod ipsum expressiùs declarat Lucas, qui ait, illos surrexisse eo ipso momento quo Dominus ex eorum conspectu fuerat ablatus, & reversos esse Hierosolymam: Luc.24.v.33. Deinde illustratur hoc testimonium ab eventu, videl. incredulitate reliquorum discipulorum. *Sextum testimonium* (quæ fuit tertia Domini apparitio) illustratur (v.14.) à gestu eorum quibus apparuit, quòd videl. unâ sederint seu discubuerint: & amplificatur appendice exprobrationis qua illis Dominus exprobravit incredulitatem.

SECUNDA PARS.

Legatio Apostolorum.

15 *Et dixit eis, Profecti in mundum universum, prædicate Evangelium omni creaturæ.*

16 *Qui crediderit & baptizatus fuerit, servabitur: qui verò non crediderit, condemnabitur.*

17 *Signa autem eos qui crediderint, hæc subsequentur. Per nomen meum dæmonia ejicient: linguis loquentur novis.*

18 *Serpentes tollent: & si quid lethale biberint, nequaquam nocebit eis: ægrotis manus imponent & bene habebunt.*

Legatio Apostolorum declaratur è subjectis locis in quæ fuit proficiscendum: è subjecto occupante seu objecto annuntiationis legatorum: è subjectis personis, quibus objectum illud fuit annuntiandum: & denique ex eventis. *Loca* significantur his verbis, *Profecti in mundum universum. Objectum* istis, *Prædicate Evangelium. Personæ* illis, *Omni creaturæ*: quo nomine videtur significari omne hominum genus, cujuscunque sit conditionis aut status. *Eventa* prædicuntur tum ordinaria & plurium communia, tum extraordinaria & certorum propria. Ordinaria atque communia indicantur (v.16.) duo inter se contraria; videl fides quorundam, & aliorum incredulitas. quæ utraque illustratur è suo effectu, salute

lute scilicet & condemnatione. Cujus illustrationis, id est tum promissionis, tum comminationis, scopus est, ut in legatione sua constanter fungenda apostoli confirmentur, spe scilicet illorum effectuum: quorum uterque ad gloriam Dei, alter verò etiam ad utilitatem hominum electorum facit. Extraordinaria eventa & certorum (videl. doctorum Evangelii primorum) propria, sunt signa: id est, miracula ad confirmationem Evangelii tanquam doctrinæ tunc novæ pertinentia: quorum enumerantur quinque genera, v.17.& 18.ut patet.

TERTIA PARS.

Ascensio Domini, & sessio ad dextram Dei.

19 *Dominus igitur postquam loquutus fuisset eis: sursum receptus est in cælum, & consedit ad dextram Dei.*

20 *Illi verò egressi, prædicarunt ubique: Domino unà operante, & sermonem confirmante per signa subsequentia.*

Ascensio Domini illustratur ab adjunctis *testibus* seu spectatoribus, videlicet apostolis: ubi dicitur, *Dominus igitur postquam loquutus fuisset eis:* v.19. Sessio ad dextram Dei, (id est, regia gubernatio Ecclesiæ) declaratur *exemplis duobus*: cooperatione cum apostolis prædicantibus Evangelium, videlicet illuminatione cordium electorum: & confirmatione sermonis illorum per subsequentia signa, id est, editione miraculorum per manus apostolorum ad Evangelium confirmandum.

SCHOLIA IN CAP. XVI.

1 *Emerant aromata.* ἠγόρασαν ἀρώματα. Scil. biduo antè, nempe die parasceves finiente: ut testatur Johannes cap. 19. v. 56. Itaque aoristus hoc loco habet significationem præteriti plusquam perfecti: ac proinde non vertendum, *Emerunt*: quasi scil. emerint exacto demum sabbatho. *Venientes.* ἐλθοῦσαι. Nempe quum primùm liceret & commodè fieri posset. Non licebat autem nisi sabbatho exacto ut percipitur ex loco Johannis modo citato: nec commodè fieri poterat, nisi exorto sole in primo die civili hebdomadis.

Itaque

It aque mox sequitur, quòd ad monumentum venerint valde manè, exorto sole.

2 *Itaque*. καὶ. Copulativa pro illativa. *Itaque*: scilicet quia jam biduo antè emerant aromata, ut quum primùm liceret & commodè possent, Jesum ungerent. *Primo die hebdomadis*. τῆς μιᾶς σαββάτων. Pro, τῆς πρώτης (scil. ἡμέρας) τῆς ἑβδομάδος. Hebraismus geminus. Vide scholia in Matthæum. Cæterùm τῆς μιᾶς dicitur per ellipsin Græcam nominis χρόνου, pro τῇ μιᾷ, quomodo loquuntur Lucas & Johannes. Et Marcus ipse infrà v.9. dicit, Jesum resurrexisse πρώτῃ σαββάτου. *Ad monumentum*. ἐπὶ τὸ μνημεῖον. Ad sepulchrum ubi positum fuerat corpus Jesu. Id quod notat articulus. *Exorto sole*. ἀνατείλαντος τοῦ ἡλίου. Lucas ait eas venisse ὄρθρου βαθέος, diluculo profundo: Johannes autem ait, eas venisse manè quum adhuc essent tenebræ. Quæ non videntur convenire cum eo quod hîc ait Marcus, venisse illas exorto jam sole. Sed statuendum, Lucam & Johãnem loqui de itineris ad sepulchrum suscepti initio, quòd scilicet summo mane sub solis ortum urbe exierint: Marcum verò de itineris illius fine, quòd sole modò exorto ad sepulchrum venerint. Et sanè ipse quoque Marcus initium itineris significat, quum ait eas venisse λίαν πρωῒ, valde mane: hoc est, valde mane exivisse.

3 *Dicebántque*. καὶ ἔλεγον. Scilicet quum adhuc essent in itinere, nec dum venissent ad sepulchrum.

4 *Pòst*. καὶ. Pro, μετὰ ταῦτα. Copulativa pro relativa temporis. *Pòst*: Scilicet quàm inter se sollicitè quæsivissent, quomodo lapidem à sepulchro devolverent: ex collatione versus præcedentis. *Quum suspexissent*. ἀναβλέψασαι. Significatur, antea inter colloquendum oculos terram versus dejectos habuisse, aut ad sese mutuò convertisse, ut inter colloquendum fieri solet. *Esse devolutum*. ὅτι ἀποκεκύλισται. Id autem factum erat per Angelum, Matth.28.2. *Nam erat magnus valde*. ἦν γὰρ μέγας σφόδρα. Hæc sententia cohæret non cum proxime-præcedente, sed cum remotiore quæ habetur v.3. Exponit enim Evangelista causam istius sollicitudinis mulierum de lapide devolvendo. Talis inversio ordinis fuit suprà cap.12.v.12.

5 *Juvenem*, νεανίσκον. Id est, Angelum specie juvenili

in

in corpore assumpto ministerii hujus fungendi causâ. Metaphora. Confer. Matth. 28. v. 2.

7 *Et Petro.* καὶ τῷ Πέτρῳ. Id est, ac imprimis Petro. Nam alioquin esset ἀδολεσχία: quum constet, Petrum quoque in discipulorum numero fuisse. Sic generi species per copulativam conjunctionem subjicitur Esa. 1. vers. 1. Visio Jesaiæ quam vidit de Jehuda & Jerusalemo. Item cap. 2. v. 1. Cæterùm Petro imprimis, ac præ cæteris discipulis, annuntiari debuit resurrectio: quoniam is in majore mœrore erat: quippe qui Dominum negaverat.

8 *Neque cuiquam quicquam dicebant.* καὶ οὐδενὶ οὐδὲν εἶπον. Ad verb. Et nemini nihil dicebant, Græcismus: nam gemina negatio apud Græcos fortiùs negat. Est autem hoc intelligendum per synecdochen generis, eámq; duplicem: nempe quòd nemini in via sibi occurrenti dixerint quicquam de iis rebus quæ ipsis evenerant apud sepulchrum. Nam quòd illas res (ut ab angelo jussæ erant) annuntiaverint discipulis, liquet ex verbis Matthæi: qui ait, eas cucurrisse ut annuntiarent discipulis, Matth. 28.

9 *Primo* die *hebdomadis.* πρώτῃ σαββάτου. Ad πρώτῃ subauditur ἡμέρᾳ. σάββατον autem per synecdochen membri usurpatur pro hebdomade: quoniam est ultimus hebdomadis dies quo illa perficitur.

12 *Aliâ formâ.* ἐν ἑτέρᾳ μορφῇ. Id est, alio habitu seu vestitu. nam quòd formam nativam vultus sui retinuerit, planum est ex verbis Lucæ cap. 24. v. 16. ubi dicit, oculos duorum illorum discipulorum fuisse retentos, ne ipsum agnoscerent. Quid autem hac retentione oculorum fuit opus, si ipse vultus ejus à nativo ac pristino diversus erat?

14 *Postea.* ὕστερον. Non puto rectè verti, *Novissimè* aut *Postremò.* nam hanc non fuisse ultimam apparitionem sive ostensionem Domini, manifestum est ex Johanne: qui narrat Dominum octiduo pòst iterum apparuisse discipulis præsente Thoma, qui in prima apparitione aberat, cap. 20. v. 26. & deinceps. Item cap. 20. narrat, quòd postea se iterum eis patefecerit, ad mare Tiberiadis. *Accumbentibus.* ἀνακειμένοις. Scilicet in cœna: ut colligitur ex serie narrationis apud Lucam cap. 24. ex collatione versus 33. & duorum sequentium cum v. 36. Unde perspicitur, duos illos discipulos

à cæna quam in propinquo vico Emmaus fuerant exorsi, confestim post Dominum in fractione panis agnitum rediisse in urbem ad discipulos: quibus dum narrarent quomodo Dominum vidissent, ipse ex improviso medius inter ipsos astitit. Probabile est autem, discipulos eodem tempore cænam cepisse. *Ipsis*, nempe *illis undecim*. ἀυτοῖς, τοῖς ἕνδεκα. Appositio: qualis Matth.3.4. ἀυτὸς δὲ ὁ Ιωάννης: Ipse verò, *nempe* Johannes. *Illis undecim*. τοῖς ἕνδεκα. Scilicet discipulis: ut plenè loquitur Matth.28.v.16. Videlicet vndecim Apostolis. pro, Apostolis, in genere & indefinitè. nam Thomas tunc aberat, ut constat ex narratione Johannis. unde relinquitur, congregatos tunc fuisse tantùm decem. Est Periphrasis ex adjuncto, nam post interitum Judæ Iscariotæ, Apostoli à numero appellabantur οἱ ἕνδεκα: ut præter hunc locum liquet ex Matth.28.versu 16.Luc.24.versu 9. & 33.

15 *Et dixit eis*. καὶ εἶπεν ἀυτοῖς. Non statim post apparitionem proximè narratam: quæ facta fuit in urbe Hierosolyma: sed tum demum quum undecim discipuli profecti essent in Galilæam, in montem ubi Dominus eis constituerat: ut manifestum est ex verbis Matthæi, cap.28. vers.16.& sequentibus. *Omni creaturæ*. πάσῃ τῇ κτίσει. Id est, omnibus gentibus: ut loquitur Matthæus. Est igitur synecdoche generis hyperbolica.

16 *Qui crediderit*. ὁ πιστεύσας. Scilicet Evangelio, seu in Christum. *Et baptizatus fuerit*. καὶ βαπτισθείς. Scil. si copiam baptismi habuerit. Secus enim non ita præcisè Baptismum ad salutem esse necessarium: patet ex sententia sequenti, huic opposita, ubi Baptismus omittitur. Si autem Baptismus æquè ac fides ad salutem requireretur: dicendum fuisset in antithesi, ὁ δὲ ἀπιστήσας ἢ μὴ βαπτισθείς, κατακριθήσεται: id est, Qui verò non crediderit aut non fuerit baptizatus, condemnabitur. Hinc illud axioma in Ecclesia receptum: Non privatio Baptismi, sed cōtemptus, damnat. *Servabitur*. σωθήσεται. Salute scilicet æternâ. *Qui verò non crediderit*. ὁ δὲ ἀπιστήσας. Scilicet etiamsi fuerit baptizatus: ut patet ex dictis. *Condemnabitur*. κατακριθήσεται. Scil. morte æternâ, seu ad cruciatus æternos.

17 *Signa*. σημεῖα. Id est, miracula quibus significabitur

divinitus

divinitus testatumq; reddetur spectantibus omnibus, Fidem seu religionem quam ipsi profitentur ac docent, esse veram & à Deo profectam. Synecdoche generis. *Eos qui crediderint.* τοῖς πιστεύσασι. Inprimis doctores Evangelii. *Per nomen meum.* ἐν τῷ ὀνόματί μου. Id est, invocato nomine meo. ut Petrus Actor.3.v.6. dicebat ad claudum: In nomine Jesu Christi Nazareni surge & ambula. Vel, per nomen meum: id est, per potentiam meam. Hæc enim duo tanquam idem significantia usurpantur Act.4.v.7. ubi Pontifices Hierosolymitani dicunt Petro & Johanni: Quâ potentiâ aut quo nomine fecistis hoc? id est, sanavistis claudum: ἐν ποίᾳ δυνάμει ἢ ἐν ποίῳ ὀνόματι. *Dæmonia ejicient.* δαιμόνια ἐκβαλοῦσι. Exemplum vide Act.16.v.18. ubi Paulus ejicit spiritum Pythonis è quadam ancillula. *Linguis loquentur novis.* γλώσσαις λαλήσουσι καιναῖς. Exempla vide Act.2.v.4. ubi Apostoli accepto Spiritu sancto in die Pentecostes, subitò loqui cœperunt aliis linguis. Et cap.10.v.46. ubi domestici Cornelii centurionis, auditâ concione Petri, loquebantur linguis, scilicet novis.

18 *Serpentes tollent.* ὄφεις ἀροῦσι. Scil. illæsi. Exemplú vide Act.28.v.5. ubi Paulus in insula Melita viperâ quæ ex pyra accensa prorepens, manum ejus invaserat, excussit in ignem, nihil mali passus. *Ægrotis manus imponent, & bene habebunt.* ἐπὶ ἀῤῥώστους χεῖρας ἐπιθήσουσι, καὶ καλῶς ἕξουσι. Id est, Et mox post illam manuum impositionem ægroti illi convalescent. Exemplum vide Act. 28.v.8. ubi Paulus patri Publii, primarii insulæ Melitæ, febricitanti & dysenteriâ laboranti manus imposuit, atque ita eum sanavit. Sic Petrus Æneam paralyticum sanavit verbo, Act.9.v.34.

19 *Sursum receptus est* ἀνελήφθη, Id est, ἄνω ἐλήφθη. Nam præpositio ἀνὰ hîc non notat iterationem: quum certum sit, Dominum suo corpore antea non fuisse in cœlo, nec inde illo descendisse, ut possit dici iterum illo esse in cælum receptus. *In cælum.* εἰς τὸν οὐρανόν. Nempe in cælum illud supremum quod Paulus nominat tertium, 2 Cor.12.v.2. Etenim in Scriptura triplicis cæli mentio fit: supremi illius, quod hîc intelligitur; & medii, in quo hærent stellæ; & infimi, in quo volant aves: quod aliàs nominatur aër. Hinc jam potest intelligi, non repugnare huic narrationi verba

Apostoli

Apostoli Heb.4.v.14.ubi dicit, Habemus Pontificem magnum, qui penetravit cælos, διεληλυθότα τοὺς οὐρανούς. Loquitur enim illic de duobus cælis inferioribus. Nam ad summum cælum quod attinet, ait idem in eadem epistola, Christum ingressum esse in ipsum cælum, εἰς αὐτὸν τὸν οὐρανόν. Similiter non pugnat quod idem Apostolus scribit Ephes.4 v.10. Christum ascendisse supra omnes cælos, ὑπεράνω πάντων τῶν οὐρανῶν. quod intelligendum est de cælis hisce aspectabilibus ubi hærent stellæ, quorum octo ab Astronomis statuuntur. *Consedis.* ἐκάθισεν. *Hat sich gesetzt.* At *Sedit*, significat, *Crist gesessen.* quod huc non quadrat, nec voci Græcæ respondet.

20 *Ubique.* πανταχοῦ. Scilicet ubique locorum quò singuli duce Spiritu sancto pervenerunt: unus huc, alter illuc. *Sermonem.* τὸν λόγον. Scilicet ipsorum, & quidem sermonem de regno Dei seu Evangelium. Hoc notat articulus. *Per signa.* διὰ σημείων. Vide suprà in versum 17.

OBSERVATIONES EX CAP. XVI.

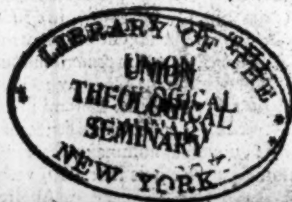
Ex parte prima, vide Matth.28. à principio usque ad v.11.

Ex parte secunda, vide Matth.28. à v.16. usque ad finem.

Ēa. Item ex v.17. & 18. Doctrina Evangelii non potest jure repudiari: quia signis seu miraculis divinis abundè est confirmata.

Di. Ex parte tertia. Confirmantur duo articuli fidei. videlicet Ascendit in cælum: &, Consedit ad dexteram Dei.

FINIS.

C.

em mag

. Loqui

ad sum-

a, Chri-

ἐπουρανίων.

Ephes.4.

ὕψωσε πάν-

ce aspe-

onomis

is, signi-

Græca

uò fin-

r illuø.

nonem

Per fig-

I.

.v.11.

inem.

t jure

con-

elicet

E

UN

M.

2

ANALYSIS LOGICA EVANGELII SECVNDVM MARCUM:

UNA CUM SCHOLIIS ET OBSERVATIONIBVS locorum doctrinæ.

Authore
M. JOHANNE PISCATORE, Professore sacrarum literarum in illustri Schola Nassovica Sigenensi.

LONDINI.
Excudebat Arnoldus Hatfield.
1598

N

A M

E r

nique
ci ju
secun
Franc
Evan
& ob
equic
viori
thæo
pecul
ris le
misi.

NOBILISSIMO AMPLISSIMOQ. VIRO, ENGELBERTO A LAUTERN: comitatus Hanovici Præfecto digniss. domino ac fautori suo plurimùm colendo.

Obilissime amplissiméque Domine Præfecte. Rogatu quorundam piorum doctorúmque virorum adductus, analysin meam librorum novi Testamenti (si Deus vitam & valetudinem, & otium, & gratiam denique suam mihi fuerit largitus) pertexere & publici juris facere constitui. Itaque analysi Euangelii secundùm Matthæum, quam proxime-præteritis Francofurtensibus nundinis edidi, nunc addo analysin Evangelii secundùm Marcum: unà cum Scholiis & observationibus locorum doctrinæ. In quibus equidem tum Scholiis tum Observationibus eò breviori mihi esse licuit, quò plura Marcus cum Matthæo communia habet. Quare illa ferè quæ in Marco peculiaria occurrebant, annotasse contentus: in cæteris lectorem ad commentarium in Matthæum remisi.

Est autem hic liber, Evangelium inquam secundùm Marcum, non minoris in Ecclesia, semperq; fuit, authoritatis: quàm Evangelium secundùm Matthæum. Etsi enim non est scriptus ab Apostolo: scriptus tamen est ab Apostolico viro, & ab Apostolis est approbatus. Fuit enim, vt tradunt, Marcus hic auditor ac discipulus Petri: de quo ab eo factam mentionem putant sub finem primæ suæ epistolæ: ubi eum filium suum nominat: sive quòd ex ipso genitus esset, sive quòd paterno amore ipsum complecteretur. Hunc igitur Marcum narrat Eusebius ex Clemente, rogatu Romanorum Evangelium suum conscripsisse: & Apostolum Petrum illud Ecclesiis ad legendum authoritate sua confirmasse. Narrat idem: Apostolum Iohannem, quum trium Euangelistarum (nempe Matthæi, Marci & Lucæ) scripta ad cunctos iam, & ad ipsum quoque pervenissent: probasse ea, & veritatis testimonium illis dedisse. Etsi autem ad libri huius authoritatem apud nos stabiliendam non parum momenti meritò habet, quòd ab Apostolis Petro & Iohanne fuit approbatus, quodq; semper à vera Ecclesia pro canonico sive authentico fuit habitus: tamen sicut reliquæ scripturæ sacræ, ita huius quoque libri, authoritas apud unumquenq; pium potissimùm ab arcano testimonio Spiritus sancti dependet.

Histor. Eccles. lib. 2. cap. 15.

Ejusdem Hist. lib. 3. cap. 21.

Quærat hic fortasse aliquis, quânam linguâ hic liber à Marco sit conscriptus? Et sunt qui tradant, librum hunc à Marco Romæ scriptum esse Latinè, ac deinde ab eodem Aquileiæ in Græcam linguam conversum. Et refert Widmanstadius, archetypum illius Latinè conscriptum Venetiis in Marcianis thesauris asservari. Quod postremum si ita se habet: jure culpandi

In epist. dedic Novi Testam. Syriaci.

pandi videantur illi, in quorum potestate thesauri isti sunt constituti: quippe qui tantum thesaurum in lucem non proferant, sed illum Ecclesiæ tanto iam tempore invideant. Sed omnino probabilius est: Marcum exemplo Apostolorum, etiam si in gratiam Romanorum potissimùm scriberet, Græcâ tamen linguâ in scribendo usum fuisse: ut quæ tunc Europæis quoque populis fuerit cognita atque usitata. Et sic videmus, Apostolum Paulum ad Romanos scripsisse linguâ non Romanâ, sive Latinâ, sed Græcâ: ad Hebræos similiter linguâ non Hebræa, sed Græca. Idem Petrus quoque & Iacobus, ad Iudæos scribentes fecerunt. Sed hæc de libri huius conditione satis dicta sunto.

Cæterùm quum virum aliquem pium quærerem, cui hoc meum opusculum convenienter dedicarem: accidit ut D. Iohannes Pincierus Medicus, collega & compater meus colendus, te (nobilissime amplissimeque Domine Præfecte) mihi nominaret: affirmans se non dubitare, quin rem tibi gratissimam sim facturus. Huius ego suasui facile locum dedi: tum quòd te hoc honore dignum existimarem: tum quòd mihi persuaderem, me (ut ipse affirmabat) rem tibi gratam facturum. Cur enim tali honore non existimarem dignum eum, qui à prudentissimis & pietate excellentibus viris dignus est judicatus, ut Comitatui Hanovico administrando, præficeretur? præsertim quum res ipsa ostendat, te hactenus præfecturam istam sapienter ac fideliter administrasse. Cur verò dubitarem, quin hac dedicatione rem tibi gratam sim facturus: quum jam pridem perspecta mihi sit excellens tua & pietas & humanitas, necnon judiciū de scriptis meis honorificum, & beneuolentia erga me singularis?

 ris?

ris? Neque enim oblitus sum, quàm humaniter, quum aliquot abhinc annis illustres ac generosos Comites Hanovios, tum pueros, Philippum-Ludovicum & Albertum (quorum ego convictu tunc utebar) Herbornæ inviseres, mecum sis collocutus: quàm diligenter de scriptis meis Theologicis, jam tum à Corvino impressis, inquisieris: eademq; tibi, ut inde in veritatis cælestis cognitione proficeres, tunc compararis. Spero igitur, hoc scriptum non minùs gratum atq; acceptum tibi fore quàm illa tunc fuerunt: imò etiam magis, eò quòd nomini tuo peculiariter est inscriptum.

Faxit Deus Pater D. N. Iesu Christi, ut opusculum hoc non solùm tibi acceptum sit: sed omnibus qui ipsum lecturi sunt, utile ad proficiendum in cælesti veritate. Eundem oro, ut te Spiritu prudentiæ & fortitudinis regere, & vitam atque valetudinem diuturnam largiri tibi velit: ut præfecturam Comitatus Hanovici, fidei tuæ commissam, quam-rectissimè ac diutissimè administrare possis. Te verò rogo, ut me benevolentia & favore prosequi pergas. Sigenæ è schola illustri Nassovica, mense Ianuario, anno Domini 1595.

Amplitudinis tuæ

Studiosissimus

JOHAN. PISCATOR.

ANA-

ANALYSIS LOGICA EVANGELII SECUNDUM MARCUM.

ARGUMENTUM.

IDem ferè hujus libri argumentum est, quod est libri superioris, Evangelii scilicet secundùm Matthæum. Continet enim historiam de Jesu Christi dictis & factis, item perpessionibus & consecuta gloria. Historiam verò de ejusdem ortu quam Matthæus narrat, Marcus omittit, idque studio (ut videtur) brevitatis: quippe quum & reliqua pleraque breviùs quàm Matthæus cæterique, narret. Scopus autem seu finis idem planè est qui & Matthæi cæterorumque duorum Evangelistarum: videlicet demonstrare quòd hic Jesus Nazarenus sit Christus. Quæ demonstratio concluditur hoc syllogismo:

Is qui ad officium Propheticum in populo Dei administrandum ha-
biturus fuit præcursorem Eliam[a], *seu vocem clamantis in de-* [a] Malach. 3.
serto[b]*: qui Evangelium fuit post illum prædicaturus in Gali-* [b] Esa. 40. 3.
lea[c]*, & prædicationẽ suã multis ac variis atq; stupendis mira-* [c] Esa. 9. 1.
culis propriâ virtute editis confirmaturus, sanando scilicet mor-
bos incurabiles & vitia corporis inemendabilia, solo verbo seu [d] Esa. 35. 5.
imperio[d]*: qui Hierosolymam tanquam rex fuit ingressurus, in-* [e] Zach. 9. 9.
sidens asino[e]*: acclamante populo, Hosanna filio David*[f]*: qui re-* [f] Psal. 118. 25.
probãdus fuit ab architectis domus Dei, videlicet primariis sa- [g] Psal. 118. 22.
cerdotibus, scribis & Pharisæis[g]*: qui prodendus fuit Judæis* [h] Psal. 41. 10.
per unum ex domesticis[h] *pro pecunia*[i]*: qui tempore passionis de-* [i] Zach. 11. 13.
serendus fuit à discipulis[k]*: qui reputandus fuit inter facinoro-* [k] Zach. 13. 7.
sos[l]*, flagellandus*[m]*, crucifigendus*[n]*, in cruce pendens ab inimi-* [l] Esa. 53. 12.
cis suis irridendus[o]*: item ante cujus in cruce pendentis oculos* [m] Ibid. v. 5.
partienda fuerunt vestimenta & sors super ea iacienda[p]*: cu-* [n] Psal. 22. 17.
jus corpus à divite impio fuit ad sepulturam honestam impe- [o] Ibid. v. 8.
trandum[q]*: qui tertio die*[r] *fuit è sepulchro resurrecturus*[s]*, ac* [p] Ibid. v. 19.
postea in cælum ascensurus[t]*, & ad dextram Dei consessurus*[u]*:* [q] Esa. 53. 9.
is, inquam, in quo ista omnia fuerunt eventura, est Christus. [r] Jon. 2. 1. [s] Esa. 53. 11. [t] Psal. 68. 19. [u] Psal. 110. 1.

Atqui

Atqui hic Jesus Nazarenus est is in quo ista omnia fuerunt eventura: quippe in quo reipsa evenerunt. Etenim præcursorem habuit Eliam [a], seu vocem clamantis in deserto [b], videlicet Johannem Baptistam: prædicavit post illum Evangeliũ in Galilæa [c]: suamq; prædicationem miraculis stupendis propria virtute soloque imperio editis confirmavit [d]: Hierosolymam tanquam rex ingressus est, insidens asino [e]: acclamante populo, Hosanna filio David [f]: reprobatus fuit ab architectis domus Dei, primariis sacerdotibus, scribis & Pharisæis [g]: proditus fuit Judæis per unũ ex domesticis [h] (videl. Judam Iscariotem) pro pecunia [i]: tempore passionis desertus fuit à discipulis [k]: præterea reputatus fuit inter facinorosos [l], flagellatus fuit [m], crucifixus [n], in cruce irrisus [o]: vestimenta ejus partita & sors super ea jacta [p], sepulchrum ejus à divite impio (videl. Pilato) ad honestam sepulturam fuit impetratum [q]: tertio die [r] è sepulchro resurrexit [s], ac postea in cælum ascendit [t], & ad dextram Dei consedit [u].

Ergo hic Jesus Nazarenus est Christus.

Hujus syllogismi propositio confirmatur testimoniis Prophetarum, quæ passim in hac historia allegantur. Assumptio verò confirmatur testimonio hujus narrationis: quæ fidem meretur apud omnes bonos: quum Marco (ut historici Ecclesiastici tradunt) dictata sit ab Apostolo Petro: qui horum ferè omnium *αὐτόπτης* fuit, & quæ ipse non vidit, ab ipso Domino cognovit.

Cæterùm potest propositum hoc concludi syllogismo breviore, ad hunc modum:

Is in quo evenerunt ea quæ in Christo eventura prædixerunt Prophetæ, est Christus.

Atqui Jesus hic Nazarenus, est is in quo illa evenerunt: ut patet ex collatione prophetiarum cum narratione Marci.

Ergo hic Jesus, est Christus.

Partes principales hujus historiæ sunt tres. Prima de administratione muneris Prophetici, quod administravit prædicando Evangelium, explicando legem Dei, arguendo peccata & falsa dogmata Judæorum: prophetando de cladibus populo Judaico eventuris, nec non de suo adventu ad judicium: cui tamen narrationi admixta sunt opera regia, videl. vocatio discipulorum & legatio eorundem in Judæam ad prædicandum Evangelium, demonstratio miraculorum

a Marc.1.1.& seqq.
b Ibid.2.& seqq.
c cap.eod.v.14.& seqq.
d cap.eod.v.23.& deinceps passim in diversis capitibus usque ad v.28.cap 9.
e cap.11.v.1.& seqq.
f Ibid v.9.
g cap.14 v.1. Item v 55.& deinceps usque ad v.65.
h cap.eod.v.43.44.45.
i cap eod.v.10 11.
k ca. eo. v.50.
l cap.15 27.
m cap.eod. v 15.
n Ib.v.24.25.
o Ibid.v.29.& seqq.
p Ibid.v.24.
q Ibid.v.42.& seqq.
r cap.16.1.& seqq.
s Ibid.
t ca eo.v.19.
u Ibid.

culorum, ingressus regius in urbem, & denique repurgatio templi. Quę pars continetur tredecim primis capitibus. Secunda pars est de administratione sacerdotii, quod administravit patiendo pro nostris peccatis ac moriendo: quæ historia continetur capitibus duobus, decimoquarto & decimoquinto. Tertia pars est de inchoatione regni gloriosi, per resurrectionem à mortuis, legationem Apostolorum in universum orbem terrarum ad prædicandum Evangelium & baptizandum Evangelio credentes, & deniq; per ascensionem in cælum & sessionem ad dextram Dei. Hæc pars continetur capite unico, nempe ultimo.

ANALYSIS CAP. I.

ARGUMENTUM.

Novem sunt hujus capitis partes. 1. de ministerio Johannis Baptistæ. 2. de Baptismo Christi. 3. de tentatione ejus à diabolo. 4. de vocatione quatuor discipulorum. 5. de prædicatione Christi in synagoga Capernaumi & ejectione dæmonii. 6. de sanata socru Petri. 7. de sanatis multis simul. 8. de prædicatione Christi in contiguis oppidulis. 9. de purgatione leprosi. Harum partium tres primæ pertinent ad præparationem Christi, qua ad muneris Prophetici administrationem fuit præparatus. Etenim Johannes Baptista præparavit illi auditores: Deus pater in baptismo præparavit ipsum, instruendo eum donis Spiritus sancti ad Evangelium sapienter & cum authoritate prædicandum necessariis: Spiritus sanctus eundem præparavit expellendo eum in desertum, ut ibi tentaretur à Satana, eumque vinceret ac profligaret ex verbo Dei.

PRIMA PARS.

De ministerio Johannis Baptistæ.

Principium Evangelii Jesu Christi Filii Dei:
2 *Ut scriptum est in Prophetis, Ecce ego mitto nuntium meum ante faciem tuam, qui parabit viam tuam coram te.*
3 *Vox clamantis in deserto, Parate viam Domini, complanate semitas ejus.*
4 *Baptizabat Johannes in deserto, & prædicabat baptismum resipiscentiæ ad remissionem peccatorum.*
5 *Et exibat ad eum tota Judææ regio ac Jerosolymitæ: & baptizabantur omnes ab eo in Jordane flumine, cõfitentes peccata sua.*
6 *Indutus autem erat Johannes pilis camelorum, & zona pellicea circa lumbos suos: & edebat locustas & mel sylvestre.*
7 *Et prædicabat, dicens, Venit ponè me qui robustior me est, cujus non sum dignus qui incurvatus solvam corrigiam solearum.*

8 *Ego*

8 *Ego quidem baptizavi vos aquâ: ipse verò baptizabit vos Spiritu sancto.*

INitio ponitur *propositio* hujus partis, complectens simul propositionem totius libri: quarum hæc continetur his verbis, *Evangelium Jesu Christi filij Dei*: illa istis, *Principium Evangelii &c.* Etenim *principii* vocabulo intelligit ministerium Johânis, à quo historia hæc Evangelica inchoatur. Deinde recitat *prophetiam* Malac. v. 2. & prophetiam Esaiæ, v. 3. *de ministerio Johannis*: ad probandum, Jesum esse Christû: quippe quòd in illo prophetiæ istæ sint impletæ. Tum. v. 4. *ministerium ipsum Johannis declarat* per duas partes: videlicet novum ritum seu ceremoniam baptismi, & doctrinam: cujus capita indicat duo, resipiscentiam & remissionem peccatorum. Significat igitur, Johannem exhortatum esse Judæos ad resipiscentiam, & resipiscentibus annuntiasse remissionem peccatorum per Christum propediem exoriturum, dummodò in illum crederent: & hanc suam doctrinâ in iis qui eam receperunt, obsignasse baptismo. Præterea v. 5. narrat *ministerii Johannis eventum*, nempe quòd Judæi magno numero ad illum confluxerint, ejusque doctrinæ ac monitis obedierint. Adhæc v. 6. indicat *Johannis vestitum & victum singularem*, atque adeò excitandis animis Judæorum accommodatum. Postremò v. 7. & 8. recitat *testimonium Johannis de Christo*. cujus testimonii duæ sunt partes: una de præstantia personæ illius, quam Johannes significat collatione sui ipsius tanquam longè minoris: quâ innuit, illum non esse nudum hominem, sed omni humana sanctitate ac dignitate longè superiorem, videlicet Deum v. 7. Altera testimonii pars est de Christi officio quodam regio: quod est baptizare Spiritu sancto: quibus verbis Johannes tum missionem illam Spiritus sancti sub specie linguarum ignearum in Apostolos factam die pentecostes, tum etiam arcanam regenerationem electorum intelligit, de qua Christus monet Johannis 3. in colloquio cum Nicodemo.

SECUNDA PARS.

De baptismo Christi.

9 *Et factum est diebus illis, venit Jesus à Nazareth* urbe *Galilææ, & baptizatus est à Johanne in Jordane.*

10 *Et*

10 *Et statim ascendens ex aquâ, vidit findi cælos, & Spiritum tanquam columbam descendere.*

11 *Et vox extitit è cælis, Tu es filius ille meus dilectus, in quo acquiesco.*

Versu 9. narratur *quando* baptizatus sit Christus, *unde* ad baptismum suscipiendum advenerit, *ubi* baptizatus sit, & *à quo*. Vers. 10. narratur, quid Johanni statim quum eum baptizasset, *evenerit:* nempe visum miraculosum longè magnificentissimum, tribus partibus constans, ut in textu patet. Fuit autem isto miraculo significatum, hunc Jesum à Deo patre ordinatum esse, & hoc ipso tempore vocari ad fungendum apud populum Dei munere prophetico, & ad illud donis Spiritus sancti, ac præsertim mansuetudine, abundè instrui: nec non ad fungendum munere mediatoris sive summi sacerdotis per quem Deus electis suis velit placari.

Tertia pars.

De tentatione Christi à diabolo.

12 *Statimque Spiritus eum expellit in desertum.*

13 *Et fuit illic in deserto dies quadraginta, tentante eum Satanâ. eratque cum feris: & angeli ministrabant ei.*

Primùm indicatur tentationis Christi *tempus*, nempe quòd tentatus sit aut certè ad tentationem præparatus statim à suscepto baptismo. Deinde *author principalis*, videlicet Spiritus sanctus. Tum *locus*, nempe desertum. Quartò *iterum tempus*, nempe post exactos in deserto quadraginta dies. Quintò *minister*, videl. Satanas. Sextò *adjunctum miraculum*, nempe quòd illæsus obambulavit inter feras. Postremò *eventus lætus*, nempe ministerium Angelorum, qui scilicet esurienti attulerunt cibũ. Cæterùm quum hic dicimus, authorem principalem istius tentationis fuisse Spir. sanctum, id rectè & sanctè accipiendum est. neque enim sentimus, Spiritum sanctum quenquam tentare ad malum, aut impellere Satanam ad tentandum: sed intelligimus, Spiritum sanctum impulsu suo Christum objecisse tentandum Satanæ, & hanc tentationem Satanæ permisisse ad Christum probandum, quum potuisset illam potentiâ suâ impedire. Imò verò Spiritus sanctus Christum Satanæ tentandum ita objecit, ut eum in tentationibus sustentaverit, inspirando ei

verbum

verbum Dei ſcriptum quo Satanam vinceret ac profligaret: ſicut ex narratione Matthæi & Lucæ conſtat.

QUARTA PARS.

De vocatione quatuor diſcipulorum.

14 *Poſtquam autem traditus fuit Johannes, venit Jeſus in Galilæam, prædicans Evangelium regni Dei:*

15 *Et dicens, Impletum eſt tempus, & appropinquavit regnum Dei: reſipiſcite, & credite Evangelio.*

16 *Ambulans autem juxta mare Galilææ, vidit Simonē & Andream fratrem ejus, jacientes rete in mare (erant enim piſcatores.)*

17 *Et dixit eis Jeſus, Sequimini me, & faciam ut ſitis piſcatores hominum.*

18 *Et* ipſi *ſtatim omiſſis retibus ſuis ſequuti ſunt eum.*

19 *Tunc progreſſus illinc paululum, vidit Jacobum* filium *Zebedæi, & Johannem fratrem ejus, qui & ipſi in navigio ſarciebant retia:*

20 *Statimque vocavit eos, &* ipſi *omiſſo patre ſuo Zebedæo in navigio cum mercenariis, ſequuti ſunt eum.*

Huic narrationi præmittitur *propoſitio* narrationis de administratione muneris prophetici, quæ deinceps per partes fiet. Ac primò indicatur *tempus* quo Chriſtus adminiſtrationem illam cœpit, videl. poſtquam Johannes traditus fuit in cuſtodiam, ita ut non amplius prædicare ac baptizare poſſet. Deinde *locus* ubi eam inchoavit. videl. in Galilæa. Tum *ipſius doctrinæ ſumma*, nempe quòd prędicaverit Evangelium regni Dei. Quæ ſumma deinceps per partes declaratur: nempe quòd hortatus ſit ad reſipiſcentiam & fidem Evangelii: ubi etiam adjicitur hortationis argumentum ſeu ratio ab occaſione temporis præſentis quæ nemini ſapienti & ſalutis ſuæ cupido ſit negligenda: quippe quòd jam adſit beatum illud tempus per Prophetas prædictum quo Evangelium ſit prædicandum, ad colligendum in regnum Dei omnes illi credentes. His præmiſſis ſubjungit narrationem *de vocatione quatuor diſcipulorum:* quos videtur ſibi adſciviſſe comites antequam prædicationem ipſam inciperet. Etenim hanc incepiſſe demum videtur in ſynagoga Capernaümi, ſicut mox in parte quinta narrabitur: deinde exordio in urbe illa ubi tunc habitare cœperat, facto, progreſſus eſt in oppi-

dula

dula contigua : sicut narrabitur in parte octava. Describitur autem primùm vocatio Simonis & Andreæ fratrum, v.16. 17.18. deinde Jacobi & Johannis, item fratrum, versibus reliquis. Vocatio priorum describitur primùm ab occasione, deinde à forma, tum ab eventu. *Occasio* fuit, quòd incidit in illos piscantes: inde enim sumpsit occasionem denuntiandi eis quòd velit eos facere piscatores hominum, id est, Apostolos seu præcones Evangelii qui reti Evangelii caperent homines electos & colligerent in regnum Dei. *Forma* indicatur his verbis, *Sequimini me*, &c. *Eventus* fuit, obedientia illorum: quæ amplificatur partim à circumstantia temporis, quòd nempe *sequuti sint statim*: partim à causa corrumpente, quòd sequuti sint *relictis retibus suis*, non passi scilicet se à Domino statim sequendo impediri curatione illorum ne quid damni acciperent. Vocatio posteriorum similiter tribus illis modis describitur, sed breviùs quoad priores duos: pleniùs autem quoad tertium. Etenim illic narratur causa corrumpens majoris momenti, videlicet pater & mercenarii: quos in navi reliquerunt.

QUINTA PARS.

De prædicatione Christi in synagoga Capernaümi & ejectione dæmonii.

21 *Et ingrediuntur Capernaüm: statimque sabbatho ingressus Jesus in synagogam, docebat.*

22 *Et percellebantur super doctrina ejus, docebat enim eos ut authoritatem habens, & non ut Scribæ.*

23 *Erat autem in synagoga eorum quidam habens spiritum impurum, qui exclamavit,*

24 *Dicens, Ah, quid nobis tecum Jesu Nazarene? venisti ut perderes nos? novi te qui sis,* nimirum *Sanctus ille Dei.*

25 *Et objurgavit eum Jesus, dicens, Obmutesce, & exi ab eo.*

26 *Tunc, quum discerpsisset eum spiritus ille impurus, & clamasset voce magna, exiit ab eo.*

27 *Et expaverunt omnes, ita ut mutuò quærerent inter se, dicentes, Quid est hoc? quæ doctrina nova hæc, quòd per potestatem imperat etiam spiritibus impuris, & auscultant ei?*

28 *Pervenit autem fama ejus statim in totam regionem circumjacentem Galilææ.*

Prædicatio Christi in synagoga Capernaümi describitur primùm adjunctis *comitibus* quos secum duxit docturus, nempe quatuor illis discipulis quos paulo-ante vocaverat & in contubernium suum adsciverat, ut vidimus in parte præcedente. De his dicitur, *Et ingrediuntur Capernaüm:* nempe Jesus & quatuor illi. Deinde indicatur *tempus* quo prædicationem illam suscepit, videlicet in proximo sabbatho. Tum indicatur prædicationis effectus, nempe summa admiratio: cujus causa procreans specialis simul exponitur, nempe ipse *docendi modus:* quòd docebat tanquam habens potestatem sive authoritatē, magnâ scilicet cum fiducia & magno cum fervore. Qui modus docendi amplificatur collatione dissimilis, videlicet modi docendi Scribarum, quos innuit Evangelista docuisse frigidè ac trepidè, ut qui de veritate suæ doctrinæ non essent certò persuasi, nec de promovenda gloria Dei & salute populi admodum soliciti. Atque hæc de prædicatione: jam ad *ejectionem dæmonii* qua prædicationem suam Dominus obsignavit, quod attinet: indicatur primùm illius *occasio*, nempe præsentia objecti, videlicet hominis dæmoniaci, v.23. Deinde *causa corrumpens*, nempe sermo dæmonii quo conatus est ejectionem sui impedire, deprecando illam. Deprecatio illa constat tribus argumentis seu rationibus: quæ omnes rationem habent causarum impulsivarum. Prima est, *Quid nobis tecum, Jesu Nazarene?* quasi dicat dæmonium: Nos mali spiritus qui complures in hoc populo obsidemus, nihil tibi facessimus molestię aut negotii: Quare æquum est ut nec tu nobis sis molestus, sed sinas nos agere quod nobis libet. Secunda ratio: *Venisti ut perderes nos?* Quasi dicat: Nondum adest illud tempus quo sumus perdendi: Ergo omitte nos interim & sine nos liberè agere, donec tempus illud advenerit. Tertia ratio: *Novi te qui sis, nimirum Sanctus ille Dei.* Quasi dicat, Ego tibi defero debitum honorem, profitendo te esse Christum, à Deo sanctificatum atque ordinatum in redemptorem hominum electorum. Quare peto ne me affligas aut malè mihi facias: quum ego tibi faciam bene, te honorando. Tota hæc deprecatio amplificatur ab adjuncto clamore: in quo ipso quoque argumentum deprecationis latet, quippe quum illo clamore significet suam miseriam: licet interim misericordiam Christi non

serio

seriò imploret. Atque hæc de secundo hujus narrationis membro, videlicet de ejectionis illius causa corrumpente. Tertiò exponitur *ipsa ejectionis forma*, consistens in actionibus tum ejicientis tum illius qui ejiciebatur. Ejicientis, nempe Christi, actiones indicantur duæ: mandatum silendi & mandatū exeundi, v.25. Actiones dæmonii quod ejiciebatur, indicantur itidem duæ: discerptio dæmoniaci & clamor, v.26. Quartò narratur ejectionis *effectum geminum in spectatoribus*, nempe pavor & admiratio summa: quæ ostēditur ex ipsorum confessione, v.27. Deinde divulgatio rei apud vicinos, v.28.

SEXTA PARS.

De sanata socru Petri febricitante.

29 *Et statim è synagoga egressi, venerunt domum Simonis & Andreæ cum Jacobo & Johanne.*

30 *Socrus autem Simonis decumbebat febricitans: & statim dicunt ei de illa.*

31 *Tunc accedens erexit eam, prehensa manu ejus: & dimisit eam febris statim: & ministravit eis.*

Primùm indicatur sanationis hujus *tempus*, quòd scilicet acciderit statim post illam ejectionem dæmonii, de qua in parte præcedente. Deinde *locus*, quòd facta sit in domo Simonis & Petri. Tum *spectatores sive testes*, nempe quatuor illi discipuli. Quartò *situs sanandæ*, quòd decubuerit. Quintò *conditio*, quòd febricitârit. Sextò *causa impulsiva*, videl. intercessio quatuor discipulorum. Septimò *modus agendi* seu ipsa sanationis forma, quòd illam Jesus apprehensam manu erexit. Postremò *eventus* in sanata, quòd eis ministraverit, puta apparando cœnam.

SEPTIMA PARS.

De sanatis multis simul.

32 *Vesperâ autem factâ, quum occideret sol, adducebant ad eum omnes malè affectos & dæmoniacos.*

33 *Et urbs tota congregata erat ad ostium.*

34 *Et sanavit multos malè affectos variis morbis: & dæmonia multa ejecit: & non sinebat loqui dæmonia, quòd ipsum nossent.*

Primùm indicatur sanationis illorum *tempus*, nempe vespera. Deinde *causa impulsiva*, nempe intercessio sive petitio

eorum

eorum qui illos adducebant sive offerebant. Tum sanandorum *distributio* & *multitudo*, quòd adduxerint omnes (nempe quotquot in urbe habebant Capernaitę) malè affectos ac dæmoniacos. Præterea *spectatores seu testes*, videlicet tota vrbs, hoc est, omnes Capernaitæ. Postremò *forma seu modus agendi* partim innuitur, quoad omnes qui sanati tum fuerunt: partim verò exprimitur quoad nonnullos, videlicet dæmoniacos. Quoad omnes qui sanati fuerunt, innuitur illos fuisse sanatos per Christi contactum: sive ipse eos attigerit, sive ipsi saltem illum. Hoc innuitur illis verbis quum dicitur, *sanavisse multos & ejecisse dæmonia multa.* id quod videtur intelligendũ de iis quibus contigit ipsius contactus. Oportebat enim singulis σημειόσυνον suæ sanationis esse impressum, ut certò essent persuasi se ab hoc Jesu sanatos esse. Nam si solo imperio illos sanasset, unâ eâdemque operâ sanasset omnes: at dicitur sanasse multos. Specialis autem agendi modus circa dæmoniacos fuit, quòd dæmonia non sinebat loqui: ne proderent ipsum esse Christum. id quod illo tempore nondum debuit populo innotescere: sed debuerunt paulatim, & ratiocinando ex collatione prophetiarum cum iis quæ ipse agebat quæque ei accidebant, in cognitionem ipsius deduci. Neque testimonium à malis spiritibus habere voluit: quum illorum testimonium propter mendacem ipsorum naturam veritatem possit reddere suspectam.

OCTAVA PARS.

De prædicatione Christi in contiguis oppidulis.

35 *Et manè, valde multâ nocte, quum surrexisset, exiit, & abiit in desertum locum, & illic precabatur.*

36 *Et prosequuti sunt eum Simon & qui* cum ipso *erant.*

37 *Et quum invenissent eum, dicunt ei, Omnes te quærunt.*

38 *Tunc dicit eis, eamus in contigua oppidula, ut & illic prædicem, ad hoc enim sum egressus.*

39 *Et prædicabat in synagogis eorum, in tota Galilæa, & dæmonia ejiciebat.*

Primùm indicatur *præparatio* Christi qua se ad hanc prędicationem præparavit, nempe precatio: quæ ipsa describitur à tempore, quòd ad precandum exierit summo manè: &

à loco, quòd ad precandum abierit in locum desertum. Deinde narratur *causa corrumpens* quæ prædicationem illam poterat impedire: nempe nuntium discipulorum de Capernaitarum desiderio ipsius adeundi, v.36. & 37. Tum *modus agendi*, quòd scil. prædicationem illam susceperit consultò, v.38. Postea indicantur *loca* specialia ubi prædicavit, videl. in synagogis: quæ indicatio amplificatur ab adjuncta multitudine, quòd scil. prædicaverit in synagogis totius Galilææ. Postremò indicatur quoddam illius prædicationis adjunctũ, videl. obsignatio ejus per ejectionem dæmoniorũ.

NONA PARS.

De purgatione leprosi.

40 *Venitq; ad eum leprosus, precans eum & in genua coram eo
procumbens, ac dicens ei, Si velis, potes me purgare.*
41 *Jesus autem misericordia commotus, extensâ manu, tetigit
eum, & dixit ei, Volo, purgator.*
42 *Et quũ* hęc *dixisset, statim abiit ab eo lepra, & purgatus fuit.*
43 *Et graviter interminatus ei* Jesus, *statim ablegavit eum.*
44 *Dixitque ei, Vide* ut *nemini quicquam dicas: sed abi, ostende
teipsum sacerdoti, & offer pro purgatione tui quæ imperavit
Moses, in testimonium adversus ipsos.*
45 *Ille verò egressus cœpit prædicare multa, & rem divulgare,
itaut jam non posset Jesus manifestè introire in civitatem: sed
foris in desertis locis erat, & veniebant ad eum undique.*

Primùm indicatur *causa impulsiva procatarctica*, quæ Christum movit ad leprosum istum purgandum, videl. ipsius leprosi petitio: quæ amplificatur ab adjuncto gestu honorifico, nempe prolapsione in genua. Petitio autem est conditionalis: petit enim purgari, si Christus id velit facere. Simulq; continet professionem fidei. profitetur enim leprosus, se credere, quòd Christus purgare ipsum possit. Deinde indicatur *causa impulsiva antecedens, ἡ προηγουμένη*, videlicet misericordia Christi. Tum *modus agendi*, seu ipsa purgationis forma, posita partim in gestu, nempè contactu, partim in verbis: quibus testatur se velle, ac proinde præcipit lepræ ut cedat. Postea exponitur *miraculum ipsum*, v.42. Postremò narrantur *eventa* varia. Ac primùm quid inde evenerit in ipso Christo: nempe quòd leprosum illum purgatum à se dimiserit: quòd ei interdixerit, ne purgationem illam patefa-

ceret, nempe statim ante acceptum testimonium à sacerdote: deniq; quòd ei præceperit ut & sacerdoti se ostenderet, & pro purgatione sui offerret quæ imperavit Moses. ubi innuitur illius præcepti ratio à fine, qui pertinebat ad illum leprosum, nempe ut observaret Legem Dei. Cui rationi additur altera à fine alio, qui pertinebat ad sacerdotes: nempe ut acciperent testimonium contra se, quo scilicet convincerétur de sua perversitate ac malitia in Christo repudiando: quum tamen ipsi miracula ejus verè divina, & Christi propria, testimonio suo approbassent. Deinde adduntur eventa alia, eáq; in diversis varia: quorum alia ex aliis extiterunt: nempe in illo leproso, quòd contra interdictum rem statim divulgarit: in populo, quòd undique ad Christum venerunt, offerendo scilicet ei ægrotos quos sanaret, aut saltem cupiditate ejus videndi atque audiendi & miracula ipsius spectandi: denique in Christo, quòd quæsivit loca deserta, ubi lateret ad tempus, capiendæ scil. quietis causâ: ut qui per illos dies obambulando Galilæam, docendo & ægrotis sanandis, fuerat defessus.

SCHOLIA IN CAP. I.

1 *Principium Evangelii &c.* Id est, Hoc est principium historiæ Evangelicæ de Jesu Christo. Hoc, nempe historia de ministerio Johannis Baptistæ: ex collatione versus quarti & sequentium. Hinc apparet, non esse propositum Marco, scribere historiam nativitatis & infantiæ, itémq; pueritiæ & adolescentiæ Christi: sed res quas gessit ac perpessus est jam adultus, incipiendo à predicatione Evangelii: ad quam audiendam Johannes Baptista populum prædicatione suâ præparavit. *Evangelii Jesu Christi.* Id est, Evangelii de Jesu Christo. Genitivus subjecti. *Filii Dei.* υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. Scilicet unigeniti.

2 *In Prophetis.* ἐν τοῖς προφήταις. Id est, in libris Prophetarum. Plurali numero utitur vel per synecdochen integri, vel quia recitat dicta duo ex Prophetis diversis, Malachia scil. & Jesaia. *Ego.* Scil. Deus pater: ut percipitur ex sequentibus. *Nuntium meum.* τὸν ἄγγελόν μου. Scil. Johannem Baptistam: teste angelo. Luc. 1. v. 16. & 17. *Ante faciem tuam.* πρὸ προσώπου σου. Et mox. *Coram te.* ἔμπροσθέν σου. Apud Malachiam habetur, לְפָנָי, id est, ante faciem meam. Quare apud Prophe-

Prophetam introducitur loquens Christus ipse & alloquens populum: apud Evangelistam verò Deus pater, alloquens Christum. *Qui parabit viam tuam.* ὃς κατασκευάσει τὴν ὁδόν σου. In Heb. ופנה דרך, id est, Et expediet viam, removendo scilicet obstacula ut via possit cerni & pateat aspectui. Hæc enim videtur esse emphasis vocis Hebraicæ. Sed quomodo Johannes paraturus erat viam Christo? Nempe dando testimonium de illo quòd ipse sit Christus, ut eum fecisse narrat Johannes: & convertendo cor patrum ad filios, & cor filiorum ad patres ipsorum: ut habetur Malach. 4. in fine: & eum facturum fuisse testatus fuit angelus Luc. 1. v. 16. & 17.

3 *Vox clamantis.* φωνὴ βοῶντος &c. Qua ratione excerpta sint hæc verba ex Jesaia, exposui in scholiis in Matth. 3. v. 3. *Parate viam,* &c. Vide ibid.

4 *In deserto.* ἐν τῇ ἐρήμῳ. Scil. Judææ. Matth. 3. v. 1. *Prædicabat baptismum resipiscentiæ ad remissionem peccatorum.* Id est, Prædicabat resipiscẽdum esse & credendum in Christũ: ac testabatur, resipiscentes atque credentes habere remissionem peccatorum: præcipiebatque ut in hujus rei testimonium atq; professionem baptizarentur. *Baptismum resipiscentiæ.* βάπτισμα μετανοίας. Id est, qui resipiscentiæ testificandę atque profitendæ adhibebatur. neque enim baptizabat nisi eos qui confessione peccatorum editâ, resipiscentiam suam testatam reddebant. Genitivus subjecti. Cæterùm nomine *resipiscentiæ* per synecdochen membri simul intelligenda est fides in Christum: ut percipitur ex verbis Pauli Act. 19. v. 4. *Ad remissionem peccatorum.* εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. Dubium est unde pendeant hæc verba: an à verbo, *Prædicabat:* an à nomine *Baptismum:* an denique à nomine *Resipiscentiæ*. Ego puto pendêre à nomine βάπτισμα: sed subintellecto articulo, vel potiùs articulo & participio huic sententiæ conveniente. quasi dicatur: κηρύσσων βάπτισμα μετανοίας τὸ εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. Scil. ἀνῆκον. Id est, prædicabat baptisma resipiscentiæ *quod* ad remissionem peccatorum *pertinet,* seu *destinatum est.* Ut sic putem: movet me similis sermo Apostoli Petri de re eâdem, Act. 2. v. 38 *Resipiscite, & baptizetur unusquisque vestrûm in nomine Jesu Christi ad remissionem peccatorum.* Sed hoc est rectè intelligendum: videlicet ad remissionem peccatorum testificandam

ſive obſignandam: non autem, ad illam conſequendam hoc opere. Nam ut remiſſio peccatorum ſeu juſtitia fidei in veteri Teſtamento per circumciſionem non conferebatur, ſed obſignabatur, teſte Apoſtolo ad Rom.4. ſic in novo Teſtamento per Baptiſmum, qui Circumciſioni ſucceſſit, remiſſio peccatorum non confertur, ſed obſignatur.

5 *Tota Judææ regio.* πᾶσα Ἰουδαία χώρα. Ad verb. Omnis Judæa regio: id eſt, Judaica regio. *Tota:* id eſt, fere tota: Hyperbole. nam non omnes ad eum veniſſe: liquet ex eo, quòd omnes qui ad eum venerunt, baptizati ab eo ſunt: ut mox affirmat Evangeliſta. At non omnes ab eo eſſe baptizatos: patet ex teſtimonio Chriſti Matth.21.v.32. ubi reprehendit primores Judæorum, quòd Johanni non crediderint. Nam certè ſi ei crediſſent, baptizari ſe quoque ab eo curaſſent: & viciſſim ſi baptizati fuiſſent, habiti fuiſſent pro iis qui Johanni credidiſſent. *Et baptizabantur omnes.* Scil. qui ad eum venerant. nam non ſimpliciter omnes eſſe baptizatos, modò eſt oſtenſum.

10 *Et ſtatim aſcendens.* καὶ εὐθέως ἀναβαίνων. Scil. Johannes: ut videtur poſtulare cohærentia verborum ſequentium, *Vidit findi cælos.* Nec pugnat hoc cum Matthæo, qui dicit: *Baptizatus autem Jeſus confeſtim aſcendit de aqua.* Nam potuit fieri ut uterque aſcenderet: Jeſus & Johannes. Niſi potiùs dicendum, participium ἀναβαίνων poſitum hìc eſſe abſolutè ad deſignandum conſequentiam: pro, ἀναβαίνοντος, ſcilicet αὐτοῦ τοῦ Ἰησοῦ. Ut hic locus ſic ſit vertendus: *Et ſtatim aſcendente ei* (nempe Jeſu) *ex aqua, vidit* (ſcil. Johannes) *findi cælos &c.*

13 *Tentante eum Satana.* πειραζόμενος ὑπὸ τοῦ Σατανᾶ. Vel, Et tentabatur à Satana. ſcilicet exactis illis 40. diebus, Matth.4.v.2.& 3. *Et Angeli miniſtrabant ei.* καὶ οἱ ἄγγελοι διηκόνουν αὐτῷ. Scil. poſteaquam diabolus conſummatâ iſta tentatione, ab eo receſſiſſet, Luc.4.v.13.& Matth.4.v.11.

14 *Poſtquam autem traditus fuit Johannes.* Scil. in carcerem. Vide Matth.14.v.1. & deinceps: item infrà 6.v.14. & deinceps. *Evangelium regni Dei.* Id eſt, lætam doctrinam de ratione regnum Dei conſequendi.

15 *Impletum eſt tempus.* ὅτι πεπλήρωται ὁ καιρός. Nempe, tempus illud quo Chriſtum venturũ prædixerunt Prophetæ.

hoc innuit articulus. Cæterùm conjunctio ὅτι hic servit mimesi seu prosopopœiæ. *Et appropinquavit regnum Dei.* Epexegesis. Sensus est: Appropinquavit tempus illud quo Christus inchoabit regnum suum per Evangelii prædicationem. *Resipiscite.* μετανοεῖτε Id est, Resipiscite igitur. *Credite Evangelio.* πιστεύετε ἐν τῷ εὐαγγελίῳ. Ad verb. Credite in Evangelio, pro, εἰς τὸ εὐαγγέλιον, in Evangelium. Phrasis καταχρηστική: cujus exemplum est in illo Exod.14.v. ult. *Et crediderunt in Jehovam & in Mosen*: pro, Jehovæ & Mosi.

20. *Sequuti sunt eum* ἀπῆλθον ὀπίσω αὐτοῦ. Ad verb. Abierunt post eum. Id est, ἠκολούθησαν αὐτῷ, ut habet Matthæus.

21 *Sabbatho.* τοῖς σάββασιν. Ad verb. Sabbathis. Enallage numeri.

22 *Authoritatem.* ἐξουσίαν. Sive, potestatem.

23 *Quidam.* ἄνθρωπος. Ad verb. Homo. *Habens spiritum impurum.* ἐν πνεύματι ἀκαθάρτῳ. Scilicet ὤν. Ad verb. Qui erat in spiritu impuro. Id est, cum spiritu impuro. Hebraism. Hoc est, præditus spiritu impuro. *Qui exclamavit.* καὶ ἀνέκραξε. Ad verb. Et exclamauit. Scil. spiritus ille impurus: ut liquet ex sequentibus.

24 *Quid nobis tecum.* τί ἡμῖν καὶ σοί; Ad verb. Quid nobis & tibi? Sic Johan.2.v.4. *Ut perderes nos.* ἀπολέσαι ἡμᾶς. Id est, me meosque socios, cæteros scilicet spiritus impuros in Judæa tum grassantes. *Sanctus ille Dei.* ὁ ἅγιος τοῦ θεοῦ Id est, Sanctus ille, qui à Deo sanctificatus atque ordinatus est in servatorem mundi. Genitivus adjuncti vel efficientis. Periphrasis Christi.

25 *Obmutesce.* φιμώθητι. Ad verb. Capistrator. Metaphora. φιμὸς capistrum seu fiscellam significat, qua os occluditur equis aliisve animalibus, ut bobus. unde illud: οὐ φιμώσεις βοῦν ἀλοῶντα. Ne capistrato bovem triturantem: 1.Cor.9.v.9.

27 *Quòd per potestatem, &c.* ὅτι κατ' ἐξουσίαν, &c. Conjunctionem ὅτι vetus interpres reddidit, *Quia*: novus, *Ut*. Ego accipio εἰδικῶς: ut pendeant hæc verba ab illis, *Quid est hoc*, per appositionem. Apparet enim, sentẽtias esse trajectas.

34. *Et sanavit multos.* καὶ ἐθεράπευσε πολλούς. Nempe omnes eos quibus dabatur propiùs accedere, ita ut liceret